Virginia Woolf

Mrs. Dalloway

Çeviren: **İLKNUR ÖZDEMİR**

KIRMIZIKEDİ
ÇAĞDAŞ KLASİKLER

Virginia Woolf

İngiliz yazar ve eleştirmen. 25 Ocak 1882'de Londra'da doğdu. 20. yüzyılın en önemli modernist romancılarından biri olarak kabul edilmesini sağlayan "bilinçakışı" tekniğinin en yetkin örneği *Mrs. Dalloway* 1925'te yayımlandı. Çağdaşlarının ve kendisinden sonra gelen yazarların biçemlerini derinden etkileyen bu anlatı tekniğini ilk kez *Gece ve Gündüz*'de (1919) kullandı. *Orlando* (1928), *Dalgalar* (1931), *Deniz Feneri* (1927), *Kendine Ait Bir Oda* (1929) adlı kitapları yanında denemeleri ve yazılarıyla da döneminin önde gelen edebiyat eleştirmenlerinden biridir. Eşi Leonard Woolf'la birlikte "Bloomsbury Grubu"nun kurucularındandır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında, 28 Mart 1941'de içine düştüğü ruhsal bunalım sonucu intihar etti. Elliden fazla dile çevrilen Woolf'un yapıtlarını çevirenler arasında Jorge Louis Borges ve Marguerite Yourcenar gibi tanınmış yazarlar da bulunmaktadır.

İlknur Özdemir

İstanbul'da doğdu. İstanbul Alman Lisesi'ni ve Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nü bitirdi. Almanca ve İngilizceden çok sayıda çevirisi ve *Senin Öykün Hangisi* adlı bir öykü kitabı vardır.
Başlıca Çevirileri: Paul Auster: *Yalnızlığın Keşfi, Yanılsamalar Kitabı, New York Üçlemesi*; Gabriel Garcia Marquez: *Şili'de Gizlice*; Nadine Gordimer: *July'ın İnsanları*; Toni Morrison: *Katran Bebek*; Heinrich Mann: *Mavi Melek*; Max Frisch: *Stiller*; J. M. Coetzee: *Utanç, Petersburglu Usta*; Michael Cunningham: *Saatler*; Günter Grass: *Yengeç Yürüyüşü*, *Soğanı Soyarken*; Hermann Hesse: *Klingsor'un Son Yazı*; Maria Public: *Mozart, Bir Bilincin Öyküsü*; Arundhati Roy: *Küçük Şeylerin Tanrısı*; Stefan Zweig: *Günlükler*; Bruno Schulz: *Tarçın Dükkânları*; Ian McEwan: *Cumartesi*, *Sahilde*; Pascal Mercier: *Lizbon'a Gece Treni*; Jay Parini: *Son İstasyon*; Ingeborg Bachmann-Paul Celan: *Kalp Zamanı*; Necib Mahfuz: *Başkanın Öldürüldüğü Gün*; Edith Wharton: *Keyif Evi*; Umberto Eco: *Somon Balığıyla Yolculuk, Genç Bir Romancının İtirafları.*

KIRMIZIKEDİ

Kırmızı Kedi Yayınevi: 109
Çağdaş Klasikler: 8

Özgün adı: *Mrs. Dalloway*

Mrs. Dalloway
Virginia Woolf
Çeviren: İlknur Özdemir

© Bu çevirinin Türkçe yayın hakkı Kırmızı Kedi Yayınevi'nindir.

Yayın Yönetmeni: İlknur Özdemir
Editör: İ. Utku Kavasoğlu
Kapak Tasarımı ve Grafik: Yeşim Ercan Aydın

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Birinci Basım: Ocak 2012
ISBN: 978-605-5340-13-1
Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Pasifik Ofset 0212 412 17 77
Pasifik Ofset Sertifika No: 12027

Kırmızı Kedi Yayınevi
www.kirmizikedikitap.com / kirmizikedi@kirmizikedikitap.com
Ömer Avni M. Emektar S. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL
T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

Virginia Woolf

Mrs. Dalloway

Çeviren: İlknur Özdemir

ROMAN

KIRMIZIKEDI

Mrs. Dalloway

Mrs. Dalloway çiçekleri kendisinin alacağını söyledi.

Lucy'nin yapacağı işler belirlenmişti zaten. Kapılar menteşelerinden çıkarılacaktı; Rumpelmayer'in adamları geliyordu. Hem sonra, diye düşündü Clarissa Dalloway, ne biçim bir sabah bu – taptaze, tıpkı bir kumsalda çocuklara sunulmuş gibi.

Ne biçim bir tarlakuşu! Ne biçim bir dalış! Hep böyle görünmüştü gözüne, menteşeleri azıcık gıcırdatarak, hâlâ kulaklarındaydı o ses, camlı kapıları bir itişte açıp, Bourton'da kendini açık havaya attığında. Sabahın erken saatinde hava nasıl da taze, nasıl da sakin olurdu, ama elbette buradakinden daha durgundu; bir dalganın çırpınışı gibi; bir dalganın dokunuşu gibiydi; soğuk, sert, ama (o sıralar on sekizini süren bir kız için) yine de muhteşemdi, orada, açık pencerenin önünde dururken korkunç bir şeyin olacağını hissediyordu; çiçeklere, üstlerinden kıvrıla kıvrıla duman çıkan ağaçlara ve inip kalkan ekinkargalarına bakarken; sonunda Peter Walsh "Sebzelerden ilham mı alıyorsun?" –bu muydu dediği?– diyene kadar orada dikilip bakmıştı; "İnsanları karnabaharlara yeğlerim" – bu muydu dediği? Bir sabah kahvaltıda, Clarissa terasa çıktığında söylemiş olmalıydı bunu – Peter Walsh yani. Yakında Hindistan'dan dönecekti, haziran ya da temmuzda, hangisi olduğunu unutmuştu Mrs. Dalloway, çünkü Peter'in mektupları son derece sıkıcıydı, insan onun söylediklerini hatırlıyordu sadece; gözlerini, çakısını, gülümsemesini, huysuzluğunu ve

milyonlarca şey tamamen silinip gittiğinde –ne kadar tuhaftı!– kabaklara dair söylediği türden birkaç sözünü.

Durtnall'ın kamyonetinin geçmesini beklerken kaldırımın kenarında azıcık sırtını dikleştirerek durdu Mrs. Dalloway. Çok hoş bir kadın, diye düşündü Scrope Purvis (Westminster'de, kapı komşunuzu ne kadar tanırsanız o da onu o kadar tanıyordu); kuşu andırıyordu biraz, yeşil-mavi kestane kargasını, hafifti, hayat doluydu, oysa ellisini geçmişti, hastalığından bu yana da benzi iyice solmuştu. Oraya tünedi Mrs. Dalloway, onu görmeden, dimdik durup karşıya geçmeyi bekledi.

Westminster'de oturunca –kaç yıl olmuştu sahiden? Yirmiyi geçmişti– trafiğin ortasında bile ya da geceleyin uyandığında, emindi bundan Clarissa, bir sessizlik, ya da törensellik duygusu geliyordu insana; Big Ben vurana kadar tarifi imkânsız bir duraklama; bir endişe (ama senin kalbinden olabilir bu demişlerdi, grip etkilemiştir). İşte! Vurdu yine. İlk önce bir uyarı, tatlı tatlı; sonra saat başı, kesin. Kurşundan halkalar havaya karışıp eridiler. Ne budalayız, diye düşündü, Victoria Sokağı'nda karşıdan karşıya geçerken. Neden bu kadar sevdiğimizi Tanrı bilir, neden böyle gördüğümüzü; oluşturuyoruz, çevremizde kuruyoruz, yıkıp her an yeniden yaratıyoruz; ama en yaşlı kocakarılar bile, kapı eşiklerine çökmüş en çaresiz, en sefil insanlar bile (içip içip ölenler) aynı şeyi yapıyorlar: Hayatı seviyorlar; tam da bu nedenden Parlamento'nun yasaları baş edemezdi bununla, emindi bundan. İnsanların gözlerindeydi, salınarak gezinmelerde ve ayakları sürüyerek yürümelerdeydi; bağırışlarda ve kargaşadaydı; arabalarda ve otomobillerde, otobüslerde, kamyonetlerde, ayaklarını sürüyerek, iki yana sallanarak yürüyen sandviç satıcılarında; bandolarda; laternalarda; havadaki bir uçağın utkulu, çınlamalı, tuhaf, tiz uğultusundaydı onun sevdiği şey; hayattı; Londra'ydı; hazirandaki bu andı.

Çünkü haziranın ortasıydı. Savaş sona ermişti, ama Büyükelçilik'teki Mrs. Foxcroft gibi biri için değil; o sevimli çocuk öldürüldü ve eski malikâne şimdi kuzenlerinden birine gidecek diye içi içini yiyordu onun; Lady Bexborough da öyleydi, gözdesi John'un öldüğünü bildiren telgrafı elinde tutarak bir serginin açılışını yapmıştı, öyle söylüyorlardı; ama sona

ermişti, Tanrı'ya şükür – sona ermişti. Hazirandı. Kralla Kraliçe saraydaydılar. Ve her yerde, saat henüz çok erken olmasına rağmen, bir hareketlilik vardı, taylar dörtnala koşuyor, kriket sopaları çarpışıyordu; Lord Ascot, Lord Ranelagh ve geride ne varsa hepsi; gri-mavi sabah havasının yumuşak ağına sarınmışlar; gün ilerledikçe bu hava onları serbest bırakacak, çimenlerine ve alanlarına ön ayakları yere değer değmez hemen sıçrayan tayları koyacak, fırıl fırıl dönen delikanlıları, şeffaf muslin giysileri içindeki, kahkahalarla gülen, şimdi bile, sabaha kadar dans ettikten sonra tuhaf, tüylü köpeklerini dolaşmaya çıkaran kızları; ve şimdi bile, bu saatte bile, sır saklayan yaşlı zengin kadınlar gizemli görevler peşinde, arabalarına atlamış hızla gidiyorlardı; dükkân sahipleri vitrinlerinde, taklit ve gerçek elmaslarla, Amerikalıların aklını başından alacak on sekizinci yüzyıla özgü çerçeveler içindeki şirin, deniz yeşili, eski broşlarla uğraşıyorlardı (ama tasarruf etmek gerekiyordu, Elizabeth için aceleyle bir şeyler satın alınmamalıydı), ve böyle budalaca ve tuhaf bir tutkuyla onu seven, bir parçası olan Clarissa da, çünkü onun ailesi de bir zamanlar, George döneminde saray mensubuydu, bu gece canlanacak ve ışık saçacaktı; parti verecekti. Ama ne kadar tuhaftı, parka adım atarken karşılaştığı bu sessizlik, bu pus, bu uğultu, ağır ağır yüzen mutlu ördekler, paytak paytak yürüyen keseli kuşlar; ama Meclis binalarından bu yana doğru, duruma uygun bir şekilde, üzerine Kraliyet Arması damgalanmış bir evrak çantasıyla kim geliyordu dersiniz, kim olacak Hugh Whitbread; eski dostu sevgili Hugh – değerli Hugh!

"Günaydınlar Clarissa!" dedi Hugh, abartarak, çünkü birbirlerini küçükten beri tanıyorlardı. "Nereye böyle?"

"Londra'da gezinmeyi seviyorum," dedi Mrs. Dalloway. "Gerçekten, kent dışında gezinmekten daha iyi."

Londra'ya –ne yazık ki– doktora gitmek üzere gelmişlerdi. Başkaları sinemaya gitmek için gelirdi, ya da operaya gitmek için; kızlarını gezdirmek için; Whitbread'ler ise "doktora gitmeye". Clarissa bakımevinde kalan Evelyn Whitbread'i kaç kez ziyaret etmişti. Yine mi hastalanmıştı Evelyn? Evelyn'in siniri epeyce bozuk, dedi Hugh, iyi giyimli, erkeksi, son

derece yakışıklı, mükemmel orantılı bedenini (her zaman neredeyse fazlasıyla şık giyinirdi, ama Saray'daki küçük işi düşünülürse herhalde öyle yapması gerekiyordu) gerip şişirerek karısının bir iç hastalığı olduğunu, ciddi bir şey değildi ama, ima etti, ki eski bir arkadaşı olarak Clarissa Dalloway ayrıntılara girmesini istemeden anlayacaktı herhalde nesi olduğunu. Ah, evet, anlıyordu Clarissa elbette; ne kadar can sıkıcı bir şey; kız kardeş gibi yakınlık duydu Evelyn'e, aynı zamanda nedense şapkasından rahatsız oldu. Sabahın erken saatine uygun bir şapka değildi, bu yüzden miydi? Çünkü Hugh onun hep böyle hissetmesine neden olurdu, şapkasını gösterişli bir hareketle kaldırıp telaşla ilerlerken, Clarissa'ya on sekizlik bir kızmış gibi davranıyordu; ve evet, elbette gelecekti bu geceki partisine, Evelyn ısrarcıydı bu konuda, ama Saray'daki partiden sonra geleceği için biraz gecikebilirdi, Jim'in oğullarından birini götürecekti oraya – Clarissa Hugh'un yanında kendini her zaman biraz yetersiz hissederdi; okullu kızlar gibi; ama düşkündü ona, kısmen onu çok uzun zamandır tanıyor olmasından, onun kendi içinde iyi biri olduğunu düşünüyordu, oysa Richard'ı deli ederdi Hugh neredeyse; Peter Walsh'a gelince, Hugh'dan hoşlandığı için Clarissa'yı asla bağışlamamıştı.

Bourton'da olanları tek tek hatırlıyordu – Peter öfkeden kudurmuştu; Hugh asla onun dengi değildi elbette, ama yine de Peter'in dediği gibi ahmağın biri değildi; mankafa da değildi. Yaşlı annesi avdan vazgeçmesini ya da kendisini Bath kaplıcalarına götürmesini isterse hiç itiraz etmeden yerine getirirdi onun isteklerini; gerçekten de hiç bencil değildi, Peter'in onun için kalpsiz, beyinsiz demesine, bir İngiliz centilmenine özgü görgüden ve terbiyeden başka bir şeye sahip olmadığını söylemesine gelince, eh sevgili Peter kızınca ağzına geleni söylerdi işte; ve katlanılmaz olabiliyordu Peter; çekilmez de olabiliyordu; ama böyle bir sabahta onunla birlikte yürümek harikaydı.

(Haziran, ağaçlarda ne kadar yaprak varsa çekip çıkarmıştı. Pimlico mahallesindeki anneler bebeklerini emziriyorlardı. Donanma'dan Deniz Bakanlığı'na mesajlar gidiyordu. Arlington Sokağı ile Piccadilly, Park'taki havayı tedirgin eder gibiydiler, Park'ın yapraklarını Clarissa'nın sevdiği o

ilahi canlılığın dalgalarının üzerine sıcacık, pırıl pırıl kaldırıyorlardı sanki. Dans etmeye, ata binmeye bayılırdı eskiden.)

Yüzlerce yıldır ayrı kalmışlardı belki, o ve Peter; Clarissa hiç mektup yazmamıştı, Peter'inkiler de çok yavandı; ama, şimdi yanımda olsaydı ne söylerdi diye düşünürdü Clarissa ansızın, bazı günler, bazı görüntüler rahatsız etmeden, eski kırgınlıklar olmadan Peter'i aklına getirirdi; bu da belki insanlara ilgi göstermesinin karşılığıydı; güzel bir sabahta St. James Parkı'nın ortasında aklına düşerdi bunlar – gerçekten de düşerdi. Oysa Peter –gün, ağaçlar, çimenler ve pembe elbiseli küçük kız ne kadar güzel olursa olsun– bütün bunları hiç mi hiç görmezdi. Clarissa tak derse gözlüğünü takar bakardı. Onu ilgilendiren dünyanın durumuydu; Wagner, Pope'un şiiri, insanların kişilikleriydi ve Clarissa'nın kişiliğindeki kusurlardı. Nasıl da azarlardı Peter onu! Nasıl da tartışırlardı! Clarissa bir başbakanla evlenip bir merdivenin tepesinde duracaktı; mükemmel ev sahibesi derdi Peter ona (yatak odasında ağlamıştı Clarissa bu laf üzerine), mükemmel ev sahibesi olmak için yaratılmışsın derdi.

St. James Parkı'nda hâlâ bu konuyu geçiriyordu aklından, onunla evlenmemekte –evlenmemeliydi de– doğruyu yaptığını düşünüyordu. Çünkü evlilikte, her gün aynı evde birlikte yaşayan insanlar arasında biraz serbestlik, bir parça özgürlük olmalıydı; Richard bunları ona tanımıştı, o da Richard'a. (Örneğin bu sabah Richard neredeydi? Komite toplantılarından birinde, Clarissa hangisi olduğunu asla sormazdı.) Oysa Peter'le her şeyin paylaşılması gerekirdi; her şeyin derinine inilmesi. Ve tahammül edilemez bir şeydi bu, havuzun yanındaki küçük bahçede yaşanan sahneye gelince, ya Peter'den ayrılacaktı Clarissa ya da mahvolacaklardı, ikisi de perişan olacaktı, buna emindi; oysa yıllardır kalbine saplanmış bir ok gibi taşımıştı kederini, ıstırabını içinde; sonra bir konserde biri ona Peter'in Hindistan'a giden bir gemide tanıştığı bir kadınla evlendiği haberini verince yaşadığı dehşet ânı! Bütün bunları asla unutmamalıydı. Soğuk, kalpsiz, namus kumkuması demişti Peter ona. Kendisini ne kadar sevdiğini Clarissa'nın hiç anlamadığını söylemişti. Ama o Hintli kadınlar herhalde anlıyorlardı – salak, güzel, bir değeri olmayan sersem şeyler. Boşuna üzülmüştü Clarissa.

Çünkü Peter mutluydu, Clarissa emin olsundu buna, çok mutluydu, sözünü ettikleri şeylerin hiçbirini yapmamış olsa da; hayatı baştan sona başarısızdı. Hâlâ öfkeleniyordu Clarissa buna.

Park'ın kapısına varmıştı. Bir an durdu, Piccadilly'deki otobüslere baktı.

Şimdi dünyada hiç kimse için şöyledir ya da böyledir demeyecekti. Kendini çok genç hissediyordu; aynı zamanda da inanılmaz yaşlı. Her şeyin içinden bir bıçak gibi keserek geçiyordu; aynı zamanda da dışarıdan bakıyordu her şeye. Taksileri seyrederken dışarıda, uzakta, ta deniz kıyısında ve bir başına olduğu duygusu vardı içinde sürekli; bir tek gün yaşamanın bile çok, çok tehlikeli olduğunu hissetmişti hep. Zeki, ya da çok sıradışı olduğunu sanmıyordu. Fräulein Daniels'in öğrettiği üç-beş cılız bilgiyle hayatını nasıl geçirdiğini düşünemiyordu. Hiçbir şey bilmiyordu; ne bir dil, ne tarih; kitap bile okumuyordu şimdi, yatakta okuduğu anı kitapları dışında; ama yine de kesinlikle sürükleyiciydi onun için bütün bunlar; bu geçen taksiler; ne Peter için ne de kendisi için ben buyum ya da ben şuyum diyecekti.

Tek yeteneğim insanları neredeyse içgüdülerimle tanımak, diye düşündü, yoluna devam ederken. Onu biriyle birlikte bir odaya koyacak olsanız kediler gibi sırtını kabartırdı hemen; ya da mırıl mırıl sesler çıkarırdı. Devonshire House, Bath House, porselen papağanlı ev, bunların hepsini bir keresinde ışıl ışıl görmüştü; ve Sylvia'yı hatırladı, Fred'i, Sally Seton'u – o ev sahiplerini; ve bütün gece dans etmeler; ve önlerinden geçip pazara giden arabalar; ve Park'tan arabayla geçerek eve dönmeler. Bir keresinde Park'taki Serpentine gölüne bir şilin attığını hatırladı. Ama herkes hatırlardı bunu; onun sevdiği buydu, buradaydı, şimdi önünde olandı; taksideki şişman hanımdı. O zaman bir önemi var mı diye düşündü, Bond Sokağı'na doğru ilerlerken, sonunda kaçınılmaz olarak yok olmasının bir önemi var mıydı; bütün bunlar onsuz sürecekti; buna kızıyor muydu, ölümün her şeye mutlak son vereceğine inanmak avutmuyor muydu insanı? Londra'nın sokaklarında, hayatın karmaşası içinde, bir biçimde, şurada, burada, kendisi de hayatta kalmıştı Peter de, birbirlerinde yaşamışlardı, kendisi doğduğu yerdeki ağaçların bir parçasıydı, emindi buna; oradaki çirkin, yıkık dökük

evin de; hiç karşılaşmadığı insanların da bir parçasıydı, iyi tanıdığı insanların arasında bir pus gibi yayılmıştı,
onlar da kendisini dallarının üzerine kaldırmışlardı, ağaçların da pusu öyle kaldırdığını görmüştü, ama hayatı da kendisi de öyle uzaklara yayılıyordu ki. Hatchards mağazasının vitrinine bakarken neyin hayalini kuruyordu Clarissa? Neyi geri getirmeye çalışıyordu? Kırlardaki beyaz şafağın hangi imgesini, önünde açık duran kitapta okuduğu gibi:

Güneşin sıcağından korkma artık,
Ne de öfkeli kışın gazabından.

Dünyanın yaşadığı deneyimin bu geç dönemi hepsinin, bütün insanların içinde bir gözyaşı pınarı doğurmuştu. Gözyaşları ve keder; cesaret ve sabır; tümüyle dik duruşlu ve dirençli bir tavır. Örneğin en hayran olduğu kadının, Lady Bexborough'un sergi açtığını düşünün.

Jorrocks' Jaunts and Jollities vardı; *Soapy Sponge* ve Mrs. Asquith'in *Memoirs*'ı ve *Big Game Shooting in Nigeria*, hepsi önüne serilmişti. Ne çok kitap vardı; ama hiçbiri bakımevinde kalan Evelyn Whitbread'e götürülmeye uygun görünmüyordu. Hiçbiri onu eğlendirebilecek gibi değildi, bunların hiçbiri o inanılmaz derecede kurumuş küçük kadının, Clarissa içeriye girdiğinde, oturup kadınların tedavileri hakkında bitmek bilmeyen sohbetlerine başlamadan önce bir an bile samimi görünmesini sağlayamazdı. Ne kadar da arzulardı Clarissa, kendisi içeri girdiğinde insanların hoşnut görünmelerini; döndü ve Bond Sokağı'na doğru yürüdü, sinirlenmişti, çünkü bir şey yapmak için başka nedenler aramak çok budalacaydı. Keşke Richard gibi her şeyi salt o şeyi yapmak için yapanlardan olsaydım, dedi; oysa, diye düşündü karşıdan karşıya geçmeyi beklerken, yaptıklarımın yarısını sadece yapılması gerektiği için yapmıyorum; insanların şunu ya da bunu düşünmelerini sağlamak için yapıyorum; tam anlamıyla budalalıktı, biliyordu bunu (polis karşıya

geçilmesi için elini kaldırmıştı), çünkü hiç kimse, bir an bile etkilenmiyordu. Ah hayatımı yeni baştan yaşayabilseydim! diye düşündü, ayağını kaldırıma atarken, hatta görünüşüm bile bambaşka olsaydı!

Öncelikle Lady Bexborough gibi esmer olmak isterdi, kırışık deriyi andıran bir cildi ve güzel gözleri olmalıydı. Tıpkı Lady Bexborough gibi ağır ve heybetli olmak isterdi; oldukça da iri; erkekler gibi siyasetle ilgilenirdi; kent dışında bir evi olurdu; çok ağırbaşlı, çok içtenlikli olurdu. Oysa kendi bedeni incecikti, fasulye sırığı gibiydi, ufacık, gülünç bir yüzü, kuş gagasına benzeyen bir ağzı vardı. Kendine iyi baktığı doğruydu; elleri, ayakları güzeldi; fazla para harcamadığı göz önüne alınırsa, iyi giyiniyor sayılırdı. Ama taşıdığı bu beden, ne kadar yeteneğe sahip olsa da (bir Hollanda resmine bakmak üzere durdu), çoğunlukla bir hiçti sanki – bir hiç. Görünmez olduğunu hissediyordu nedense; görünmüyordu; bilinmiyordu; ne evliydi artık, ne de çocuk sahibi; sadece öbür insanlarla birlikte Bond Sokağı'nda yürüyordu, şaşırtıcı ve epeyce ağırbaşlıydı yürüyüşü. Mrs. Dalloway olarak; Clarissa bile değildi artık; Richard Dalloway'in eşiydi.

Bond Sokağı'na bayılıyordu; mevsimin başında, sabahın erken bir saatinde Bond Sokağı; dalgalanan bayraklarıyla; mağazalarıyla; ne bir su şıpırtısı ne ışık pırıltısı; babasının elli yıl boyunca elbiselerini aldığı mağazada bir top tüvit kumaş; birkaç inci; bir buz kalıbı üzerinde somon balığı.

"Hepsi bu," dedi, balıkçı dükkânına bakarken. "Hepsi bu," diye yineledi, savaştan önce kusursuz denebilecek eldivenler bulabileceğiniz bir eldivencinin vitrininin önünde bir an duraklarken. Yaşlı William amcası bir hanımefendiyi ayakkabılarından ve eldivenlerinden tanırsınız, derdi. Savaşın ortasında bir sabah yatağında dönmüş, "Artık yeter," demişti amcası. Eldivenler ve ayakkabılar; eldivenler tutkusuydu Clarissa'nın; ama kendi kızı Elizabeth'in ne eldiven umurundaydı ne de ayakkabılar.

Umurunda değil, diye düşündü, parti vereceği zaman kendisine çiçek ayıran bir dükkâna doğru Bond Sokağı'nda ilerlerken. Elizabeth en çok köpeğine düşkündü. Bu sabah bütün ev katran kokuyordu. Yine de Miss Killman olacağına zavallı Grizzle olsundu; tıkış tıkış dolu bir yatak odasına

hapsolup elinde bir dua kitabıyla oturmaktansa tutkallı boya ve katran ve her ne varsa, olsundu! Her şeyi yeğlerim, diyecekti neredeyse. Ama bütün kızların geçirdiği bir evredir belki, Richard'ın dediği gibi. Âşık oluyordur Elizabeth belki. Ama neden Miss Killman? Kuşkusuz kötü davranılmıştı o kadına; bunu dikkate almak gerekirdi, Richard onun çok yetenekli olduğunu, tarih konularında kafasının işlediğini söylüyordu. Her neyse, birbirlerinden ayrılmaz olmuşlardı, ve Elizabeth, kendi kızı, komünyona gitmişti; hem nasıl giyiniyordu öyle, öğle yemeğine konuk geldiğinde onlara ne biçim davranıyordu, hiç aldırmıyordu gelenlere; dinle vecde gelmenin insanları katılaştırdığını (amaçlar da öyle yapardı) kendi deneyimlerinden biliyordu Clarissa; duygularını da köreltirdi, Miss Kilman Ruslar için canını verirdi, Avusturyalılar için açlıktan ölürdü, ama özel hayatında nasıl da işkence çektirirdi insana, öyle duygusuzdu ki; yeşil bir yağmurluk giyerdi. Bütün yıl çıkarmazdı onu sırtından; terlerdi içinde; kendi üstünlüğünü, sizinse aşağılık olduğunuzu size hissettirmesi için bir odada beş dakika bulunması yeterdi; o ne kadar yoksuldu, sizse ne kadar zengin, yaşadığı o yoksul mahallede ne yastığı ne yatağı ne de kilimi vardı, ne de gerekli başka şeyler; içinde yer etmiş o kinle –savaş sırasında okuldan atılmıştı– bütün ruhu pas tutmuş gibiydi, hayata küsmüş,
zavallı, talihsiz yaratık! Çünkü insan ondan değil, Miss Kilman kavramından nefret ediyordu, kuşkusuz Miss Kilman olmayan epeyce şey toplanmıştı o kavramın içinde; insanın geceleri mücadele ettiği hayaletlerden biri haline gelmişti; yanıbaşımızda durup bize can veren kanımızın yarısını emen hayaletlerden, baskıcılardan, zorbalardan biriydi; çünkü kuşkusuz zarlar yeniden atılırsa ve kazanan beyazlar değil de siyahlar olursa Miss Kilman'ı sevebilirdi Clarissa! Ama bu dünyada olmaz. Olmaz.

İçinde bu vahşi canavarın kıpırdanıp durması sinirini bozuyordu! Dalların çatırdadığını duymak, yaprakla dolu bir orman olan ruhunun derinliklerinde yere gömülen toynakları hissetmek; asla tam anlamıyla tatmin olmamak ya da güvende hissetmemek; çünkü bu canavar, bu nefret her an kıpırdayabilirdi, özellikle hastalandığından beri bu nefret yüzünden,

omurgası kazınmış, yara almış gibi hissediyordu; ona bedensel acı veriyor, güzellikten, dostluktan, kendini iyi hissetmekten, sevilmekten ve evini zevkli kılmaktan aldığı bütün keyfi, sanki içinde gerçekten de ruhunu kökünden yakalayan bir canavar varmış gibi sarsıyor, buruyordu; sanki bu memnuniyet kılıfı bencillikten başka bir şey değildi! Bu nefret!

Saçmalık bu, saçmalık! diye bağırdı içinden, çiçekçi Mul-berry'nin kanatlı kapılarının arasından geçerken.

Hafif adımlarla, uzun boyuyla, sırtını dikleştirip ilerledi, elleri sanki çiçeklerle birlikte soğuk suda kalmış gibi hep kıpkırmızı olan düğme suratlı Miss Pym hemen karşıladı onu.

Hezaren çiçekleri, ıtırşahiler, leylak demetleri vardı; ve karanfiller, öbek öbek karanfiller. Güller vardı, süsenler vardı. Ah evet – orada durup yardım etmek için bekleyen Miss Pym'le konuşurken tatlı, toprak-bahçe kokusunu soludu; onu zarif bulurdu Miss Pym, yıllar önce zarifti de, çok zarifti, ama bu yıl, süsenlerle güllerin, başları sarkan leylak demetlerinin arasında başını bir yandan öbür yana döndürerek gözleri yarı kapalı durup sokağın gürültüsünden sonra hoş kokuları, nefis serinliği içine çekerken yaşlanmış görünüyordu. Ve sonra gözlerini açınca, ne kadar taze bir görünümleri vardı, çamaşırhaneden tertemiz gelmiş fırfırlı keten çamaşırlar gibi hasır sepetlerin içine konmuş güllerin; başlarını dik tutan kırmızı karanfiller koyu renkli ve ağırbaşlıydılar; çanaklarının içinde yayılan bütün o ıtırşahiler, mor, kar beyazı, soluk – sanki akşamdı da muslin giysili kızlar, laciverde çalan göğüyle, hezaren çiçekleri, karanfilleri, danaayaklarıyla o muhteşem yaz gününün sonunda ıtırşahi ve gül toplamaya gelmişlerdi; saat altı ile yedi arasındaydı, bütün çiçeklerin –güllerin, karanfillerin, süsenlerin, leylakların– beyaz, mor, kırmızı, koyu turuncu ışıldadığı zamandı; her çiçek puslu yatağında kendiliğinden, usul usul, dupduru tutuşmuş gibiydi; vişneli pastanın, akşam açan çuha çiçeklerinin üstünde dönüp duran grili-beyazlı pervaneleri nasıl da seviyordu Clarissa!

Miss Pym'le birlikte vazodan vazoya giderek seçimini yaparken, saçmalık bu, saçmalık dedi kendi kendine, sesi giderek yumuşayarak, sanki bu güzellik, bu rayiha, bu renkler ve ondan hoşlanan, ona güvenen Miss Pym

bir dalgaydı da o da bu dalganın üstünden aşmasına, o nefreti, o canavarı tümüyle boğmasına izin veriyordu; bu dalga Clarissa'yı alıp havalara kaldırdı, kaldırdı – ah, tam o sırada sokakta bir tabanca patladı!

"Ah şu otomobiller," dedi Miss Pym, bakmak için cama gidip geri dönerken, elleri ıtırşahilerle doluydu, o otomobiller, o otomobillerin lastikleri sanki *kendi* suçuymuş gibi özür dilercesine gülümsedi.

Mrs. Dalloway'i yerinden sıçratan, Miss Pym'in de cama gitmesine ve özür dilemesine neden olan şiddetli patlama, Mulberry Çiçekçisi'nin vitrininin tam karşısındaki kaldırıma yanaşan bir otomobilden gelmişti. Yoldan geçenler elbette durup baktılar ve külrengi döşemenin fonunda çok önemli bir yüzü görmeye ancak zaman buldular, sonra bir erkek eli storu çekti ve güvercin grisi bir kareden başka görecek bir şey kalmadı.

Ancak bir yanda Bond Sokağı'nın ortasından Oxford Sokağı'na, öbür yanda Atkinson Parfümerisi'ne kadar hemen söylentiler dolaşmaya başladı, görünmeden, duyulmadan geçerek, tepelere tül gibi inen bir bulut gibi hızla, bir saniye önce altüst durumda olan yüzlerin üzerine gerçekten de bir bulut kadar yumuşak ve sakince indi. Ama artık gizemin kanatları sürtünmüştü o yüzlere; otoritenin sesini duymuşlardı; gözleri sımsıkı bağlı, ağzı ardına kadar açık inancın ruhu salıverilmişti ortalığa. Ama görülen yüzün kime ait olduğunu bilen yoktu. Galler Prensi miydi, Kraliçe mi, Başbakan mı? Kimin yüzüydü o? Bilen yoktu.

Kolunun altına kurşun boruları kıstırmış olan Edgar J. Watkiss duyulur bir sesle, ama elbette şaka olsun diye, "Başbakan'ın arabası bu," dedi.

Oradan bir türlü uzaklaşamayan Septimus Warren Smith onu duydu.

Otuz yaşlarında, soluk benizli, gaga burunlu, kahverengi ayakkabı ve eski püskü bir pardösü giyen, ela gözlerindeki tedirgin bakış onu hiç tanımayanları bile tedirginleştiren Septimus Warren Smith. Dünya kırbacını kaldırmıştı; nereye inecekti acaba?

Her şey olduğu yerde durmuştu. Araba motorlarının gürültüsü, bir bedende düzensizce atan nabız gibi geliyordu kulaklara. Otomobil Mulberry'nin vitrininin önünde park ettiği için güneş olağanüstü ısıtıyordu;

otobüslerin tepesinde oturan yaşlı hanımlar siyah şemsiyelerini açtılar; şurada bir yeşil, burada kırmızı bir şemsiye küçük bir pat sesiyle açıldı. Kolları ıtırşahilerle dolu olan Mrs. Dalloway vitrine yaklaştı, dışarıya baktı, ufak pembe suratı meraktan kırışmıştı. Herkes otomobile baktı. Septimus baktı. Erkek çocuklar bisikletlerinden aşağı atladılar. Trafik sıkıştı. Otomobil orada duruyordu, üzerinde tuhaf bir motif olan storları inikti, ağaca benziyor, diye düşündü Septimus, sanki korkunç bir şey neredeyse yüzeye çıkmış da patlayıp alev alev yanacakmış gibi gözlerinin önünde her şeyin yavaş yavaş bir araya gelip tek noktada toplanması korkutuyordu onu. Bütün dünya titredi, ürperdi ve tutuşacak gibi oldu. Yolu tıkayan benim, diye düşündü Septimus. Ona bakmıyorlar mıydı, parmaklarıyla göstermiyorlar mıydı; durduğu yere vermemiş miydi ağırlığını, kaldırıma çakılmamış mıydı belli bir amaçla? Ama hangi amaçla?

"Haydi gidelim Septimus," dedi karısı, solgun, sivri suratında iri gözleri olan küçük bir kadındı; İtalyandı.

Ama Lucrezia da elinde olmadan baktı otomobile ve storların üzerindeki ağaç motifine. Acaba içerideki Kraliçe miydi – alışverişe çıkan Kraliçe?

Bir şeyleri açan, döndüren, kapatan sürücü sonunda arabaya bindi.

"Haydi ama," dedi Lucrezia.

Oysa kocası, dört-beş yıldır evliydiler, birden ürktü, yerinden sıçradı, "Tamam!" dedi öfkeyle, sanki yaptığı işi karısı engellemiş gibi.

İnsanlar fark ediyorlardır; insanlar görüyorlardır. İnsanlar, diye düşündü Lucrezia, gözlerini otomobile dikmiş kalabalığa bakarken; çocukları ve atları ve kendisinin bir bakıma hayran olduğu giysileriyle İngilizler; ama onlara "insanlar" diyordu şimdi, çünkü Septimus "kendimi öldüreceğim" demişti; ne korkunç bir sözdü bu. Ya bir duyan olduysa? Kalabalığa baktı. "İmdat, imdat!" diye seslenmek geliyordu içinden kasap çıraklarına ve kadınlara. Yardım edin! Daha geçen sonbaharda Septimus'la birlikte aynı paltoya sarınarak Embankment'ta[1] durmuşlardı, Septimus konuşmayıp gazete okumuştu, Lucrezia gazeteyi onun elinden kapmış, ne yaptıklarını

gören yaşlı adamın suratına gülmüştü! Ama insan başarısızlığını gizler. Septimus'u alıp bir parka götürmeliydi.

1) Thames Nehri'nin kuzey kıyısı boyunca uzanan set. (ç.n.)

"Haydi karşıya geçiyoruz," dedi.

Septimus onun koluna girmesine izin verdi, ama en ufak bir duygu belirtisi yoktu. Sadece yirmi dört yaşındaki bu çok basit, içinden geldiği gibi davranan, İngiltere'de arkadaşı bulunmayan, onun uğruna İtalya'yı terk eden kadına bir kemik parçası uzatıyordu.

Storları indirilmiş, anlaşılmaz bir ihtiyat havası içindeki otomobil, caddenin her iki yanındaki suratlara, Kraliçe için mi, Prens ya da Başbakan için mi olduğu bilinmeyen aynı belirsiz saygıyı yerleştirip meraklandırmaya devam ederek Piccadilly'ye doğru ilerledi, bütün gözler hâlâ üzerindeydi. Arabanın içindekinin yüzünü sadece üç kişi, birkaç saniyeliğine görmüştü. Kadın mı erkek mi olduğu bile tartışılıyordu. Ama arabadakinin çok önemli biri olduğu kesindi, bu önemli kişi, gizli saklı, Bond Sokağı'ndan geçiyordu; belki de ilk ve son kez İngiltere Kraliyet Ailesi'nden biriyle konuşma mesafesinde olan sıradan insanlardan bir kol boyu uzaktaydı, Londra ot bürümüş bir patika haline geldiğinde ve bu çarşamba sabahı kaldırımda koşuşturanlar, toza bulanıp birbirine karışmış birkaç alyanstan ve sayısız çürük dişin altın dolgularına sahip kemiklerden ibaret olduğunda zamanın yıkıntılarını araştıracak antika meraklıları tanıyacaktı devletin o kalıcı simgesini. Otomobildeki yüzün kime ait olduğu o zaman anlaşılacaktı.

Kraliçe olmalı, diye düşündü Mrs. Dalloway, aldığı çiçeklerle Mulberry'den çıkarken; Kraliçe'dir. Storları kapalı otomobil yürüme hızıyla önünden geçerken, çiçekçi dükkânının önünde güneşin altında duran Mrs. Dalloway'in yüzü bir an gururla parladı. Kraliçe bir hastaneye gidiyordur, diye düşündü Clarissa; ya da bir sergi açılışına.

Günün o saati için kalabalık korkunçtu. Lord Ascot mu, Lord Hurlingham mı, hangisi? diye düşündü Clarissa, çünkü sokak tıkanmıştı. Paketleri ve şemsiyeleriyle, evet, hatta böyle bir günde kürkleriyle, otobüslerin üstünde yanlamasına oturan İngiltere'nin orta sınıfı, insanın görüp görebileceği en

gülünç, en tuhaf şey diye düşündü; Kraliçe'nin de yolu tıkanmıştı; Kraliçe de geçemiyordu. Clarissa, Brook Sokağı'nın bir yanında kalmıştı; emekli hakim Sir John Buckhurst da öteki yanında, otomobil de aralarındaydı (Sir John kaç yıldır hukukçuydu, iyi giyimli kadınlardan da hoşlanırdı), o sırada hafifçe öne eğilen sürücü polise bir şey söyledi ya da gösterdi, o da selam verip elini kaldırdı, başını sallayıp otobüsü kenara çekti, araba da aradan geçti. Ağır ağır ve sessizce yoluna devam etti.

Clarissa tahmin etti; Clarissa biliyordu elbette; beyaz, büyülü, dairesel bir şey görmüştü uşağın elinde, üzerinde isim yazılı yuvarlak bir levha – Kraliçe'nin adı mı yazılıydı, yoksa Galler Prensi'nin ya da Başbakan'ın mı?– pırıl pırıl parlayarak geçmişti (Clarissa arabanın giderek küçüldüğünü, gözden kaybolduğunu gördü), şamdanların, parlak yıldızların, meşe yapraklarının koyulttuğu şömine alevinin ışıkları arasında ışıldayacaktı o gece, Hugh Whitbread ve bütün meslektaşları, İngiltere'nin beyefendileri de o gece Buckingham Sarayı'nda olacaklardı. Clarissa da bir parti veriyordu. Sırtını hafifçe dikleştirdi; evindeki merdivenin başında böyle duracaktı.

Otomobil gitmişti, ama Bond Sokağı'nın her iki yanındaki eldiven mağazalarının ve şapkacıların ve terzi dükkânlarının arasından akan küçük bir dalga bırakmıştı geride. Otuz saniye boyunca bütün başlar aynı yöne döndü, pencereye. Bir çift eldiven seçen –dirseğe kadar mı olmalı, yoksa daha mı uzun, limon sarısı mı yoksa açık gri mi?– hanımlar durdular; onlar cümlelerini tamamladıklarında bir şey olmuştu. Dikkat edildiğinde bile öyle önemsiz bir şeydi ki, Çin'deki depremleri kaydedebilecek teknik bir alet bile bu titreşimi kaydedemezdi; yine de gücü ürkütücü, genel etkisi duygusaldı; bütün şapkacılarda ve terzi dükkânlarında yabancılar bakışıp ölüleri düşündüler; bayrağı; İmparatorluğu. Arka sokakların birindeki bir barda, sömürgelerden gelen biri Kraliyet Ailesi'ne hakaret edince tartışma çıktı, bira bardakları kırıldı, bir gürültü koptu, ses tuhaf bir biçimde yolun karşısına ulaştı, düğünleri için beyaz kurdele geçirilmiş beyaz iç çamaşırı alan genç kızların kulaklarında yankılandı. Geçen arabanın yarattığı yüzeysel heyecan yatışırken çok derindeki bir şeyi de kazıyordu.

Piccadilly'den kayarcasına geçen araba St. James Sokağı'na saptı. Fraklı, beyaz gömlekli, saçları geriye taranmış, uzun boylu adamlar, iri yarı adamlar, elleri ceketlerinin kuyruğunun arkasında, bilinemeyen nedenlerle White mağazasının çıkıntılı vitrininde durmuş, dışarı bakıyorlardı, önemli birilerinin geçtiğini içgüdüsel olarak hemen sezdiler, ölümsüz varlığın solgun ışığı Clarissa Dalloway'in üzerine vurduğu gibi onların da üzerine vurdu. Bir anda sırtlarını daha da dikleştirdiler, ellerini arkadan çektiler, eğer gerekirse, tıpkı daha önce atalarının yapmış olduğu gibi, topun ağzına giden hükümdarlarına eşlik etmeye hazır görünüyorlardı. Arka plandaki, beyaz büstler ve üzeri *Tatler* dergisinin nüshaları ve maden suyu şişeleriyle dolu küçük masalar da bunu onaylar gibiydiler; kabaran ekinleri ve İngiltere'nin malikânelerini simgeliyorlardı sanki; ve tek bir sesin yankılı kubbelerin altında, kocaman bir katedraldeki güçle yayılıp duvarlarda yankılanması gibi onlar da otomobil tekerleklerinin hafif homurtusunu yansıtır gibiydiler. Kaldırımda, sırtında şalı ve çiçekleriyle duran Moll Pratt o sevgili çocuğa iyilikler diledi (elbette Galler Prensi'ydi geçen); yaşlı bir İrlandalı kadının cesaretini kıran polisin gözlerini üzerinde hissetmeseydi, bir bardak bira –ya da bir demet gül– alabilecek parayı sırf gamsızlıktan St. James Sokağı'na fırlatırdı, yoksulluktan nefret ettiği için. St. James'teki nöbetçiler selama durdular; Kraliçe Alexandra'nın polisleri de onlara katıldılar.

O arada Buckingham Sarayı'nın kapılarında küçük bir kalabalık birikmişti. Kayıtsızca, ama yine de inançla bekliyorlardı, bu yoksul insanlar; bayrağı dalgalanan Saray'a bakıyorlardı; kaidesinin üzerinde yükselen Kraliçe Victoria'ya, çevresinde kat kat akan sulara, sardunyalarına hayranlıkla bakıyorlardı; Ağaçlı Yol'daki otomobillerden önce birini, sonra ötekini seçiyorlardı; arabayla gezmeye çıkmış kentlilere anlamsızca sempati gösteriyorlardı; takdirlerini şu ya da bu araba geçerken boşa harcamayacaklarını hatırlıyorlardı; ve bütün bu zaman boyunca damarlarında havadisler birikiyor, saray mensuplarının kendilerine baktığını, Kraliçe'nin eğildiğini, Prens'in selam verdiğini düşününce baldırları sinirden titriyordu; krallara ilahi bir biçimde bahşedilen cennet

hayatını; sarayın hizmetkârlarını ve derin reveransları; Kraliçe'nin eski bebek evini; bir İngiliz'le evlenen Prenses Mary'yi; ve Prens'i düşününce – ah, aynen yaşlı Kral Edward'a benzediği söyleniyordu. Prens'in ama çok daha ince uzundu. Prens St. James'de yaşıyordu; ama bu sabah annesini ziyarete geliyor olamaz mıydı?

Böyle dedi, kucağında bebeğiyle Sarah Bletchley, sanki Pimlico'da kendi bahçesindeymiş gibi ayağını pat pat yere vururken, ama gözlerini Ağaçlı Yol'dan ayırmıyordu; Emily
Coates ise Saray'ın pencerelerinde gezdiriyordu gözlerini ve hizmetçileri düşünüyordu, sayısız hizmetçileri, yatak odalarını, sayısız yatak odalarını. Yanında Aberdeen teriyeriyle bir beyefendinin ve işi gücü olmayan adamların da katılmasıyla kalabalık çoğaldı. Albany'de oturan ufak tefek Mr. Bowley hayatın en özlü kaynaklarına karşı balmumuyla kaplanmıştı, ama bu tür şeyler karşısında ansızın, hiç yakışık almasa da duygusallığa kapılıp o balmumunu sökebiliyordu, gerçekten de gözleri yaşarmıştı – zavallı kadınlar Kraliçe'nin geçmesini bekliyorlardı– zavallı kadınlar, şirin, küçük çocuklar, öksüzler, dullar –ah ah– savaş. Ağaçlı Yol'dan aşağı esen ılık bir meltem ince ağaçların arasından, bronz kahramanların yanından Mr. Bowley'in İngiliz göğsünde çırpınan bir bayrağı dalgalandırdı, araba Ağaçlı Yol'a sapıp yaklaşırken o da şapkasını çıkarıp havaya kaldırdı; Pimlico'lu yoksul annelerin kendisini sıkıştırmasına göz yumdu ve dimdik durdu. Araba yaklaştı.

Ansızın başını kaldırıp göğe baktı Mrs. Coates. Bir uçak sesi kalabalığın kulaklarına tekinsizce doldu. İşte, arkasında beyaz bir duman bırakarak ağaçların üstünden yaklaşıyordu, duman kıvrılıp bükülüyor, gerçekten de bir şey yazıyordu! Gökyüzünde harfler oluşuyordu! Herkes havaya baktı.

Dümdüz inişe geçen uçak birden havaya dikildi, bir daire çizdi, hızlandı, alçaldı, yükseldi ve ne yaptıysa, nereye gittiyse arkasında halkalanan, gökte kıvrılarak harflere dönüşen, kalın, dalgalı, beyaz bir duman çubuğu bıraktı. Ama hangi harfler? C miydi biri? E, sonra da bir L mi? Hareketsiz kalmaları kısa sürdü harflerin; sonra kıpırdadılar, eridiler, gökten silindiler,

uçak daha ötelere gitti, gökyüzünün başka bir yerine, yeniden harfler çizmeye başladı, K mıydı bu sefer, E mi, yoksa Y mi?

"Blaxo," dedi Mrs. Coates, gergin, ürkek bir sesle, gözleri havaya dikiliydi, kucağında kımıldamadan yatan, bembeyaz bebeği de gözlerini havaya dikti.

"Kreemo," diye mırıldandı Mrs. Bletchley, uyurgezer gibi. Kaldırdığı şapkasını hiç kıpırdatmadan elinde tutan Mr. Bowley gözlerini havaya dikti. Ağaçlı Yol boyunca insanlar durmuş, gözlerini göğe dikmişlerdi. Onlar öyle bakarken dünya tam bir sessizliğe büründü ve gökten bir martı sürüsü geçti, yol gösteren martı önden, arkasından biri daha, ve bu olağandışı sessizlik ve huzur içinde, bu solgunlukta, bu berraklıkta, çanlar on bir kez çaldı, sesleri havadaki martıların arasında azalıp duyulmaz oldu.

Uçak döndü, hızlandı, gönlünce oradan oraya fırladı, bir patenci gibi çevikti, özgürdü –

"Bu bir E," dedi Mrs. Bletchley –

ya da bir dansçı gibi –

"Karamela bu," diye mırıldandı Mr. Bowley – (araba bahçe kapısından geçip içeri girdi ama kimse ona bakmıyordu), dumanını keserek iyice uzaklaştı uçak, duman gitgide silindi, iri beyaz bulutların çevresinde birikti.

Gitmişti; bulutların arkasında kalmıştı. Ses kesilmişti. E, G ya da L harflerinin yapıştığı bulutlar sanki çok, çok önemli bir görevle batıdan doğuya gitmeye yazgılıymış gibi serbestçe ilerliyorlardı, bu görev hiçbir zaman açıklanmayacaktı ama kesinlikle öyleydi – çok önemli bir görevdi. Sonra ansızın, tünelden çıkan bir tren gibi bulutların arasından bir kez daha fırladı uçak, sesi Ağaçlı Yol'daki, Green Park'taki, Piccadilly'deki, Regent Sokağı'ndaki, Regent Park'taki herkesin kulaklarına doldu, arkasındaki duman çubuğu kıvrıldı, aşağıya doğru yöneldi, büyüyüp peş peşe dizdi harfleri – ama hangi kelimeydi bu yazdığı?

Broad Walk'taki Regent Park'ta, bir bankta kocasının yanında oturmakta olan Lucrezia Warren Smith başını kaldırdı.

"Bak, bak, Septimus!" diye bağırdı. Çünkü Dr. Holmes, (hiç de önemli bir hastalığı olmayan ama biraz keyifsiz sayılabilecek) kocanızın kendisi

dışındaki şeylere ilgi göstermesini sağlayın demişti ona.

Demek ki, diye düşündü Septimus, başını kaldırırken, bana işaret veriyorlar. Bildiğimiz sözcüklerle değil elbette, yani o dili henüz sökemiyordu; ama yeterince açıktı, bu güzellik, bu benzersiz güzellik, gökte dağılıp erirken, sınırsız merhametleri ve güler yüzlü iyilikleriyle, ona akıl almayacak güzellikteki biçimleri art arda sunan ve karşılık beklemeden, sonsuza kadar, sadece bakması için güzellikler, daha da çok güzellikler sunmayı amaçladıklarını gösteren dumandan kelimelere bakarken gözlerine yaşlar doldu. Yaşlar yanaklarından aşağı süzüldü.

Karamelaydı bu kelime, karamela reklamı yapıyorlar, dedi bir dadı, Rezia'ya. İkisi birlikte hecelemeye giriştiler k...a...r...

"K...R..." dedi dadı, Septimus kulağının dibinde onun "Ka... Ra..." dediğini duydu, org sesi gibi tatlı ve derinden geliyordu bu ses, ama aynı zamanda bir çekirgeninki gibi de hışırtılıydı, Septimus'un belkemiğine tatlı tatlı sürtündü, beynine ses dalgaları gönderdi bu tını, dalgalar orada sarsılıp kırıldılar. Harika bir keşifti gerçekten – bazı atmosfer koşullarında (çünkü bilimsel olmalıydı insan, her şeyden önce bilimsel olmalıydı) insan sesi ağaçlara can katabiliyordu! Rezia sevinçle elini onun dizine öyle bir bastırdı ki Septimus çöktü, oraya mıhlanıp kaldı, kalmasaydı, bütün o ışıl ışıl yapraklarıyla, atların başındaki sorguçlar ya da hanımların şapkalarındaki tüyler gibi, renkleri açılıp koyulaşarak, derin dalgalar misali maviden yeşile gidip gelerek yükselip alçalan, yükselip alçalan, hem nasıl bir gururla, nasıl da şahane, yükselip alçalan karaağaçların bu coşkusu delirtirdi onu. Ama delirmeyecekti o. Gözlerini yumacaktı; hiçbir şey görmeyecekti artık.

Oysa çağırdılar onu; yapraklar canlıydılar; ağaçlar canlıydılar. Septimus'un bedenine, orada oturan bedenine milyonlarca lifle bağlı olan ağaçlar onu bir aşağı bir yukarı sallıyorlardı; ağacın dalı gerildiğinde o da aynısını yapıyordu. Kanat çırpan, havalanan, kenarı kırık havuzlara inen serçeler de bu desenin bir parçasıydılar; kara dallarla kafeslenen beyazın ve mavinin. Sesler önceden tasarlanmış bir uyum gösteriyorlardı, aralarındaki boşluklar seslerin kendisi kadar önemliydi. Bir çocuk ağladı. Çok uzaktan

bir korna duyuldu. Bütün bunlar, yeni bir dinin doğduğu anlamına geliyordu.

"Septimus!" dedi Rezia. Septimus ürküp sıçradı. İnsanlar fark etmiş olmalı.

"Havuza kadar gidip döneceğim," dedi Rezia.

Çünkü dayanamıyordu artık. Dr. Holmes önemli bir şeyi yok derse desindi. Septimus böyle olacağına ölseydi daha iyiydi! O böyle gözlerini bir yere dikmiş bakarken, kendisini görmezken ve her şeyi dayanılmaz hale getirirken, onun yanında oturamıyordu işte; gökyüzü ve ağaçlar, oynayan, arabalarını çeken, ıslık çalan, yere düşen çocuklar; bunların hepsi dayanılmaz oluyordu. Hem kendini öldürmezdi Septimus; Rezia da kimseye bir şey söyleyemiyordu. "Son zamanlarda çok fazla çalıştı Septimus" – kendi annesine bile ancak bu kadarını söyleyebilmişti. Sevmek insanı yalnızlaştırıyor, diye düşündü. Kimseye bir şey söyleyemiyordu, artık Septimus'a bile söyleyemiyordu; arkasına bakınca onun yıpranmış paltosuyla, kamburunu çıkararak, gözlerini karşıya dikerek bankta tek başına oturduğunu gördü. Bir erkeğin kendini öldüreceğini söylemesi korkaklıktı zaten, ama Septimus savaşa katılmıştı; cesurdu o; şimdiyse eski Septimus değildi. Rezia dantel yakasını, yeni şapkasını takardı ama Septimus farkına bile varmazdı; kendisi olmadan da mutluydu Septimus. Oysa Rezia'yı onsuz hiçbir şey mutlu edemezdi!

Hiçbir şey! Bencildi Septimus. Erkekler böyleydi işte. Çünkü hasta değildi. Dr. Holmes onun bir şeyi olmadığını söylemişti. Rezia elini öne uzatıp parmaklarını gerdi. Şuna bak! Alyansı parmağından kaydı – öyle zayıflamıştı ki. Acı çeken kendisiydi – ama anlatacak kimsesi yoktu.

İtalya çok uzakta kalmıştı, o beyaz evler, kız kardeşlerinin oturup şapka hazırladıkları oda, gezinen, kahkahalar atan insanların her akşam doldurduğu sokaklar; burada tekerlekli koltuklarına gömülerek saksılara dikilmiş üç-beş çirkin çiçeği seyreden insanlar gibi içi geçmiş değildi oradakiler!

"Milano'daki bahçeleri bir görseniz," dedi yüksek sesle. Ama kime söylüyordu?

Kimse yoktu. Sözleri kaybolup gitti. Havai fişekler de böyle sönerdi. Kıvılcımları, gecenin içine yol aldıktan sonra ona teslim olurlar, karanlık çöker, evlerin ve kulelerin siluetlerinin üzerine akar; dağların çıplak yamaçları eriyip karanlığa gömülürler. Ama bütün bunlar artık silinip gitseler bile geceyi doldururlar; renkleri solup, pencereleri görünmez olunca hareketsizleşirler, parlak gün ışığında görünemeyeni onlar gösterirler; – karanlıkta kümelenmiş, birbirlerine sokulmuş şeylerin sıkıntısını ve kaygılarını, şafağın, duvarları beyazlı-grili boyarken, her bir pencereyi yerine oturturken, tarlalardan sisi kaldırırken, sakince otlayan kızıl-kahve inekleri gösterirken getirdiği rahatlamadan yoksun şeylerin; her şey bir kez daha şenlendirir gözleri, yeniden canlanır. Ben yalnızım; ben yalnızım! diye haykırdı Rezia, Regent Park'taki havuzun yanında (Hintli'yle haçına dikmişti gözlerini), geceleyin, bütün sınırlar kaybolduğunda, topraklar, bulutlu bir havada ayak bastıkları gün Romalıların gördüğü kadim biçimine geri döndüğünde, dağların adlarının olmadığı, ırmakların nereye aktığının bilinmediği zamanlarda olduğu gibiydi yalnızlığı Rezia'nın – işte böyle bir karanlığa
gömülüydü o; birden, sanki oracıkta bir kaya çıkıntısı belirivermiş de kendisi onun üzerine çıkmış gibi, Septimus'un karısı olduğunu söyleyiverdi, yıllar önce Milano'da evlenmişlerdi, onun karısıydı ve asla, asla onun deli olduğunu söylemeyecekti! Dönünce, kaya çıkıntısı koptu, Rezia da aşağılara, aşağılara yuvarlandı. Gitmiş olmalı Septimus, diye düşündü –tehdit ettiği gibi, gidip kendini öldürecek– bir arabanın altına atacak kendini! Ama yo; oradaydı işte; hâlâ tek başına bankta oturuyordu, o eski püskü paltosuyla, bacak bacak üstüne atmış, gözlerini karşıya dikmiş, yüksek sesle konuşuyordu.

Ağaçlar kesilmemeli. Bir Tanrı var. (Bu türden aydınlanmalarını zarfların arka yüzlerine not ederdi.) Dünyayı değiştir. Hiç kimse nefret yüzünden cinayet işlemez. Bilinsin bu (not etti bunu). Bekledi. Kulak verdi. Karşıdaki parmaklığa tünemiş bir serçe dört-beş kez Septimus, Septimus diye cıvıldadı ve notaları iyice vurgulayarak, cıvıl cıvıl ve insanın içine işleyen sesiyle devam etti, suç diye bir şey olmadığını Yunanca sözcüklerle söyledi,

bir başka serçe daha katıldı ona, ölülerin yürüdüğü bir ırmağın ötesinden, hayatın çayırlarındaki ağaçlardan, dokunaklı sesleriyle, uzata uzata, ölüm diye bir şey olmadığını Yunanca sözcüklerle söylediler.

Eli şuradaydı; ölüler de şurada. Karşı taraftaki parmaklıkların gerisinde beyaz şeyler toplanıyordu. Ama Septimus bakmaya cesaret edemiyordu. Evans vardı parmaklığın arkasında!

"Ne diyorsun?" dedi Rezia ansızın, onun yanına otururken.

Yine araya girmişti! Hep böyle yapıyordu Rezia.

İnsanlardan uzağa, insanlardan uzağa gidelim, dedi Septimus (ayağa fırlarken), tam şuraya, ağacın altında iskemleler olan yere gitmeliydiler, hani şu tavanında mavi bir örtü, çok yukarılarında pembe bir duman, parktaki bayırın, aşağılara doğru geniş bir yeşil örtü gibi uzadığı yere gitmeliydiler, ötelerde, birbirine benzemeyen, pusa boğulmuş evlerin kale duvarı gibi dizildiği, döne döne akan trafiğin uğultusunun duyulduğu ve sağ tarafta, boz renkli hayvanların, havlayıp uluyarak uzun boyunlarını hayvanat bahçesinin parmaklıklarının üstünden içeri uzattıkları yere. Orada bir ağacın altına oturdular.

"Bak," diye yalvardı Rezia, ellerinde kriket sopaları taşıyan bir grup oğlan çocuğunu göstererek, içlerinden biri ayağını sürüdü, topuğunun üzerinde döndü, yine sürüdü ayağını, sanki bir müzikholde palyaço taklidi yapıyordu.

"Bak," diye yalvardı Rezia, çünkü Dr. Holmes, Septimus'un somut şeylerle ilgilenmesini istemişti Rezia'dan, bir müzikhole gitsin, kriket oynasın – tam ona göre bu oyun, demişti Dr. Holmes, açık havada oynanacak güzel bir oyun, kocasına çok uyardı.

"Bak," diye yineledi Rezia.

Bak, dedi görünmeyen bir şey, şimdi insanların en üstünü olan, yakınlarda öbür dünyaya göçmüş Septimus'la şu anda konuşan ses, toplumu yenilemeye gelen peygamberdi o, sadece güneşin zedelediği bir kar örtüsü, bir yorgan gibi yayılmıştı, hiç tükenmiyor, hep acı çekiyordu, şamar oğlanıydı, bitmeyen acılar çekiyordu, ama istemiyordu bunu, inledi, elinin bir hareketiyle o sonsuz acıyı, o sonsuz yalnızlığı kendinden uzaklaştırdı.

“Bak,” diye yineledi Rezia, evin dışındayken yüksek sesle kendi kendine konuşmamalıydı Septimus.

“Ah, baksana,” diye yalvardı Rezia. Ama bakılacak ne vardı ki? Birkaç tane koyun. Hepsi bu.

Regent Park metro istasyonuna –Regent Park metro istasyonuna nasıl gidileceğini söyleyebilirler miydi ona– Maisie Johnson’du soran. Edinburgh’dan geleli sadece iki gün olmuştu.

“Bu taraftan değil – işte şuradan!” dedi Rezia, Septimus’u görmesin diye kadını öbür tarafa yönlendirirken.

İkisi de bir tuhaftı bunların, diye düşündü Maisie Johnson. Her şey çok tuhaf görünüyordu. İlk gelişiydi Londra’ya, amcasının Leadenhall Sokağı’ndaki dükkânında işe başlayacaktı, şimdi bu sabah Regent Park’ta yürürken iskemlelerde oturan bu çift ödünü koparmıştı; genç kadın yabancıydı galiba, adamsa bir garipti; öyle ki eğer ömrü uzun olursa, Maisie elli yıl önce güzel bir yaz sabahı Regent Park’tan nasıl geçtiğini hâlâ hatırlayacak, bu olay anılarının arasında yerini koruyacaktı. Çünkü sadece on dokuz yaşındaydı ve sonunda Londra’ya gelebilmenin bir yolunu bulmuştu; yol sorduğu bu çift ne kadar da garipti, sorduğunda kız irkilmiş ve birden elini kaldırmıştı, adamsa – korkunç tuhaf görünüyordu; belki de kavga ediyorlardı; belki de birbirlerinden ayrılacaklardı; bir şey olacaktı, anlamıştı bunu Maisie; şimdi de bütün bu insanlar (Broad Walk’a geri dönmüştü o arada), taş havuzlar, düzenli çiçekler, yaşlı adamlarla kadınlar, çoğu hastaydı bu tekerlekli sandalyelerde oturanların – Edinburgh’dan sonra bütün bunlar çok tuhaf geliyordu ona. Ve Maisie Johnson, usul usul, ağır adımlarla yürüyen, nereye baktığı belli olmayan, yüzlerini esintinin okşadığı o insanların arasına katılırken – bir yere tüneyip ağızlarıyla temizlenen sincaplar, havuzlarda kanat çırparak ekmek kırıntısı arayan serçeler, parmaklıklarla oynayan, birbirleriyle dalaşan köpekler, hepsini yalayan ve hayata sabit, sakin bakışlarla bakan gözlerine tuhaf ve dingin bir şey katan yumuşak, ılık hava – Maisie Johnson, Ay! diye bağıracak oldu (çünkü bankta oturmakta olan o genç adam korkutmuştu onu. Bir şeyler olacaktı, biliyordu bunu.)

Korkunç! Korkunç! Ağlamak geliyordu içinden. (Ailesini bırakıp gelmişti, neler olacağı konusunda uyarmışlardı onu.)

Neden evinde kalmamıştı ki? Demir parmaklığın topuzunu avucunda çevirirken ağladı.

Şu kız, diye düşündü Mrs. Dempster (sincaplara vermek için ekmek kırıntısı biriktirir ve öğle yemeğini sık sık Regent Park'ta yerdi) dünyadan habersiz; insanın beklentilerinde biraz cesur, biraz rahat, biraz dengeli olması daha iyiydi elbette. Percy içki içiyordu. Eh, insanın oğlu olması daha iyi, diye geçirdi aklından Mrs. Dempster. Kendisi zor günler geçirmişti, böyle bir kız görünce de elinde olmadan gülümsüyordu. Evlenirsin sen, diye düşündü Mrs. Dempster, çünkü oldukça güzelsin. Evlen de gör, diye düşündü. Eh, yemek pişirmek filan. Her erkeğin huyu farklıdır. Ama eğer bilebilseydim ben öylesini mi seçerdim, diye düşündü Mrs. Dempster, içinden Maisie Johnson'ın kulağını bükmek geldi; kendi yaşlı, yıpranmış yüzündeki sarkık kırışıkların şefkatle öpüldüğünü hissetmek istedi. Zor bir hayattı benimki, diye düşündü Mrs. Dempster. Neleri feda etmemişti ki? Gülleri; bedenini; ayaklarını da. (Yumru yumru topakları etekliğinin altına çekti.)

Güller, diye düşündü acı acı. Bir alay çöp, canım. Gerçekten de, yemek, içmek, çiftleşmek, iyi ve kötü günler düşünülürse, hayat güllerden ibaret olmamıştı ki, üstelik dinleyin, Carrie Dempster Kentish Town'daki hiçbir kadının yerinde olmak istemezdi! Ama istediği acımaydı onun. Kaybolan güllere acınmasını istiyordu. Sümbül tarhlarının yanında dikilmiş, Maisie Johnson'dan acıma bekliyordu.

Ama, ah şu uçak! Mrs. Dempster bilmediği yerleri görmeyi arzu etmemiş miydi hep? Bir yeğeni vardı onun, misyonerdi. Uçak yükselip hızlandı. Hep Margate'te denize girerdi, kıyıdan pek uzaklaşmazdı, ama sudan korkan kadınlara tahammülü yoktu. Uçak kayarak alçaldı. Mrs. Dempster'in midesi ağzına geldi. Yine yükseldi. Bahse girerim ki uçakta hoş bir genç adam vardır, dedi Mrs. Dempster, uçak gitgide uzaklaştı, hızlanıp gözden kayboldu, çok uzaklara fırladı; Greenwich'in ve bütün direklerin üstünde yükseldi; bir ada oluşturan kurşuni renkte kiliselerin, St. Paul'ün ve

diğerlerinin yukarılarına, ta Londra'nın her iki yanında tarlaların ve koyu kahverengi ormanların yayıldığı, gözü pek ardıçkuşlarının korkusuzca sıçrayıp, etrafa hızla bir göz atıp salyangozu kaptığı gibi bir taşın üstüne bir, iki, üç kez çarptığı yerlere kadar gitti.

Uçak uzaklaştıkça uzaklaştı, sonunda parlak bir kıvılcıma dönüştü; bir özlem; bir yoğunlaşma; insanın ruhunun, kararlılığının bir simgesi (Greenwich'teki çimlerini gayretle biçen Mr. Bentley'e böyle göründü), diye düşündü Mr. Bentley, düşünce yoluyla bedeninin dışına, evinin dışına çıkmak için sedir ağacının çevresinden dolaşırken, Einstein, tahmin, matematik, Mendel kuramı – uçak gitgide uzaklaştı.

Sonra, elinde deri bir çanta taşıyan, hırpani kılıklı alelade bir adam St. Paul Katedrali'nin basamaklarında durdu, tereddüt etti, çünkü içerde nasıl da bir şifa vardı, nasıl da bir kucak açma, üzerinde bayrak dalgalanan kaç mezar, ordulara karşı kazanılan zaferlerin değil, diye düşündü, şimdi beni zayıf bırakan baş belası gerçeği arama gücüne karşı kazanılan zaferlerin anıları, daha da ötesi, katedral yanında olmayı vaat ediyor insana, diye düşündü, büyük bir topluma katılmaya çağırıyor; büyük adamlar var o toplumda; hayatını verenler olmuştur o toplum için; girerim içeriye, diye düşündü, içi kitapçık dolu bu deri çantayı bir mihrabın önüne bırakırım, bir haçın, sözcükleri arayan, araştıran ve bir araya getirmenin ötesine geçen ve bütünüyle ruh haline gelen, bedeninden kopan, hayaletleşen bir şeyin simgesinin önüne – neden girmeyeyim içeriye? diye düşündü ve o böyle tereddüt ederken uçak Ludgate Circus'un üstünden uçtu.

Tuhaftı ortalık; sakindi. Trafiğin gürültüsünü bastıran tek bir ses bile duyulmuyordu. Sanki kimse yönetmiyordu uçağı, kendi özgür iradesiyle yol alıyor gibiydi. Ve sonra, arka tarafından, halka halka beyaz bir duman saldı, duman yukarıya, dosdoğru yukarıya doğru kendinden geçerek, zevk içinde yükselen bir şey gibi kıvrıla kıvrıla uzadı, bir T çizdi, sonra O ve F.

"Nereye bakıyorlar?" diye sordu Clarissa Dalloway kapıyı açan hizmetçiye.

Evin holü mezar gibi soğuktu. Mrs. Dalloway elini gözlerine götürdü, hizmetçi kapıyı kapatırken Lucy'nin etekliğinin hışırtısını duyunca, dünyayı terk etmiş ve çevresini alışık olduğu rahibe başlıklarının ve eski inançlara edilen dualaların sardığını sezen bir rahibe gibi hissetti kendini. Mutfakta aşçı ıslık çalıyordu. Daktilonun tıkırtısını duydu. Onun hayatıydı bu, holdeki masanın üzerine eğilirken bu etkinin altında kalmışcasına başını indirdi, kendini kutsanmış ve arınmış hissetti, telefonla mesaj bırakanların not edildiği defteri eline alırken böylesi anların yaşam ağacının goncaları, karanlıkta açan çiçekler olduğunu düşündü (sanki sadece o görsün diye güzel bir gül açmıştı); bir an bile inanmamıştı Tanrı'ya; ama yine de, diye düşündü, defteri eline alırken, günlük hayatta hizmetkârlara ödemeliydi bedelini insan, evet, köpeklere ve kanaryalara, hepsinden önce de, bunların temeli olan –neşeli seslerin, yeşil ışıkların, hatta ıslık çalan aşçının bile, çünkü Mrs. Walker İrlandalıydı ve bütün gün ıslık çalardı– kocası Richard'a, bu nefis anların gizli deposundan alıp ödemeli insan borcunu, diye düşündü, defteri eline alırken, Lucy yanında durmuş açıklamaya çalışıyordu.

"Mr. Dalloway, efendim–"

Clarissa not defterine bakarak, "Lady Bruton Mr. Dalloway'in bugün kendisiyle öğle yemeği yiyip yemeyeceğini soruyor," diye okudu.

"Mr. Dalloway, efendim, öğle yemeğini dışarıda yiyeceğini size söylememi istedi."

"Aman!" dedi Clarissa, Lucy de niyet ettiği gibi onun hayal kırıklığını paylaştı (ama acısını değil); ikisinin arasındaki uyumu hissetti; imayı sezdi; kibar tabakanın nasıl sevdiğini düşündü; kendi geleceğini sükûnetle allayıp pulladı; Mrs. Dalloway'in güneş şemsiyesini aldı, savaş alanından onuruyla çıkan bir tanrıçanın elinden bıraktığı kutsal bir silahmış gibi tuttu onu ve şemsiyeliğe koydu.

"Korkma artık," dedi Clarissa. Güneşin sıcağından korkma artık; çünkü Lady Bruton'un Richard'ı kendisi olmadan yemeğe davet etmesinin yarattığı sarsıntı, içinde bulunduğu ânı ürpertmişti, tıpkı nehir yatağındaki

bir bitkinin, yanından geçen bir küreğin yarattığı sarsıntıyı hissedip titremesi gibi: öyle sallandı Clarissa; öyle ürperdi.

Öğle yemeği davetlerinin olağanüstü eğlenceli geçtiği söylenen Millicent Bruton onu çağırmamıştı. Bayağı kıskançlıklar onu Richard'dan ayıramazdı. Ama Clarissa zamanın kendisinden korkuyordu, Lady Bruton'un taştan oyulmuş duygusuz bir kadrana benzeyen suratında hayatın nasıl eksildiğini görüyordu; kendine düşen payın yıldan yıla nasıl azaldığını, geriye kalan kısmın, renkleri, tuzları, varolmanın hallerini gençlik yıllarında olduğu gibi, girdiği odayı doldurmasına yetecek kadar uzatıp genişletemediğini, özümseyemediğini görüyordu, öyle ki salonunun eşiğinde tereddüt geçirerek kaldığında, tıpkı altındaki deniz kararıp ışırken, kıyıya vurup çatlamak yerine sadece sırtları ufak ufak yarılan dalgalar kabarıp sönerken, yosunlar tam ters döndükleri sırada inciyle kaplanırken, denize atlamadan önce duraklayan bir yüzücü gibi olağanüstü bir gerilim ânı yaşardı çoğunlukla.

Not defterini holdeki masaya bıraktı. Ağır ağır üst kata çıkan merdiveni tırmanmaya başladı, eli tırabzandaydı, kâh şu arkadaşının kâh ötekinin yüzünde, sesinde kendini bulduğu bir partiden ayrılmış gibiydi; kapıyı kapatıp dışarı çıkmış ve
orada tek başına durmuştu sanki, ürkütücü gecenin içinde, ya da kesin konuşmak gerekirse, daha ziyade gözlerini dikmiş bakan bu duygusuz haziran sabahının içinde tek başınaydı; kimileri için gül yapraklarının ışıltısıyla yumuşardı bu sabah, biliyordu bunu, hissediyordu, havalanan perdeleri, köpek havlamalarını, öğüten, üfüren, çiçeklenen günü, diye düşündü, içeri sokan açık merdiven penceresinin yanında dururken, kendini ansızın kuruyup büzülmüş hissetti, yaşlanmış, memesiz, dışarıya, pencerenin dışına, bedeninin dışına ve şimdi işe yaramayan beyninin dışına çıktığını hissetti, çünkü öğle yemeği davetlerinin olağanüstü eğlenceli olduğu söylenen Lady Bruton onu çağırmamıştı.

Odasına çekilen bir rahibe ya da bir kulenin içini keşfetmeye çalışan bir çocuk gibi üst kata çıktı, pencerenin yanında durakladı, banyoya girdi. Yerde yeşil muşamba, su damlatan bir musluk. Hayatın kalbinin çevresinde

bir boşluk vardı; tavan arasında bir oda. Kadınlar süslü kıyafetlerini çıkarmalıydılar. Öğlen olunca soyunmalıydılar. İğne yastığını deldi Clarissa, tüylü sarı şapkasını yatağın üzerine bıraktı. Çarşaf temizdi, yatağın iki yanı arasında enli beyaz bir şerit gibi sıkıca gerilmişti. Gitgide daralacaktı yatağı. Mum yarıya inmişti, Baron Marbot'nun anılarına dalıp gitmişti. Moskova bozgununu gecenin geç bir saatinde okumuştu. Meclis'teki oturumlar öyle uzuyordu ki Richard, Clarissa'nın geçirdiği hastalığın ardından, rahatsız edilmeden uyumalısın diye ısrar etmişti. Moskova bozgununu okumayı yeğliyordu o da aslında. Richard da biliyordu bunu. Böylece tavan arasındaki odaya gitmişti; yatak dardı; orada uzanıp okurken, çünkü uykusu iyi değildi, kendisini çarşaf gibi sarıp sarmalayan, doğum yapmasına rağmen koruduğu bir bekâreti üstünden atamıyordu. Genç kızlığında hoştu, ansızın öyle bir an geliyordu ki – örneğin Clieveden'deki ormanın
aşağısındaki ırmakta– bu soğuk ruh kasılıyor, Clarissa Richard'ı hayal kırıklığına uğratıyordu. Ve sonra İstanbul'da, ve sonra bir daha, bir daha. Kendisinde neyin eksik olduğunu görebiliyordu. Güzellik değildi; akıl değildi. İçe işleyen, temel bir şeydi; yüzeyleri kıran, kadınla erkeğin, ya da iki kadının soğuk temasını canlandıran ılık bir şey. Çünkü bunu az da olsa algılayabiliyordu Clarissa. Öfkeleniyordu, vicdanı rahatsızdı, kim bilir nereden çıkmıştı bu, ya da, hissettiği gibi, (kesinlikle bilge olan) Doğa'nın hediyesiydi; yine de zaman zaman bir kadının çekiciliğine kapıldığı da oluyordu, bir genç kızın değil, sıkıntısını ya da yaptığı bir deliliği itiraf eden bir kadının – ona sık sık itirafta bulunurlardı çünkü. Belki acıdığı için, belki kadınların güzelliği ya da kendisinin onlardan yaşça büyük olması yüzünden, ya da ufak bir olay sayesinde –hoş bir koku ya da yandan gelen keman sesi (bazı anlarda sesler böyle tuhaf bir güce sahiptir)– erkeklerin hissettiği şeyin aynısını o da hissediyordu. Sadece bir an; ama yetiyordu. Ani bir aydınlanma oluyordu, insanın önce kontrol etmeye çalışıp sonra da, yanaklarına yayıldığını görünce koyuverdiği kızarıklık gibi, hani uzak bir köşeye kaçıp, orada titreyerek dururken, incecik derisini yaran, fışkırıp çatlaklara ve yaralara müthiş bir avutma gücüyle dolan şaşırtıcı bir anlamla,

vecd içinde kabaran dünyanın üstüne geldiğini hisseder ya insan! Sonra, o an için, bir aydınlanma görmüştü; çiğdemin içinde yanan bir kibrit; neredeyse dışa vurulan bir iç niyet. Ama yakın olan uzaklaşmış, sert olan yumuşamıştı. Geçmişti o an. Yatak ve Baron Marbot ve yarıya kadar yanmış mum (şapkasını elinden bıraktı) böyle anlarla (kadınlarla da olsa) çelişiyordu. Uyanık yatarken yer döşemesi gıcırdadı; ışıklı ev ansızın karardı, başını kaldırsaydı ayağında çoraplarıyla üst kata çıkan ve sonra, hep yaptığı gibi sıcak su şişesini elinden düşürünce lanet okuyan Richard'ın olabildiğince dikkatli davranarak dokunduğu kapı tokmağının tıkırtısını duyabilirdi. Nasıl da gülerdi buna!

Ama bu aşk meselesi (diye düşündü, mantosunu çıkarırken), kadınlara âşık olma meselesi. Sally Seton'u ele alalım; eskiden Sally Seton'la olan ilişkisini. Aslına bakılırsa aşk sayılmaz mıydı o?

Yerde oturuyordu –Sally'den aklında kalan ilk görüntü buydu– kollarını dizlerine dolamış yerde oturuyor, sigara içiyordu. Neresiydi acaba? Manning'lerin evi miydi? Kinloch-Jones'larınki mi? Bir davetteydiler herhalde (hangisiydi, emin olamıyordu), çünkü beraberindeki adama "Bu da kim?" dediğini hatırlar gibiydi. Onun kim olduğunu söylemişti adam, Sally'nin annesiyle babasının anlaşamadıklarını da (nasıl da şaşırmıştı Clarissa – insanın annesiyle babasının kavga edebileceklerine!) anlatmıştı. Ama akşam boyunca Sally'den gözlerini ayıramamıştı Clarissa. Olağanüstü bir güzelliği vardı Sally'nin, hayran olduğu türden, esmer, iri gözlüydü, kendisinde bulunmadığı için hep imrendiği bir niteliğe de sahipti o güzellik – bir tür kendini bırakmışlık, sanki her şeyi söyleyebilirmiş, her şeyi yapabilirmiş gibi; İngiliz kadınlarından çok yabancılarda rastlanan bir nitelik. Sally damarlarında Fransız kanı aktığını söylerdi hep, atalarından biri Marie Antoinette'in adamlarındanmış, başı kesilmiş, geriye yakut bir yüzük kalmış ondan. Sally belki o yaz gelmişti Bourton'da kalmaya, bir gece yemekten sonra, beklenmedik bir anda, meteliksiz durumda gelmişti ve zavallı Helena Hala'nın öyle bir ödünü koparmıştı ki, kadıncağız Sally'yi asla bağışlamamıştı. Evde feci bir tartışma çıkmıştı. Oraya geldiği gece beş parasızdı Sally, gelebilmek için yaka iğnesini rehin vermişti. Öyle

birden coşmuş, koşup gelmişti. Sabaha kadar oturup konuşmuşlardı. Bourton'daki yaşamın ne kadar korunaklı olduğunu ona ilk hissettiren Sally olmuştu. Cinsellik hakkında hiçbir şey bilmiyordu Clarissa – toplumsal sorunlar hakkında da. Bir keresinde bir tarlada düşüp ölen yaşlı bir adamı görmüştü – inekleri de görmüştü, yavruladıktan hemen sonra. Ama Helena Hala hiçbir konuda tartışmayı sevmezdi (Sally ona bir William Morris verdiğinde mutlaka ambalaj kâğıdına sarılmış olmalıydı). Çatı katındaki yatak odasında saatlerce oturup konuşurlardı, hayattan, dünyayı nasıl değiştireceklerinden söz ederlerdi. Özel mülkiyeti ortadan kaldıracak bir dernek kuracaklardı, gerçekten mektup da yazmışlar ama göndermemişlerdi. Bu fikirler Sally'den çıkıyordu elbette –ama çok geçmeden Clarissa da onun kadar heveslenmişti– kahvaltıdan önce yatakta Platon okuyordu; Morris okuyordu; Shelley okuyordu durmadan.

Sally'nin gücü şaşırtıcıydı, yeteneği, kişiliği. Örneğin çiçekler konusunda. Bourton'da hep küçük, düz vazolar dururdu masanın üstünde boylu boyunca. Sally gidip gülhatmiler, yıldızçiçekleri toplardı –bir arada hiç görmedikleri çiçeklerdi bunlar– başlarını kesip su dolu kâselere koyardı. Etkisi olağanüstüydü – gün batarken akşam yemeğine indiklerinde. (Helena Hala çiçeklere böyle muamele etmenin pek kötü olduğunu düşünüyordu elbette.) Sonra süngerini unutup koridorda çırılçıplak koşmuştu Sally. Şu suratsız yaşlı hizmetçi, Ellen Atkins, homurdanıp durmuştu – "Ya beyefendilerden biri görseydi?" diye. Gerçekten de dehşete düşürüyordu insanları. Pasaklı bu, diyordu babası.

Geriye dönüp bakınca, Clarissa'ya tuhaf gelen, Sally'ye olan duygularının saflığı, sağlamlığıydı. Bir erkeğe hissedilenlerle aynı değildi. Hiçbir karşılık beklenmiyordu, hem de sadece kadınlar arasında bulunabilecek bir niteliği vardı, yetişkinliğe henüz adım atmış kadınlar arasında. Koruyuculuktu bu, kendi açısından; aynı teknede bulunma duygusundan doğuyordu, onları eninde sonunda ayıracak bir şeyi önceden sezmek (evlilikten hep bir felaketmiş gibi söz ederlerdi) yol açıyordu bu şövalyeliğe, Sally'den çok daha fazla hissettiği bu koruma duygusuna. Çünkü o günlerde Sally iyice pervasızdı; sırf meydan okumak için akla

gelen en saçma sapan işlere girişirdi; terasın korkuluğunun dış kenarında bisikletle gezerdi; puro içerdi. Garipti Sally – çok garip. Ama dayanılmaz bir çekiciliği vardı – en azından Clarissa üzerinde, öyle ki çatı katındaki yatak odasında, sıcak su torbasını ellerinde tutarak, "Bu çatının altında o... Bu çatının altında o!" diye bağırdığını anımsayabiliyordu.

Yo, artık sözlerin hiçbir anlamı yoktu onun için. Hatta eski duygusu yankılanmıyordu bile. Ama heyecandan buz kesildiğini, saçlarını adeta kendinden geçerek taradığını (eski duyguları uyanmaya başlamıştı şimdi içinde, tokalarını çıkarıp tuvalet masasının üzerine bırakırken, saçlarını taramaya başlarken), akşamın pembe ışığında ekinkargaları gösterişle inip kalkarken, giyinip aşağıya indiğini ve holden geçerken "Şu anda ölmek, şu anda en büyük mutluluk olurdu" diye hissettiğini hatırlıyordu. İşte böyle hissetmişti – tıpkı Othello gibi ve Shakespeare'in Othello'ya hissettirmek istediği kadar güçlü hissetmişti, emindi bundan, tek neden de Sally Seton'la buluşmak üzere sırtında beyaz bir elbiseyle yemeğe iniyor olmasıydı.

Sally pembe tüller içindeydi – inanılmazdı. En azından uçacak gibi *görünüyordu*, ışıl ışıldı, uçup içeri girmiş, bir an böğürtlen dalına tutunmuş bir kuşa ya da uçan bir balona benziyordu. Ama insan âşık olunca (ve âşık olmak değilse neydi bu?), başkalarının kayıtsızlığını ne kadar da garip karşılardı. Helena Hala yemekten sonra bir kenara çekilirdi; babası gazete okurdu. Peter Walsh orada olurdu belki ve bir de yaşlı Miss Cummings; Joseph Breit-kopf kesinlikle vardı, her yaz gelirdi çünkü, zavallı ihtiyarcık, haftalarca kalır, ona Almanca çalıştırırmış gibi yapardı ama aslında piyano çalar, sesi olmasa da Brahms'tan parçalar söylerdi.

Bütün bunlar Sally için sadece bir fondu. Şöminenin yanında durup konuşurdu, ağzından çıkan her şeyi, ister istemez onun çekiciliğine kapılmaya başlayan babasının (bir keresinde ona kitaplarından birini ödünç vermiş, ama sonra kitabı terasta, sırılsıklam bulunca epeyce üzülmüştü) kulağına bir okşama gibi gelen o güzel sesiyle, birden "Ne diye içeride oturuyoruz!" demesiyle herkes dışarı, terasa çıkar, orada gezinirdi. Peter Walsh'la Joseph Breitkopf, Wagner üzerine konuşurlardı. Clarissa ile Sally arkada kalırlardı. Sonra, içinde çiçekler olan ayaklı bir taş vazonun

yanından geçerlerken hayatının en nefis ânını yaşamıştı. Sally durmuş, bir çiçek koparmış, onu dudaklarından öpmüştü. Bütün dünya tepetaklak olmuştu sanki! Ötekiler gözden kaybolmuşlardı, orada Sally ile baş başaydı. Kendisine bir armağan verildiğini hissetmişti, paketlenmiş, onu saklaması istenmişti, ona bakmamalıydı –bir elmas, paha biçilmez bir şey, paketlenmişti, yürürlerken (bir aşağı bir yukarı, bir aşağı bir yukarı) açmıştı onu, ya da ışıltısı ambalajını delip geçmişti, o aydınlanış, o dinsel duygu!– o sırada ihtiyar Joseph ile Peter çıkmıştı karşılarına:

"Yıldızları mı gözlüyorsunuz?" demişti Peter.

Karanlıkta koşarken suratını granit bir duvara çarpmak gibiydi bu! Dehşet vericiydi; korkunçtu!

Kendisi için değil. Sally'ye nasıl eziyet edildiğini, onun nasıl hırpalandığını hissediyordu yalnızca; Peter'in düşmanlığını seziyordu; kıskançlığını; arkadaşlıklarını bozmaya kararlı olduğunu. Bütün bunları, şimşek çaktığı anda ortaya çıkan bir manzarayı görürcesine görüyordu – ve Sally (ona hiç bu kadar hayranlık duymamıştı daha önce!) gururunu çiğnetmemiş, cesurca davranmıştı. Gülmüştü. İhtiyar Joseph'ten yıldızların adlarını söylemesini istemişti, ki Joseph bunu yapmaktan pek hoşlanır, ciddiye alırdı. Orada durmuştu Sally: dinlemişti. Yıldızların adlarını duymuştu.

"Ah, bu korku!" dedi kendi kendine, sanki bir şeyin araya gireceğini, en mutlu ânının tadını kaçıracağını başından beri bilmişti.

Yine de, her şeye rağmen Peter Walsh'a sonradan ne kadar da minnettar kalmıştı. Ne zaman onu düşünse nedense aklına kavgaları gelirdi – çünkü onun kendisi hakkında iyi düşünmesini çok istiyordu, belki de. Ona borçlu olduğu sözcükler vardı: "duygusal", "uygar"; bunlar onun hayatının her gününü, sanki Peter'in koruması altındaymış gibi başlatıyorlardı. Bir kitap duygusaldı; hayata karşı bir tavır duygusaldı. Geçmişi düşündüğü için Clarissa belki de "duygusal"dı. Geri döndüğünde ne düşünecek acaba, diye merak etti Clarissa.

Kendisinin yaşlandığını mı düşünecekti? Bunu söyler miydi Peter, yoksa döndüğünde kendisinin yaşlandığını düşünürken mi görecekti onu Clarissa?

Doğruydu. Hastalığından beri neredeyse yüzünde renk kalmamıştı.

Yaka iğnesini masaya bırakırken ani bir kasılma geldi, sanki Clarissa düşüncelere dalmışken, buzdan pençeler içine saplanma fırsatı bulmuşlardı. Henüz yaşlı sayılmazdı. Elli ikisine yeni girmişti, o yıl daha el değmemiş aylar vardı önünde. Haziran, temmuz, ağustos! Her biri neredeyse eksiksiz duruyordu ve Clarissa düşen damlayı yakalamak istercesine (tuvalet masasına gitti) yaşadığı ânın tam göbeğine daldı, mıhladı onu olduğu yere – üzerinde bütün öteki sabahların baskısını taşıyan bu haziran sabahındaki ânı; aynayı, tuvalet masasını ve bütün şişeleri ilk kez görüyordu sanki, bütün benliğini bir noktada topladı (aynaya bakıyordu o sırada), tam o gece bir davet verecek olan kadının narin, pembe yüzünü gördü, Clarissa Dalloway'in yüzünü, kendi yüzünü.

Yüzünü kaç milyon kez görmüştü ve her seferinde aynı şekilde belli belirsiz gerilmişti! Aynaya bakarken dudaklarını
büzerdi. Yüzü uzasın diye. Böyle biriydi o – sivri; mızrak gibi; keskin. Bir çabayla, onu kendisi olmaya çağıran bir davetle parçalar birleştiğinde böyle biri oluyordu işte, ne kadar farklı, ne kadar uyumsuz ve serinkanlı olduğunu bir tek kendisi biliyordu, bütün dünyaya karşı bir merkezde, bir elmasta, salonunda oturup bazı yavan hayatlar için kuşkusuz bir buluşma noktası olan, bir ışıltı yaratan, yalnızlar için belki bir sığınak yaratan bir kadında toplanıyordu; gençlere yardım ederdi, ona minnettar kalırlardı; hep aynı kişi olmaya çalışmıştı, başka yanlarını hiç ele vermemişti – kusurlarını, kıskançlıklarını, kibrini, kuşkularını, şu kendisini yemeğe çağırmayan Lady Bruton'a karşı olduğu gibi; ki tamamıyla aşağılık bir şey beni davet etmemesi, diye düşündü (son olarak saçlarını tararken)! Evet, elbisesi neredeydi bakalım?

Gece elbiseleri gardıropta asılıydı. O yumuşaklığa elini daldıran Clarissa yeşil elbiseyi usulca askısından çıkardı ve pencerenin yanına götürdü. Yırtılmıştı elbise. Biri eteğine basmıştı. Elçilikteki davette yukarıdan, kırmaların arasından yırtıldığını hissetmişti. Yapay ışıkta pırıl pırıldı yeşil renk, ama güneş altında parlaklığını yitiriyordu. Kendisi tamir edecekti. Hizmetçilerin çok işi vardı. Bu gece bunu giyecekti. İbrişimlerini, makasını

alacaktı ve –neydi adı– yüksüğünü bir de, salona inecekti, çünkü yazması da gerekiyordu, her şey az çok yolunda mı diye bakmalıydı da.

Tuhaf, diye düşündü, sahanlıkta durup, o elmas biçimini, o biricik kişiyi oluştururken, bir ev sahibesinin evinin huyunu suyunu, doğru ânını bilmesi ne tuhaf! Merdiven boşluğundan yukarı döne döne hafif sesler yükseliyordu; bir paspasın hışırtısı; küçük darbeler; tıkırtılar; sokak kapısı açıldığında artan gürültü; bodrum katında bir haberi yineleyen bir ses; bir tepsideki gümüşlerin şıkırtısı; davette kullanılacak temiz gümüşler. Her şey davet içindi.

(Tepsisini önünde tutarak salona giren Lucy devasa şamdanları şöminenin üzerine koydu, ortaya da küçük gümüş kutuyu; kristal yunus balığını saate doğru döndürdü. Geleceklerdi; ayakta duracaklardı; kendisinin taklit edebildiği çıtkırıldım seslerle konuşacaklardı, hanımefendiler ve beyefendiler. Hepsinin içinde en güzeli kendi hanımıydı – gümüşlerin, keten sofra örtülerinin, porselenlerin hanımı, çünkü güneş, gümüşler, menteşelerinden sökülmüş kapılar, Rumpelmayer'in adamları Lucy'ye, kâğıt açacağını kakmalı masaya koyarken, bir şeyin başarıldığı duygusunu veriyordu. Bakın, bakın! diyordu Lucy, fırındaki eski arkadaşlarıyla konuşurken, ilk çalıştığı yer orasıydı, Caterham'di, ve aynaya bir göz attı. Kendisi Lady Angela'ydı, Prenses Mary ile ilgileniyordu, o sırada Mrs. Dalloway girdi içeri.)

"A, Lucy," dedi, "gümüşler çok güzel görünüyor!"

"Ha bir de," dedi kristal yunus balığını çevirip düzeltirken, "dün geceki oyun hoşunuza gitti mi?" "Ah, oyun bitmeden gitmeleri gerekti!" dedi Lucy. "Saat onda dönmüş olmalıymışlar!" dedi. "Bu yüzden neler olduğunu bilmiyorlar," dedi. "Şanssızlık bu," dedi Clarissa, (çünkü kendi hizmetkârları, eğer izin isterlerse daha geç saate kalabilirlerdi). "Yazık olmuş bana kalırsa," dedi, kanepenin ortasında duran eski, eprimiş yastığı alıp Lucy'nin eline tutuştururken; kızı hafifçe itip "Al götür şunu!" diye bağırdı. "Mrs. Walker'a ver, benden de selam söyle. Haydi götür şunu!" diye bağırdı.

Lucy salonun eşiğinde elinde yastıkla durdu ve çekinerek, biraz da kızararak, o elbisenin tamirine yardımcı olup olamayacağını sordu.

Ama, dedi Mrs. Dalloway, Lucy'nin zaten yapacak çok işi vardı, epeyce işi vardı, buna sıra gelmezdi ki.

"Ama teşekkür ederim Lucy, çok teşekkür ederim," dedi Mrs. Dalloway ve teşekkürler, teşekkürler diye devam etti, (kanepeye oturdu kucağında elbisesi, makası, ibrişimleriyle), teşekkürler, teşekkürler, demeye devam etti, hizmetkârlarına minnet duyarak söylerdi bunu genellikle, böyle biri olmasına yardımcı olduklarından dolayı, tam istediği gibi, nazik, gönlü bol biri olması için. Hizmetkârları severlerdi onu. Şimdi de sıra elbisedeydi, neredeydi bu yırtık. İğneye de iplik geçirmek gerekiyordu. Sevdiği bir elbiseydi bu, Sally Parker'inkilerden biriydi, hemen hemen onun elinden çıkan son elbiseydi, çok yazık, çünkü Sally artık emekli olmuştu, Ealing'de yaşıyordu, ve bir fırsatını bulduğumda, diye düşündü Clarissa (ama böyle bir fırsatı hiç bulamayacaktı) Ealing'e onu görmeye giderim. Çünkü müthiş biri o, diye düşündü Clarissa, gerçek bir sanatçı. Ufak tefek garipliklerini düşündü, ama elbiseleri asla acayip değildi. Hatfield'de giyebilirdiniz onları; Buckingham Sarayı'nda. Clarissa Hatfield'de de giymişti onları; Buckingham Sarayı'nda da.

Bir sessizlik çöktü üstüne, bir sakinlik, bir huzur, iğnesiyle ipeği usulca düzelttikten sonra yeşil kırmaları bir araya toplayıp elbisenin beline hafifçe tuttururken. Bir yaz günü dalgalar da böyle toplanır, denge tutturamayıp dağılırlar. Toplanıp dağılırlar; ve bütün dünya, gitgide hareketsizleşerek, "hepsi bu" der sanki, sahilde güneşin altında yatan bedendeki yürek bile sonunda böyle der, "Hepsi bu" der. Artık korkma, der yürek. Artık korkma, der yürek, yükünü bütün kederler için içini çeken bir denize boşaltarak ve sonra yenilenir, başlar, toplar, bırakır. Ve oradan geçen arıya sadece beden kulak verir; çatlayan dalgaya; havlayan, uzaklarda havlayıp duran köpeklere.

"Tanrı aşkına, sokak kapısının zili!" diye seslendi Clarissa, iğneyi kumaşa saplarken. Doğrulup kulak verdi.

“Mrs. Dalloway benimle görüşecek,” dedi holdeki yaşlıca adam. “Evet efendim, *benimle* görüşecek,” diye yineledi, Lucy’yi nazikçe kenara iterken, ve bir çırpıda üst kata koştu. “Evet, evet, evet,” diye mırıldanıyordu koşarken bir yandan da. “Benimle görüşecek. Hindistan’daki beş yıldan sonra Clarissa benimle görüşecek.”

“Kim – ne o,” diye sordu Mrs. Dalloway (davet vereceği günün sabahı saat on birde rahatsız edilmesinin rezillik olduğunu düşündü), merdivende ayak sesi duyunca. Bir elin kapıyı tuttuğunu duydu. Mahremiyeti önemseyen, bekâretini koruyan bir bakire gibi elbiseyi saklamaya çabaladı. İşte pirinç tokmak döndü. İşte kapı açıldı, ve içeriye – bir an onun adını hatırlayamadı Clarissa! O kadar şaşırmıştı ki onu görünce, o kadar sevinmiş, Peter Walsh’ın sabah sabah böyle çıkagelmesiyle o kadar ürkmüş, o kadar gafil avlanmıştı ki! (Onun gönderdiği mektubu okumamıştı.)

“Nasılsın bakalım?” dedi Peter Walsh, sevinçten titreyerek, Clarissa’nın ellerini tutup öperken. Yaşlanmış, diye düşündü, otururken. Bu konudan ona hiç söz açmayacağım, diye düşündü, yaşlanmış çünkü. Bana bakıyor, diye düşündü, ansızın bir çekingenlik duyarak, oysa Clarissa’nın ellerini öpmüştü. Elini cebine sokup büyük bir çakı çıkardı, bıçağını yarı yarıya açtı.

Hiç değişmemiş, diye düşündü Clarissa; aynı garip görünüm; aynı ekose elbise; yüzü biraz bozulmuş, biraz incelmiş, daha kuru belki, ama acayip iyi görünüyor, aynı eskisi gibi.

“Seni yine görmek harika!” diye bağırdı Clarissa. Çakısını çıkarmıştı Peter. Huyu suyu değişmemiş, diye düşündü Clarissa.

Kente dün gece gelmişti Peter Walsh; hemen kent dışına çıkması gerekiyordu; ve ne var ne yoktu, herkes nasıldı – Richard? Elizabeth?

“Bu da ne böyle?” dedi, çakısıyla yeşil elbiseyi işaret ederek.

Çok şık giyinmiş, diye düşündü Clarissa; ama *beni* hep eleştirir.

İşte elbisesini onarıyor; her zamanki gibi elbisesini onarıyor, diye düşündü Peter; ben Hindistan’dayken o burada oturup durmuş; elbisesini onarmış; sağda solda oyalanmış; davetlere katılmış; Meclis’e kadar gidip dönmüş filan, diye düşündü, öfkesi gitgide artıyordu, çünkü bu dünyada

bazı kadınlar için evlilikten kötüsü yoktur, diye düşündü; ve politikadan; ve Muhafazakâr bir kocası olmaktan, şu eşsiz Richard gibi. Böyle işte, böyle, diye düşündü, çakısını şaklatarak kapatırken.

"Richard çok iyi, bir komite toplantısında," dedi Clarissa.

Ve makasını eline aldı, elbisesinin işini bitirmesinde bir sakınca var mıydı, bu gece bir davet veriyordu da.

"Ama seni davet etmeyeceğim," dedi Clarissa. "Peterciğim!" dedi.

Onun ağzından bu sözleri duymak ne güzeldi – Peterciğim demesini! Gerçekten de her şey çok güzeldi – gümüşler, koltuklar; hepsi çok güzeldi!

Neden beni de davet etmiyorsun? diye sordu Peter.

Kuşkusuz çok çekici o, düşündü Clarissa! Kelimenin tam anlamıyla çekici. Onunla evlenmeme kararı vermemin –neden bu kararı verdim ki– ne kadar güç olduğunu şimdi hatırlıyorum, korkunç bir yazdı.

"Ama tam da bu sabah gelmiş olman ne kadar tuhaf!" diye bağırdı Clarissa, ellerini kucağındaki elbisenin üzerinde kavuştururken.

"Hatırlıyor musun," dedi, "Bourton'daki storlar nasıl da çarpardı pencereye?"

"Öyleydi," dedi Peter Walsh; ve Clarissa'nın babasıyla, eli ayağına karışarak, baş başa kahvaltı edişini hatırladı; ölmüştü babası; Peter Clarissa'ya yazmamıştı. Ama ihtiyar Parry ile hiç geçinemezdi zaten, o kavgacı, zayıf karakterli yaşlı adamla, Clarissa'nın babası Justin Parry ile.

"Keşke babanla daha iyi geçinseydim derim sık sık," dedi Peter.

"Ama o hiç hoşlanmazdı – yani arkadaşlarımızdan," dedi Clarissa; Peter'in kendisiyle evlenmek istediğini bu şekilde anımsattığı için neredeyse dilini ısıracaktı.

Elbette istiyordum, diye düşündü Peter; ben de acı çektim, diye düşündü; bir terastan seyrederken batan günün ışığıyla müthiş güzel görünen bir ay gibi yükselen kendi kederinde boğuluyordu neredeyse. O günkü kadar mutsuz olmadım hiç, diye düşündü. Ve sanki gerçekten de o terasta oturuyormuş gibi Clarissa'ya yaklaştı biraz, elini uzattı; kaldırdı; sonra indirdi. Tepelerinde asılı duruyordu, o ay. Clarissa da sanki onunla birlikte o terasta, ay ışığında oturur gibiydi.

“Şimdi Herbert kalıyor orada,” dedi Clarissa. “Ben artık hiç gitmiyorum.”

Sonra, ay ışığı altındaki bir terasta olduğu gibi, oturanlardan biri canı sıkıldığı için nasıl utanırsa, öteki konuşmadan, sessizce, üzgün gözlerle aya bakarak otururken, konuşmak istemezken birincisi nasıl ayaklarını kıpırdatırsa, boğazını temizlerse, masanın bacağındaki metal kıvrımlara gözü takılırsa, bir yaprağı yerinden oynatırsa, ama hiçbir şey demezse – Peter Walsh da öyle yaptı. Neden bu şekilde geçmişe dönelim ki? diye düşündü. Neden yeniden o günleri düşüneyim ki? Neden yeniden acı çekeyim, Clarissa bana cehennem azabı çektirmişken? Neden?

“Gölü hatırlıyor musun?” diye sordu Clarissa ansızın, kalbine saplanan, boynundaki kasları geren ve “göl” derken dudaklarının büzülmesine yol açan bir duygunun baskısı altında. Çünkü çocuktu o zaman, annesiyle babasının arasında durmuş ördeklere ekmek atıyordu, aynı zamanda yetişkin bir kadındı, gölün kıyısında duran annesiyle babasına yaklaştıkça gitgide büyüyen, sonunda bütünleşen, tamamlanan hayatını kollarında tutuyordu, hayatını onların yanına bırakıyordu ve “İşte benim hayatım bu,” diyordu, “bu”. Ve nasıl bir biçim vermişti hayatına? Gerçekten de nasıl? Bu sabah orada oturmuş Peter’in yanında dikiş dikiyordu.

Peter Walsh’a baktı; onca zamanın, onca duyguların arasından geçen bakışı ona kuşkuyla ulaştı; onun üzerine ağlamaklı çöktü; dala konan bir kuşun havalanıp kanat çırparak uzaklaşması gibi yükseldi, kanat çırparak uçup gitti. Clarissa Peter’den saklamaya gerek görmeden gözlerini sildi.

“Evet,” dedi Peter. “Evet, evet, evet,” dedi, sanki Clarissa yüzeye, yukarı çıkarken onun canını yakan bir şeyi çekip almıştı. Dur! Dur! diye bağırmak geliyordu içinden. Çünkü yaşlı değildi; hayatı sona ermemişti; kesinlikle ermemişti. Ellisini ancak geçmişti. Ona söylesem mi söylemesem mi, diye düşündü. Ne var ne yok anlatmayı çok isterdi. Ama çok soğuk davranıyor, diye düşündü; makası eline almış dikiş dikiyor; Daisy Clarissa’nın yanında çok basit kalırdı. Ve benim başarısız biri olduğumu düşünürdü, onların zihniyetine göre öyleyim de, diye düşündü; Dalloway’lerin zihniyetine göre. Evet efendim, bu konuda en ufak bir tereddüdü yoktu; başarısızdı, bütün bunlarla kıyaslanınca –bu kakmalı masa, bu süslemeli kâğıt açacağı,

yunus ve şamdanlar, iskemle kılıfları ve İngiliz tarzı eski, değerli, renkli baskılar– kendisi bir başarısızlık örneğiydi! Bütün bu kendini beğenmişlikten nefret ediyorum, diye düşündü; Richard'ın işi bu, Clarissa'nın bir suçu yok; onunla evlenmesini saymazsam. (O anda Lucy girdi içeri, gümüşleri getirmişti, daha da çok gümüş, ama şirin biriydi Lucy, narin ve zarif görünüyor, diye düşündü Peter, Lucy elindekileri bırakmak için eğilince.) Ve bu hep böyle sürüp gidiyordur, diye düşündü; haftalar boyunca; Clarissa'nın hayatı; bense – diye düşündü; ve yaşadığı her şey birden içinden dışarı saçılıyormuş gibi
göründü; seyahatler; otomobil gezileri; kavgalar; serüvenler; briç partileri; aşk ilişkileri; iş; iş, iş! Çakısını göstere göstere çıkardı –kemik saplı eski çakısını, Clarissa son otuz yıldır o çakıyı taşıdığına yemin edebilirdi– ve onu avucunda sıktı.

Ne tuhaf bir alışkanlık bu, diye düşündü Clarissa; böyle durmadan çakıyla oynaması. İnsana kendisini de anlamsız hissettiriyordu böyle yapması; kafasız; geveze, eskiden yaptığı gibi. Ama ben de, diye düşündü ve iğnesini eline alarak, nöbetçileri uyuyunca korunmasız kalan –böğürtlenlerin altında yatarken isteyen içeri girip ona bir göz atabilirdi– (bu ziyaret Clarissa'yı gerçekten şaşırtmıştı – huzursuz etmişti) bir kraliçe gibi, yaptığı şeyleri yardıma çağırdı; hoşlandığı şeyleri; kocasını; Elizabeth'i; kendini, kısacası, Peter'in artık pek bilmediği şeyleri, hepsi etrafına toplansın da düşmanı püskürtsün diye.

"Peki, sen neler yaptın?" dedi Clarissa. Savaş başlamadan önce atlar yeri eşelerler böyle; başlarını savururlar; sağrıları parlar; boyunları kavislenir. Mavi kanepede yan yana oturan Peter Walsh ile Clarissa da birbirlerine böyle meydan okudular. Peter'in içindeki güçler kıpır kıpırdılar. Çeşitli köşelerden her türlü şeyi topluyordu; övgüleri; Oxford'daki kariyerini; hakkında Clarissa'nın hiçbir şey bilmediği evliliğini; nasıl sevmiş olduğunu; işini hepten nasıl görmüş olduğunu.

"Milyonlarca şey!" dedi Peter, ve içinde toplanan, bir o yana bir bu yana saldıran, artık göremediği insanların omuzlarında hızla boşluktan

geçiriliyormuş gibi hem korkutan hem de alabildiğine coşturan güçlerin baskısıyla, elini alnına götürdü.

Clarissa dimdik oturuyordu; soluğunu tuttu.

"Âşık oldum," dedi Peter, ama Clarissa'ya değildi sözleri, karanlıkta beliren birineydi, ona dokunamıyordunuz, ama elinizdeki çelengi karanlıkta yere, çimenlere bırakmanız gerekiyordu.

"Âşık oldum," diye yineledi. Clarissa'ya söylüyordu bunu kuru bir sesle; "Hindistan'da bir kıza âşık oldum." Çelengini yere bırakmıştı. Clarissa onu canı nasıl isterse öyle kullanabilirdi.

"Âşık!" dedi Clarissa. Demek o canavar, onu bu yaşta küçük papyonundan tutup suyun altına çekmişti! Üstelik boynu ipincecik Peter'in; elleri kızarmış; hem benden altı ay büyük! Gözlerini kendine çevirdi Clarissa; ama yine de Peter'in âşık olduğunu ta içinde hissediyordu. Öyleydi Peter, hissediyordu; âşıktı.

Ama karşısına çıkan orduları çiğneyip geçen amansız bencillik, ileri, ileri, ileri diyen ırmak; hiçbir hedefimiz olmasa da yine de ileri, ileri; bu yılmak bilmez bencillik Clarissa'nın yanaklarını pembeleştirdi; çok genç göründü; çok pembe; elbisesi dizlerinin üstünde, iğnesi yeşil ipeğin ucuna tutturulmuş, gözleri ışıl ışıl orada otururken hafifçe titriyordu. Âşıktı Peter! Kendisine değil. Daha genç bir kadına elbette.

"Peki kim bu?" diye sordu Clarissa. Şimdi bu heykel yükseklerden indirilip aralarına konulmalıydı.

"Ne yazık ki evli bir kadın," dedi Peter; "Hindistan Ordusu'ndaki bir binbaşının karısı."

Ve tuhaf, ironik bir nezaketle gülümsedi, kadını Clarissa'nın önüne böyle gülünç bir halde koyarken.

(Ne fark eder, âşık yine de, diye düşündü Clarissa.)

"İki tane," diye devam etti Peter, ciddi ciddi, "küçük çocuğu var; bir oğlan, bir kız; boşanma işini avukatlarımla görüşmek için geldim buraya."

İşte önündeler! diye düşündü Peter. Canın ne istiyorsa yap onlara Clarissa! İşte önündeler! Ve saniye saniye, Clarissa onlara baktıkça, Hindistan Ordusu'ndaki binbaşının karısıyla (onun Daisy'siyle) iki küçük

çocuğu gitgide güzelleşiyorlar gibi geldi ona; sanki bir tabaktaki gri bir topağa ışık tutmuştu da aralarındaki yakınlığın –aşırı yakınlığın– deniz tuzuyla yüklü, sert havasında güzel bir ağaç büyümüştü (çünkü bazı bakımlardan, onu Clarissa gibi anlayan, duygularını paylaşan hiç kimse olmamıştı).

Peter'i pohpohluyordur o kadın; budala yerine koyuyordur, diye düşündü Clarissa; üç bıçak darbesiyle o kadını, Hindistan Ordusu'ndaki binbaşının karısını şekillendirerek. Ne boş şey! Ne budalalık! Peter yaşamı boyunca böyle budalalık etmişti; önce Oxford'dan atılmıştı; sonra Hindistan'a giden gemide o kızla evlenmişti; şimdi de Hindistan Ordusu'ndaki bir binbaşının karısıyla – şükürler olsun ki kendisi onun evlenme teklifini kabul etmemişti! Ama âşıktı işte; eski dostu, Peterciği âşıktı.

"Peki, ne yapacaksın?" diye sordu Clarissa. Ah, avukatlar uğraşacak, dedi Peter, Lincoln's Inn'deki Hooper ve Grateley firması. Ve gerçekten de çakısıyla tırnaklarını kesti.

Tanrı aşkına, bırak şu çakıyı! diye bağırdı içinden Clarissa, bastıramadığı bir öfkeyle; onun bu gülünç teklifsizliğiydi, zayıflığıydı Clarissa'yı kızdıran, her zaman da kızdırmıştı; başkalarının duyguları hiç mi hiç umurunda değildi; şimdi de bu yaşta, ne aptallıktı bu!

Bunları biliyorum, diye düşündü Peter, karşımda ne olduğunu biliyorum, parmağını çakının sırtında gezdirdi, Clarissa ve Dalloway ve geri kalan herkes; ama göstereceğim Clarissa'ya – ve birden, kendisi de şaşırarak, o denetlenemeyen güçler tarafından tutulup havaya fırlatılmışçasına, gözyaşlarına boğuldu; ağladı; kanepeye oturdu, en ufak bir utanç duymadan ağladı, gözyaşları yanaklarından yuvarlandı.

Clarissa eğilmiş, onun elini tutmuştu, onu kendine çekip öpmüştü – tropiklerdeki bir fırtınada, geniş otlaklardaki otlara benzeyen, gümüş pırıltılı tüylerin göğsünde savrulmasını bastırmadan önce gerçekten onun yüzünü yüzünde hissetmişti, otlar yatışırken Peter'in elini tuttu, dizini okşadı, onun yanında o kadar rahattı ki şimdi, arkasına yaslandı, yüreği hafifledi, ve birden, içinde bir şey patlar gibi oldu, onunla evlenmiş olsaydım, dedi, bu sevinç bütün gün sürerdi!

Bitmişti artık! Çarşaf gergindi, yatak dardı. Kuleye tek başına çıkmış ve onları geride, güneşte böğürtlenlerle baş başa bırakmıştı. Kapı kapanmıştı, dökülen sıvaların tozu ve kuş yuvalarının pislikleri arasından bakınca ne kadar uzak görünmüştü manzara, sesler de seyrelip soğumuştu (bir seferinde Leith Hill'deyken, diye hatırladı Clarissa), ve Richard, Richard! diye bağırmıştı, karanlıkta ürküp yardım aramak için elini uzatan bir uyurgezer gibi. Onun Lady Bruton'la öğle yemeği yediği geldi aklına. Beni terk etti; ölene kadar yalnızım artık, diye düşündü, ellerini dizlerinin üzerinde kavuşturdu.

Peter Walsh ayağa kalkmış, pencereye gitmiş ve sırtı Clarissa'ya dönük durmuştu, elindeki mendili iki yana sallıyordu. Buyurgan, sıkıcı ve perişan görünüyordu, sıska omuzları ceketini hafifçe yukarı kaldırıyordu; burnunu gürültüyle sildi. Beni de götür, diye düşündü Clarissa içgüdüsel olarak, sanki Peter hemen büyük bir yolculuğa çıkacakmış gibi; ve sonra, bir an sonra, çok heyecanlı, dokunaklı bir oyunun beş perdesi oynanıp bitmiş de Clarissa da ömür boyu o oyunun içinde yaşamış ve sonra kaçıp gitmiş gibi hissetti, Peter'le yaşamıştı ve şimdi her şey sona ermişti.

Kıpırdamalıydı artık, eşyasını toplayan, mantosunu, eldivenlerini, opera dürbününü eline alan ve operadan sokağa çıkmak için ayağa kalkan bir kadın gibi kalktı kanepeden, Peter'in yanına gitti.

Clarissa salonun öbür ucundan çınlamalarla, hışırtılarla yaklaşırken, ne kadar tuhaf diye düşündü Peter, kendisinin nefret ettiği ayı Bourton'daki terasta, yaz göğünde yükseltecek kadar gücü nasıl da hâlâ var.

"Söylesene," dedi Clarissa'yı omuzlarından yakalayarak. "Mutlu musun Clarissa? Richard hiç–?"

Kapı açıldı. "İşte benim Elizabeth'im," dedi Clarissa, duygulu, hatta fazla dramatik bir sesle.

"Nasılsınız?" dedi Elizabeth onlara yaklaşırken.

Big Ben'in buçuğu duyuran sesi aralarında müthiş bir güçle yayıldı, sanki güçlü, umursamaz, düşüncesiz bir genç adam gülleleri bir o yana bir bu yana sallıyordu.

“Merhaba, Elizabeth!” diye bağırdı Peter, mendilini cebine sokuştururken, hemen kızın yanına gitti, arkasına dönüp bakmadan, “Hoşça kal Clarissa,” dedi, odadan dışarı fırladı, aşağı seğirtti, holün kapısını açtı.

“Peter! Peter!” diye bağırdı Clarissa, onun peşinden merdiven sahanlığına giderken. “Bu geceki davetim! Geceki davetimi unutma!” diye bağırdı, sokağın gürültüsünü bastırmak için sesini yükseltmek zorunda kalmıştı, Peter Walsh kapıyı kapatırken trafiğin ve saati duyuran bütün çanların gürültüsü Clarissa’nın sesini bastırdı, “Geceki davetimi unutma!” diyen sesi narin ve incecik ve çok uzaktan gelir gibiydi.

Davetimi unutma, davetimi unutma, diyordu Peter Walsh sokağa çıkarken, sokağın gürültüsüyle, buçuğu vuran Big Ben’in kolayca duyulan, pürüzsüz sesine tempo tutarak kendi kendine konuşuyordu. (Kurşuni halkalar havada eridi.) Ah bu davetler, diye düşündü; Clarissa’nın davetleri. Ne diye verir ki bu davetleri, diye düşündü. Clarissa’yı da, yakası karanfilli frakıyla kendisine yaklaşan o erkek bozuntusunu da suçlamıyordu. Dünyada bir tek kişi kendisi gibi olabilirdi, yani âşık. İşte buradaydı o şanslı adam, kendisiydi, Victoria Sokağı’nda bir otomobil üreticisinin kristal camlı vitrinindeydi yansısı. Bütün Hindistan arkasında kalmıştı; ovalar, dağlar; kolera salgınları; İrlanda’nın iki katı büyüklüğündeki bir arazi; yalnız başına aldığı kararlar; o, Peter Walsh, şimdi hayatında gerçekten ilk kez âşıktı. Clarissa acımasızlaşmış, birazcık da duygusallaşmış üstelik, diye geçirdi aklından, günde kim bilir kaç galon benzinle kim bilir kaç mil yapabilecek kocaman otomobillere bakarken. Makinelere meraklıydı; oturduğu bölgede değişik bir saban üretmişti, İngiltere’den de el arabaları getirtmişti, ama oradaki yerliler kullanmak istememişlerdi, bütün bunlardan Clarissa’nın hiç mi hiç haberi yoktu.

“İşte benim Elizabeth’im!” deyişi sinirine dokunmuştu Peter’in. Neden “İşte Elizabeth!” demekle yetinmemişti sanki? Hiç de inandırıcı değildi. Hem Elizabeth de hoşlanmamıştı bundan. (Bomba gibi patlayan çan sesinin son titreşimleri Peter’i kuşatan havayı hâlâ sarsıyordu; saat buçuğu vurmuştu; hâlâ erkendi; henüz on bir buçuktu.) Peter gençleri anlardı; onları severdi. Clarissa’nın hep soğuk bir yanı vardı, diye düşündü. Genç bir

kızken bile nedense çekingendi, orta yaşta resmiyete dönüşen türden, ve sonra daha da ileri gider bu, daha da ileri, diye düşündü Peter, vitrinin derinliklerini içi sıkılarak seyrederken; o saatte ziyaretine gitmekle Clarissa'yı kızdırmış mıydı acaba; budala gibi davranmıştı, birden utanç duydu bundan; ağlamıştı; duygusallaşmıştı; Clarissa'ya içini dökmüştü, hep yaptığı gibi, hep yaptığı gibi.

Güneşi gölgeleyen bulut gibi bir sessizlik çöker Londra'ya; ve gönüllere. Çabalar biter. Zaman, yelken direğinde çırpınır. Orada dururuz; orada kalırız. Kaskatıyızdır, insanın bedenini sadece alışkanlıkların iskeleti dik tutar. İçimizde hiçbir şey yok, dedi Peter kendi kendine; içinin oyulduğunu, bomboş kaldığını hissediyordu. Clarissa beni reddetti, diye düşündü. Orada dururken Clarissa beni reddetti diye düşündü.

A, diyordu sanki St. Margaret'in çanı, tam saatinde evinin salonuna girip konukların çoktan gelmiş olduğunu gören bir ev sahibesi gibi. Ben gecikmedim ki. Yo, saat tam yedi buçuk, diyor. Tamamıyla haklı olmasına rağmen, ev sahibesi olduğu için kişiliğini yansıtmaktan uzak sesi. Geçmişe yönelik bir keder, şimdiye duyulan kaygı o sesi frenliyor. Saat on bir buçuk diyor kadın ve St. Margaret'in sesi kalbin kuytularına kayıyor, ses halkalarının arasına gizleniyor, tıpkı itirafta bulunmak, kendini açmak, zevkten titreyerek huzura kavuşmak isteyen canlı bir şey gibi – tam saatinde beyaz elbisesiyle merdivenden inen Clarissa gibi, diye düşündü Peter Walsh. Clarissa'nın kendisi, diye düşündü, duygulanarak ve onu olağanüstü berrak ama yine de anlaşılmaz bir şekilde hatırlayarak, sanki bu çan yıllar önce duyulmuştu salonda, orada ikisi büyük bir yakınlık ânının içinde otururlarken, birinden ötekine gitmişti çan, sonra bal toplamış bir arı gibi o anla yüklü olarak ayrılmıştı oradan. Ama hangi salondu? Hangi andı? Çan çalarken Peter neden o kadar mutlu olmuştu? St. Margaret'in çanının sesi azalırken, Clarissa hastaydı, diye düşündü, ve çanın sesi bitkinlik ve ıstırap anlamına geldi. Kalbiydi, diye hatırladı Peter; çanın son vuruşunun gürültüsü hayatın ortasında şaşırtarak gelen ölümü duyurdu, Clarissa evinin salonunda, olduğu yere yığılıyordu. Hayır! Hayır! diye haykırdı Peter. Ölmedi o! Ben yaşlı değilim, diye bağırdı, ve sanki kendi geleceği büyük

bir güçle, bitmek tükenmek bilmeden üzerine geliyormuş gibi Whitehall'dan yukarıya yürüdü.

Yaşlı filan değildi, ne inatçıydı ne de kurumuş. Kendisi hakkında Dalloway'lerin, Whitbread'lerin filan söylediklerine aldırıp aldırmadığına gelince, umurunda bile değildi (aslında bir ara, bir işe girebilmesi için Richard'dan yardım istemek zorunda kalacaktı.) Geniş adımlarla yürüdü, etrafı seyretti, Cambridge Dükü'nün heykeline baktı. Doğruydu – Oxford'dan atılmıştı. Doğruydu – Sosyalistti, bir anlamda başarısız biriydi. Yine de uygarlığın geleceği böyle gençlerin ellerinde, diye düşündü. Kendisinin otuz yıl önceki haline benzeyen gençlerin; soyut ilkeleri seven; ta Londra'dan Himalayalar'ın tepesindeki bir yere kitaplar getirten; bilim okuyan; felsefe okuyan. Gelecek böyle gençlerin ellerinde, diye düşündü.

Bir ormandaki yaprakların pıtırtısına benzeyen bir pıtırtı geldi arkadan, onunla birlikte hışırtılı, düzenli, tok bir ses, Peter'in yanından geçerken düşüncelerini tokmaklayınca, Whitehall'dan yukarı giderken, ister istemez onların yürüyüşüne uydurdu düşüncelerini. Silah taşıyan üniformalı çocuklar gözlerini ileriye dikmiş yürüyorlardı, kolları dimdikti, yüzlerindeki ifade bir heykelin kaidesine yazılı olan, görevi, minneti, sadakati, İngiltere'ye duyulan sevgiyi öven bir yazıyı andırıyordu.

Onlarla birlikte uygun adım yürümeye başlayan Peter, çok mükemmel bir eğitim, diye düşündü. Ama pek dirençli görünmüyorlardı. Çoğu sıskaydı, on altılık çocuklar, belki yarın tezgâhların üzerindeki pirinç kavanozlarının, sabun kalıplarının arkasına geçeceklerdi. Şimdi şehvani zevklere ya da gündelik kaygılara karışmamış halde Finsbury Pavement'tan boş mezara götürdükleri çelengin vakarı vardı üzerlerinde. Ant içmişlerdi. Trafik saygı gösteriyordu buna; kamyonetler durdurulmuştu.

Onlara ayak uyduramıyorum, diye düşündü Peter Walsh, gençler Whitehall'da ilerlerken, dimdik, düzgün adımlarla yürüyorlardı, yanından geçtiler, herkesin yanından geçtiler, uygun adım, sanki onların dışında bir güç bacaklarını ve kollarını uyum içinde çalıştırıyordu ve çeşitliliğiyle, gürültüleriyle hayat, anıtlardan ve çelenklerden oluşan bir kaldırımın altına konmuş, uyuşturulup katı ama dik dik bakan bir cesede dönüştürülmüştü.

Saygı duyulmalıydı buna; gülebilirdiniz; ama
saygı duyulmalı, diye düşündü Peter. İşte gidiyorlar, diye düşündü Peter Walsh, kaldırımın kenarında duraklayarak; ve yüksekteki bütün o heykeller, Nelson, Gordon, Havelock, büyük askerlerin kapkara, gösterişli imgeleri gözleri karşıya dikili duruyorlardı, sanki onlar da aynı özveride bulunmuşlardı (Peter Walsh kendisinin de aynı özveride bulunduğunu hissediyordu), aynı şekilde içgüdülerine uymuşlardı ve sonunda mermer bakışlara kavuşmuşlardı. Peter Walsh asla böyle bakışlara sahip olmak istemiyordu; ama başkalarında saygı gösteriyordu buna. Çocuklarda olunca da saygıyla karşılıyordu. Tenin dertlerini henüz tanımıyorlar, diye düşündü, yürüyen gençler Strand yönünde gözden kaybolurlarken – başımdan geçen onca şeyden sonra, diye düşündü, karşıdan karşıya geçip Gordon'un heykelinin altında dururken, çocukken taptığı Gordon'un; bir bacağı havada, kollarını kavuşturmuş tek başına duran Gordon – zavallı Gordon, diye düşündü.

Londra'da olduğunu Clarissa dışında henüz kimse bilmiyordu, yolculuğundan sonra kara gözüne hâlâ bir ada gibi görünüyordu, tek başına, kanlı-canlı, tanınmadan, saat on bir buçukta Trafalgar Meydanı'nda durmanın garipliği çöktü üstüne. Nedir bu? Neredeyim ben? İnsan ne diye yapar bunu? diye düşündü, boşanma işi saçmalık gibi görünüyordu gözüne şimdi. Ve zihni bataklık arazi gibi dümdüz oldu, üç büyük duygu kabardı içinde; anlayış; büyük bir insan sevgisi; ve sonunda, ötekilerin sonucuymuş gibi, bastıramadığı, şiddetli bir zevk; sanki beyninin içinde bir başka el ipleri çekiyordu, kepenkler açılıyordu ve bunları yapan kendisi olmasa da keyfince yürüyebileceği bitimsiz caddelerin başında duruyordu yine de. Yıllardır kendini böyle genç hissetmemişti.

Kurtulmuştu! Tamamen özgürdü – alışkanlıklar yıkılırken insanın zihni, serseri bir alev gibi kıvrılıp bükülür ve bulun-
duğu kaptan fırlayacakmış gibi olur ya, öyle. Yıllardır böyle genç hissetmemiştim kendimi, diye düşündü Peter, gerçek kimliğinden (elbette bir saatliğine filan) kurtulup sokağa fırlayan, koşarken de eski dadısının yanlış pencereden el salladığını gören bir çocuk gibi hissediyordu. Ama

olağanüstü çekici bu kadın, diye düşündü, Haymarket yönünde Trafalgar Meydanı'nı geçerken, karşıdan gelen genç kadını görünce; Gordon'un heykelinin yanından geçerken Peter Walsh onun üstündeki tülleri birer birer attığını düşündü (pek de şıpsevdiydi), sonunda hep aklında taşıdığı kadına dönüştü; genç ama görkemli; neşeli ama ketum; siyah ama büyüleyici.

Sırtını dikleştirdi, cebindeki çakıyı gizlice yokladı, sırtı dönükken bile Peter'in üstüne ikisini birbirine bağlayan, sanki trafiğin gelişigüzel uğultusu ağızlara kapanmış ellerin arasından onun adını, ama Peter'i değil, aklında kendine taktığı özel adı, fısıldamış gibi onu herkesten ayıran bir ışık düşüren bu heyecanın, bu kadının peşine takıldı. "Sen" dedi kadın, sadece "sen", bunu beyaz eldivenleriyle ve omuzlarıyla söyledi. Cockspur Sokağı'ndaki Dent mağazasının önünden geçerken rüzgârın kımıldattığı ince, uzun mantosu insanı sarıp sarmalayarak tatlı tatlı kabardı, hüzünlü bir şefkatle, açılıp yorgun düşeni içine alacak bir kucak gibiydi–

Evli değildir; genç; oldukça genç hem de, diye düşündü Peter, Trafalgar Meydanı'ndan geçerken kadının üzerinde gördüğü kırmızı karanfil Peter'in gözlerinde yanıyordu yine, kadının dudaklarınaysa bir kızıllık veriyordu. Ama kadın kaldırımın kenarında bekledi. Soylu bir havası vardı. Clarissa gibi dünya zevklerine düşkün değildi, Clarissa gibi zengin de değildi. Acaba saygıdeğer biri mi diye düşündü Peter, kadın adım atarken. Zeki olmalı, dili de kıvraktır, diye düşündü Peter (insan düşgücünü çalıştırabilmeli, biraz eğlenmeli), serinkanlı, hazırda bekleyen, sonra ânında harekete geçen bir zekâsı olmalı; rahatsız etmeyen.

Kımıldadı kadın; karşıya geçti; Peter de arkasından. Kadını tedirgin etmeyi hiç istemiyordu. Yine de, eğer duracak olursa ona "Gelin bir dondurma yiyelim," diyecekti, o da hiç uzatmadan "Ah, olur," diye yanıt verecekti.

Ama caddede aralarına başka insanlar girdi, Peter'in yoluna çıktılar, kadını görmesini engellediler. Peter peşinden giderken kadın değişti. Yanaklarına renk geldi; gözlerine bir alaycılık; maceraperestim ben, gözüm pek, diye düşündü Peter, çeviğim, atılganım, (Hindistan'dan dün gece geldiğime göre) romantik bir korsanım aslında, bütün bu lanet olası âdetleri

umursamıyorum, vitrinlerdeki sarı sabahlıkları, pipoları, oltaları; ve saygınlığı ve akşam davetlerini ve yeleklerinin altına beyaz gömlek giyen şık yaşlı erkekleri. Kendisi bir korsandı. Kadın sürekli yürüyordu, Piccadilly'den geçti, Regent Sokağı'na girdi, önünden gidiyordu, mantosu, eldivenleri, omuzları vitrinlerdeki püsküllerle ve dantellerle ve kürk yakalarla birleşiyor, karanlıkta çitlere vuran titrek bir lamba ışığı gibi mağazalardan kaldırıma sızan bir şıklık ve fantezi havası yaratıyordu.

Gülerek ve keyifle, Oxford Sokağı'ndan ve Great Portland Sokağı'ndan geçmiş, ara sokaklardan birine sapmıştı kadın ve şimdi, şimdi, büyük an yaklaşmaktaydı, kadının adımları ağırlaştı, çantasını açtı, Peter'e değil ama onun bulunduğu tarafa bir göz attı, veda eden bir bakıştı bu, ne olup bittiğini kavradığını ve aklından çıkarıp attığını gösteren bir bakış, anahtarı deliğe sokmuştu, kapıyı açtı ve gitti! Clarissa'nın, daveti unutma, daveti unutma diyen sesi Peter'in kulağında çınlıyordu. Kadın, şu pek de uyumlu olmayan çiçek sepetleri asılı alçak, kırmızı boyalı evlerden birine girmişti. Bitmişti bu iş.

Eh, eğlendim işte; eğlendim, diye düşündü soluk sardunyalarıyla sallanan sepetlere bakarken. Ve un ufak olmuştu – neşesi, çünkü yarısı uydurmaydı her şeyin, kendisi de çok iyi biliyordu bunu; o kızla olan kaçamağı uydurmuştu; hayatın yarısını uydurur insan zaten, diye düşündü – kendini uydurmuştu; kızı uydurmuştu; nefis bir eğlence kurmuştu, hatta fazlasını. Hem garipti bunlar hem de son derece doğru; bütün bunları kimseyle paylaşamazdı – un ufak olmuştu.

Döndü; sokağın başına doğru yürüdü, oturacak bir yer bulmak istiyordu, Lincoln's Inn'e gitme vakti gelene kadar – Hooper ve Grately firmasına. Nereye gidebilirdi şimdi? Hiç fark etmezdi. Öyleyse yukarı yürüyüp Regent Park'a doğru gidebilirdi. Topukları kaldırıma "hiç fark etmez" diye vuruyordu; çünkü erkendi, hâlâ çok erkendi.

Harika bir sabahtı aynı zamanda. Kusursuz işleyen bir kalbin atışları gibi, hayat dümdüz akıyordu sokaklarda. Beceriksizlik yoktu, tereddüt yoktu. Azametle yaklaşarak, dönerek, hiç gecikmeden, tam vaktinde, sessizce, en doğru anda otomobil kapıda durdu. İpek çoraplı, tüyler içinde, albenisi

olmayan, Peter'in de pek ilgisini çekmeyen (çünkü o kurtlarını dökmüştü) kız indi arabadan. Mükemmel kâhyaları, kahverengi Çin köpeklerini, baklava şeklinde siyah-beyaz karolarla döşenmiş, beyaz perdeleri uçuşan giriş hollerini gördü Peter açılan kapıdan ve beğendi. Ne de olsa, Londra kendi tarzında müthiş bir başarıydı; mevsim de, uygarlık da. En azından üç kuşaktır bir kıtanın işlerini yöneten saygın bir Hint-İngiliz ailesinden geldiğinden (ne tuhaf duygular besliyorum bu konuda, diye düşündü, Hindistan'dan da hoşlanmıyorum, İmparatorluk'tan ve ordudan da), bu türden bir uygarlığı bile kişisel malı gibi sevimli bulduğu anlar oluyordu; İngiltere'den; kâhyalardan; Çin köpeklerinden; güvenlikte olan kızlardan gurur duyduğu anlar vardı. Bir hayli gülünç, ama yine de böyle, diye düşündü. Ve doktorlar ve işadamları ve becerikli kadınlar, hepsi işleriyle meşguldüler, dakiktiler, tetikteydiler, dirençliydiler, hayran olunacak kişilerdi onun gözünde, iyi insanlardı, insan kendini onların ellerine bırakabilirdi, yaşama sanatının yoldaşlarıydılar, insana yol gösterirlerdi. Şöyle ya da böyle, gösteri gerçekten katlanılır gibiydi; Peter gölgede oturup purosunu içecekti.

İşte Regent Park. Evet. Çocukken gezerdi orada – ne tuhaf, diye düşündü, nasıl da durmadan çocukluğum geliyor aklıma, belki de Clarissa'yı gördüğüm içindir; çünkü kadınlar bizden çok daha fazla geçmişte yaşıyorlar, diye düşündü. Mekânlara bağlanıyorlar ve babalarına – bir kadın babasıyla hep gurur duyar. Bourton güzel bir yerdi, çok güzel bir yerdi, ama ben ihtiyarla hiç geçinemedim, diye düşündü. Bir gece epeyce büyük bir olay çıktı – şu ya da bu konuda bir tartışma, ne olduğunu şimdi hatırlayamıyordu. Siyasetti herhalde.

Evet, Regent Park'ı hatırlıyordu; uzun, düz yürüyüş yolunu; soldaki, balon satılan kulübeyi; bir yerinde bir yazı bulunan tuhaf heykeli. Oturabileceği boş bir yer aradı. Ona saati soran insanlar tarafından rahatsız edilmek istemiyordu (hafifçe uyku bastırmıştı). Arabasında uyuyan bir bebekle yaşlıca bir dadı, bundan iyisini bulamazdı; o dadının yanına, kanepenin öteki ucuna oturacaktı.

Ne tuhaf bir kız, diye düşündü birden, salona girip annesinin yanında duran Elizabeth'i hatırlayınca. Büyümüştü, epeyce büyümüştü, pek güzel sayılmazdı; daha ziyade sevimli denebilirdi; on sekizinden büyük olamazdı. Herhalde Clarissa ile geçinemiyordu. "İşte benim Elizabeth'im" – ne biçim şeydi bu – neden "İşte Elizabeth" dememişti sadece? – çoğu anne gibi her şeyden olmayan anlamlar çıkarmaya çalışıyordu. Cazibesine fazla güveniyor, diye düşündü Peter. Abartıyor.

Puronun yumuşak, zengin dumanı boğazından aşağı döne döne, ferahlatarak indi; Peter dumanı halka halka dışarı üfledi, halkalar bir an havayı cesurca göğüsledi; mavi ve daireseldiler –bu gece Elizabeth'i yalnız yakalayıp konuşmaya çalışacağım, diye düşündü–, sonra titreşip kum saati şeklini aldılar, incelip kayboldular; ne tuhaf biçimlere giriyorlar, diye düşündü Peter. Ansızın gözlerini kapadı, elini güçlükle kaldırdı, purosunun ağırlaşan ucunu fırlatıp attı. Zihninden büyük bir fırça her yeri yalayarak geçti, dalları, çocuk seslerini, ayak sürümelerini, geçen insanları ve trafiğin uğultusunu, yükselip alçalan sesleri de birlikte alıp götürdü. Peter uykunun yumuşak tüylerinin içine çöktü, çöktü ve gömülüp kaldı.

Peter Walsh güneşin ısıttığı bankta horlamaya başlarken dadı yeniden örgüsüne döndü. Gri elbisesi, yorulmak bilmeden, ama sakince hareket ettirdiği elleriyle sanki uyuyanların haklarını savunuyordu, gökyüzü ve dallardan başka bir şey görülmeyen ormanlarda alacakaranlıkta ortaya çıkan şu hayalet varlıklar gibiydi. Patikalarda dolaşan, eğreltiotlarını didikleyen, büyük baldıran otlarına zarar veren yalnız yolcu, başını kaldırınca ansızın yolun ucundaki devasa figürü görür.

Belki de Tanrıtanımaz'dır Peter, olağanüstü vecd anları bu yüzden onu gafil avlayıp şaşırtır. Bizim dışımızda, bir ruh halinden başka bir şey mevcut değil, diye düşünür; bir avunma, bir kurtulma arzusu, bu sefil pigmelerin, bu korkak erkeklerin ve kadınların dışında bir şey bulma arzusu. Ama eğer o kadını tasavvur edebiliyorsam o zaman bir şekilde mevcuttur, diye düşünür, gözlerini gökyüzüne ve dallara dikip patikada ilerlerken o dalları hemen dişilikle donatır; ne kadar vakurlaştıklarını hayretle görür; rüzgârla kımıldarken yapraklarını gizemli bir biçimde

titreterek, azametle merhamet, anlayış dağıtıyorlardır, günahları bağışlıyorlardır ve sonra, birden havaya atılırlar, görünüşlerinin kutsallığını çılgınca bir zevk âlemiyle bozarlar.

Yalnız yolcuya meyve dolu büyük bereket kapları sunan, ya da yeşil denizlerin dalgalarında isteksizce uzaklaşan denizkızları gibi kulağına mırıldanan, ya da yüzüne gül demetleri gibi çarpan ya da, balıkçıların sularla boğuşup sarıldıkları solgun yüzler gibi yüzeye çıkan hayaller böyledir.

Durmaksızın gerçek olanın üstüne çıkan, yanında yürüyen, yüzlerini onun önüne koyan hayaller böyledir; yalnız yolcuya sıklıkla boyun eğdirir, dünya duygusunu, geri dönme arzusunu onun elinden alır, sanki bütün bu yaşama hevesi (ormandaki yolda ilerlerken böyle düşünür) yalınlığın kendisiymiş gibi öncekilerin yerine ona genel bir huzur verir; sayısız şey bir tek şeyde birleşmiştir; adeta gökten ve dallardan yapılma bu figür, çırpıntılı denizden yükselmiştir (yaşı ilerlemiştir, ellisini geçmiştir şimdi), dalgaların içinden çıkan bir şekil muhteşem ellerinden şefkat, anlayış dağıtır, günahları bağışlar gibidir. Öyleyse, diye düşünür, bir daha asla lambanın ışığına, oturma odasına dönemem, kitabımı asla bitiremem, pipomu boşaltamam; sofrayı toplaması için Mrs. Turner'ı asla çağıramam; başını savurarak beni ışık huzmelerine bindirecek ve ötekilerle birlikte boşluğa savuracak bu büyük figürün üstüne yürüsem daha iyi.

Hayaller böyledir. Yalnız gezgin çok geçmeden ormanın dışına çıkar; ve orada, buğulu gözlerle, herhalde dönüp dönmediğini görmek için, beyaz önlüğü havalanarak, ellerini kaldırarak yaşlıca bir kadın gelir kapıya, kayıp oğlunu (halsizliği çok fazladır) çölde arar gibidir; yok edilmiş bir atlıyı arıyordur; oğulları dünyadaki savaşlarda öldürülen bir anne figürü olur o. Yalnız gezgin, kadınların ayakta durup örgü ördüğü, erkeklerin de bahçelerde çalıştığı köy yolunda ilerlerken akşam tekinsiz, karaltılar durgundur; sanki onların bildiği, korkusuzca bekledikleri soylu bir kader, hepsini alıp tam bir yok oluşa sürükleyecek gibidir.

Evin içinde, sıradan şeylerin, dolabın, masanın, sardunyalı pencerenin ortasında, sofra örtüsünü toplamak için eğilen ev sahibesinin silueti görünür

birden, ışık bu silueti yumuşatır, harika bir simgedir, soğuk ilişkilerin hatırlanması onu bağrımıza basmaktan alıkoyar bizi. Marmeladı alır; dolaba koyar.

"Bu gece başka bir arzunuz var mı efendim?"

Ama yalnız gezgin kime yanıt verir?

Yaşı ilerlemiş dadı Regent Park'ta, uyuyan bebeğin başucunda örgüsünü böyle ördü. Peter Walsh böyle horladı. Sonra sıçrayarak uyandı, kendi kendine, "Ruhun ölümü," dedi.

"Tanrım, Tanrım!" dedi içinden, gerinip gözlerini açarken. "Ruhun ölümü." Sözcükler bir sahneye takıldılar, bir odaya, rüyasında gördüğü bir geçmişe. Daha berraklaştılar; sahne, oda, rüyasında gördüğü eski günler.

Clarissa'ya doksanların başında, Bourton'da geçirdiği o yaz âşık olmuştu deli gibi. Kalabalıktı orası, herkes gülüp konuşuyordu, çaydan sonra bir masanın çevresine oturmuşlardı, salon sarı ışığa boğulmuştu, sigara dumanı içindeydi. Evindeki hizmetçiyle evlenen bir adamdan söz ediyorlardı, komşu toprak sahiplerinden biriydi, adı aklına gelmiyordu şimdi. Hizmetçisiyle evlenmiş, kızı alıp Bourton'a getirmişti ziyaret için – feci bir ziyaret olmuştu. Saçma sapan takıp takıştırmıştı kadın, "Papağana benziyor," demişti Clarissa, onu taklit ederek, ve susmak bilmemişti. Konuşmuş da konuşmuştu. Sonra biri –Sally Seton'du– o kadının evlenmeden önce bir bebek doğurmuş olduğunu bilseniz duygularınız gerçekten değişir miydi, diye sormuştu. (O günlerde kadınlı-erkekli bir toplulukta bunu söylemek cesaret isterdi.) Clarissa'yı görür gibiydi şimdi Peter, yanakları al al olmuş, adeta kasılmıştı yüzü, "Ah, onunla bir daha asla konuşamayacağım!" demişti. Bunun üzerine, çay saatinde masanın çevresinde toplananlar bocalar gibi olmuştu. Çok rahatsız edici bir durumdu.

Bu durumu önemsediği için suçlamamıştı Clarissa'yı, çünkü o günlerde, onun tarzında yetiştirilmiş bir kız hiçbir şey bilmezdi, ama Peter'i kızdıran onun tavrıydı; ürkek; sert; kibirli gibiydi; iffet taslıyordu. "Ruhun ölümü"ydü bu. İçinden gelen bir dürtüyle söylemişti bunu, hep yaptığı gibi o âna isim takarak – Clarissa'nın ruhunun ölümü.

Herkes şaşkın haldeydi; Clarissa konuşurken herkes başını öne eğmiş, sonra doğrulduklarında farklı görünmüştü. Sally Seton'u görebiliyordu Peter, yaramazlık yapmış bir çocuğa benziyordu, yanakları al al öne eğiliyordu, konuşmak istiyor ama korkuyordu, Clarissa da insanları korkuturdu zaten. (Sally Clarissa'nın en yakın arkadaşıydı, hep yakınındaydı onun, çok çekiciydi, güzeldi, esmerdi, o günlerde gözü pekliğiyle ün salmıştı, Peter'in verdiği puroları yatak odasında içerdi. Ya biriyle nişanlanmıştı ya da ailesiyle kavga etmişti; ihtiyar Parry her ikisinden de hoşlanmadığı için aralarında bir bağ oluşmuştu.) Sonra Clarissa, hepsine kırılmış havalarda ayağa kalkmış, bir bahane bulup tek başına çıkıp gitmişti. Kapıyı açtığında koyunları kovalayan o kaba tüylü iri köpek dalmıştı içeri. Clarissa onun üzerine atlamış, adeta kendinden geçmişti. "O kadın konusunda az önceki tavrımı tuhaf bulduğunu biliyorum; ama bak ben ne kadar da sevgi doluyum; bak Rob'umu ne kadar seviyorum!" der gibiydi Peter'e – onun hedef tahtasında kendisinin olduğunu bilirdi Peter.

İkisi hep öyle tuhaf bir şekilde, konuşmadan iletişim kurabiliyorlardı. Peter'in kendisini eleştirdiğini hemen anlardı Clarissa. Sonra da kendini savunduğunu apaçık belli eden bir şeye kalkışırdı, köpekle yaptığı gibi – ama Peter'in gözünü asla boyayamazdı, Clarissa'nın ruhunu okurdu o. Bir şey demezdi elbette, suratını asarak otururdu. Kavgaları çoğunlukla böyle başlardı.

Kapıyı kapatmıştı Clarissa. Peter hemen derin bir karamsarlığa gömülmüştü. Her şey yararsız görünmüştü gözüne – âşık olmayı sürdürmek; kavgayı sürdürmek; barışmayı sürdürmek ve tek başına çıkıp gitmişti, ek binaların, ahırların arasından geçmiş, atlara bakmıştı. (Orası oldukça mütevazı bir yerdi; Parry'lere varlıklı denilemezdi; ama her zaman seyisleri ve ahır görevlileri olmuştu –Clarissa ata binmeyi seviyordu– bir de yaşlı bir arabacıyla –adı neydi?– yaşlı bir dadı vardı, Moody mi, Goody mi ne, buna benzer bir isim takmışlardı kadına, onu görmeye gittikleri odada bir alay fotoğraf, bir alay kuş kafesi görürlerdi.)

Korkunç bir akşamdı! Umutsuzluğu daha da arttı Peter'in, sadece bu konuda değil, her konuda. Clarissa'yı göremiyordu; ona açıklamada bulunamıyordu; içini dökemiyordu. Her zaman başkaları vardı etrafta – Clarissa hiçbir şey olmamış gibi davranmıştı. Onun şeytani yanı da buydu – bu soğukluk, bu ruhsuzluk, bu sabah onunla konuşurken yine hissetmişti onun içine işlemiş olan şeyi; nüfuz edilemiyordu ona. Ama Tanrı bilir ya, seviyordu Clarissa'yı. Oysa insanın sinirini bozabiliyordu, evet insanın sinirlerini keman teli gibi gerebiliyordu.

Eksikliğini hissettirmek için budalaca bir fikre kapılmış, akşam yemeğine epeyce geç inmişti, inince de gidip ihtiyar Miss Parry'nin yanına oturmuştu –Helena Hala'nın– Mr. Parry'nin kız kardeşinin, masanın başında oturuyordu. Beyaz kaşmir şalına sarınmış oturuyordu orada, yüzü pencereye dönüktü, sert bir yaşlı hanımefendiydi, ama Peter'e karşı nazikti, çünkü Peter ona nadir bir çiçek bulup getirmişti, Miss Parry bitki meraklısıydı, siyah teneke bir kutuyu sırtına atar, ayaklarına kalın çizmeler geçirir, bitki toplamaya giderdi. Peter onun
yanına oturdu, konuşamıyordu. Her şey yanından büyük bir hızla geçer gibiydi; orada öylece oturup yemeğini yedi. Sonra, yemeğin ortasında, kendini zorlayarak ilk kez Clarissa'ya bakabildi. Sağ tarafında oturan genç bir adamla konuşuyordu. Ansızın bir şimşek çaktı kafasında Peter'in. "O adamla evlenecek," diye düşündü. Oysa adamın adını bile bilmiyordu.

Ama elbette o öğle sonrasında, o günün öğle sonrasında gelmişti oraya Dalloway; Clarissa ona "Wickham" demişti; her şey böyle başlamıştı. Oraya biriyle gelmişti Dalloway, Clarissa da adını yanlış anlamıştı. Herkese Wickham diye tanıştırmıştı. Sonunda adam, "Benim adım Dalloway!" demişti –Richard'ı ilk görüşüydü bu Peter'in– bir şezlongda oturan, oldukça beceriksiz, sarışın, genç bir adam, "Benim adım Dalloway!" deyivermişti. Sally de bunu diline dolamıştı; o günden sonra ne zaman onun adı geçse "Benim adım Dalloway!" derdi.

O günlerde Peter hep önceden görür gibiydi her şeyi. Bu olay –yani Clarissa'nın Dalloway'le evlenmesi– feciydi – kahrediciydi. Clarissa'nın ona karşı tavrında –nasıl demeli– bir huzur vardı; annelik gibi; yumuşak bir

şey. Siyasetten söz ediyorlardı. Yemek boyunca onların ne konuştuğunu duymaya çalışmıştı.

Daha sonra salonda ihtiyar Miss Parry'nin koltuğunun yanında durduğunu hatırlıyordu Peter. Clarissa gelmişti yanına, bir ev sahibesine yakışır şekilde davranışı kusursuzdu, ve onu biriyle tanıştırmak istemişti – sanki hiç tanışmıyorlarmış gibi konuşmuştu Peter'le ki bu da onu deli etmişti. Buna rağmen hayran kalmıştı ona. Yürekliliğine, toplum içindeki sezgilerine hayran kalmıştı; her şeyi usulünce halletme gücüne. "Kusursuz bir ev sahibesisin" demişti ona, ama Clarissa çok rahatsız olmuştu bundan. Oysa Peter'in amacı ona bunu hissettirmekti. Madem ki onu Dalloway'in yanında görmüştü, incitmek için elinden geleni yapardı. Clarissa da ayrılmıştı yanından.

Herkesin orada ona karşı işbirliği yapmak üzere toplandıkları duygusuna kapılmıştı Peter, arkasından gülüyorlar, konuşuyorlardı. Miss Parry'nin koltuğunun yanında kazık gibi dikilmiş, yabani çiçeklerden söz etmişti. Daha önce hiç, hiç böyle ıstırap çekmemişti! Dinliyormuş gibi yapmayı bile unutmuş olmalıydı; sonunda kendine gelmişti; Miss Parry'nin epeyce rahatsız, hatta içerlemiş göründüğünü fark etmişti, patlak gözleri kendisine dikiliydi. Neredeyse, dikkatimi veremiyorum, çünkü cehennem azabı çekiyorum! diye bağıracaktı. İnsanlar salondan çıkmaya başlamışlardı. Paltolarımızı alalım dediklerini duydu; gölün soğuk olacağını filan. Ay ışığında gölde tekneyle gezintiye çıkacaklardı – Sally'nin çılgın fikirlerinden biriydi. Onun ayı nasıl anlattığını duyuyordu. Herkes dışarı çıktı. Peter tek başına kalmıştı.

"Sen de onlarla gitmek istemez misin?" diye sormuştu Helena Hala – ihtiyar Miss Parry!– olanları tahmin etmişti. Arkasını dönünce Clarissa'yı görmüştü. Peter'i almak için geri gelmişti. Onun bu soylu davranışı, bu iyiliği mahçup etmişti Peter'i.

"Haydi gel," demişti Clarissa. "Bekliyorlar."

Ömrü boyunca kendini hiç bu kadar mutlu hissetmemişti Peter! Tek kelime etmeden barışmış oldular. Göle indiler. Tam yirmi dakika eksiksiz bir mutluluk yaşadı Peter. Clarissa'nın sesi, kahkahası, elbisesi (dökümlü

bir şeydi, beyazlı, koyu kırmızılı), neşesi, atılganlığı; herkesi tekneden inmeye ve adayı keşfetmeye zorladı; bir tavuğu ürküttü; kahkaha attı; şarkı söyledi. Ve bütün bu zaman boyunca, Dalloway'in ona âşık olmakta olduğunun pekâlâ farkındaydı Peter; Clarissa da Dalloway'e âşık oluyordu; ama aldırmıyordu. Hiçbir şeye aldırmıyordu. Yere oturup konuştular – Peter ile Clarissa. Hiç zorlanmadan birbirlerinin aklını okudular. Ve sonra bir anda her şey bitti. Tekneye binerlerken Peter içinden, "O adamla evlenecek," dedi, hissizce, öfkelenmeden; ama her şey ortadaydı. Dalloway Clarissa'yla evlenecekti.

Dalloway sandalı kıyıya yanaştırdı. Hiç konuşmadı. Ama onun yola çıkmasına, ormanın içinden yirmi mil gitmek üzere bisikletine atlamasına, bahçe yolundan aşağı hoplaya zıplaya gitmesine, elini sallayıp gözden kaybolmasına bakarlarken onun içgüdüsel olarak, muazzam ve çok güçlü bir biçimde bütün bunları hissettiği belliydi: geceyi; aşkı; Clarissa'yı. Onu hak ediyordu Richard.

Kendisine gelince, saçma davranmıştı. Clarissa üzerinde hak iddia etmesi (bunu şimdi anlıyordu) saçmaydı. Olanaksız şeyler istiyordu. Olay çıkarıyordu. Bu kadar saçmalamasaydı Clarissa belki onu yine de kabul ederdi. Sally böyle düşünüyordu. Yaz boyunca uzun mektuplar yazmıştı Peter'e; nasıl ondan söz ettiklerini; kendisinin onu nasıl göklere çıkarmış olduğunu, Clarissa'nın nasıl gözyaşlarına boğulduğunu! Olağanüstü bir yazdı –mektuplar, olaylar, telgraflarla geçen– Bourton'a sabahın köründe varır, hizmetkârlar kalkana kadar çevrede oyalanırdı; kahvaltıda ihtiyar Mr. Parry ile tatsız sohbetler ederdi; Helena Hala korkunç ama nazikti; Sally sebze bahçesine sürüklerdi onu konuşmak için; Clarissa başı ağrıdığı için yataktan çıkmazdı.

O son olay; ömrü boyunca kendisini o korkunç olaydan daha fazla sarsan bir şey gelmemişti başına (abartı olabilirdi, ama şimdi bile öyle hissediyordu); çok sıcak bir gün, öğleden sonra saat üçte yaşanmıştı. Önemsiz bir şey yüzünden çıkmıştı olay – Sally öğle yemeğinde Dalloway hakkında bir şey söylemiş, ondan "Benim adım Dalloway" diye söz etmişti; bunun üzerine Clarissa gerilmiş, kıpkırmızı kesilmiş, sertçe, "Bu saçma

şakadan bıktık artık,” diye parlamıştı. Hepsi buydu; ama Peter için, “Ben seninle gönül eğlendiriyorum; Richard Dalloway’le anlaşıyorum” demiş kadar oldu. Böyle yorumladı o sözleri Peter. Gecelerce uyuyamamıştı. “Öyle ya da böyle bitmek zorundaydı,” dedi kendi kendine. Sally ile ona bir not göndererek saat üçte havuzun başında buluşmalarını istedi. Notun altına, “Çok önemli bir şey oldu” diye ekledi.

Havuz, evin uzağında, küçük bir fundalığın ortasındaydı, çalılar ve ağaçlarla çevrelenmişti. Clarissa geldi oraya, hatta vaktinden önce, havuzun iki yanında durdular, oluğun ağzından (kırıktı) sürekli su damlıyordu. Görüntüler insanın zihninde nasıl da yer ediyorlar! Örneğin, parlak yeşil renkli yosun.

Clarissa kımıldamıyordu. “Bana doğruyu söyle, bana doğruyu söyle,” deyip duruyordu Peter. Başı çatlayacak gibiydi. Clarissa kasılmış, taş kesilmişti sanki. Kımıldamıyordu. “Bana doğruyu söyle,” diye yineledi Peter, tam o sırada elinde *Times*’la ihtiyar Breitkopf göründü, onlara bakakaldı, ağzı açıldı, sonra da çekip gitti. İkisi de kıpırdamadılar. “Bana doğruyu söyle,” dedi Peter yine. Sert bir şeye tosladığını hissediyordu; Clarissa taviz vermiyordu. Demir gibiydi, taş gibi, pes etmiyordu. Peter saatlerce, ona öyle gelmişti, yanaklarından gözyaşları akarak konuştuktan sonra Clarissa, “Bir yararı yok. Bir yararı yok. Bitti–” dediğinde, Peter yüzüne tokat yemiş gibi oldu. Clarissa arkasını döndü, onu orada bıraktı, çekip gitti.

“Clarissa!” diye haykırdı Peter. “Clarissa!” Ama o geri dönmedi. Bitmişti. Peter o gece ayrıldı oradan. Clarissa’yı bir daha hiç görmedi.

Feciydi, diye haykırdı, feciydi, feci!

Yine de güneş ısıtıyordu. Yine de üstesinden gelebiliyordu insan her şeyin. Yine de hayat, günleri birbirine eklemenin bir yolunu buluyordu. Yine de, diye düşündü, esneyerek, yine de telafi edici şeyler vardı herhalde, yeni yeni farkına varmaya başlıyordu –çocukluğundan bu yana Regent Park sincaplar dışında pek değişmemişti– o sırada, abisiyle birlikte çocuk odasındaki şöminenin rafında biriktirdikleri koleksiyona eklemek üzere

çakıltaşı toplayan küçük Elise Mitchell avucundakileri dadının kucağına küt diye bıraktı ve yerinden son hızla fırlayınca bir hanımın bacaklarına tosladı. Peter Walsh kahkahayla güldü.

Ama Lucrezia Warren Smith, berbat bir şey bu, diyordu kendi kendine, kocasının yanından ayrılıp geniş yolda ilerlerken, neden acı çekeyim ki? Yo, artık dayanamayacaktı, Septimus, Septimus olmaktan çıkmıştı, sert, acımasız, kötü şeyler söylüyordu, kendi kendine konuşuyordu, bir banka oturmuş bir ölüyle konuşuyordu; o sırada çocuk hızla koşup Lucrezia'nın bacaklarına çarptı, yere düştü, ağlamaya başladı.

Bu olay rahatlattı Lucrezia'yı. Çocuğu tutup kaldırdı, elbisesinin tozunu silkeledi, onu öptü.

Kendi açısından bir kusuru olmamıştı Lucrezia'nın; Sep-timus'u sevmişti; mutlu olmuştu; güzel bir evde büyümüştü, kız kardeşleri hâlâ orada yaşıyorlardı, şapka yapıyorlardı. Kendisi neden acı çeksindi?

Çocuk hemen dadısına koştu, Rezia onun azarlandığını, avutulduğunu gördü, örgüsünü kenara bırakan dadı onu kucağına aldı, kibar görünümlü adam da avunsun diye kapağı açılır saatini verdi ona – ama neden Lucrezia maruz kalıyordu bütün bunlara? Neden Milano'da kalmamıştı? Neden acı çekiyordu? Neden?

Gözyaşları yüzünden bulanık gördüğü geniş yol, dadı, grili adam, çocuk arabası gözlerinin önünde inip kalkıyordu. Kendisine eziyet eden bu zorbanın elinde hayatının altüst olması onun kaderiydi. Ama neden? Bir yaprağın ince kovuğuna sığınmış bir kuş gibiydi Rezia, yaprak kımıldadığında güneşe gözünü kırpıştırarak bakan; kuru bir dalın çıtırtısından ürken. Açıktaydı; devasa ağaçlarla, kayıtsız bir dünyanın kocaman bulutlarıyla kuşatılmıştı, açıktaydı; eziyet çekmişti; neden acı çeksindi ama? Neden?

Kaşlarını çattı; ayağını yere vurdu. Septimus'un yanına dönmeliydi, Sir William Bradshaw'a gitme zamanı gelmişti neredeyse. Geri dönüp söylemeliydi ona, ağacın altındaki yeşil iskemlede oturan Septimus'un yanına gitmeliydi, ya kendi kendine konuşurdu ya da Rezia'nın mağazada bir kez, bir an görmüş olduğu şu ölmüş Evans'la. Kendi halinde birine

benziyordu Evans; Septimus'un yakın arkadaşıydı, savaşta ölmüştü. Ama böyle şeyler herkesin başına gelirdi. Herkesin savaşta öldürülen arkadaşları vardı. Herkes evlenirken bazı şeylerden vazgeçerdi. Rezia evinden vazgeçmişti. Burada yaşamaya gelmişti, bu berbat şehirde. Ama Septimus korkunç şeyler getirmek istiyordu aklına, isteseydi Rezia da aynısını yapabilirdi. Septimus gitgide tuhaflaşmıştı. Yatak odalarının duvarının arkasında insanlar konuşuyor, diyordu. Mrs. Filmer garip bulmuştu bunu. Septimus hayaller de görüyordu – bir eğreltiotunun ortasında yaşlı bir kadın başı görmüştü. Ama canı isterse neşelenebiliyordu da. Bir otobüsün üst katında oturup Hampton Court'a gitmişlerdi ve çok da mutlu olmuşlardı. Çimenlerin üstü küçük kırmızı ve sarı çiçeklerle doluydu, suyun üstünde süzülen lambalara benzetmişti Septimus onları, bol bol konuşmuş, gevezelik etmiş, gülmüş, hikâyeler uydurmuştu. Irmağın kıyısında dururlarken ansızın, "Şimdi kendimizi öldüreceğiz," demişti, ırmağa bakan gözlerinde tıpkı bir tren, ya da bir otobüs geçerken Rezia'nın gördüğü ifade vardı – sanki bir şeyden büyülenmiş gibiydi; onun kayıp gideceğini hissedip kolundan yakalamıştı Rezia. Ama eve dönerken tamamen sakindi Septimus – aklı başındaydı. Kendimizi öldürelim mi diye tartışırdı Rezia'yla; insanların ne kadar fesat olduklarını anlatırdı; sokakta yanından geçenlerin nasıl da yalanlar uydurduklarını görebiliyorum derdi. Kafalarından geçenlerin hepsini biliyorum, derdi; her şeyi biliyordu. Dünyanın anlamını biliyorum, derdi.

Eve döndüklerinde adım atacak hali olmazdı. Kanepeye uzanır, yere düşmeyeyim diye elimi tut, derdi Rezia'ya, aşağıya düşeceğim, aşağıya, diye bağırırdı, alevlerin içine! Duvarlarda kendisine gülen yüzler görürdü, ona korkunç, iğrenç adlar takan yüzler, paravanın etrafından kendisini işaret eden eller. Oysa odada yalnızlardı ikisi. Septimus yüksek sesle konuşmaya başlar, insanları yanıtlar, tartışır, güler, ağlar, çok heyecanlanır, Rezia'ya bir şeyler yazdırırdı. Baştan sona saçmalıklar; ölüm hakkında; Miss Isabel Pole hakkında. Ama artık dayanamıyordu Rezia. Geri dönecekti.

İyice yaklaşmıştı ona, göğe baktığını görebiliyordu, ağzının içinde bir şeyler geveliyordu Septimus, ellerini ovuşturuyordu. Yine de bir şeyi yok

onun, diyordu Dr. Holmes. Peki o zaman bu olanlar neydi – neden uzaklaşmıştı Septimus, öyleyse neden irkilmişti yanına oturduğunda, neden kaşlarını çatarak bakmış, uzaklaşmıştı ve neden onun elini işaret etmiş, elini tutmuş dehşet içinde bakmıştı ona?

Rezia alyansını çıkardığı için miydi? "Parmaklarım öyle zayıfladı ki," dedi. "Çıkarıp cüzdanıma koydum."

Septimus onun elini bıraktı. Evlilikleri bitmişti, öyle düşündü, hem acı çekiyordu, hem de ferahlamıştı. İp kopmuştu artık; yükseliyordu; özgürdü, zaten insanların efendisi olan Septimus için böyle hükmedilmişti, özgür olmalıydı; yalnızdı (çünkü karısı alyansını çıkarmıştı; çünkü kendisini terk etmişti), yalnızdı Septimus, gerçeği dinlesinler, anlamı öğrensinler diye kitlelerin önüne çağrılıyordu, nihayet, uygarlığın bütün çabalarının ardından –Yunanlılar, Romalılar, Shakespeare, Darwin ve şimdi de kendisi– gerçek eksiksiz sunulacaktı... "Kime?" diye sordu yüksek sesle. "Başbakan'a" diye yanıt verdi başının üstünde uğuldayan sesler. En büyük sır Kabine'ye açıklanmalıydı; önce, ağaçların canlı olduğu; sonra suç olmadığı; daha sonra sevgi, evrensel sevgi, diye geveledi Septimus, soluksuz kalmıştı, titriyordu, derindeki gerçekleri bin bir zahmetle çekip çıkardı, öyle derinde, öyle zordular ki onları ifade edebilmek müthiş çaba gerektiriyordu, ama onlar dünyayı sonsuza kadar, baştan sona değiştirmişlerdi.

Suç yok; sevgi var, diye yineledi, bir yandan kartvizitiyle kalemini bulmaya çalışarak, o sırada Skye teriyer cinsi bir köpek gelip pantolonunu koklayınca korkunun verdiği acıyla birden irkildi. Köpek insana dönüşüyordu! Böyle bir şeyi seyredemezdi! Korkunçtu, bir köpeğin insana dönüştüğünü görmek dehşet vericiydi! Köpek hemen uzaklaştı oradan.

Gökyüzü ne kadar merhametliydi, ne kadar iyilik doluydu. Onu koruyor, zayıflığını hoş görüyordu. Ama bilimsel açıklaması neydi bunun (çünkü insan her şeyden önce bilimsel olmalıydı)? Neden kendisi bedenlerin içini görebiliyor, geleceği okuyabiliyordu, köpeklerin insana dönüşeceği? Sıcak dalgası yüzünden olmalıydı, evrenin geçirdiği evrimlerin hassaslaştırdığı bir beyni etkiliyordu işte. Bilimsel konuşmak gerekirse, eti eriyip dünyadan

kopmuştu. Bedeni eriyip dünyadan kopmuş, geriye sadece sinirler kalmıştı. Kayanın üzerine serilen bir tül gibiydi bedeni şimdi.

Koltuğunda arkaya yaslandı, bitkindi ama dayanıyordu. Çaba harcayarak, acılar çekerek insanlığa yeniden tercüman olana kadar arkasına yaslanıp dinlendi, bekledi. Çok yukarılardaydı, dünyanın sırtındaydı. Altındaki dünya titriyordu. Kırmızı çiçekler büyüyordu etinin içinden; sert yaprakları başının yanında hışırdıyordu. Yukarılardaki kayalara müziğin sesi çarpmaya başladı. Aşağıda, sokakta bir otomobil korna çalıyor, diye homurdandı Septimus; ama burada, yukarıda kornanın sesi kayadan kayaya çarpıyor, bölünüyor, ses titreşimlerine dönüşüp düzgün sütunlar halinde (müziğin görünebilir olduğunu keşfetmişti) yükseliyor ve bir ilahiye dönüşüyordu, şimdi genç bir çobanın kavalından (birahanede ince kaval çalan ihtiyarın sesi bu, diye homurdandı) büklüm büklüm çıkıyordu bu ilahi, çocuk kımıldamadan dururken kavalından köpürerek çıkıyor ve sonra, çoban yükseğe tırmandıkça, aşağıda trafik akarken, acı acı yakınan bir sese dönüşüyordu. Bu çocuk ağıtı trafiğin içinde çalıyor, diye düşündü Septimus. Şimdi karların içine çekiliyor, çevresinden güller sarkıyor – benim yatak odamın duvarında açan iri, kırmızı güller, diye geçirdi aklından. Müzik sustu. Çalgıcı parasını almış, düşünüp taşınıp bir sonraki meyhaneye gitmiş olmalı, diye düşündü.

Ama kendisi kayanın tepesinde kaldı, kayada yatan boğulmuş bir denizci gibiydi. Teknenin kenarından sarktım ve düştüm, diye düşündü. Denizin dibine gittim. Ölmüştüm ama yine de yaşıyorum; ama izin verin de dinleneyim, diye yalvardı (yine kendi kendine konuşuyordu – korkunçtu bu; korkunç!); insan uyanmadan önce kuş sesleri ve tekerlek gürültüleri garip bir uyum içinde nasıl çın çın öterse, sonra gitgide yükselirse ve uykudaki kişi hayatın kıyılarına çekildiğini hissederse, Septimus da kendisinin hayata doğru öyle çekildiğini hissetti, güneş daha da ısıtıyor, çığlıkların sesi yükseliyordu, müthiş bir şey olmak üzereydi.

Gözlerini açsa yetecekti; ama sanki üzerlerinde bir ağırlık, bir korku vardı. Kendini zorladı; gözkapaklarını güçlükle aralayıp baktı; Regent Park önündeydi. Güneşin uzun ışınları ayaklarının dibinde oynaşıyordu. Ağaçlar

iki yana savruluyorlardı. Kucak açıyoruz, der gibiydi dünya; içimize alıyoruz; yaratıyoruz. Güzellik, der gibiydi dünya. Ve bunu kanıtlamak istercesine (bilimsel olarak), nereye baksa, evlere, parmaklıklara, çitlerin üzerine yayılan ceylanlara, nereye baksa, bir anda güzellik fışkırıyordu oradan. Bir yaprağın rüzgârda titreşmesini seyretmek müthiş keyifliydi. Gökte kırlangıçlar hızla geliyor, dönüyor, yükselip alçalıyor, sanki lastik bantla tutturulmuşlar gibi kontrollerini hiç kaybetmeden durmadan dönüyorlar; ve yükselip alçalan sinekler; oyun oynar gibi kâh bu yaprağa, kâh şuradakine vuran, değdiği yeri keyif alarak, yumuşacık altın rengiyle kamaştıran güneş; ara sıra bir çan sesi (araba kornası da olabilir) otların saplarında müthiş güzel çınlıyor – bütün bunlar, insana dingin ve mantıklı gelseler de, sıradan şeylerden oluşsalar da gerçeğin kendisiydi şimdi; güzellikti, şimdi gerçek buydu. Güzellik her yerdeydi.

"Vakit geldi," dedi Rezia.

"Vakit" sözcüğü kılıfını yardı; içindeki zenginliği Sep-timus'un üstüne boşalttı; kendisi çaba harcamadan, sert, beyaz, kalıcı sözcükler dudaklarından kabuklar gibi, bir rendeden düşen talaşlar gibi döküldü ve Vakit'e düzülecek bir methiyedeki yerlerini almak üzere uçup gittiler. Septimus şarkı söyledi. Evans ağacın arkasından karşılık verdi. Ölüler Tesalya'daydılar, diyordu Evans, orkidelerin arasında. Orada savaşın bitmesini beklediler ve şimdi ölüler, hatta Evans'ın kendisi–

"Gelme, Tanrı aşkına!" diye haykırdı Septimus. Ölülere bakamazdı.

Ama dallar aralandı. Grili bir adam gerçekten de onlara yaklaşıyordu. Evans'tı bu! Ama üstü başı çamurlu değildi; yaralı değildi; hiç değişmemişti. Bütün dünyaya anlatmalıyım bunu, diye bağırdı Septimus, elini kaldırarak (gri elbiseli ölü yaklaşmaktaydı), yüzyıllardır çölde terk başına, sadece ellerini alnına koyarak insanın kaderine dövünmüş, yanakları kederinden kırışmış ve şimdi çölün ucunda, genişleyen ve kapkara figüre vuran bir ışık gören (Septimus oturduğu yerde yarı doğruldu), peşinden bitkin bir kalabalık gelen devasa bir figür gibi elini kaldırdı; o yaslı devin yüzünde bir an beliren bütün o–

“Ama ben çok mutsuzum, Septimus,” dedi Rezia, onu yerine oturtmaya çalışırak.

Milyonlar inledi, çünkü yüzyıllardır üzülmüşlerdi. Arkasına dönecekti Septimus, az sonra onlara anlatacaktı, bu şaşırtıcı aydınlanmayı, bu ferahlığı, bu sevinci bir-iki saniye daha–

“Vakit geldi, Septimus,” diye yineledi Rezia. “Saat kaç?”

Durmadan konuşuyor, kıpırdanıp duruyordu Septimus, bu adam onu fark etmiş olmalıydı. Kendilerine bakıyordu.

“Sana saati söyleyeceğim,” dedi, ağır ağır, uyuşuk uyuşuk, dudaklarında anlaşılmaz bir gülümsemeyle gri elbiseli ölüye bakarak. Septimus orada gülümseyerek otururken saat çeyreği vurdu, on ikiye çeyrek vardı.

İşte genç olmak böyle bir şey, diye düşündü Peter Walsh, onların yanından geçerken. Feci bir kavga etmek –zavallı kız kesinlikle umarsız görünüyordu– hem de sabah sabah. Acaba ne konudaydı, diye merak etti, kızın bu hale gelmesi için pardösülü genç adam ne söylemiş olabilirdi; nasıl içinden çıkılmaz berbat bir duruma düşmüşlerdi ki güzelim yaz sabahında ikisi de bu kadar çaresiz görünsün? Beş yıl aradan sonra İngiltere’ye dönmenin en eğlenceli yanı her şeyin, en azından ilk birkaç gün, ilk kez görürcesine insanın gözüne çarpmasıydı; bir ağacın altında kavga eden âşıklar; parklardaki aile hayatı. Londra gözüne hiç bu kadar büyüleyici görünmemişti – mesafelerin gevşekliği; bolluk; yeşillik; Hindistan’dan sonra uygarlık, diye düşündü, çimenlerin üzerinden geçerken.

Böyle kolayca etkilenmesi kuşkusuz yıkımı olmuştu onun. Bu yaşta bile, bir oğlan çocuğu hatta bir kız çocuğu gibi, bir ânı bir ânına uymuyordu; nedensizce iyi geçerdi günü ya da nedensizce kötü; güzel bir yüz onu mutlu eder, rüküş bir kadın görünce bütün keyfi kaçardı. Hindistan’dan sonra insan her önüne çıkan kadına âşık olurdu, tabii. Taptaze görünüyordu hepsi gözüne; en yoksulları bile beş yıl öncesine göre daha iyi giyiniyordu elbette; modanın bu kadar güzel olduğunu daha önce hiç görmemişti; uzun siyah mantolar; incelik, zarafet, sonra şu nefis ve belli ki herkese yayılmış makyaj âdeti. Her kadının, en soylu olanın bile, yanaklarında güller açıyordu; dudakları bıçakla yontulmuş gibiydi; Çini mürekkebinden

buklelere sahiplerdi; dört bir yanda tasarım, sanat görülüyordu; bir değişim yaşandığı belliydi. Gençler ne düşünüyorlar acaba? diye sordu Peter Walsh kendine.

O beş yıl –1918'den 1923'e– nedense pek önemli olmalı diye geçirdi aklından. İnsanlar farklı görünüyorlardı. Gazeteler farklı görünüyorlardı. Örneğin şimdi adamın biri saygın haftalık dergilerden birinde tuvaletler hakkında lafını esirgemeden yazı yazıyordu. On yıl önce böyle bir şeyi asla yapamazdınız – haftalık saygın bir dergide adlı adınca tuvaletler hakkında yazı yazamazdınız. Sonra şu dudak boyasını ya da pudrasını çıkarıp herkesin içinde makyaj yapanlar. Ülkeye döndüğü gemide açıkça flört eden –özellikle Betty ile Bertie kalmıştı aklında– pek çok delikanlı ve genç kız vardı; anneleri de oturmuş, örgülerini örerken bir yandan da onları gözlüyorlardı, hem de kıllarını kıpırdatmadan. Kız durup herkesin içinde burnunu pudralıyordu. Üstelik nişanlı da değildiler; sadece hoşça vakit geçiriyorlardı; ikisi de bu işi ciddiye almıyordu. Kız çakı gibi sertti –Betty Bilmemne–; ama sıkı biriydi. Otuzuna gelince iyi bir eş olurdu – ne zaman canı isterse o zaman evlenirdi; zengin biriyle evlenip Manchester yakınında büyük bir evde otururdu herhalde.

Peki kimdi böyle yapmış olan? diye sordu Peter Walsh kendine, Broad Walk'a saparken, – zengin bir adamla evlenip Manchester yakınında büyük bir evde oturan kimdi? Ona geçenlerde "mavi ortancalar" hakkında uzun, dolu dolu bir mektup yazmış olan biri. Mavi ortancaları görünce aklına hem Peter hem de eski günler gelmişti – Sally Seton'du bu elbette! Sally Seton'du – şu çılgın, deli-dolu, romantik Sally'nin zengin bir adamla evleneceği ve Manchester yakınında büyük bir evde oturacağı dünyada aklına gelmezdi kimsenin!

Ama şu eski arkadaş grubunun içinde –Clarissa'nın arkadaşları, Whitbread'ler, Kinderley'ler, Cunningham'lar, Kinloch-Jones'lar– herhalde Sally en iyisiydi. Zaten her şeyi doğru açıdan görmeye çalışırdı. Clarissa ile ötekiler Hugh Whitbread'e –biricik Hugh– taparlarken Sally onun ne mal olduğunu anlamıştı.

“Whitbread’ler mi?” dediğini duyar gibiydi Sally’nin. “Kimmiş bu Whitbread’ler? Kömür tüccarları. Saygıdeğer tüccarlar.”

Nedense Hugh’dan hiç hoşlanmıyordu Sally. Kendi görünüşünden başka bir şey umurunda değil, diyordu. Dük olmalıymış o, diyordu. Kesinlikle Saray’dan bir prensesle evlenirdi. Hem Peter, ömrü boyunca tanıdığı insanlar arasında İngiliz aristokrasisine karşı Hugh kadar olağanüstü, doğal, aşırı saygı duyanına rastlamamıştı. Clarissa bile kabul etmişti bunu. A, ama öyle tatlı, öyle bencillikten uzak biriydi ki, annesinin gönlü olsun diye avcılıktan vazgeçmişti – teyzelerinin doğum gününü filan da unutmazdı.

Hakkını vermek gerek, Sally’nin gözünü boyamamıştı bütün bunlar. Peter’in en iyi hatırladığı şeylerden biri, Bourton’dayken bir sabah kadın hakları konusunda (şu eski mesele) çıkan tartışmaydı, Sally birden sinirlenmiş, öfkelenmiş ve Hugh’a, İngiliz orta sınıfında iğrenilecek ne varsa hepsini temsil ettiğini söylemişti. “Piccadilly’deki şu zavallı kızlar”ın düştüğü durumdan onu sorumlu tuttuğunu söylemişti –mükemmel bir centilmen sayılan Hugh, zavallı Hugh!–, bu kadar dehşete düşmüş biri görülmemiştir! Sally bunu mahsus yaptığını söylemişti sonradan (sebze bahçesinde toplanıp fikir alışverişinde bulunurlardı). Sally’nin, “Hiçbir şey okumamış o, hiçbir şey düşünmemiş, hiçbir şey hissetmemiş”, dediğini duyar gibiydi, kendisinin bile farkında olmadığı ölçüde insanı etkileyen sesiyle. Ahırdaki yamaklar bile Hugh’dan daha hayat dolu, diyordu Sally. Hugh özel okul tipinin kusursuz bir örneği, diyordu. İngiltere’den başka hiçbir ülkede böyle biri yetişemezdi. Nedense Sally gerçekten kin doluydu; ona diş biliyordu. Sigara odasında bir şey olmuştu – ne olduğunu hatırlamıyordu Peter. Hugh Sally’yi küçük düşürmüştü – öpmüştü galiba. İnanılmaz bir şey! Hugh’un aleyhine söyleneceklere elbette kimse inanmazdı. Kim inanabilirdi ki? Sally’yi sigara odasında öpmek ha! Edith Hanımefendi ya da Lady Violet gibi biri olsaydı neyse de; ama cebinde metelik olmayan, annesi mi babası mı, hangisiyse Monte Carlo’da kumar oynayan şu pasaklı Sally mi? Peter’in tanıdığı insanlar arasında en kendini beğenmişi Hugh idi –en dalkavuğuydu– yo, tam olarak yalaka denmezdi ona. Böyle davranmayacak kadar kibirliydi. Olsa olsa birinci sınıf bir

uşakla karşılaştırabilirdiniz onu, hani şu ev sahibelerinin onsuz yapamadığı tiplerden biriyle, valizleri taşıyarak arkadan gelen ya da telgraf çekmeye gönderilenler vardır ya. Ve işini de bulmuştu – Evelyn Hanımefendi'yle evlenmişti; Saray'da ufak bir işe girmişti, Kral'ın kilerleriyle ilgileniyordu, Kraliyet üyelerinin ayakkabılarının tokalarını parlatıyor, dizaltı pantolon ve kırmalı dantel yakalarla dolaşıp duruyordu. Hayat ne kadar da acımasızdı! Saray'da küçük bir iş ha!

Şu hanımefendiyle evlenmişti işte, Evelyn Hanımefendi'yle, buralarda bir yerde oturuyor olmalılardı, öyle sanıyordu Peter (parka bakan görkemli evlere bir göz attı), çünkü bir keresinde oradaki bir evde öğle yemeği yemişti, Hugh'un sahip olduğu her şey gibi, başka hiçbir evde rastlamayacağınız bir şey vardı orada – çamaşır dolabıydı galiba. Gidip görmeniz gerekirdi evde her ne varsa – çamaşır dolapları, yastık kılıfları, eski meşe mobilya, Hugh'un ucuza düşürerek aldığı tablolar, ve bunları hayran hayran seyretmek için epeyce zaman ayırmak zorundaydınız. Ama Mrs. Hugh bazen bu gösteriyi bozuveriyordu. Büyük adamlara hayran olan şu fare kılıklı, gösterişsiz küçük kadınlardandı o. Farkına zor varırdı insan. Sonra birden hiç beklenmedik bir şey söylerdi, zekice bir şey. Belki de eski ideal estetik kurallarının kalıntılarını yaşatıyordu. Buharlı kazanda yakılan kömür rahatsız ediyordu onu, havayı ağırlaştırıyor diyordu. Ve ikisi orada yaşıyorlardı, çamaşır dolaplarıyla, eski ustalarıyla, kenarı dantelli yastık kılıflarıyla, tahminen yılda beş-on bin sterlinlik bir hayat sürerek, kendisiyse, ki Hugh'dan iki yaş büyüktü, iş dileniyordu.

Elli üç yaşındaydı ve gelip kendisine bir iş bulunmasını rica etmek zorunda kalıyordu; bir bakanın ofisine yerleştirilebilirdi, küçük oğlan çocuklarına Latince öğretebileceği bir yardımcı öğretmenlik bulunabilirdi, ya da yüksek rütbeli bir devlet görevlisinin yardımcılığını yapabilirdi; yılda beş yüz sterlin getirmeliydi bu iş, çünkü Daisy ile evlenecek olursa, emekli maaşı alsa da, daha azıyla geçinemezlerdi. Whitbread bunu sağlayabilirdi herhalde; ya da Dalloway. Dalloway'den ne olsa isteyebilirdi. Çok iyi biriydi o; fazla gelişmemişti, kafası biraz kalındı, evet, ama gerçekten iyi biriydi. Eline hangi işi alsa hep ustalıkla, akıllıca sonuçlandırırdı;

yaratıcılıktan yoksundu, en ufak bir zekâ pırıltısı göstermezdi, ama kendi tipindeki kişilere özgü anlaşılmaz bir kibarlığa sahipti. Taşrada sözü geçen bir beyefendi olmalıydı o, siyasette ziyan oluyordu. Açık havada çok becerikliydi, atlardan ve köpeklerden anlıyordu – örneğin, Clarissa'nın şu kaba tüylü köpeği bir kapana kısıldığında patisi neredeyse kopuyordu, Clarissa da bayılmak üzereydi, ne gerekiyorsa Dalloway yapmıştı: köpeğin patisini sargılamış, kırık tahtası ile bağlamış, Clarissa'ya aklını başına almasını söylemişti. Belki de bu yüzden hoşlanıyordu Clarissa ondan – ihtiyacı olan buydu. "Haydi tatlım, kendini topla. Tut bunu – getir şunu"; bir yandan da köpekle, insanla konuşur gibi konuşmuştu hep.

Ama nasıl oluyor da Clarissa onun şiir hakkında söylediği bütün o lafları yutabiliyordu? Shakespeare hakkında nutuk çekmesine nasıl izin veriyordu? Richard Dalloway hiç kimseyi umursamadan arka ayaklarının üzerine kalkmış ve aklı başında kimsenin Shakespeare'in sonelerini okumaması gerektiğini söylemişti, çünkü bunlar anahtar deliğinden odaları dinlemeye benziyormuş (ayrıca böyle bir ilişkiyi de onaylamazmış). Aklı başında hiçbir erkek karısını, ölmüş karısının kız kardeşini ziyaret etmeye göndermezmiş. İnanılmaz bir şey! Yapılacak tek şey, kafasına badem şekeri fırlatmaktı, akşam yemeğindeydiler çünkü. Ama Clarissa bütün bunları sineye çekmişti; Richard'ın dürüst davrandığını, aklındakini söylediğini düşünmüştü; onun, tanıdığı en özgün fikirli insan olduğunu düşünmediyse ne olayım!

Sally ile Peter arasındaki bağlardan biri buydu. Gezindikleri bir bahçe vardı, etrafı duvarla çevrili, içinde gül ağaçları ve kaluli çiçekleri olan bir yer; Sally'nin bir gül kopardığını, durup lahana yaprakları ayışığında ne kadar güzel görünüyor dediğini (bunların gözünün önüne olanca canlılığıyla gelmesi ne kadar şaşırtıcıydı, oysa yıllardır aklından geçirmemişti bile) hatırlıyordu, bir yandan da, yarı şaka, yarı ciddi elbette, alıp götür Clarissa'yı diyordu, onu Hugh'lardan ve Dalloway'lerden ve "ruhunu karartacak" (o günlerde sayfalarca şiir yazıyordu Sally) bütün öteki "kusursuz centilmenlerden" kurtar, onlar onu tam bir ev kadınına dönüştürür, maddiyatçılığını körükler. Ama Clarissa'nın hakkını vermek

gerekti. Zaten Hugh ile evlenmeyecekti. Ne istediğini tam olarak biliyordu o. Duyguları yüzeyseldi. Aslında cin gibiydi, Sally'den çok daha iyi tanıyordu insanları örneğin ve bunun yanında, çok da dişiydi; kadınlara özgü olağanüstü bir yeteneğe sahipti, nerede bulunursa bulunsun kendi dünyasını kurabiliyordu. Bir salona girerdi; Peter'in pek çok kez gördüğü gibi, etrafında insanlarla kapının eşiğinde dururdu. Ama hatırladığınız kişi Clarissa olurdu. Gözleri kamaştırmazdı; güzel de değildi; görünür bir özelliği de yoktu; zekice diyebileceğiniz bir şey de söylemezdi; ama oradaydı işte, oradaydı!

Hayır, hayır, hayır! Artık ona âşık değildi Peter! Sadece onu bu sabah, makaslarının ve ipliklerinin arasında, vereceği davete hazırlanırken gördüğünden beri onu düşünmeden edemiyordu; trendeki kompartımanda uyurken başı durmadan omzunuza düşen biri gibi sürekli geliyordu aklına; bu âşık olmak demek değildi, elbette; Clarissa'yı düşünmekti, onu eleştirmek, otuz yıl sonra yeniden başlamak, onu yorumlamaya çalışmaktı. Onun hakkında söyleyebileceği en belirgin şey, maddiyatçı olduğuydu, sınıfları, toplumu ve toplumda yer edinmeyi fazlasıyla önemsiyordu – bir bakıma doğruydu bu; Clarissa kendisine itiraf etmişti de. (Eğer uğraşırsanız itiraf ederdi, dürüsttü o.) Rüküş kadınlardan, eski kafalılardan, –herhalde Peter gibi– başarısızlardan nefret ettiğini söylerdi olsa olsa, insanların elleri ceplerinde boş boş dolaşmaya hakları olmadığını düşünürdü; bir şey yapmalıydılar, bir şey olmalıydılar; Clarissa'nın evinde rastladığı şu şık züppeler, düşesler, yaşlı başlı kontesler –Peter'in gözünde en ufak bir değeri olmayan insanlar– Clarissa için çok önemliydiler. Clarissa bir keresinde Lady Bexborough'nun dimdik durduğunu söylemişti (kendisi de öyleydi; kelimenin her anlamıyla yayılıp serilmezdi; sopa gibi düzdü, aslında biraz da katıydı). O kişilerin bir tür cesaret sahibi olduklarını ve kendisinin yaşı ilerledikçe bunu daha da saygıyla karşıladığını söylerdi. Bütün bunlarda Dalloway'ın parmağı vardı çokça, kuşkusuz; kamu yararını gözetenlerin, İngiliz İmparatorluğu'nun, vergi reformunun, Clarissa'nın üzerine yapışan yönetici sınıf ruhunun da katkısı vardı. Dalloway'den bir kat daha zekiydi, ama her şeyi onun gözünden görüyordu – evliliğin cilvelerinden biri. Kendi

fikirleri vardı ama sürekli olarak Richard ne diyorsa o da onu söylerdi – sabahleyin *The Morning Post*'u okuyunca Richard'ın düşüncelerini bilirdiniz oysa ki! Şu davetler, örneğin, hep Richard içindi, ya da Clarissa'nın kafasındaki Richard için (Richard'a haksızlık etmemeli, Norfolk'ta çiftçilik yapmak onu daha mutlu ederdi). Clarissa evini bir tür buluşma yeri haline getirmişti; bu konuda dâhiydi. Clarissa'nın deneyimsiz bir genci eline alıp onu eğittiğini, gözünü açtığını, sonra da salıverdiğini kaç kez görmüştü. Bir sürü sıkıcı insan da toplanıyordu Clarissa'nın çevresinde kuşkusuz. Hiç umulmadık garip insanlar da çıkageliyordu; bazen bir sanatçı; bazen bir yazar; orada ayrıksı kalan biri. Ve bütün bunların gerisinde o ziyaretlerin, kartvizit bırakmaların, insanlara nazik davranmanın oluşturduğu ağ; elinde çiçek buketleriyle, küçük hediyelerle oradan oraya koşmalar; filanca Fransa'ya gidiyormuş – bir yastığı olmalı; bütün bunlar, Clarissa gibi kadınların içine girdiği bu bitmek bilmeyen trafik, onun gücünü gerçekten tüketiyordu; ama Clarissa içtenlikle, içinden gelerek yapıyordu bunu.

Tuhaftır ki Clarissa Peter'in tanıdığı en kuşkucu insanlardan biriydi ve belki (bu kuramı onun adına bir açıklama yapmak için uydurmuştu Peter, bazen içi-dışı birdi Clarissa'nın, bazen de akıl-sır ermezdi), kendi kendine şöyle diyordu: Madem ki biz batmakta olan bir gemiye zincirlenmiş lanetli bir ırkız (genç kızken en sevdiği yazarlar Huxley ile Tyndal'dı, onlar da denizle ilgili metaforlardan hoşlanırlardı), madem ki bütün bunlar kötü bir şaka, hiç olmazsa bize düşeni yapalım; hapishane arkadaşlarımızın (yine Huxley) acılarını azaltalım; zindanı çiçeklerle ve yastıklarla donatalım; olabildiğince iyi davranalım. Şu sefil tanrılar istedikleri yapamamalılar – Clarissa, eğer bir hanımefendi gibi davranırsanız, insanların hayatına zarar vermek, onu bozmak ve tadını kaçırmak için her fırsattan yararlanan tanrılara engel olunabileceğini düşünürdü. Sylvia'nın ölümünün, şu feci olayın hemen ardından saplanmıştı bu fikre. Öz kardeşinizin düşen bir ağacın altında kalarak gözlerinizin önünde ölmesi (hepsi Justin Parry'nin suçuydu – onun dikkatsizliği yüzündendi) insanın yüreğini katılaştırmaya yetiyor, derdi Clarissa hep; hayatı dolu dolu yaşamaya başlıyordu,

hepimizin içinde en yeteneklisi oydu, derdi. Sonraları belki de o kadar iyimser olmamıştı Clarissa, tanrıların olmadığını düşünmüştü; kimseyi suçlayamazdı; böylece Tanrıtanımazların dinini benimsedi, iyilik olsun diye iyilik yapmaya başladı.

Ve elbette büyük tat alıyordu hayattan. Doğasında vardı tat almak (oysa Tanrı bilir, çekingen bir yanı da vardı, bunca yıldan sonra kendisi bile Clarissa'yı ancak kabataslak tanımlayabiliyordu). Her neyse, Clarissa karamsar değildi; namuslu kadınlarda insana pek itici gelen şu erdemlilik duygusundan eser yoktu onda. Hemen hemen her şeyden zevk alırdı. Onunla Hyde Park'ta yürüdüğünüzde kâh bir lale tarhından zevk alırdı, kâh bebek arabasındaki bir çocuktan, ya da ayaküstü uyduruverdiği saçma sapan bir oyundan. (Şu âşıkların mutsuz olduklarını düşünseydi onlarla da konuşurdu herhalde.) Güldürü duygusu aşırı gelişmişti, ama bunu ifade edebilmek için çevresinde hep insanlar olmalıydı, bu yüzden kaçınılmaz olarak, öğle yemeklerinde, akşam yemeklerinde zamanını boşa harcıyordu, durmadan partiler veriyor, saçma sapan konuşuyor, amacını aşan şeyler söylüyor, zekâsını köreltip ayrım yapamaz hale geliyordu. Masanın başında oturur, Dalloway'e yararı dokunabilecek ihtiyarın biriyle ilgileneceğim diye kendini parçalardı –Avrupa'daki en itici, en can sıkıcı insanları tanırlardı Dalloway'ler– ya da Elizabeth girerdi içeri ve her şey geri plana itilirdi. Liseye gidiyordu Elizabeth, Peter onlara son uğradığında meramını anlatmaktan aciz dönemindeydi, yuvarlak gözlü, solgun yüzlü bir kızdı, annesine hiç çekmemişti, hislerini belli etmeyen, sessiz biriydi, her şeyi doğal kabul eder, annesinin dırdırlanmasını dinler, sonra da "Gidebilir miyim artık?" derdi, dört yaşındaki bir çocuk gibi; o giderken Clarissa, belli ki Dalloway'in uyandırdığı keyif ve gurur karışımı duyguyla, Elizabeth'in hokey oynamaya gittiğini açıklardı. Ve şimdi Elizabeth "dışarıdaydı" herhalde; Peter'in eski kafalı olduğunu düşünüyordur, annesinin arkadaşlarıyla alay ediyordur mutlaka. Pekâlâ, öyle olsundu bakalım. Yaşlanmanın tek tesellisi, diye düşündü Peter Walsh, şapkası elinde Regent Park'tan çıkarken, sadece bu; tutkular eskisi gibi güçlü kalır, ama insan –

nihayet!– hayatına eşsiz tadını ekleyen gücü kazanmış olur, hayatını eline alır, onu yavaşça ışığa tutabilir.

Korkunç bir itiraftı (yeniden başına oturttu şapkasını), ama şimdi, elli üç yaşında, insanın başkalarına pek ihtiyacı kalmıyordu. Hayatın kendisi yeterliydi, her ânı, her damlası, burada, şu anda, şimdi, güneşte, Regent Park'ta. Hatta fazlaydı. Tadını tam anlamıyla ortaya çıkarmak için, artık o güce sahip olunsa bile, bütün bir ömür az gelirdi; her zevk zerresini, anlamın her tonunu; eskiye kıyasla çok daha sağlamdı ikisi de, çok daha az kişiseldi. Clarissa'nın çektirdiği acıları bir daha yaşaması olanaksızdı. Saatlerce, saatlerce ve günlerce (Tanrı'ya şükür kimse duymadan böyle şeyler söyleyebiliyordu!) Daisy'yi hiç düşünmediği oluyordu.

O günlerin ıstırabını, eziyetini, olağanüstü tutkusunu hatırlayarak mı Daisy'ye âşık olmuştu acaba? Tamamen farklı bir şeydi –çok daha hoştu– ama gerçek şuydu ki elbette, şimdi *Daisy ona* âşıktı. Gemi yola çıktığında üzerinden bir yük kalkmasının, yalnız kalmaktan başka bir şey istememesinin nedeni buydu belki de; Daisy'nin gösterdiği ilginin küçük izlerini –purolar, notlar, yolculuk için bir battaniye– kamarasında bulunca sinirlenmişti. Dürüst davranan herkes aynı şeyi söylerdi; ellisini geçenleri kimse istemezdi; kadınlara güzel olduklarını sürekli söylemeyi kimse istemezdi; eğer dürüst olsalardı, ellilik adamların çoğu böyle derdi, diye düşündü Peter Walsh.

Peki bu şaşırtıcı duygusallık nöbetleri, bu sabah gözyaşlarına boğulmalar, ne demek oluyordu? Clarissa kim bilir ne düşünmüştü onun hakkında? Herhalde budala olduğunu düşünmüştü, hem de ilk kez değil. İşin temelinde kıskançlık yatıyordu, insanın bütün tutkularından daha kalıcı olan kıskançlık, diye düşündü Peter Walsh, çakısını bir kol boyu uzakta tutarken. Binbaşı Orde ile görüştüğünü yazmıştı Daisy son mektubunda, bunu kasıtlı yazdığını biliyordu; kıskandırmak için söylemişti; bunu yazarken alnını kırıştırdığını görür gibiydi Peter Walsh, kendisini incitecek ne diyebileceğini düşünürken; ama ne dese fark etmezdi, öfkeden köpürüyordu! Bütün bu İngiltere'ye gelme ve avukatlarla görüşme curcunası onunla evlenmek için değil, onun bir başkasıyla evlenmesini

önlemek içindi. Peter'i kıvrandıran buydu, Clarissa'yı o kadar sakin, o kadar soğuk, bütün dikkatini elbisesine, ya da her neyse ona vermiş görünce kapıldığı duygu buydu; bütün bunlar başına hiç gelmeyebilirdi, böyle alçalıp, ağlayan sızlanan yaşlı bir ahmağa dönüşmezdi. Ama kadınlar, diye düşündü, çakısını kapatarak, tutkunun ne olduğunu bilmiyorlar. Erkekler için ne anlama geldiğini bilmiyorlar. Clarissa buz gibi soğuktu. Kanepede yanında oturur, elini tutmasına ses çıkarmaz, ona bir öpücük verirdi – Dörtyol ağzına ulaşmıştı Peter.

Bir gürültü düşüncelerini böldü; incecik, titreyen bir ses, yönü, gücü, başı ya da sonu olmadan, zayıf, tiz ve hiçbir insani anlam içermeden fokurdayıp

Ee um fah um so
Foo swee too eem oo–

diye uzayan bir ses, yaşı ya da cinsiyeti belli olmayan, topraktan fışkıran kadim bir pınarın sesi, Regent Park metro istasyonunun tam karşısında uzun, titreyen bir şekilden çıkan, baca gibi, paslı bir pompa gibi, tek yaprağı kalmamış, rüzgârdan kavrulmuş, yapraklarının arasından rüzgârın

Ee um fah um so
Foo swee too eem oo–

diye ıslık çalarak gidip geldiği, sonsuz esintide sallanan, çatırdayan ve inleyen bir ağaç gibi bir şekil.

Bütün çağlar boyunca – yollar otla kaplı, bataklıkken, fildişi ve mamut çağı boyunca, güneş sessizce doğarken, hırpalanmış kadın – çünkü eteklik giyiyordu – sağ eli açıkta, sol eli yanında yumruk yapılmış, aşktan söz eden şarkılar söylüyordu orada, – bir milyon yıl sürmüş aşkı anlatıyordu, bitmeyen aşkın şarkısını söylüyordu, milyonlarca yıl önce sevgilisiyle, ki birkaç yüzyıldır ölüydü o, birlikte mayısta yürüdüğünü mırıldanıyordu; ama yüzyıllar geçerken, yaz günleri gibi uzun ve sıcaktı, diye hatırlıyordu kadın, elinde sadece kırmızı yıldızçiçekleriyle gitmişti sevgilisi; ölümün devasa

orağı o muazzam tepeleri yalayıp geçmişti, sonunda kadın artık buzdan bir kor olmuş ak saçlı ve çok yaşlı başını toprağa dayamış, son güneşin son ışıklarının okşadığı yüksekteki o mezarında, yanına bir demet mor süpürgeotu koymaları için tanrılara yalvarmış, çünkü o zaman evrenin geçit töreni bitmiş olacakmış.

O kadim şarkı Regent Park'ın karşısındaki metro istasyonunda köpürürken toprak hâlâ yeşil ve çiçekli görünüyordu; bu kadar kaba bir ağızdan dökülse de, ki yerdeki bir delikti o ağız, hem de çamurlu bir delik, köklerin lifleriyle ve birbirine dolanmış otlarla keçeleşmiş olarak dökülse de yine de o eski fokurdayan, fıkırdayan sesti, sayısız çağın düğüm düğüm olmuş köklerinin ve iskeletlerin ve hazinelerin arasından sızıyor, küçük dereciklerle kaldırıma, oradan da, dölleyerek, arkasında nemli bir leke bırakarak Marylebone Yolu'na ve Euston'a doğru akıyordu.

Bu paslı pompa, bir elini bakır paralar için açan, diğerini yanına yapıştıran ve on milyon yıl sonra bile hâlâ yaşayacak bu yıpranmış yaşlı kadın eski çağlarda bir mayıs günü sevgilisiyle nasıl yürümüş olduğunu hâlâ hatırlıyordu, bir mayıs günü, şimdi denizin aktığı yerde, kiminle olduğunun önemi yok, bir erkekti, ah evet, bir erkekti, kendisini sevmiş olan bir adam, nasıl yürüdüğünü hatırlıyordu. Aradan geçen zaman eskide kalan o mayıs gününü bulandırmıştı; parlak yapraklı çiçekleri şimdi kırağı kaplamıştı, gümüşi bir buz; "tatlı gözlerinle gözlerimin içine bak" diye ona yalvardığında (şimdi de aynı şeyi yaptığı açıkça görülüyordu), artık kahverengi gözler, siyah favoriler ya da güneş yanığı bir yüz değil, sadece bir karaltı, bir gölge görüyor, bu karaltıya kocamış insanların çocuksu hevesiyle hâlâ "elini ver de onu hafifçe sıkayım" diye cıvıldıyordu (taksiye binerken Peter Walsh elinde olmadan o zavallı yaratığa para verdi), "bir gören olsa da kimin umurunda?" dedi kadın; yumruğunu sıktı yanında, gülümsedi, parayı cebine attı, onları gözleyen bütün meraklı gözler silinip gitti, oradan geçen nesiller –orta sınıftan telaşlı insanlar kaldırımı doldurmuşlardı– yapraklar gibi kayboldular; ayaklar altında ezildiler, suya batıp ıslandılar, o ebedi ilkbaharca şekillendirildiler–

Ee um fah um so
Foo swee too eem so

“Zavallı kadın,” dedi Rezia Warren Smith, karşıdan karşıya geçmek için beklerken.

Ah zavallı yaşlı sefil kadın!

Ya yağmurlu bir gece olsaydı? Örneğin birinin babası ya da insanı iyi günlerinde tanımış biri tesadüfen oradan geçseydi de onun o su birikintisinin içinde durduğunu görseydi? Hem geceleri nerede uyurdu bu kadın?

Sesin sağlam ipi bir kulübenin bacasından çıkan duman gibi sevinçle, hatta cıvıl cıvıl kıvrılarak havaya yükseldi, temiz kayın ağaçlarına sarılarak yukarılara çıktı, en üstteki yaprakların arasında bir öbek mavi duman olup yayıldı. “Bir gören olsa da kimin umurunda?”

Haftalardır çok mutsuz olduğundan Rezia olaylara anlam yüklemişti, bazen içinden sokakta insanları durdurup, eğer iyi görünümlü, nazik insanlarsa, onlara “Ben mutsuzum” demek geliyordu; sokakta, “Bir gören olsa kimin umurunda?” diye şarkı söyleyen şu yaşlı kadın her şeyin yoluna gireceğinden ansızın emin olmasını sağladı. Sir William Bradshaw’a gideceklerdi; adamın adı kulağa hoş geliyordu; Septimus’u hemen tedavi edecekti. Bir de şu biracının arabası vardı; boz atların kuyruklarındaki samanlar fırça gibi dimdikti; gazete afişleri görülüyordu. Mutsuzluk saçma, çok saçma bir rüyaydı.

Mr. ve Mrs. Septimus Warren Smith böylece karşıya geçtiler, hem dikkatleri onların üstüne çekecek ne vardı ki, yanlarından geçenler, o genç adamın içinde dünyanın en önemli mesajını taşıdığından, üstelik dünyanın hem en mutlu hem de en acınası adamı olduğundan neden kuşkulansınlardı ki? Başkalarından daha yavaş yürüyor olabilirlerdi, adam adımlarını düşünerek atıyor, ayaklarını sürüyerek yürüyor olabilirdi, ama yıllardır bu saatte West End’e gelmemiş bir memur için gözlerini gökyüzüne dikmekten, sanki Portland Place, ev sahipleri evde yokken geldiği bir odaymış gibi gözlerini dört bir yanda gezdirmekten daha doğal ne olabilirdi,

sanki kristal avizelere kılıf geçirilen eve göz kulak olan kadın yere kadar inen perdelerin bir ucunu kaldırmış da toz zerrecikleriyle dolu güneş ışınları sahipsiz, tuhaf görünümlü koltukların üstüne düşerken ziyaretçilere orasının ne kadar harika bir yer olduğunu anlatıyordu. Ne kadar harika diye düşünüyor Septimus, ama aynı zamanda ne kadar tuhaf.

İlk bakışta bir memur sanılabilirdi Septimus, ama aleladesinden değil; ayakkabıları kahverengiydi, eğitimli biri olduğu ellerinden de, köşeli, iri burunlu, zeki, duyarlı görünümünden de belliydi; ama dudakları sarkıktı; ve gözleri (gözler hep öyledir), sadece birer gözdü; ela, iri; genelde kesin bir kalıba oturtulamazdı Septimus, ne öyleydi ne böyle, zamanla Purley'de bir evi bir de otomobili olabilirdi ya da ömür boyu arka sokaklarda kirada oturmaya devam edebilirdi; bütün eğitimini mektupla danıştığı tanınmış yazarların tavsiyelerine uyarak halk kitaplıklarından ödünç aldığı ve akşamları iş dönüşü evde okuduğu kitaplardan sağlamış, şu yarım-tahsilli, kendi kendini eğitmiş adamlardan biriydi.

Öteki deneyimlere gelince, hani şu bireysel olan, tek başına yaşanan, insanların yatak odalarında, bürolarında, kırlarda dolaşırken ya da Londra'nın sokaklarında gezinirken edindikleri deneyimlere: O da yaşamıştı bunları; annesinin yüzünden evini terk ettiğinde küçüktü henüz; annesi yalan söylüyordu; çünkü Septimus çay saatinde aşağıya, ellinci kez elini yıkamadan inmişti; çünkü Stroud'da bir şair için gelecek görmemişti; böylece kız kardeşini sırrına ortak ederek ve arkasında önemli adamların yazdığı ve bütün dünyanın onların mücadelesinin hikâyesi ünlenince okuduğu türden garip bir not bırakarak Londra'ya gitmişti.

Adı Smith olan milyonlarca genç adamı yutmuştu Londra; ailelerinin çocuklarına farklı olsunlar diye taktığı Septimus gibi fantastik isimler umurunda değildi; Euston Yolu'nun yakınında otururken pek çok şey yaşamıştı, örneğin pembe, masum, oval yüzü iki yıl içinde ince, gergin, saldırgan bir yüze dönüşmüştü. Ama bütün bunları gören en dikkatli bir arkadaşı bile ancak sabahleyin limonluğun kapısını açınca bitkisinin üzerinde yeni bir gonca gören bahçıvanın söyleyeceğini söyleyebilirdi: Çiçek açmış; kibir, hırs, idealizm, tutku, yalnızlık, cesaret, tembellik, bildik

tohumlar, hepsi birbirine karışmış (Euston Yolu'nun yakınındaki bir odada), onu utangaç, kekeleyen biri haline getirmiş, kendini geliştirmeye heveslenmiş, Waterloo Yolu'nda Shakespeare üzerine ders veren Miss Isabel Pole'a âşık olmuştu.

Keats'e benzemiyor musun? diye sorardı Miss Pole; ve *Antony ve Cleopatra*'dan vesaire zevk almayı ona nasıl öğretebileceğini düşünürdü; ona ödünç kitaplar verir, sayfalarca mektup yazardı; onun içinde hayatta sadece tek bir kez görülebilecek, ısıtmayan bir ateş tutuştururdu, bu ateş Miss Pole'un üzerinde çok hafif, çok zayıf, kızıl-sarı bir alevle titreşirdi; *Antony ve Cleopatra*; ve Waterloo Yolu. Septimus onun güzel olduğunu düşünüyor, son derece zeki olduğuna inanıyordu; onu rüyasında görüyor, ona şiirler yazıyor, o da ne yazıldığına bakmadan kırmızı mürekkepli kalemle düzeltiyordu onları. Onu bir yaz akşamı, yeşil bir elbiseyle bir meydanda yürürken görür gibiydi. Bahçıvan olsa, "Çiçek açmış" derdi, kapıyı açınca; herhangi bir gece, o saatlerde içeri girip onu böyle yazarken bulsaydı eğer; yazdıklarını yırtarken görseydi; sabahın üçünde bir başyapıtı tamamlayıp sokakları arşınlamak, kiliseleri ziyaret etmek için dışarı fırlarken, bir gün hiçbir şey yemeyip ertesi gün içerken, Shakespeare'i, Darwin'i, *Uygarlık Tarihi*'ni ve Bernard Shaw'u yalayıp yutarken görseydi.

Bir şeyler olacaktı, biliyordu bunu Mr. Brewer; mezatçılık, bilirkişilik ve emlak komisyonluğu yapan Sibleys ve Arrowsmiths firmasında çalışan Mr. Brewer; bir şey olacaktı, diye düşündü, yanında çalışan gençlere babalık eder, ayrıca Smith'in yeteneklerine epeyce güvendiğinden ve onun on on beş yıl sonra, çevresinde kilitli kutularla arka odada, çatı penceresinin altındaki deri koltuğa terfi edeceğini tahmin ederdi, "sağlığını korursa" derdi Mr. Brewer, ve tehlike de buydu işte – pek sağlıksız görünüyordu Smith. Futbol oynamasını önerdi ona, akşam yemeğine davet etti, tam maaşının artırılması için öneride bulunmayı aklından geçiriyordu ki Mr. Brewer'ın hesaplarının büyük kısmını altüst eden ve yanındaki en yetenekli gençleri alıp götüren bir şey oldu, Avrupa'daki savaşın eli o kadar uzundu ve öyle sinsice yaklaşıyordu ki, Ceres'in alçıdan kalıbını parçaladı,

sardunya tarhlarında çukur açtı ve Mr. Brewer'ın Muswell Hill'deki evinde çalışan aşçının sinirlerini adamakıllı bozdu.

İlk başvuran gönüllülerden biri oldu Septimus. Gözünde neredeyse tamamen Shakespeare'in oyunları ve bir meydanda yeşil elbisesiyle dolaşan Miss Isabel Pole demek olan İngiltere'yi kurtarmak üzere Fransa'ya gitti. Oradaki siperlerde Mr. Brewer'ın futbolu tavsiye ederken arzuladığı değişiklik bir anda gerçekleşti; Septimus erkekleşti; terfi etti; Evans adlı subayının dikkatini çekti, hatta kendini sevdirdi ona. Tıpkı şöminenin önündeki kilimde oynayan iki köpek gibiydiler; biri bir kâğıt topu ısırıyor, hırlayıp dişlerini geçiriyor, arada sırada yaşlı köpeğin kulağını dişliyordu; ötekiyse uyuşuk uyuşuk yatıyor, ateşin karşısında gözlerini kırpıştırıyor, patisinin birini kaldırıyor, korkutmadan hırlıyordu. Birbirlerinden ayrılamıyorlardı, her şeyi paylaşıyorlar, birbirleriyle dövüşüyorlar, kavga ediyorlardı. Ama Evans öldüğünde, (onu sadece bir kez gören Rezia "sakin bir adam" demişti, sağlam yapılı, kızıl saçlı bir adamdı, kadınların yanında gösterişe kaçmazdı), ateşkesten hemen önce İtalya'da öldüğünde, Septimus ne duygularını belli etti, ne de bir arkadaşlığın bittiğini anladı, hatta pek az şey hissettiği, hisleri makûl sınırlarda kaldığı için kendini kutlamıştı. Savaş onu eğitmişti. Müthiş bir şeydi. Gösteriye baştan sona katılmıştı, arkadaşlık, Avrupa'daki savaş, ölüm filan; terfi etmişti, henüz otuzunda bile değildi ve hayatta kalacaktı. Haklı da çıktı. Son bombalar ona değmeden geçti. Onların patlamasını kayıtsız gözlerle izledi. Barış yapıldığında Milano'daydı, elindeki resmi ikamet belgesiyle avlusu, saksılarda çiçekleri, açıkta küçük masaları, şapka yapan kızları olan bir adamın otelinde yer bulmuştu; bir akşam, duygularım yok diye paniğe kapılmış, otelcinin en küçük kızı Lucrezia ile nişanlanıvermişti.

Her şey sona ermişti artık, barış imzalanmış, ölüler gömülmüştü, ama özellikle akşamları böyle ani korku nöbetleri yaşıyordu. Hiçbir şey hissedemiyordu. İtalyan kızlarının oturup şapka hazırladıkları odanın kapısını açtığında, onları görebiliyordu; onları duyabiliyordu; fincan tabaklarındaki renkli boncukların arasında telleri sürtüyorlardı; telaları evirip çevirip şekil veriyorlardı; masanın üstünü tüyler, pullar, iplikler,

kurdeleler doldurmuştu; masanın üzerinde makaslar tıkırdıyordu; ama bir eksiklik vardı Septimus'ta; hiçbir şey hissedemiyordu. Yine de, tıkırdayan makaslar, gülen kızlar, hazırlanan şapkalar koruyordu onu; güvenlikte olduğundan emindi; sığınacağı bir yer vardı. Ama bütün gece orada oturamıyordu. Sabah erkenden uyanıveriyordu. Sanki yatak düşüyordu; Septimus düşüyordu. Ah, iyi ki makas vardı, iyi ki lambanın ışığı ve şekillendirilmiş telalar vardı! Kızlardan küçük olanına, o küçük, becerikli parmaklarını havaya kaldırıp, "Bütün iş bu parmaklarda" diyen neşeli, cilveli Lucrezia'ya evlenme teklif etti. İplikler olsun, tüyler olsun onun parmaklarının altında hayat kazanıyordu.

"En önemlisi şapkadır," diyordu Lucrezia birlikte gezmeye çıktıklarında. Yanından geçen her şapkayı inceliyordu; kadının mantosunu, elbisesini, duruşunu da. Kötü giyinenleri, abartılı giyinenleri kınıyordu, ama acımasızca yapmıyordu bunu, daha ziyade ellerinin sabırsız hareketleriyle, tıpkı iyi niyetle yapılmış ama sahte olduğu apaçık belli bir tabloyu kendisinden uzaklaştıran bir ressamın elleri gibi; ve sonra, eleştirse de, elindeki ucuz malzemeyi zarifçe kullanmış bir tezgâhtar kızı takdir eder, ya da çinçila kürkü, elbisesi ve incileriyle arabasından inen bir Fransız hanımefendisini coşkuyla, sanatçı gözüyle beğenerek överdi.

"Çok güzel!" diye mırıldanırdı, görsün diye Septimus'u dürterek. Ama Septimus için güzellik bir camın gerisindeydi. Hiçbir şeyin (Rezia dondurmayı, çikolatayı, tatlıları seviyordu) tadını da alamıyordu. Fincanını mermer sehpanın üzerine bırakırdı. Dışarıdaki insanlara bakardı; mutlu görünürlerdi, sokağın ortasında toplanırlar, bağrışıp gülüşürler, incir çekirdeğini doldurmayan şeyler yüzünden tartışırlardı. Ama Septimus hiç tat alamıyordu, hiçbir şey hissedemiyordu. Çayevinde, masaların ve gevezelik eden garsonların arasında o ürkütücü korkuya yeniden kapılıyordu – hiçbir şey hissedemiyordu. Akıl yürütebiliyordu, Dante'yi örneğin, kolayca okuyabiliyordu
("Septimus, bırak elinden şu kitabı," derdi Rezia, *Cehennem*'i alıp usulca kapatırken), faturalarındaki rakamları toplayabiliyordu; beyni mükemmel işliyordu; demek ki kusur dünyadaydı – yani hissedememesinin kusuru.

“İngilizler ne kadar sessiz,” derdi Rezia. Bundan hoşlandığını söylerdi. İngilizlere saygı duyuyordu, Londra’yı, İngiliz atlarını, ısmarlama dikilen elbiseleri görmek istiyordu, evlenip Soho’ya yerleşmiş olan bir teyzesinden mağazaların ne kadar güzel olduğunu duymuştu.

Belki de, diye düşünmüştü Septimus, Newhaven’den ayrılırlarken trenin penceresinden İngiltere’ye bakarak; belki de dünyanın kendisi anlamsızdır.

Büroda çok önemli sorumluluk içeren bir göreve getirildi. Onunla gurur duyuyorlardı; madalyalar kazanmıştı. “Görevini yerine getirdin; şimdi sıra bizde–“ diye başladı Mr. Brewer; o kadar hoş duygular içindeydi ki cümlesini tamamlayamadı. Tottenham Court Yolu’nun hemen yakınında harika bir ev tuttular.

Burada Shakespeare’in kapağını yeniden açtı. Çocukken onu kendinden geçiren o dil –*Antony ve Cleopatra*– baştan sona kupkuru geliyordu artık. Shakespeare nasıl da nefret ediyordu insanlardan – giyinmekten, çocuk sahibi olmaktan, ağzın ve midenin pisliğinden! Bunu artık açıkça görüyordu Septimus; mesaj sözcüklerin güzelliğinde gizliydi. Bir kuşağın, allayıp pullayarak bir sonraki kuşağa geçirdiği gizli işaret nefretti, kindi, çaresizlikti. Dante de böyleydi. Achilleus da böyle. Rezia masanın başında oturmuş şapkaların kenarlarını süslüyordu. Mrs. Filmer’in arkadaşlarının şapkalarını süslüyordu; hem de saatlerce. Solgun görünüyor, diye düşündü Septimus, gizemli, suya gömülmüş bir zambak gibi.

“İngilizler ne kadar ciddi,” derdi Rezia, Septimus’a sarılıp yanağını yanağına dayarken.

Erkekle kadın arasındaki aşkı itici bulurdu Shakespeare. Cinsel birleşmeye sonuna kadar iğrenç gözüyle bakıyordu. Ama diyordu Rezia, çocuk doğurmalıyım. Beş yıldır evliydiler.

Birlikte Tower’a gittiler; Victoria ve Albert Müzesi’ne; Kral’ın Parlamento’yu açışını izlemek üzere kalabalığın arasında beklemişti Rezia. Ve mağazalar vardı – şapkacılar, elbise mağazaları, vitrininde deri çantalar sergilenen mağazalar, durup gözlerini dikerdi onlara. Ama bir erkek çocuk doğurmalıydı.

Septimus gibi bir oğlum olmalı diyordu. Ama hiç kimse benzeyemezdi Septimus'a; o kadar nazik; o kadar ciddi; o kadar akıllıydı ki o. Ben de Shakespeare okuyamaz mıyım? diye sorardı Rezia. Shakespeare zor bir yazar mıdır, diye sorardı.

Böyle bir dünyaya çocuk doğurulur muydu? Acılar neden sürdürülsündü ki, ya da duyguları durmadan değişen, kaprislerinin, kibirlerinin elinde kâh şuraya kâh buraya savrulan bu şehvet düşkünü hayvanların soyu neden çoğaltılsındı ki?

Septimus Rezia'nın kumaşı kesmesini, biçim vermesini izledi, tıpkı çimenlerde sıçrayan, taklalar atan bir kuşu tek parmağını bile oynatmaya cesaret edemeden seyreder gibiydi. Çünkü gerçek şu ki (Rezia bilmezlikten gelse de), insanlar, sadece yaşadıkları andan aldıkları zevki artırmaya yarayacak şeylere karşı naziktirler, sadece onlara inanır, onlara şefkat gösterirler. Sürüler halinde avlanırlar. O sürüler çölden hızla geçip, çığlıklar atarak bozkırda gözden kaybolurlar. Ölenleri geride bırakırlar. Yüzlerini gözlerini kırıştırırlar. Bürodaki Brewer örneğin, yağlı bıyığı, mercan kravat iğnesi, beyaz gömleği ve tatlı duygularıyla –içiyse soğuk ve nemliydi– sardunyaları savaşta mahvolmuştu –aşçısının sinirleri bozulmuştu; ya da Amelia Bilmemkim, örneğin, saat tam beşte herkese fincan fincan çay dağıtırdı– pis pis sırıtır, herkese küçümseyerek bakardı, kem gözlü, alaycı, pis bir vampir; ya şu kolalı gömleklerinden ahlaksızlık akan Tom'larla Bertie'ler? Onların tuhaf, çıplak resimlerini defterine çizdiğini hiç görmemişlerdi. Sokakta yanından hızla kamyonlar geçiyordu; afişlerden vahşet fışkırıyordu; erkekler maden ocaklarında sıkışıp kalmıştı; kadınlar diri diri yanmıştı; bir seferinde de, ya yürüyüşe çıkarılmış ya da insanlar eğlensin diye (kahkaha atıyorlardı) teşhir edilen bir dizi sakat deli başlarını sallayarak, sırıtarak, sallana sallana yürüyüp geçmişlerdi önünden, Tottenham Court Yolu'nda, hepsi de özür diler gibiydi, yine de tepeden bakıyorlardı onun derdini daha da artırarak. Acaba o da mı delirecekti?

Çay içerken, Rezia Mrs. Filmer'ın kızının bebek beklediğini söyledi Septimus'a. *Kendisi* ise çocuk sahibi olmadan böyle yaşlanıp gidecekti! Ne kadar yalnızdı, ne kadar mutsuzdu! Evlendiklerinden beri ilk kez ağladı.

Septimus onun ağladığını ta uzaktan duydu; açık seçik duydu, ama pek aldırmadı; güm güm vuran bir pistonla kıyasladı o sesi. Ama hiçbir şey hissetmedi.

Karısı ağlıyordu ve o hiçbir şey hissetmiyordu; ama o ne zaman böyle derin derin, böyle sessizce, umutsuzca içini çeke çeke ağlasa Septimus uçurumun dibine bir adım daha yaklaşıyordu.

Sonunda, hiç düşünmeden, yapmacık bir hareketle ve yaptığının samimiyetsizliğini kendisi de bilerek başını ellerine dayadı. Artık pes ediyordu; artık başkaları ona yardım etmeliydiler. İnsanlar çağrılmalıydı. Kendini bıraktı.

Hiçbir şeyin yararı olamazdı ona. Rezia onu yatağına yatırdı. Doktoru çağırttı – Mrs. Filmer'in Dr. Holmes'unu. Önemli bir şeyi yok, dedi Dr. Holmes. Ah, çok şükür! Ne nazik bir adam, ne iyi bir adam! diye düşündü Rezia. Ben böyle hissettiğim zaman müzikhole giderim, dedi Dr. Holmes. Bir gün işe gitmeyip karımla golf oynarım. Yatmadan önce bir bardak suda eritilmiş iki tane bromür tableti denemez miydi Rezia? Bu eski Bloomsbury evlerinin çoğunda, dedi Dr. Holmes duvara vurarak, incecik tahta kaplamalar vardır, ev sahipleri aptallık edip kâğıt kaplarlar üzerlerini. Daha geçen gün, Bedford Square'de, hastam olan Sir Falanca Filanca'yı ziyaret ettiğimde–

Denecek bir şey kalmıyordu; bir günah işlemişti, bu yüzden de insan doğası kendisini ölüme mahkûm etmişti, o kadar, başkaca önemli bir şeyi yoktu; hissetmemesi dışında. Evans öldürüldüğünde hiç umursamamıştı; en kötüsü buydu; ama bütün öteki suçlar başlarını kaldırıyor, parmaklarını sallıyor, sabahın erken saatlerinde, ne kadar alçaldığının farkında olarak orada uzanmış yatan bitkin bedenle alay ederek, küçümseyerek gülüşüyorlardı karyolanın parmaklığının üstünden; âşık olmadan karısıyla nasıl evlendiğiyle, nasıl ona yalan söylediğiyle, baştan çıkardığıyla, Miss Isabel Pole'un onurunu nasıl kırdığıyla, sokakta onu gören kadınların ürpermelerine neden olacak kadar kötülükle damgalanmış olmasıyla alay ediyorlardı. Böyle sefil bir adam için insan doğasının vereceği hüküm ölüm olurdu.

Dr. Holmes tekrar geldi. İri yarı, pembe yanaklı, yakışıklıydı, ayakkabılarını takırdattı, aynaya baktı, sonra her şeyi bir kenara itti –baş ağrılarını, uykusuzluğu, korkuları, düşleri– bunlar sinirlilik belirtisi, başka bir şey değil, dedi. Kendisi 75 kilodan biraz bile aşağı düşecek olsa sabah kahvaltısında karısından fazladan bir tabak yulaf lapası isterdi. (Rezia yulaf lapası hazırlamayı öğrenecekti.) Ama, diye devam etti Dr. Holmes, sağlığımız büyük ölçüde kendi kontrolümüzdedir. Evin dışındaki şeylerle ilgilenin, bir meşguliyetiniz olsun. Shakespeare'i açtı – *Antony ve Cleopatra*; Shakespeare'i kenara itti. Herhangi bir meşguliyet, dedi Dr. Holmes, kendi sağlığının mükemmel olmasını (Londra'daki herhangi bir erkek kadar çok çalışıyordu o da) istediği zaman hastalarından uzaklaşıp eski mobilyalara zaman ayırmasına borçlu değil miydi? Ve ne kadar güzel bir taraktı o öyle, sakıncası yoksa söyleyecekti, Mrs. Warren Smith'in saçlarındaki!

O lanet olası budala yeniden geldiğinde Septimus onu görmeyi reddetti. Gerçekten mi, dedi Dr. Holmes, tatlı tatlı gülümseyerek. Mrs. Smith'i, o şirin küçük hanımefendiyi nazikçe itmesi gerekmişti, yanından geçip kocasının yatak odasına girebilmek için.

"Demek sinirleriniz bozuldu," dedi tatlı tatlı, hastasının yanına otururken. Demek kendisini öldürmekten söz etmişti karısına ha, iyi bir kızdı o, yabancıydı, öyle değil mi? Kızcağız İngiliz kocalar hakkında neler düşünürdü kim bilir. İnsanın karısına karşı görevleri yok muydu? Yatakta yatmak yerine kalkıp bir şeyler yapsa daha iyi olmaz mıydı? Kırk yıllık tecrübesine dayanarak söylüyordu; Septimus güvenebilirdi Dr. Holmes'un sözüne – önemli bir şeyi yoktu kendisinin. Dr. Holmes bir dahaki gelişinde Smith'i yataktan kalkmış görmeyi umuyordu, eşi olan o sevimli küçük hanımefendiyi endişelendirmemeliydi.

Kısacası, insan doğası –burun delikleri kıpkırmızı o iğrenç canavar– peşindeydi Septimus'un. Holmes peşindeydi. Dr. Holmes hemen hemen hiç sektirmeden her gün geliyordu. Bir kere tökezlersen, insan doğası tepene biner, diye yazmıştı Septimus bir kartın arkasına. Holmes tepene biner.

Holmes'a fark ettirmeden kaçmaktı tek şansları; İtalya'ya, herhangi bir yere, Dr. Holmes'tan uzak olsun da.

Ama Rezia Septimus'u anlayamıyordu. Dr. Holmes ne kadar nazik biriydi. Septimus'la öyle ilgileniyordu ki. Amacı sadece onlara yardım etmekti, öyle demişti. Dört küçük çocuğu varmış, Rezia'yı çaya davet etmişti, Septimus'a öyle dedi Rezia.

Demek terk edilmişti Septimus. Bütün dünya, öldür kendini, öldür kendini bizim hatırımız için, diye yaygara koparıyordu. Ama ne diye kendini onların hatırı için öldürsündü ki? Yemek zevk veriyordu; güneş ısıtıyordu; ve bu intihar işi, nasıl girişilirdi buna, bir yemek bıçağıyla mı, çirkin bir şekilde, sel gibi kan akarak – havagazı borusuna mı dayamalıydı ağzını? Çok zayıftı; elini bile güç kaldırıyordu. Hem şimdi artık tamamen yalnız kalmıştı, lanetlenmişti, ölüm döşeğindekiler gibi yalnız kalmış, terk edilmişti, ama zevkli bir yanı da vardı bunun, muhteşem bir soyutlanma; birine bağlı olanların asla tadamayacağı bir özgürlük. Holmes galip gelmişti tabii; kırmızı burun delikli canavar kazanmıştı. Ama Holmes bile, dünyanın kıyısında asılı duran bu son kalıntıya elini süremezdi, boğulmuş bir denizci gibi dünyanın kıyılarında yatan, arkasında kalan insanlı yerlere bakan bu dışlanmış kişiye.

Büyük aydınlanmayı tam o anda (Rezia alışverişe gitmişti) yaşadı. Perdenin arkasından biri konuştu. Evans'tı konuşan. Ölüler de yanındaydı.

"Evans, Evans!" diye bağırdı Septimus.

Mr. Smith kendi kendine konuşuyor, diye bağırdı hizmetçi kız Agnes mutfaktaki Mrs. Filmer'e. "Evans, Evans" demişti Septimus, Agnes, tepsiyi içeri getirdiğinde. Kız da ürkmüştü, hem de nasıl. Aşağıya kaçmıştı.

Ve Rezia girmişti içeri, elinde çiçeklerle, odanın öbür tarafına geçmiş, çiçekleri bir vazoya koymuştu, güneş doğruca vazonun üzerine vuruyor, sonra gülerek, sıçrayarak odada dolaşıyordu.

Bu gülleri, sokaktaki yoksul bir adamdan satın almak zorunda kalmıştı Rezia, öyle dedi. Ama daha alırken bile solmuştular zaten, dedi, gülleri vazoya yerleştirirken.

Demek dışarıda bir adam vardı; Evans olmalıydı; Rezia'nın neredeyse solmuş dediği gülleri de Evans Yunanistan'daki çayırlardan toplamıştı. "İletişim sağlıktır; iletişim mutluluktur," diye geveledi ağzında, "iletişim–"

"Ne diyorsun Septimus?" diye sordu Rezia, dehşet içinde, çünkü Septimus kendi kendine konuşuyordu.

Rezia Dr. Holmes'u çağırması için Agnes'i gönderdi. Kocam delirdi, dedi kıza. Karısını neredeyse tanımıyordu.

"Seni hayvan! Seni hayvan!" diye bağırdı Septimus, insan doğasını görünce, yani içeri giren Dr. Holmes'u.

"Neler oluyor bakalım?" dedi Dr. Holmes son derece dostane bir tavırla. "Karınızı korkutmak için saçma sapan şeyler mi söylüyorsunuz?" Onu uyutacak bir şey verecekti. Ve eğer haliniz vaktiniz yerindeyse, dedi Dr. Holmes, alaycı gözlerini odada gezdirerek, Harley Sokağı'na gidin; bana güveniniz yoksa, dedi, pek de nazik görünmüyordu artık.

Saat tam on ikiydi; Big Ben'e göre on iki; çanının sesi Londra'nın kuzeyine yayılmıştı; öbür saatlerin vuruşlarıyla harmanlanıyor, incecik, hafifçecik bulutlara ve dumanlara karışıyor, martıların arasında duyulmaz oluyordu – Clarissa Dalloway yeşil elbisesini yatağının üzerine sererken, Warren Smith'ler de Harley Sokağı'nda yürürken saat on ikiyi vurdu. Randevuları saat on ikideydi. Büyük olasılıkla, diye düşündü Rezia, Sir William Bradshaw'un evi şu önünde gri otomobil durandır. (Kurşun halkalar havada dağıldılar.)

Gerçekten de Sir William Bradshaw'un otomobiliydi; basık ve güçlüydü, panelinde gösterişsiz inisyaller vardı gri arabanın, sanki bu adam manevi yardımcı olduğu için, bilim papazı olduğu için hanedan armalarının şatafatı ona uygun düşmezmiş gibi; otomobil gri olduğundan onun soylu kibarlığına uysun diye, gri kürkler, gümüş grisi örtülerle donatılmıştı, hanımefendi doktoru beklerken üşümesindi. Çünkü Sir William sık sık ülke içinde altmış millik, hatta daha uzak mesafelere gider, tavsiyeleri için alacağı yüksek ücreti karşılayabilecek zenginleri, hastaları ziyaret etmek için seyahat ederdi. Hanımefendi dizlerinin üstünde örtülerle bir saatten fazla bekler,

arkasına yaslanır, bazen hastayı, bazen de, eh hoş görülebilir, doktoru beklerken her dakika yükselen altın duvarını düşünürdü; bu altın duvar bütün değişimler ve kaygılarla (cesaretle katlanmıştı hanımefendi onlara; epeyce mücadele edilmesi gerekmişti) kendileri arasında yükselmiş, sonunda sadece baharat kokulu rüzgârların estiği sakin bir okyanusta bulmuştu kendini; saygı görüyor, beğeniliyor, kıskanılıyordu, hemen hemen arzuladığı her şeye sahip olmuştu, ne var ki iri yarı oluşu canını sıkıyordu; kocasının mesleği gereği her perşembe gecesi büyük yemekli davetler; ara sıra sergi açılışları; soylularla görüşmeler; işi gittikçe büyüyen kocasıyla ne yazık ki pek fazla zaman geçiremiyordu; oğlu Eton'da başarılı bir öğrenciydi; bir kızı da olmasını isterdi; ilgilendiği pek çok konu vardı; çocuk sağlığı; sara hastalarının tedavi sonrası bakımı ve fotoğrafçılık, öyle ki inşa edilen ya da yıkılmakta olan bir kilise varsa, zangoca rüşvet verir, anahtarı alır ve profesyonellerin çektiğinden farksız fotoğraflar çekerdi.

Sir William artık genç değildi. Çok çalışmıştı; yeteneği sayesinde erişmişti bulunduğu konuma (babası bir esnaftı); mesleğini seviyordu; törenlerde göz doldurur, güzel konuşurdu – bütün bunlar şövalye unvanını aldığı yaşta ona ağır, bıkkın bir görünüm vermişti (hastalar akın akın geliyordu çünkü ardı arkası kesilmeden, mesleğinin sorumlulukları ve ayrıcalıkları külfetliydi), bu bıkkınlık kırlaşmış saçlarıyla birleşince kişiliğini olağanüstü farklı kılıyor ve ona sadece şaşırtıcı becerisi ve neredeyse şaşmaz kesin teşhisleri nedeniyle değil, gösterdiği sevgi, incelik ve insan ruhunu anladığı için de (sinir vakalarında çok önemliydi bu) ün kazandırıyordu. Onlar içeri girer girmez anlamıştı (adları Warren Smith'ti); adamı görür görmez emin olmuştu; çok ağır bir vakaydı. Tam bir çöküşle karşı karşı-
yaydı – bedensel ve ruhsal bir çöküş, bütün belirtiler had safhada olduğuna işaret ediyordu, iki-üç dakikada emin olmuştu buna (usulca mırıldanılan yanıtları pembe bir kartona not ediyordu).

Dr. Holmes ne kadardır tedavi ediyordu kendisini?

Altı haftadır.

Az miktarda bromül mü vermişti? Önemli bir şey yok mu demişti? Ah, evet (şu aile hekimleri! diye düşündü Sir William, zamanının yarısını onların bozduklarını düzeltmek için harcıyordu. Bazılarını da düzeltemiyordu.)

"Savaşta üstün hizmet vermişsiniz, değil mi?"

Hasta, "savaş" kelimesini soru sorarcasına yineledi.

Sembolik kelimelere anlamlar yüklüyordu demek. Ciddi bir belirtiydi bu, not etmeliydi.

"Savaş mı?" diye sordu hasta. Avrupa'daki savaş – barutla oynayan şu okul çocuklarının şamatası mı? Üstün hizmet mi vermişti? Unutmuştu gerçekten. Savaşta başarılı olamamıştı.

"Evet, savaşta üstün hizmet vermişti," diye araya girdi Rezia, "terfi etmişti."

"İşyerinizde sizi çok beğeniyorlarmış, öyle mi?" diye mırıldandı Sir William, Mr. Brewer'ın yücegönüllükle yazdığı mektuba göz atarak. "Demek ki canınızı sıkacak bir şey yok, maddi sıkıntı filan?"

Korkunç bir suç işlemişti ve insan doğası tarafından ölüme mahkûm edilmişti.

"Ben – ben," diye başladı Septimus, "bir suç işledim–"

"Hiçbir suçu yok," diye araya girdi Rezia. Mr. Smith bekleyebilirse, dedi Sir William, Mrs. Smith'le yandaki odada konuşacaktı. Kocasının hastalığı çok ciddiydi. Kendimi öldüreceğim demiş miydi?

Dedi ya, diye bağırdı Rezia. Ama ciddi değildi. Elbette değildi. Dinlenmesi yeterli olacaktır, dedi Sir William; dinlenmek, dinlenmek, dinlenmek; yatakta uzun süre dinlensin. Kent dışında nefis bir bakımevi vardı, orada kocasına mükemmel bakılırdı. Ben yanında olmadan mı, diye sordu Rezia. Ne yazık ki evet; hastalandığımız zaman en sevdiğimiz insanların bize yararı olmaz. Ama Septimus deli değildi, değil mi? Sir William 'deliliği' ağzıma almadım, dedi; bu durumu uyum duygusunun yokluğu diye nitelerdi o. Ama kocası doktorlardan hoşlanmazdı ki. Oraya gitmeyi kabul etmezdi. Sir William Rezia'ya kısaca ve nazik bir dille durumu açıkladı. Septimus kendimi öldüreceğim diye

tehdit etmişti. Başka seçenek yoktu. Hukuki bir meseleydi bu. Kent dışında güzel bir yerde kalacaktı. Hemşireler mükemmeldi. Sir William onu haftada bir kez ziyaret edecekti. Mrs. Warren Smith başka bir sorusu olmadığına iyice eminse –Sir William hastalarını asla acele ettirmezdi– kocasının yanına dönebilirlerdi. Soracak başka bir şeyi yoktu – Sir William'a yoktu.

Böylece insanların en yücesinin yanına döndüler; yargıçlarının karşısındaki suçluydu o; tepelerde teşhir edilen kurbandı; kaçaktı; boğulan denizciydi; ölümsüz kasidenin şairiydi; hayattan ölüme geçen Tanrı'ydı: Çatı penceresinin altındaki koltukta oturup saray kıyafeti içindeki Lady Bradshaw'un fotoğrafına bakarak güzellikle ilgili sözler geveleyen Septimus Warren Smith'in yanına döndüler.

"Biraz sohbet ettik," dedi Sir William.

"Doktor senin çok hasta olduğunu söylüyor," dedi Rezia.

"Sizin bir bakımevine gitmenizi ayarlıyorduk," dedi Sir William.

"Holmes'un bakımevlerinden birine mi?" dedi Septimus dudak bükerek.

Bu adam insanda hoş olmayan bir izlenim bırakıyordu. Babası esnaf olan Sir William kibarlığa ve giyime doğal bir saygı duyardı, kılıksızlık da onu sinirlendirirdi; okumaya asla zaman bulamamış olan Sir William'ın daha da derinden hissettiği bir şey daha vardı, muayenehanesine gelip, meslekleri yüzünden üstün yetenekleri sürekli baskı altında kalan doktorların kültürsüz kişiler olduğunu ima eden kültürlü insanlara içten içe hınç beslerdi.

"*Benim* bakımevlerimden birine, Mr. Warren Smith," dedi doktor, "orada size dinlenmeyi öğreteceğiz."

Bir şey daha vardı.

Mr. Warren Smith'in iyi olduğu zamanlarda dünyada karısını korkutacak en son adam olduğuna kesinlikle emindi. Ama o kendini öldürmekten söz etmişti.

"Hepimizin buhran geçirdiği anlar vardır," dedi Sir William.

Düşmeye gör, diye tekrarladı içinden Septimus, insan doğası biner üstüne. Holmes ile Bradshaw binerler üstüne. Çölü tararlar. Çığlıklar atarak ıssız topraklara koşarlar. İşkence aletleri kullanıp başparmağınızı bükerler. İnsan doğası acımasızdır.

“Zaman zaman birtakım dürtülere kapılıyor mu?” diye sordu Sir William, kurşunkalemi pembe bir kartonun üzerindeydi.

“Bu sadece beni ilgilendirir,” dedi Septimus.

“Hiç kimse sadece kendisi için yaşamaz,” dedi Sir William, karısının saray kıyafeti içindeki fotoğrafına bir göz atarak.

“Hem önünüzde parlak bir meslek hayatı var,” dedi Sir William. Mr. Brewer’ın mektubu masanın üzerinde duruyordu. “Olağanüstü parlak bir meslek hayatı.”

Ama ya itiraf etseydi? Ya her şeyi anlatsaydı? O zaman Holmes ile Bradshaw onu rahat bırakırlar mıydı?

“Ben– ben–“ diye kekeledi.

Ama suçu neydi ki? Hatırlayamıyordu.

“Evet?” Sir William onu yüreklendirdi. (Ama saat ilerliyordu.)

Sevgi, ağaçlar, suç olmaması – neydi mesajı Septimus’un? Bir türlü hatırlayamıyordu.

“Ben– ben–“ diye kekeledi.

“Kendiniz hakkında elinizden geldiğince az düşünün,” dedi Sir William, nazikçe. Gerçekten, bu adam böyle başıboş bırakılmaya gelmezdi.

Acaba kendisine soracakları başka bir şey var mıydı? Sir William her şeyi ayarlayacaktı (Rezia’ya mırıltıyla söyledi bunu), ve o akşam beşle altı arasında haber verecekti Rezia’ya.

“Her şeyi bana bırakın,” dedi ve onları gönderdi.

Rezia hayatında hiç ama hiç böyle acı çekmemişti! Yardım istemiş, yalnız bırakılmıştı! Bu adam onları yüzüstü bırakmıştı! Sir William Bradshaw hiç de nazik bir adam değildi.

Sırf şu arabanın bakımı bile epeyce paraya mal oluyordur, dedi Septimus, sokağa çıktıklarında.

Rezia onun koluna girdi. Yalnız bırakılmışlardı.

Ama daha fazla ne istiyordu ki?

Hastalarına kırk beş dakika ayırıyordu Dr. Bradshaw; ne de olsa hakkında hiçbir şey bilmediğimiz –sinir sistemi, insan beyni– bir şeyle ilgilenen bu zahmetli bilimde bir doktor uyum duygusunu yitirirse doktor olarak

başarısız olurdu. Sağlıklı olmak zorundayız; sağlık da bir uyumdur; eğer bir adam odanıza girip Hz. İsa olduğunu iddia ederse (sık rastlanan bir kuruntudur bu) ve çoğunun yaptığı gibi bir bildirisi olduğunu söylerse, ve sıklıkla yapıldığı gibi kendimi öldürürüm diye tehdit ederse, uyum sağlanmasını istersiniz; yatakta istirahat önerirsiniz; yalnız kalıp dinlenmelidir; sessizlik ve dinlenme gereklidir; arkadaşlar, kitaplar, bildiriler olmadan dinlenmelidir; altı ay dinlenmelidir; başlarken kırk sekiz kilo olan bir adam sonunda yetmiş altı olana kadar devam edilmelidir.

Uyum, ilahi uyum, Sir William'ın tanrıçasıydı, Sir William hastanelerde dolaşırken, somon balığı tutarken, kendisi de
somon tutan ve profesyonel bir fotoğrafçınınkinden hemen hemen hiçbir farkı olmayan fotoğraflar çeken Lady Bradshaw'dan Harley Sokağı'nda bir oğul peydahlarken edinmişti bu tanrıçayı. Uyuma tapan Sir William kendini başarılı kılmakla kalmamış, İngiltere'nin de güçlenmesini sağlamıştı, ülkedeki delileri evlerine kapamış, çocuk doğurulmasını yasaklamış, çaresizliği cezalandırmış, sağlıksız kişiler kendisiyle –erkek iseler onunkini, kadın iseler Lady Bradshaw'unkini (Lady Bradshaw nakış işler, örgü örer, haftanın dört akşamını evde oğluyla geçirirdi)– aynı uyum duygusunu paylaşana kadar onların görüşlerini duyurmalarına imkân vermemişti, böylece sadece meslektaşları ona saygı göstermekle, altında çalışanlar kendisinden korkmakla kalmamış, hastalarının akrabaları ve arkadaşları da, kıyamet günü ya da Tanrı'nın görüneceği hakkında kehanetlerde bulunan ermiş dişi ve erkek İsa'lar, Sir William'ın önermesi ve ısrarıyla yataktan çıkmayıp süt içtikleri için doktora derin bir minnet duymuşlardı; bu tür vakalarda otuz yıllık deneyimi vardı Sir William'ın, neyin delilik neyin akıllılık olduğunu içgüdüleriyle bilirdi, aslında onun uyum anlayışıydı bu.

Ama "uyum"un bir kız kardeşi var, daha az gülümseyen, daha ürkütücü, şimdi bile meşgul bu tanrıça – Hindistan'ın sıcağında ve kumlarında, Afrika'nın çamurunda ve bataklıklarında, Londra'nın kenar mahallelerinde, kısacası iklimin ya da şeytanın, insanları tanrıçanın temsil ettiği gerçek inançtan ayrılmaya kışkırttığı her yerde – şimdi bile ibadet yerlerini yıkmakla, putları kırmakla, onların yerine kendi asık suratını koymakla

meşgul bu tanrıça. Yola getirme denir ona, zayıfların iradesinden yararlanır, etkilemeyi, zor kullanmayı sever, halkın suratına damgalanmış olan kendi yüz hatlarına tapar. Hyde Park Corner'de, bir kutunun üzerine çıkıp vaaz verir; beyazlara bürünüp nedamet getirip kardeş sevgisi kılığında fabrikalarda ve parlamentolarda dolaşır; yardım önerir ama iktidarı arzular; muhaliflerini ya da hoşnutsuzları yolundan temizler; onun gözlerine bakarken kendi gözlerinin ışığını tevekkülle yakalayanları kutsar. Bu hanımefendinin de (Rezia Warren Smith sezmişti bunu) Sir William'ın yüreğinde yeri vardı, çoğu kez olduğu gibi akla yatkın bir kılığa girip gizlenmiş olsa da; saygın bir ad da olabilirdi bu; sevgi gibi, görev, özveri gibi. Nasıl da çalışırdı Sir William, para toplamak için nasıl da çabalardı, reformlar üretir, kurumlar kurardı! Ama yola getirmek, o müşkülpesent tanrıça, tuğladan çok kanı sever ve insanın iradesinden kurnazca beslenir. Lady Bradshaw'u ele alın. On beş yıl önce dibe vurmuştu. Somut olarak gösterebileceğiniz bir şey yoktu ortada. Olay çıkmamıştı, güç kullanılmamıştı; sadece teknesi su alıp ağır ağır batmıştı, kendi iradesinden çıkıp Sir William'ın iradesine girmişti. Tatlı tatlı gülümsemiş, hemen boyun eğmişti; Harley Sokağı'nda akşam yemeği, sekiz ya da dokuz kap yemek sunulur, on-on beş meslektaş ağırlanır, her şey sorunsuz ve uygarca hallolurdu. Ancak akşam ilerledikçe pek hafif bir durgunluk, ya da belki tedirginlik, bir seğirme, beceremeyip tökezleme ve kafa karışıklığı, inanması acı veren şeye işaret ederdi – zavallı hanımefendinin yalan söylediğine. Bir zamanlar gönlünce somon balığı avlardı, şimdiyse hakimiyet ve güç hırsıyla gözleri parlayan kocasının arzularını hemen yerine getiriyor, sıkıştırıyor, kesip buduyor, geri çekilip gözetliyordu; o akşamın tadını neyin kaçırdığını ve başının üzerindeki bu baskıya neyin neden olduğunu bilemezdi (bunun suçu mesleki sohbete yüklenebilirdi ya da Lady Bradshaw'un dediği gibi 'hayatı kendine değil hastalarına ait' olan büyük bir doktorun yorgunluğuna) ama tatsızdı; konuklar, saat onu vurduğunda Harley Sokağı'nın havasını coşkuyla solurlardı; ama aynı ferahlama doktorun hastalarından esirgenirdi.

Duvarda asılı resimleri ve değerli mobilyasıyla o gri odada, buzlu camlı çatı penceresinin altında, günahlarının derecesini öğrendiler; koltuklara gömülür, kendisinin bedenine hakim olduğunu, hastanın ise olmadığını (eğer hasta inatçıysa) kanıtlamak üzere Sir William'ın giriştiği tuhaf deneyi izlerlerdi, kollarını önce açar, sonra, sertçe kalçasına doğru çekerdi. O noktada güçsüz olanlar yıkılırlar; hıçkırarak ağlarlar, pes ederlerdi; kim bilir hangi ölçüsüz deliliğin etkisinde olan başkaları, Sir William'ın suratına onun lanet olası bir şarlatan olduğunu haykırır, saygısızlığı daha da ileri götürüp yaşamayı sorgularlardı. Neden yaşıyoruz? diye sorarlardı. Sir William hayatın güzel olduğunu söylerdi. Devekuşu tüyleri içindeki Lady Bradshaw'un tablosu şöminenin üstünde asılı olurdu, doktorun gelirine gelince neredeyse yılda on iki bin sterlindi. Ama bize, diye itiraz ederlerdi, hayat böyle cömert davranmadı. Kabul ederdi Doktor bu sözleri. Onlarda uyum duygusu yoktu. Hem belki Tanrı da yoktu? Omuz silkerdi Sir William. Kısacası, bu yaşamak ya da yaşamamak kendi elimizde değil miydi? İşte o noktada yanılıyorlardı. Sir William'ın Surrey'de bir arkadaşı vardı, orada Sir William'ın açıkça itiraf ettiği gibi zor sayılan bir sanat öğretiyorlardı – uyum algısı. Ayrıca aile sevgisi; onur; cesaret de; ve parlak bir kariyer de vardı. Bütün bunlar kendilerine Sir William'da azimli bir savunucu bulmuşlardı. Eğer bu özellikler aksarsa Sir William polisten destek alırdı, toplumun iyiliği söz konusu olunca da, Surrey'de öncelikle soysuzlar yüzünden çoğalan bu toplum dışı hareketlerin kontrol altında tutulabileceğini sakin sakin söylüyordu. Sonra, kendisine karşı çıkanları ezmeye, başkalarının tapınaklarına kendi kalıcı damgasını vurmaya hevesli o tanrıça saklandığı yerden çıkar ve tahtına otururdu. Çıplak, korunmasız, bitkin, arkadaşsız olanlar Sir William'ın iradesinin damgasını yerlerdi. Ansızın saldırır; bir çırpıda yutardı. İnsanları sustururdu. Sir William'ı kurbanlarının yakınlarına böyle sevdiren, kararlılığıyla insani yanının bu birleşimiydi.

Ama Harley Sokağı'nda yürürken Rezia Warren Smith o adamdan hoşlanmıyorum, diye bağırdı.

Harley Sokağı'ndaki saatler, keserek ve dilimleyerek, bölerek ve tekrar bölerek haziran gününü kemirdiler, itaat önerdiler, otoriteyi desteklediler ve hep birlikte uyum duygusunun üstün yararlarını dile getirdiler, sonunda zamanın öbeği o kadar azaldı ki Oxford Sokağı'ndaki bir mağazanın üstünde asılı reklam amaçlı bir saat, neşeyle ve kardeşlik duygularıyla, sanki Rigby ve Lowndes firması için o bilgiyi bedava vermek bir zevkmiş gibi, saatin bir buçuk olduğunu duyurdu.

Yukarı bakanlar, o adların her harfinin saatlerden birini gösterdiğini düşünebilirlerdi; Greenwich'in onayladığı bir zamanı duyurduğu için Rigby ve Lowndes'e bilinçaltından minnet duyardı insan; ve bu minnettarlık (vitrinin önünde oyalanan Hugh Whitbread aklından böyle geçiriyordu) daha sonra Rigby ve Lowndes'ten çorap ya da ayakkabı satın almaya dönüşürdü. Böyle geçiriyordu aklından. Böyle bir alışkanlığı vardı. Derine inmezdi. Yüzeydekilerle ilgilenirdi; bir zamanlar ölü diller, yaşayanlar, İstanbul'daki, Paris'teki, Roma'daki hayattı; ata binme, avlanma, tenis çekmişti ilgisini. Kötü niyetliler onun şimdi, ipek çorapları, dizaltı pantolonuyla Buckingham Sarayı'nda nöbet tuttuğunu söylüyorlardı, neyin nöbetini tuttuğunu kimse bilmiyordu. Ama son derece maharetle yapıyordu bunu. Elli beş yıldır İngiliz sosyetesinin kaymak tabakasında dolaşmıştı. Başbakanlar tanımıştı. Derine inen bağlar kurmuştu. Zamanının önemli hareketlerinin hiçbirinde yer almadığı ya da önemli mevkilerde bulunmadığı doğru olsa da yine de bir-iki tane mütevazı reform yazılabilirdi artı hanesine; bunlardan biri
sığınakların geliştirilmesiydi; bir diğeri Norfolk'taki baykuşların koruma altına alınmasıydı; hizmetçi kızlar da çok şey borçluydular ona; para toplanması, sigara içilmemesi, çöplerin saklanıp temizlenmesi, parklarda ahlaksızlığa engel olunması için halka çağrıda bulunmak amacıyla *Times*'a yazılan mektupların altında yer alan adı saygı uyandırıyordu.

Bir an durup çoraplara ve ayakkabılara eleştiren gözlerle, tepeden bakarken (bir buçuğu vuran saatin sesi gitgide zayıflıyordu) pek de heybetli görünüyordu; kusursuz, sağlam, sanki dünyayı belli bir yükseklikten seyrediyordu, kıyafetiyle de bunu belli eder gibiydi; ama büyüklüğün,

zenginliğin, sağlığın gereklerine anlayışla uyardı, zorunlu olmasa da küçük kibarlıklar yapardı; örnek alınacak, kendisini hatırlatacak bir vasfı tavrına katan modası geçmiş usulleri titizlikle uygulardı, örneğin, yirmi yıldır tanıdığı Lady Bruton'la öğle yemeği yiyecekse ona mutlaka bir demet karanfil getirirdi, Lady Bruton'un sekreteri Miss Brush'a Güney Afrika'daki erkek kardeşini sorardı, ama kadınsı cazibeden nasibini almamış Miss Brush nedense öyle kızmıştı ki, "Teşekkür ederim, kendisi Afrika'da gayet iyi," demişti, oysa kardeşi altı yıldır Portsmouth'ta perişan durumdaydı.

Lady Bruton ise Richard Dalloway'i tercih ederdi, aynı anda gelmişti o da. Aslında kapıda karşılaştılar.

Lady Bruton elbette Richard Dalloway'i tercih ederdi. Çünkü onun kumaşı daha nitelikliydi. Ama ötekilerin zavallı Hugh'cuğunu ezmelerine de izin vermeyecekti tabii. Onun kibarlığını asla unutamazdı –gerçekten de son derece kibar davranmıştı– ne vesileyle olduğuysa aklından çıkmıştı. Ama son derece kibar davranmıştı. Yine de biriyle öteki arasında öyle aman aman bir fark da yoktu. Clarissa Dalloway'in yaptığı gibi insanları önce parçalara ayırıp sonra da bir araya getirmekten yana olmamıştı Lady Bruton; hele altmış iki yaşındayken, asla. Hugh'nun uzattığı karanfilleri soğuk, sert gülümsemesiyle aldı. Başka kimse gelmeyecek, dedi. Bir bahane uydurup çağırmıştı o ikisini oraya, bir sorunu çözmesine yardımcı olmalarını istiyordu.

"Ama önce yemek yiyelim," dedi.

Böylece önlüklü, beyaz boneli hizmetçilerin, ihtiyaçtan değil, Mayfair'li ev sahibelerinin ihtiyaç olduğu için değil de, saat bir buçukla iki arasında uyguladıkları, ellerinin bir hareketiyle trafiğin durup, onun yerine en önce yemek hakkındaki bu büyük yanılsamanın –nasıl bedavaya geldiğinin– ortaya çıktığı bir gizemde ya da büyük bir kandırmacada usta oldukları için çalıştırdıkları türden özel hizmetçilerin sallanır kapıların arasından sessiz ve zarif geliş gidişi başladı; hani masanın üzerine kristaller ve gümüşler, küçük bardak altlıkları, kırmızı meyve dolu tabaklar sere serpe yayılır; rengi kahveye dönmüş kremayla kaplanmış kalkan balıkları; güveçlerin içinde

yüzen parçalanmış tavuklar sunulur; şöminedeki ateşse göz boyayıcı, nesneldir; ve (bedava içilen) şarabın ve kahvenin etkisiyle neşeli imgeler belirir dalgın gözlerin önünde; tatlı hayallere dalan gözler; hayatı ezgili ve gizemli gören gözler; (hareketleri hep sevimsiz olan) Lady Bruton'un tabağının yanına bıraktığı kırmızı karanfillerin güzelliğini neşeyle fark ederek parlayan gözler; öyle ki, kendini son derece huzurlu hisseden, aynı zamanda konumundan tamamıyla emin olan Hugh Whitbread, çatalını bırakarak,

"Dantelinizin üzerinde çok hoş durmazlar mı?" diye sordu.

Miss Brush bu teklifsizliğe çok sinirlendi. Whitbread'in görgüsüz biri olduğunu düşündü. Lady Bruton'u güldürdü bu düşüncesi.

Lady Bruton karanfilleri eline aldı, arkasında asılı resimdeki General'in elinde tuttuğu kâğıt tomarı gibi dimdik tuttu onları; kıpırdamadan, büyülenmiş gibi durdu. Lady Bruton şimdi hangisi, diye düşündü Richard Dalloway, General'in torununun kızı mı, torununun torunu mu? Sir Roderick, Sir Miles, Sir Talbot – tamam oydu işte. O ailede benzerliğin kadınların tarafında devam etmesi ilginçti. Lady Bruton ağır süvari birliğinde general olmalıydı. Richard da onun altında seve seve hizmet ederdi ona; Lady Bruton'a büyük saygı duyuyordu; iyi bir aileden gelen, toplumda iyi bir konumu olan yaşlı kadınlar hakkında romantik görüşleri vardı, imkân olsa tanıdığı bazı çılgın gençleri onunla yemek yemeye getirirdi; sanki Lady Bruton gibi biri çay düşkünü sevimli gençlerden bir yarar görebilirmiş gibi! Onun doğduğu yeri biliyordu Richard. Ailesini biliyordu. Bir zamanlar ya Lovelace'in ya da Herrick'in –Lady Bruton tek bir şiir bile okumazdı, ama nedense öyle biliniyordu– altında oturmuş olduğu, hâlâ üzüm veren bir asma vardı. Lady Bruton aklını kurcalayan meseleyi (halka çağrı yapma konusunu; yapılacaksa hangi koşullarla filan) onlara hemen açmayayım diye düşündü, iyisi mi kahvelerini içene kadar bekleyeyim; karanfilleri tabağının yanına bıraktı.

"Clarissa nasıl?" diye sordu birden.

Clarissa, Lady Bruton'un kendisinden hoşlanmadığını söylerdi hep. Gerçekten de Lady Bruton insanlardan çok siyasetle ilgilenmesiyle

ünlenmişti; erkek gibi konuşmasıyla; seksenli yılların dile düşmüş ve şimdilerde anılarda sözü edilmeye başlanan bir entrikasında parmağı olduğu söylenirdi. Elbette evinin salonunda bir girinti vardı, orada bir masa, masanın üzerinde merhum General Sir Talbot Moore'un bir fotoğrafı dururdu, General (80'lerde bir akşam) Lady Bruton'un yanında durup, onun bilgisi dahilinde, belki de tavsiyesiyle İngiliz birliklerinin tarihi bir görevle harekete geçmelerini emreden bir telgraf yazmıştı. (Lady Bruton o kalemi saklamıştı, hikâyesini de anlatırdı.) Gelişigüzel "Clarissa nasıl?" diye sorduğunda, kocalar karılarını ikna etmekte zorlanırlardı ve gerçekten de, eşlerine ne kadar bağlı olurlarsa olsunlar, içten içe kendileri bile Lady'nin, çoğunlukla kocalarının işini engelleyen, onların yurt dışında görev kabul etmelerine karşı çıkan ve soğuk algınlığını geçirir diye kış ortasında deniz kıyısına gitmeye kalkışan kadınlarla ilgilendiğine pek emin olamazlardı. Yine de onun "Clarissa nasıl?" diye sormasının, iyi niyetli bir dostun, neredeyse hiç konuşmayan bir arkadaşın işareti olduğunu kadınlar bilirlerdi, bu kişinin sözleri (yaşamı boyunca altı cümleyi geçmezdi) erkek erkeğe yenen öğle yemeklerinin gölgesinde kalan, pek sık karşılaşmayan, karşılaştıklarında da kayıtsız, hatta birbirine düşman görünen Lady Bruton ile Mrs. Dalloway'i birleştiren, kadınlar arası bir arkadaşlığın benimsendiğinin belirtisiydi.

"Bu sabah parkta Clarissa'ya rastladım," dedi Hugh Whit-bread, güvece dalarken, kendini bu kadarcık olsun övmeye hevesliydi, Londra'ya gelmesi yeterliydi, hemen herkesle karşılaşıyordu; ama açgözlü bu, gördüğüm en açgözlü adamlardan biri, diye düşündü Milly Brush, erkekleri çekinmeden, dürüstçe gözlemler, yamru yumru, tutumlu, sevimsiz ve kadınsı cazibeden uzak olduğundan özellikle kendi cinsine sonsuz sadakat gösterebilirdi.

"Şehre kim gelmiş, biliyor musunuz?" dedi Lady Bruton, ansızın aklına gelmişti. "Eski dostumuz Peter Walsh."

Hepsi gülümsediler. Peter Walsh ha! Mr. Dalloway de pek memnun görünüyor, diye düşündü Milly Brush; Mr. Whitbread'in aklındaysa sadece tavuğu var.

Peter Walsh! Üçü de, Lady Bruton da, Hugh Whitbread de, Richard Dalloway de aynı şeyi hatırladılar – Peter'in nasıl da delicesine âşık olduğunu; nasıl reddedildiğini; Hindistan'a gidişini; orada bozguna uğrayışını; her şeyi berbat edişini; Richard Dalloway de eski dostundan pek hoşlanıyordu. Milly Brush
görebiliyordu bunu; gözlerinin kahverenginin koyulaşmasından belli oluyordu; tereddüt ettiğini; ölçüp biçtiğini görüyordu; bu da ilgisini çekiyordu Milly Brush'ın, zaten Mr. Dalloway her zaman çekerdi ilgisini, acaba ne düşünüyor şimdi, diye düşündü, Peter Walsh'u mu?

Peter Walsh'un bir zamanlar Clarissa'ya âşık olduğunu düşünüyor olmalıydı; yemekten hemen sonra gidip Clarissa'yı bulacaktı; ona üç-beş kelimeyle kendisini sevdiğini söyleyecekti. Evet, mutlaka söyleyecekti bunu.

Milly Brush bir zamanlar az kalsın âşık oluyordu bu sessizlik anlarına; Mr. Dalloway de öylesine güvenilir biriydi ki; hem de tam bir centilmendi. Artık kırkına gelmişti Milly Brush, kendisinden isteneni anlaması için Lady Bruton'un başını öne eğmesi yetiyordu ya da biraz sertçe çevirmesi; hayatın kandıramayacağı –çünkü hayat ona değeri olan hiçbir şey sunmamıştı; ne bir bukle, ne bir gülümseme, ne de dudak, yanak ya da burun; hiçbir şey– özgür bir zihnin, saflığını yitirmemiş bir ruhun düşüncelerine ne kadar dalmış olursa olsun Lady Bruton'un başını eğmesi yeterliydi, kahveyi hemen getirmesi için Perkins'e talimat verilirdi.

"Evet, Peter Walsh döndü," dedi Lady Bruton. Üçü de gururunun az çok okşandığını hissetti. Hırpalanmış, başarısız durumda geri dönmüştü onların güvenli sahillerine. Ama ona kimse yardımcı olamaz, diye düşündüler; kişiliği sorunluydu. Ondan Falanca Filancaya söz edilebilir tabii, dedi Hugh Whit-bread. Bakanlıklardaki dairelerin yöneticilerine, "Eski arkadaşım Peter Walsh" vs. diye yazacağı mektupları düşününce sıkıntıyla kaşlarını çattı. Ama bir sonuç çıkmazdı ki, kişiliği yüzünden kalıcı bir şey sağlanamazdı.

"Kadının biriyle başı derde girmiş," dedi Lady Bruton. Meselenin aslının *bu* olduğunu hepsi tahmin etmişti zaten.

“Bununla birlikte,” dedi Lady Bruton, konuyu kapatmak amacıyla, “hikâyeyi Peter’in kendisinden dinleyeceğiz.”

(Kahvenin gelmesi de ne kadar gecikmişti.)

“Adresi ne?” diye mırıldandı Hugh Whitbread; ve Lady Bruton’un çevresini her gün kuşatan, toplayan, engel olan, Lady Bruton’u incecik bir örtüye saran, darbeleri önleyen, kesintileri yumuşatan ve Brook Sokağı’ndaki eve bir ağ seren hizmetin sıkıntılı akışında hemen bir dalgalanma oldu; otuz yıldır Lady Bruton’un yanında çalışan, her şeyin düzenli olarak ve ânında yerleştirilip kaldırılmasını sağlayan kır saçlı Perkins, adresi not edip Mr. Whitbread’e verdi, Mr. Whitbread kâğıdı aldı, kaşlarını kaldırdı, en önemli belgelerinin arasına koydu, Peter’i öğle yemeğine davet etmesini Evelyn’den isteyeceğini söyledi.

(Mr. Whitbread işini bitirene kadar kahveyi getirmeyeceklerdi.)

Hugh pek ağırdan alıyor, diye düşündü Lady Bruton. Onun şişmanladığını fark etti. Richard’ın sağlığıysa hep yerindeydi. Sabırsızlanıyordu Lady Bruton, bütün varlığı gerçekten, yadsınamaz bir biçimde harekete geçiyor, ilgisinin odaklandığı, bununla kalmayıp ruhunun temelindeki o incecik teli, onsuz Millicent Bruton olamayacağı o temel parçayı da meşgul eden meselenin üzerindeki bütün bu gereksiz saçmalıkları (Peter Walsh ve sorunları) kararlılıkla bir kenara itiyordu. Seçkin ailelerin çocukları olan genç kız ve erkekleri sağlam bir gelecek umuduyla göçmen olarak Kanada’ya yerleştirme projesiydi kafasındaki. Abartıyordu. Belki de uyum duygusunu yitirmişti. Göçmenlik, herkes için kesin çözüm, yüce bir kavram sayılmazdı. Bazıları için göçmenlik (Hugh ya da Richard için, hatta sadık Miss Brush için) hapsolmuş bencilliğin kurtarıcısı değildi, iyi beslenmiş, iyi bir aileden gelen, anlaşılır dürtüleri olan, içi dışı bir, içgözlem gücü sınırlı (geniş görüşlü ve yalın – neden herkes böyle olamıyordu ki), güçlü, savaşçı bir kadının, gençliği geride kalınca, içinde doğduğunu hissettiği ve başka bir hedefe
–göçmenlik olabilirdi bu ya da kadınlara eşit haklar– yöneltmesi gereken şeydi; ama ne olursa olsun, ruhunun özünün her gün salgılanıp sarmaladığı bu hedef kaçınılmaz olarak renkleri yansıtan bir cisme dönüşüyor, ışıldıyor,

kâh aynaya, kâh değerli bir taşa benziyordu; kâh insanlar alay etmesin diye özenle gizleniyor, kâh gururla sergileniyordu. Kısacası göçmenlik, neredeyse Lady Bruton'la eşanlamlı olmuştu.

Ama yazması gerekiyordu. *Times*'a mektup yazmak, öyle diyordu Miss Brush'a, Güney Afrika'ya gezi düzenlemekten daha güçtü (ki savaşta yapmıştı böyle bir şey). Bütün bir sabahı başlayıp yırtarak, yeniden başlayarak savaşır gibi geçirdikten sonra kendi kadınlığının yararsızlığını hiç olmadığı kadar hisseder ve *Times*'a mektup yazmada –kimsenin kuşkusu yoktu bundan– usta olan Hugh Whitbread'i anardı minnetle.

Kendisinden nasıl da farklı yaradılışta biriydi Whitbread, dile nasıl da hâkimdi; editörlerin beğeneceği şekilde ifade edebiliyordu her şeyi; insanın hırs deyip geçemeyeceği tutkuları vardı; Lady Bruton, erkekler hakkında hüküm vermekten çoğunlukla kaçınırdı, kadınların değil de erkeklerin evrenin yasalarıyla olan gizemli uyumlarına saygı duyardı çünkü; onlar her şeyi nasıl ifade edeceklerini bilirlerdi; ne söylendiğini bilirlerdi; bu durumda eğer Richard kendisine yol gösterirse, Hugh da kendisi adına mektup yazarsa Lady Bruton da bir biçimde haklı olacağına emindi. Hugh tatlısını bitirene kadar bekledi, zavallı Evelyn'in nasıl olduğunu sordu ona; herkes birer sigara yaktıktan sonra,

"Milly, kâğıtları getirir misin?" dedi.

Miss Brush çıktı, sonra döndü; kâğıtları masanın üzerine bıraktı; Hugh da dolmakalemini çıkardı; gümüş dolmakalemini, yirmi yıllık emektarım, dedi, kapağını açarken. Hâlâ mükemmel işliyordu, üreticisine göstermişti, bozulması için hiçbir neden yok, demişlerdi; Hugh övünüyordu bununla, kalemi de yazıya geçirdiği duygularla övünüyordur diye düşündü Ri-chard Dalloway; Hugh dikkatle, kıvrımlı, süslü büyük harflerle yazmaya başladı; Lady Bruton'un dolaşık laflarını öyle bir anlamlı hale getiriyor, İngilizceyi öyle bir kullanıyordu ki, o harika dönüşümü izleyen Lady Bruton, *Times*'ın yayın yönetmeninin bu yazılanlara kesinlikle saygı duyacağını hissetti. Hugh ağırdan alıyordu. Hugh azimliydi. Richard, insan risk almalı dedi. Hugh, insanların duygularına saygı gösterilmeli diyerek değişiklikler yapmayı önerdi, Richard gülünce de, aksilenerek, "onları da dikkate

almalıyız," dedi ve yazdıklarını okudu, "bu nedenle bizler zamanın geldiği fikrindeyiz... durmadan artan nüfusumuzda sayısı fazlaca çoğalan gençlerin... ölmüşlerimize olan borcumuzun..." Richard ise bunların boş laf ve saçmalık olduğunu düşünüyordu, ama zararsızdılar, elbette; Hugh duyguları soylunun da soylusu bir alfabetik sırayla kâğıda geçirmeye devam etti, ceketine düşen puro külünü eliyle silkti, o âna kadar geldikleri noktayı ara sıra özetledi, sonunda Lady Bruton'un bir başyapıt olarak gördüğü mektubun taslağını yüksek sesle okudu. Lady Bruton, düşündüklerini böyle yazabilir miydi hiç?

Hugh mektubun gazetede basılacağını garanti edemezdi; ama yemekte birisiyle buluşacaktı.

Bunun üzerine Lady Bruton, ki nadiren zarif davranırdı, Hugh'un getirdiği karanfillerin hepsini alıp elbisesinin önüne sokuşturdu, ellerini havaya kaldırarak ona, "Sayın Başbakanım!" dedi. O ikisi olmadan ne yapardı, bilemiyordu doğrusu. Ayağa kalktılar. Richard Dalloway her zaman yaptığı gibi General'in portresine bir göz atmak için yanlarından ayrıldı, boş bir zamanı olduğunda Lady Bruton'un aile tarihini yazmayı isterdi hep.

Millicent Bruton ailesiyle gurur duyardı. Ama bekleyebilirler, bekleyebilirler, derdi, resme bakarak; askerlerden, yöneticilerden, amirallerden oluşan ailesinin, görevlerini yerine getirmiş eylem adamları olduğunu kastederdi; Richard'ın önde gelen görevi de ülkesine karşıydı, ama güzel bir yüz, diyordu Lady Bruton; zamanı geldiğinde Aldmixton'da bütün belgeler Richard'ı bekliyordu; yani İşçi Partisi başa geçince demek istiyordu Lady Bruton. "Ah, Hindistan'dan gelen şu haberler!" diye bağırdı.

Ve sonra, holde durup malakit masanın üzerindeki tepsiden sarı eldivenlerini alırlarken Hugh da gereksiz bir nezaketle Miss Brush'a kendisinin kullanmayacağı bir bileti vermeye kalktı ya da bir kompliman yaptı; Miss Brush ise bundan hiç mi hiç hoşlanmayarak kıpkırmızı kesilirken Richard şapkası elinde Lady Bruton'a döndü ve "Bu gece davetimize geliyorsunuz, değil mi?" diye sordu.

Lady Bruton, mektup yazma işiyle zedelenen görkemine yeniden büründü. Gelebilirdi de gelmeyebilirdi de. Clarissa ne kadar da enerjikti. Lady Bruton'u ise çok ürkütürdü davetler. Ama yaşlanıyordu ne de olsa. Kapının eşiğinde dururken bunu ima etti, üstü kapalı; güzeldi; dimdik duruyordu, verdiği yemeğin ardından; Miss Brush eli kolu kâğıtlarla dolu olarak arka tarafta gözden kayboldu.

Ve Lady Bruton ağır adımlarla, azametle odasına çekildi, kanepeye uzanıp bir kolunu aşağı sarkıttı. İç geçirdi, horladı, uyumuyordu ama, sadece içi geçmişti, üzerine bir ağırlık çökmüştü, bir ağırlık çökmüştü, tıpkı sıcak bir haziran günü, çevresinde arıların ve sarı kelebeklerin döne döne uçtuğu güneşli bir yonca tarlası gibiydi. Hep, abileri Mortimer ve Tom'la birlikte, midillisi Patty'nin sırtında derelerden atladığı Devonshire'daki o çayırları hatırlardı. Köpekler vardı orada, fareler de; annesi ile babası, çay takımlarını çıkarıp ağaçların altında, çimenlerde otururlardı; yıldızçiçekleri, gülhatmiler ekili tarhlar, geniş otlaklı ovalar vardı; ve o edepsiz küçük afacanlar hep muzırlık düşünürlerdi! Görünmemek için çalıların arasından gizlice geçerler, yaramazlıktan üstleri başları çamur içinde kalırdı. Giysilerini o halde gören yaşlı dadısından ne laflar işitirdi!

Ulu Tanrı'm, hatırlamıştı – Brook Sokağı'nda çarşamba günüydü. Şu iyi adamlar, Richard Dalloway ile Hugh Whitbread, uğultusu kanepede uzanmış yatan Lady Bruton'a kadar gelen sokaklarda yürüyorlardı bu sıcak günde. Kendisiyse güç sahibiydi, mevki, gelir sahibiydi. Zamanının önde gelenlerindendi. İyi arkadaşlar edinmiş, gününün önemli insanlarıyla tanışmıştı. Londra'nın mırıltıları ona ulaşıyordu; kanepenin sırtına koyduğu eli büyükbabalarının kullandığına benzer bir asayı kavrıyordu sanki, üzerine bir ağırlık çökmüşken Kanada'ya doğru ilerleyen taburları yönetir gibiydi o asayla, ve Londra'da, kendi sahalarında, Mayfair denilen o küçük halı parçasında gezinen o iki iyi adamı da.

Lady Bruton'dan gitgide uzaklaştılar, onları kendisine sadece incecik bir iplik bağlıyordu (birlikte yemek yemişlerdi ya), o ikisi Londra'da dolaşırlarken bu iplik gerildikçe gerilecek, giderek incelecekti; sanki insanın arkadaşlarını, birlikte yemek yedikten sonra kendi bedenine ince bir

iplik bağlarmış da (Lady Bruton orada uyuklarken) o iplik saati vuran ya da kiliseye çağıran çanların sesine karışıp bulanıklaşırmış gibi; yağmur damlalarıyla ağırlaşıp sarkan bir örümcek ağı nasıl olursa öyle. Öylece uyudu Lady Bruton.

Kanepede yatan Millicent Bruton ipliği elinden kaçırıp horlarken, Richard Dalloway ile Hugh Whitbread Conduit Sokağı'nın köşesinde durakladılar. Köşebaşında zıt yönlerden esen rüzgârlar birbiriyle çarpışıyordu. İki erkek bir mağa-
zanın vitrinine baktılar; alışveriş yapmak ya da konuşmak değil, birbirlerinden ayrılmak istiyorlardı, köşebaşında zıt yönlerden esen rüzgârlar birbiriyle çarpışırken; sabahla öğle sonrasının gücü bir anaforda buluşurken; bedenlerindeki gelgitler azalır gibi olurken, orada durdular. Bir gazete ilanı havalandı, ilk başta bir uçurtma gibi cesurdu, sonra durdu, hızla döndü, çırpındı; ve bir hanımefendinin tülü gibi sarktı. Sarı tenteler titreşti. Sabah trafiği yavaşladı, yarı boş sokaklarda tek tük arabalar telaşsızca takırdadı. Richard Dalloway'in aklından geçirdiği Norfolk'ta ılık, tatlı bir rüzgâr çiçeklerin yapraklarını geriye doğru savuruyordu; suları dalgalandırıyor, yeşeren otları karıştırıyordu. Uyuyup sabahın yorgunluğunu üzerlerinden atmak için çitlerin altına çöken tırpancılar masmavi, sabit, göz kamaştıran yaz göğünü görebilmek için, uzun, yeşil otların perdesini araladılar; titreşen yaban maydanozu öbeklerini iki yana çektiler.

I. James döneminden kalma çift kulplu, gümüş bir kupaya baktığının farkındaydı Richard, Hugh Whitbread'in uzman havalarında, Evelyn hoşlanabilir diye fiyatını sormayı düşündüğü bir İspanyol kolyesine hayranlıkla, ama öylesine baktığının da farkındaydı – yine de uyuşmuş gibiydi; ne düşünebiliyor ne de yerinden kıpırdayabiliyordu. Hayat bu enkazı kusmuştu; renkli taklit elmaslarla doluydu vitrinler, insan da yaşlılar gibi uyuşuk, yaşlılar gibi kaskatı, dimdik durup vitrine bakıyordu. Evelyn Whitbread bu İspanyol kolyesini satın almak isteyebilirdi – isterse istesindi. Az kaldı esniyordu Richard. Hugh mağazaya giriyordu.

"Haklısın!" dedi Richard onun peşinden içeri girerken.

Tanrı bilir ya, Hugh ile birlikte gidip kolye almak istemezdi. Ama insanın bedeninde gelgitler olur. Sabah öğle sonrasıyla buluşur. Derin sularda sürüklenen narin bir küçük yelkenli gibi Lady Bruton'un büyük büyükbabası ve anıları ve Kuzey Amerika'daki seferleri suya gömülmüş ve batmışlardı. Millicent Bruton da. Dibe gitmişti. Göçmenlik konusu hiç umurunda değildi Richard'ın; ya da şu mektup, editörün onu gazeteye koyup koymayacağı da umurunda değildi. Kolye, Hugh'un hayranlık dolu parmaklarının arasında sallanıyordu. Eğer mücevher satın almak zorundaysa bari bir kıza versindi – sokaktaki herhangi bir kıza. Çünkü bu hayatın anlamsızlığı Richard'ı çarpıyordu – Evelyn'e neden kolye alınır? Eğer bir oğlu olsaydı, ona çalış, derdi, çalış. Ama onun Elizabeth'i vardı; Elizabeth'ine bayılıyordu Richard.

"Mr. Dubonnet ile görüşmek isterim," diye kestirip attı Hugh, pişkince. Görünüşe bakılırsa bu Dubonnet'de Mrs. Whitbread'in boynunun ölçüsü vardı, hatta daha da tuhafı, onun İspanyol mücevherleri hakkında ne düşündüğünü ve bu tarzdaki mücevherlerinin neler olduğunu biliyordu (Hugh ise hatırlayamıyordu). Bütün bunları çok garip buluyordu Richard Dalloway. Çünkü o Clarissa'ya asla hediye vermezdi, iki-üç yıl önce verdiği bir bilezik dışında, o da işe yaramamıştı. Clarissa onu hiçbir zaman takmamıştı. Onun bileziği hiç takmamış olduğunu hatırlamak acı verdi Richard'a. Sağa sola sallandıktan sonra bir yaprağın ucuna tutunan bir örümcek ağı gibi Richard'ın uyuşukluğundan sıyrılan zihni karısına odaklandı. Peter Walsh'ın tutkuyla sevmiş olduğu Clarissa'ya; öğle yemeğinde Richard ansızın Clarissa'yı görür gibi olmuştu; kendini ve Clarissa'yı; ortak hayatlarını; eski mücevherlerin durduğu tepsiyi önüne çekti, eline önce bir broşu, sonra bir yüzüğü aldı, "Bunun fiyatı nedir?" diye sordu, ama kendi zevkine güvenemedi. Salonun kapısını açmak ve elinde bir şey tutarak içeri girmek istiyordu; Clarissa için bir hediye almalıydı. Ama ne olabilirdi? Hugh yeniden ayaklanmıştı. Tarifsiz bir kendini beğenmişlik içindeydi. Gerçekten de, bu mağazadan otuz beş yıl alışveriş yaptıktan sonra acemi bir oğlan tarafından baştan savılacak değildi. Çünkü görünüşe göre Dubonnet dışarı çıkmıştı; o gelene kadar da Hugh'un bir şey

satın almaya niyeti yoktu; bunu duyan genç kızardı ve efendice eğilip selam verdi. Hugh'un yaptığı son derece doğruydu aslında, ama ne olursa olsun böyle konuşamazdı Richard! Bu insanlar böyle aşağılanmaya nasıl katlanıyorlardı, aklı almıyordu. Hugh, tahammül edilecek gibi değildi. Richard Dalloway onun yanında bir saatten fazla kalamıyordu. Vedalaşmak üzere silindir şapkasını kaldıran Richard, Conduit Sokağı'nın köşesinden hevesle, evet hevesle saptı, kendisini Clarissa'ya bağlayan o örümcek ağı boyunca gitmek istiyordu; doğruca onun yanına, Westminster'e gidecekti.

Ama elinde bir şeyle girmek istiyordu içeri. Çiçek olabilir miydi? Evet çiçek götürmeliydi, altın konusunda kendi zevkine güvenemiyordu; hangisi olursa olsun, bir vesileyle bolca çiçek götürülebilirdi, güller, orkideler; öğle yemeğinde Peter'den söz edildiğinde Clarissa'nın adı etrafında oluşan o duygu; bu konudan hiç söz etmemişlerdi ikisi; yıllardır etmemişlerdi; bu da dünyanın en büyük hatası, diye düşündü Richard, elindeki kırmızı ve beyaz gülleri (ince kâğıda sarılı kocaman bir buket) sıkıca tutarken. Öyle bir zaman gelir ki insan hiç söyleyemez; utanır söyleyemez, diye düşündü, bozuk paraları cebine atıp kocaman buketi göğsüne bastırdı, Westminster'e doğru yola koyuldu, çiçekleri uzatıp açık seçik (Clarissa ne düşünürse düşünsün), "Seni seviyorum," diyecekti. Neden olmasın? Savaşı düşününce mucizelere inanıyordu, binlerce zavallı adam, daha önlerinde yaşayacakları koca bir hayat varken, kürekle süpürülüp toplanmışlardı, neredeyse unutulmuşlardı; mucizeydi bu. İşte Clarissa'ya açık seçik onu sevdiğini söylemek üzere Londra'da yürüyordu. Hiç söylemeyiz bunu, diye düşündü. Kısmen tembellikten, kısmen utangaçlıktan. Ve Clarissa, onu düşünmek kolay değildi; ancak birden irkilince düşünüyordu onu, tıpkı öğle yemeğinde gözünün önüne gelince olduğu gibi, bütün hayatları gelmişti gözünün önüne. Kavşakta durdu; yalın yaradılışlı bir insandı, zevk ve eğlence düşkünü değildi, çünkü gençliğinde serserilik etmişti, gezip dolaşmıştı; azimli ve inatçıydı, ezilenleri savunmuş, Avam Kamarası'nda içinden geldiği gibi hareket etmişti; yalın yapısını korumuş, ama aynı zamanda sertleşmiş, kendini ifade edemez hale gelmişti; Clarissa ile evlenmesinin bir mucize olduğunu yineledi; bir mucizeydi – hayatım bir

mucizeydi, diye düşündü; karşıya geçmekte kararsız kalırken. Ama Piccadilly'de tek başlarına karşıdan karşıya geçen beş-altı yaşındaki ufaklıkları görünce aklı başından gitti. Polis trafiği durdurmuş olmalıydı. Londra polisini gözünde büyütmüyordu. Aslında onların yanlış uygulamaları hakkında kanıt topluyordu; el arabalarını sokağa koymaları yasak olan seyyar satıcılar; ve fahişeler, ulu Tanrı'm, suç onlarda değildi, gençlerde de değildi, bizim berbat toplum düzenimizdeydi vs; karısına onu sevdiğini söylemek üzere gri elbisesiyle, kararlı, şık, temiz bir halde parktan geçerken, bütün bunları düşündü, böyle düşündüğü yüzünden okunuyordu.

Odaya girer girmez onu sevdiğini açık açık söyleyecekti. Çünkü insanın hissettiklerini söylememesi çok yazık, diye düşündü, Green Park'tan geçerken kalabalık yoksul ailelerin ağaçların gölgesinde nasıl yayıldıklarını görmek hoşuna gitti; çocuklar bacaklarını sallıyor, meme emiyordu, kâğıt torbalar sağa sola atılmıştı, resmi üniformalı şişman beyler (itiraz eden olursa) bunları hemen toplayabilirlerdi; çünkü Richard her parkın, her meydanın yaz ayları boyunca çocuklara açılması gerektiği görüşündeydi (parktaki otlar parlayıp söndü, altlarında sarı bir lamba hareket ettiriliyormuş gibi Westminster'li yoksul anneleri ve yerde emekleyen bebeklerini aydınlattı). Ama dirseklerine dayanıp yere uzanan şu zavallı yaratık gibi (sanki etrafı merakla gözlemek, aklına eseni düşünmek, nedenleri ve niçinleri gözden geçirmek için kendini bütün bağlarından kurtarıp yeryüzüne fırlatmıştı, edepsiz, boşboğaz, alaycıydı) sokak kadınlarına ne yapılacağını bilemiyordu. Çiçekleri elinde bir silah gibi tutarak ona yaklaştı Richard Dalloway; kararlı adımlarla geçti yanından; aralarında bir kıvılcım çaktı kuşkusuz – kız onun haline güldü, o da o sokak kadınının sorununu aklından geçirip tatlı tatlı gülümsedi; konuşacak değillerdi elbette. Clarissa'ya ise onu sevdiğini söyleyecekti, açık seçik. Bir zamanlar Peter Walsh'ı kıskanmıştı; Clarissa ile onu. Ama Clarissa hep Peter Walsh'la evlenmemekle doğruyu yaptığını söylerdi, Clarissa'yı iyi tanırdı, bu dediği doğruydu; Clarissa birine dayanmak isterdi. Zayıf olduğundan değil, ama destek isterdi.

Buckingham Sarayı'na gelince (beyazlar giymiş, seyircileri selamlayan yaşlı bir primadonna gibiydi), belli bir saygınlığı var tabii, diye düşündü Richard, garipti ama itici de gelmiyordu göze, ne de olsa milyonlarca insanın (Kral'ın arabayla çıkışını görmek için kapıda küçük bir kalabalık birikmişti) gözünde bir semboldü o; Kraliçe Viktorya'nın anıtına (gözünde bağa gözlüğüyle Kensington'dan geçtiğini hatırlıyordu onun), beyaz tümseğine, dalgalanan anneliğine bakarken bir çocuğun eline bir kutu tuğla verilse bundan iyisini yapardı, diye düşündü; ama Horsa'nın soyundan gelenler tarafından yönetilmekten hoşlanıyordu; devamlılıktan hoşlanıyordu; geçmişin geleneklerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasından da. Çok önemli bir çağda yaşıyorlardı. Gerçekten de, kendi hayatı bir mucizeydi; yanılıp başka türlü olduğunu sanmamalıydı; işte buradaydı, hayatının en güzel döneminde, Clarissa'ya onu sevdiğini söylemek üzere Westminster'deki evine gidiyordu. Mutluluk budur işte, diye düşündü.

Budur, diye düşünüyordu Dean's Yard'a girerken. Big Ben saat başını vurmaya başlıyordu, önce uyarıyordu, melodik bir sesle; sonra saat vuruyordu, kesin. Öğle yemeği davetleri yüzünden bütün bir öğle sonrası ziyan oluyor, diye düşündü, evinin kapısına yaklaşırken.

Big Ben'in sesi, çalışma masasının başında sinir içinde, tedirgince oturan Clarissa'nın salonuna doldu. Ellie Henderson'u partiye davet etmediği doğruydu; ama bunu kasıtlı yapmıştı. Şimdi de Mrs. Marsham kalkmış, Ellie gelmeyi çok istiyor, ben de ona Clarissa'dan seni davet etmesini rica ederim, dedim, diye yazıyordu.

Neden Londra'daki bütün sevimsiz kadınları partilerine davet etmek zorunda olsundu ki? Mrs. Marsham neden burnunu sokuyordu ki? Elizabeth saatlerdir Doris Kilman'la odaya kapanmıştı. Bundan daha iğrenç bir şey düşünemiyordu Clarissa. Bu saatte o kadınla birlikte dua etmek. Saatin sesi salonu hüzünlü dalgasıyla doldurdu; yoğunlaşıp bir kez daha daha yayılmak üzere geri çekildi, Clarissa kapıya bir şeyin sürtündüğünü, tırmaladığını duyup şaşırdı. Kim olabilirdi bu saatte? Üç olmuş saat, üç olmuş aman Tanrı'm! Ezici bir doğruluk ve soylulukla üçü vurdu saat; başka da bir şey

duymadı Clarissa; ama kapının tokmağı çevrildi ve içeri Richard girdi! Bu ne sürpriz! Richard girdi içeri, elinde çiçeklerle. Bir keresinde mahcup etmişti Richard'ı; İstanbul'da; öğle yemeği davetlerinin olağanüstü eğlenceli olduğu söylenen Lady Bruton da Clarissa'yı davet etmemişti. Richard çiçekleri uzatıyordu – güller, kırmızı ve beyaz güller. (Ama Richard bir türlü Clarissa'yı sevdiğini söyleyemiyordu; açık seçik söyleyemiyordu.)

Ne kadar güzeller, dedi Clarissa, çiçekleri alırken. Anlıyordu; Richard bir şey söylemese de anlıyordu Clarissa'cığı. Çiçekleri şöminenin rafının üzerindeki vazolara koydu. Ne güzel görünüyorlar, dedi. Eğlenmiş miydi Richard? Lady Bruton kendisini sormuş muydu? Peter Walsh dönmüştü. Mrs. Marsham mektup göndermişti. Ellie Henderson'u davet etmeli miydi? Şu Kilman karısı üst kattaydı.

"Gel beş dakika oturalım," dedi Richard.

Salon bomboş görünüyordu. Bütün sandalyeler duvarın dibine çekilmişti. Neler oluyordu burada böyle? Ah, davet içindi; yo, unutmamıştı tabii partiyi. Peter Walsh dönmüştü demek. Ah, evet, gelmişti Clarissa'ya. Boşanacaktı Peter; oralarda bir kadına âşık olmuş. Hiç mi hiç değişmemişti. Clarissa da giyeceği elbiseyi onarırken...

"Tam Bourton'u düşünüyordum," dedi Clarissa.

"Hugh vardı yemekte," dedi Richard. Clarissa onunla da görüşmüştü. Eh, Hugh gitgide dayanılmaz oluyordu. Evelyn'e kolye almalar filan; acayip şişmanlamıştı; tahammül dışı eşeğin tekiydi.

"'Onunla evlenebilirdim' diye düşündüm," dedi Clarissa, küçük papyonuyla karşısında oturan Peter'i aklından geçirerek; durmadan çakısını açıp kapatıyordu. "Her zamanki gibiydi, bilirsin işte."

Yemekte ondan söz ediyorlardı, dedi Richard. (Ama Clarissa'ya seni seviyorum, diyemedi. Elini tuttu. Mutluluk budur, diye düşündü.) Millicent Bruton için *Times*'a bir mektup yazmışlardı. Hugh zaten ancak bu işe yarardı.

"Ya sevgili Miss Kilman'ımız?" diye sordu Richard. Clarissa güllere bayılmıştı; ilk başta hepsi bir aradaydı, şimdiyse kendiliklerinden

açılıyorlardı.

"Tam yemeğimiz bitmişti ki Kilman göründü," dedi Clarissa. "Elizabeth kıpkırmızı oldu. Odaya kapandılar. Sanırım dua ediyorlar."

Tanrım! Richard hiç hoşlanmamıştı bundan; ama kendi haline bırakılırsa bu tür şeyler geçer giderdi.

"Sırtında yağmurluğu, elinde şemsiyesiyle," dedi Clarissa.

"Seni seviyorum" dememişti Richard; ama Clarissa'nın elini tutuyordu. Mutluluk budur, budur işte, diye düşündü.

"Ama Londra'daki bütün sevimsiz kadınları partime davet etmek zorunda mıyım?" dedi Clarissa. *Mrs. Marsham* bir parti verseydi Clarissa'nın konuklarını çağırır mıydı?

"Zavallı Ellie Henderson," dedi Richard – Clarissa'nın partilerini bu kadar önemsemesi çok tuhafına gidiyordu.

Richard bir salonun görüntüsünün nasıl olacağından hiç anlamazdı. Ama ne diyebilirdi ki?

Eğer Clarissa bu kadar kendine dert edecekse Richard onun parti vermesine izin vermeyecekti. Peter'le evlenmiş olmayı mı tercih ederdi? Ama gitmeliydi Richard.

Gitmeliyim, dedi ayağa kalkarken. Ama bir şey söyleyecekmiş gibi bir an kaldı olduğu yerde; Clarissa meraklandı. Ne diyecekti? Neden? Güller vardı ya.

"Komite toplantısı mı?" diye sordu, Richard kapıyı açarken.

"Ermeniler," dedi Richard; "Arnavutlar," demiş de olabilirdi.

İnsanların onuru vardır; yalnızlıkları; karı ile koca arasında bile bir uçurum bulunur; ve insan buna saygı duymalıdır, diye düşündü Clarissa, Richard'ın kapıyı açmasını seyrederken; çünkü insan özgürlüğünü ya da özsaygısını yitirmeden kendiliğinden vazgeçmez ondan, ya da arzusu dışında kocasının elinden almaz – ne de olsa paha biçilmez bir şeydir onur.

Richard elinde bir yastık ve bir örtüyle döndü.

"Öğle yemeğinden sonra bir saat dinleneceksin," dedi. Sonra da çıkıp gitti.

Tipik Richard! Sonsuza kadar "Öğle yemeğinden sonra bir saat dinlenme" diyecekti, nedeni de bir zamanlar bir doktorun bunu tavsiye etmiş olmasıydı. Doktorların söylediklerini kelimesi kelimesine uygulamak tam da ona göreydi; onun harika, eşsiz yalınlığının bir parçasıydı, hiç kimse onun kadar yalın olamazdı; Clarissa ile Peter tartışarak boşa zaman harcarken o gidip işini görürdü. Clarissa'yı kanepeye oturtup, getirdiği güllere bakarken bırakmıştı, kendisi o arada Ermenilerine, Arnavutlarına gitmek üzere Avam Kamarası'nın yolunu yarılamıştı bile. İnsanlar "Clarissa Dalloway şımartılmış" derlerdi. Clarissa gülleriyle ilgilendiği kadar ilgilenmezdi Ermenilerle. Yok edilmişler, sakatlanmışlar, donmuşlardı, zalimliğin ve adaletsizliğin kurbanlarıydılar (Richard'ın durmadan böyle söylediğini duymuştu) –yo, Arnavutlar için hiçbir şey hissedemiyordu doğrusu, yoksa Ermeniler miydi? Ama güllerini seviyordu (bunun Ermenilere yararı yok muydu?)– sadece bu çiçeklerin koparılmasına katlanabilirdi. Ama Richard çoktan Avam Kamarası'na gitmiş olmalıydı, Clarissa'nın bütün sorunlarına çözüm bulduktan sonra komite toplantısına katılmıştı. Ama ne yazık ki çözüm bulduğu doğru değildi. Ellie Henderson'un neden çağrılmayacağını anlayamıyordu. Richard istediği için Clarissa söz dinleyecekti elbette. Madem ki yastık getirmişti Richard, Clarissa da uzanacaktı... Ama –ama– ama nedenini bir türlü bilemese de neden birden böyle son derece mutsuz hissediyordu kendini? Bir inci tanesini ya da pırlantayı otların arasına düşürüp uzun otları dikkatle iki yana ayırıp boşuna bir çabayla orayı burayı araştıran ve sonunda onu otların dibinde bulan biri gibi her şeyi bir bir aklından geçiriyordu; yo, Richard bu ikinci sınıf beyinle asla kabineye giremez diyen Sally Seton'u düşünmüyordu (yine hatırlamıştı bunu); hayır, buna aldırdığı yoktu; Elizabeth ya da Doris Kilman da değildi; bunların hepsi birer gerçekti. Kendisini tedirgin edense bir duyguydu, hoş
olmayan bir duygu, belki de sabah saatlerinden kalmıştı; Peter'in söylediği bir şeydi belki, kendisinin sıkıntısıyla birleşmişti, yatak odasında şapkasını çıkarırken; Richard'ın sözleri de üzerine eklenmişti, ama ne demişti Richard? İşte gülleri buradaydı. Clarissa'nın davetleri! Buydu işte!

Davetleri! İkisi de acımasızca eleştirmişlerdi onu bu yüzden, haksızca alay etmişlerdi partileriyle. Buydu işte! Buydu!

Pekâlâ, nasıl savunacaktı kendisini Clarissa? Tedirginliğinin nedenini anladığı için artık içi rahattı. O ikisi, ya da en azından Peter, onun kendisini zorla kabul ettirmekten hoşlandığını düşünüyordu; çevresinde ünlü kişilerin, büyük isimlerin bulunmasından hoşlandığını; kısacası kendini beğenmiş olduğunu düşünüyordu. Eh, Peter böyle düşünebilirdi. Richard ise, kalbine iyi gelmeyeceğini bilmesine rağmen heyecandan hoşlanmasını budalalık sayıyordu. Çocukça bir şey olduğunu düşünüyordu. İkisi de yanılıyordu. Clarissa sadece yaşamayı seviyordu.

"Bu yüzden yapıyorum," dedi, yüksek sesle, hayata.

Kanepenin üzerinde öyle soyutlanmışçasına, özgürce yatarken, apaçık hissettiği şey somutlaştı; fısıldayarak, perdeleri uçurarak, sokaktan gelen güneşli, sıcak soluklu seslerle somutlaştı. Ama ya Peter, "Evet, evet ama senin partilerin, ne anlamı var onların?" deseydi, Clarissa'nın söyleyebileceği tek şey (ve bunu kimsenin anlaması beklenemezdi), bir ikram onlar, demek olurdu, ama bu da müthiş muğlak bir laftı. Hem Peter kim oluyordu da hayatın sadece denizlerde dolaşmaktan ibaret olduğunu sanıyordu? Her zaman âşık olan Peter, hep yanlış kadına âşık olan Peter? Nasıl bir şey senin aşkın? diye sorabilirdi Peter'e. Alacağı yanıtı da biliyordu; dünyanın en önemli şeyidir diyecekti, hiçbir kadın onu anlayamıyordu. Pekâlâ. Hem kendisinin aklındakileri anlayacak erkek var mıydı acaba? Hayat hakkındaki düşüncelerini? Peter'in ya da Richard'ın, ortada hiçbir neden yokken parti vermek için kendilerini sıkıntıya sokacaklarını hayal bile edemiyordu.

Ama şimdi zihninde daha derine, insanların söylediklerinin altına inerse (onların hükümleri nasıl da yüzeysel, nasıl da bölük pörçüktür!), hayat dediği bu şeyin kendisi için anlamı neydi? Ah, ne kadar garipti. South Kensington'da Filanca Falanca vardı; Bayswater'da birisi; ve örneğin Mayfair'de de bir başkası. Ve Clarissa onların varlığını sürekli hissediyordu; ziyan oluyor, diyordu; ne kadar yazık; ah, keşke bir araya

getirilebilselerdi; bu yüzden kendisi yapıyordu bunu. Bir ikramdı bu; bir araya getirmekti, yaratmaktı; ama kim için?

İkram olsun diye ikramdı, belki de. Her neyse, Clarissa'nın yeteneğiydi bu. Bunun dışında kayda değer en ufak bir şeye sahip değildi; ne düşünebilir, ne yazabilir hatta ne de piyano çalabilirdi. Ermenilerle Türkleri birbirine karıştırırdı; başarıdan hoşlanırdı; rahatsızlıktan nefret ederdi; sevilmeliydi; bir alay saçma sapan laf ederdi; şimdi bile Ekvator nedir deseniz yanıtını bilmezdi.

Her neyse, günlerin birbirini izlemesi, çarşamba, perşembe, cuma, cumartesi; sabahları uyanması; gökyüzünü görmesi; parkta gezinmesi; Hugh Whitbread ile buluşması; sonra ansızın Peter'in çıkagelmesi; sonra şu güller; bütün bunlar yeterliydi. Ondan sonra ne kadar da inanılmazdı ölüm! Her şeyin sona ermesi; Clarissa'nın bütün bunları nasıl sevmiş olduğunu dünyada kimse bilmeyecekti; nasıl, her an...

Kapı açıldı. Elizabeth annesinin dinlendiğini biliyordu. Sessizce girdi içeri. Kımıldamadan durdu. Acaba yüz yıl kadar önce kazazede bir Moğol Norfolk kıyılarında karaya çıkmıştı da (Mrs. Hilbery böyle söylüyordu) Dalloway ailesinin hanımlarıyla mı birleşmişti? Çünkü Dalloway'ler genellikle sarışın, mavi gözlü olurlardı, Elizabeth ise tam tersine esmerdi, solgun yüzünde Çinlilere benzeyen gözleriyle Şarklı bir muammaydı; nazikti, saygılıydı, sakindi. Çocukken müthiş bir mizah duygusu vardı; ama şimdi, on yedisinde, neden böyle ciddileştiğini Clarissa asla anlayamıyordu; bir sümbül gibiydi, parlak yeşil yaprakların arasında, yeni yeni patlamış goncalarıyla, güneş yüzü görmemiş bir sümbül.

Elizabeth kıpırdamadan durmuş, annesine bakıyordu; ama kapı aralıktı, ve kapının dışında Miss Kilman vardı, Clarissa biliyordu bunu; sırtında yağmurluğuyla Miss Kilman, onların konuşmalarına kulak veriyordu.

Evet, Miss Kilman sahanlıkta duruyordu, yağmurluk giymişti ama nedeni vardı. İlki, ucuzdu; ikincisi, kırkını geçmişti; ve ne de olsa kimsenin hoşuna gitmek için giyinmiyordu. Üstelik yoksuldu; hem de çok yoksul. Yoksa Dalloway'ler gibi insanlardan iş alır mıydı; iyi davrandıklarının düşünülmesinden hoşlanan zenginlerden. Doğrusu hakkını vermek

gerekirdi, Mr. Dalloway iyi davranmıştı. Ama Mrs. Dalloway öyle değildi. Lütuf yapar gibiydi o. En değersiz tabakadandı Mrs. Dalloway, yüzeysel kültüre sahip zenginler sınıfındandı. Pahalı şeylerle kuşatılırlardı bunlar; tablolar, halılar, bir sürü hizmetkâr. Dalloway'lerin kendisi için yaptıkları her şeyi fazlasıyla hak ettiğini düşünüyordu.

Aldatılmıştı. Evet, hiç de abartmıyordu, bir genç kızın mutlu olmaya hakkı yok muydu? Mutluluğu hiç tatmamıştı, hem böyle hantal ve yoksulken nasıl tadacaktı ki. Ve sonra, Miss Dolby'nin okulunda eline tam bir fırsat geçecekken savaş patlak vermişti; yalan söylemeyi de asla becerememişti. Miss Dolby onun Almanlar hakkındaki fikirlerini paylaşan insanların yanında daha mutlu olacağını düşünmüştü. Gitmek zorunda kalmıştı. Ailesinin Alman asıllı olduğu doğruydu; on sekizinci yüzyılda soyadları Kiehlman diye yazılıyordu; ama erkek kardeşi öldürülmüştü. Bütün Almanların kötü olduğuna inanıyormuş gibi yapmadığı için onu kovmuşlardı; Alman arkadaşları vardı, hayatının en mutlu günlerini Almanya'da geçirmişti. Bereket tarih dersi verebiliyordu. Bulduğu işi kabullenmek zorundaydı. Friends'lerin yanında çalışırken Mr. Dalloway'le karşılaşmıştı. Kızına tarih dersi vermesini istemişti (doğrusu çok yüce gönüllü davranmıştı adam). Ayrıca başka dersler de vermişti vs. Sonra Hz. İsa görünmüştü ona (bu noktada hep başını öne eğerdi). Işığı iki yıl üç ay önce görmüştü. Artık Clarissa Dalloway gibi kadınları kıskanmıyordu; onlara acıyordu.

Yumuşak halının üzerinde durup manşonlu küçük kız gravürüne bakarken acıyordu o kadınlara ve gönülden tiksiniyordu. Bunca lükse boğulmuşlarken her şey nasıl iyiye gidebilirdi? Kanepede uzanıp yatıyor demek yerine –"Annem dinleniyor," demişti Elizabeth– bir fabrikada olmalıydı Clarissa; bir tezgâhın arkasında; Mrs. Dalloway ve bütün o kibar hanımlar!

İçi yanarak iki yıl üç ay önce bir kiliseye girmişti Miss Kilman. Rahip Edward Whittaker'ın vaazını, çocukların söyledikleri ilahileri dinlemişti; kutsal ışıkların indiğini görmüştü; orada otururken, müzikten mi yoksa seslerden mi bilinmez (akşamları yalnız kaldığında bir kemana sığınıp

avunurdu; ama çıkan ses dayanılır gibi değildi, müzik kulağı yoktu), içinde kaynayıp kabaran sıcak ve karmaşık duygular hafiflemişti, doya doya ağlamış, sonra Mr. Whittaker'ın Kensington'daki evine gitmişti. Tanrı'nın eli bu, demişti rahip. Tanrı ona yol göstermişti. Şimdi, ne zaman o acı veren duygular yüreğini kavursa, ne zaman içi Mrs. Dalloway'e karşı nefretle dolsa, dünyaya diş bilese, Tanrı'yı düşünüyordu. Mr. Whittaker'ı düşünüyordu. Öfkenin yerini sükûnet alıyordu. Damarlarına tatlı bir zevk yayıldı, dudakları aralandı ve sırtında yağmurluğuyla sahanlıkta azametle dururken, kızıyla birlikte odadan çıkan Mrs. Dalloway'e gözlerini ayırmadan, kötücül bir dinginlikle baktı.

Elizabeth eldivenlerini unuttuğunu söyledi. Miss Kilman'la annesinin birbirlerinden nefret etmeleri yüzündendi. Onları yan yana görmeye tahammül edemiyordu. Eldivenlerini aramak için üst kata koştu.

Oysa Miss Kilman Mrs. Dalloway'den nefret etmiyordu. Sarımsı yeşil gözlerini Clarissa'ya çevirdi, onun ufak pembe yüzünü, narin bedenini, tazelik ve moda kokan havasını gördü; aptal! diye geçirdi içinden, budala! Ne keder bilirsin sen ne de zevk; hayatını boşa harcadın! Ve Mrs. Dalloway'in hakkından gelmek, maskesini düşürmek için bastıramadığı bir arzu yükseldi içinde. Onu yere serebilse rahatlayacaktı. Ama Miss Kilman onun bedenine değil ruhuna boyun eğdirmek, kendi üstünlüğünü hissettirmek istiyordu, o ruhun alaycılığını yok etmeliydi. Ah bir ağlatabilseydi onu; mahvedebilseydi; aşağılayabilseydi; ağlaya ağlaya çöktürebilseydi yere, sen haklısın, dedirtebilseydi! Ama bu Tanrı'nın elinde olan bir şeydi, Miss Kilman'ın değil. Dinin zaferi olacaktı. İçi öfke doluydu, kötü kötü baktı ona.

Clarissa şaşkına dönmüştü. Bu Hıristiyan – bu kadın! Bu kadın kızını elinden almıştı! Görünmeyen varlıklarla teması vardı demek! Şişman, çirkin, sıradandı, ne nazikti ne de zarif, hayatın anlamını bu mu bilecekti!

"Elizabeth'i alışverişe mi götürüyorsunuz?" dedi Mrs. Dalloway.

Evet öyle, dedi Miss Kilman. Karşılıklı durdular. Miss Kilman hoşa gitmek için çabalayacak değildi. Hayatını her zaman çalışarak kazanmıştı. Çağdaş tarih konusundaki bilgisi kusursuzdu. İnandığı amaçlar için düşük

gelirinden bir kenara onca para ayırıyordu; oysa bu kadın hiçbir şey yapmıyordu, hiçbir şeye inanmıyordu; kızını yetiştirmişti – işte Elizabeth gelmişti, soluk soluğaydı o güzel kız.

Demek alışverişe gidiyorlardı. Tuhaftı, Miss Kilman karşısında dururken (ilkel bir savaş için silah kuşanan tarih öncesi bir canavarın gücü ve sessizliğiyle duruyordu orada gerçekten), saniye saniye nasıl da aklından çıkardı onu Clarissa, nefreti (fikirlere değil insanlara karşıydı) dağıldı, onun kötülüğü silindi, boyu ufaldı, saniyeler geçtikçe sadece yağmurluk giymiş bir Miss Kilman olup çıktı, Tanrı bilir ya Clarissa'nın içinden ona yardım etmek bile gelebilirdi.

Canavarın böyle küçülmesi güldürdü Clarissa'yı. O ikisine güle güle derken de gülüyordu.

Birlikte aşağıya indiler, Miss Kilman ile Elizabeth.

Ansızın kapıldığı bir dürtüyle, içini yakan bir acıyla, çünkü bu kadın kızını elinden alıyordu, tırabzandan sarkıp, "Partiyi unutma! Bu geceki partimizi unutma!" diye seslendi Clarissa.

Ama Elizabeth sokak kapısını açmıştı bile; kapının önünden bir kamyonet geçiyordu; Elizabeth yanıt vermedi.

Aşk ve din! diye düşündü Clarissa, salona dönerken; tir tir titriyordu. Ne kadar iğrençler, ne kadar iğrenç! Miss Kilman'ın kendisi karşısında olmayınca o kadını düşünmek boğuyordu Clarissa'yı. Dünyanın en acımasız şeyleri, aşk ve din, diye düşündü, onları öyle beceriksiz, öfkeli, hükmedici, iki yüzlü, kıskanç çok zalim ve vicdansızca bir yağmurluğa bürünüp sahanlıkta konuşulanları gizlice dinlerken görmüştü çünkü. Kendisi hiç kimseyi inancından vazgeçirmeye çalışmış mıydı? Herkesin olduğu gibi kalmasını istememiş miydi? Karşıda oturan yaşlı hanımın merdiveni çıktığını gördü. Çıkmak istiyorsa çıksın yukarıya; durmak istiyorsa dursun; sonra da bırakın, Clarissa'nın sık sık gördüğü gibi, yatak odasına girsin, perdelerini aralasın, ve sonra yeniden odanın dibine gidip görünmez olsun. İnsan saygı duyardı buna – gözetildiğinden habersizce pencereden bakan o yaşlı kadına. Bunda bir ağırbaşlılık vardı – ama aşk ve din, ruhun mahremiyetini mahvederlerdi, ya da her neyse onu. O iğrenç

Kilman mahvederdi. Yine de yaşlı kadını seyreden Clarissa'nın içinden ağlamak geldi.

Aşk da mahvediciydi. Güzel olan, doğru olan ne varsa gidiyordu. Peter Walsh'ı ele alın örneğin. Çekici, akıllı, her konu hakkında fikir sahibi bir adam. Örneğin Papa hakkında bir şey bilmek isterseniz, ya da Addison hakkında, ya da insanlar nasıldır, şunun bunun anlamı nedir gibi incir çekirdeği doldurmayan şeylerden söz etmek isterseniz, Peter kimsenin bilmediğini bilirdi. Clarissa'ya yardım eden Peter olmuştu; ona kitaplarını ödünç veren de oydu. Ama bir de şu âşık olduğu kadınlara bir bakın – adi, değersiz, sıradan. Âşık Peter'i düşününce – bunca yıl sonra Clarissa'yı görmeye geliyor ve konuştuğu konu ne? Kendisi. Ne korkunç bir tutku! diye düşündü Clarissa. Ne kadar berbat bir tutku! diye düşündü, bir yandan Kilman'la Elizabeth'ciğinin Ordu Pazarları'na yürüdüklerini aklından geçirirken.

Big Ben üç buçuğu vurdu.

Yaşlı hanımın (onca yıldır komşuydular) o sese, o ipliğe bağlıymışçasına pencereden çekildiğini görmek ne kadar tuhaftı, hatta dokunaklıydı. Bu ses ne kadar devasa olsa da o kadınla bir ilgisi vardı. Parmak aşağıyı, ta aşağıyı gösteriyordu, sıradan şeylerin ortasını ve o ânı önemli kılıyordu. O sesi duyunca, diye hayal etti Clarissa, kadın yerinden kımıldamaya, gitmeye zorlanmıştı, ama nereye? Kadın arkasını dönüp gözden kaybolurken Clarissa onu izlemeye çalıştı, yatak odasının arka tarafında hareket eden beyaz bonesini seçebiliyordu. Kadın hâlâ odadaydı, arka tarafta kıpırdanıp duruyordu. Mucize bu ise, gizem bu ise o zaman inançlara ve dualara ve yağmurluklara ne gerek var, diye düşündü Clarissa; şifonyerle tuvalet masası arasında gidip geldiğini görebildiğim o yaşlı hanımsa mucize, diye düşündü. Hâlâ görebiliyordu onu. Kilman çözdüm diyebilirdi bu büyük mucizeyi, Peter de aynısını söyleyebilirdi, ama Clarissa ikisinin de çözmenin kenarından bile geçmeyeceklerine inanıyordu, mucize sadece şuydu: Burada bir oda vardı, orada da bir başka oda. Bunu din çözebilir miydi, ya da aşk?

Aşk – ama işte şu öteki saat, Big Ben'den hep iki dakika sonra çalan saat, kucağı ıvır zıvırla dolu, ayaklarını sürüyerek geldi, hepsini boşalttı, sanki Big Ben hazretlerinin kuralı koyması çok iyiydi, çok önemli, çok doğruydu, ama Clarissa'nın ayrıca her türlü ayrıntıyı düşünmesi gerekiyordu –Mrs. Marsham, Ellie Henderson, buz için kaplar– her türlü ayrıntı denizin yüzeyindeki bir altın tabaka gibi dümdüz uzanan o önemli vuruşun hemen arkasından sel gibi boşaldı, birbirinin üstüne binerek, yuvarlanarak geldi. Mrs. Marsham, Ellie Henderson, buz için çanaklar. Hemen telefon etmeliydi.

Kucağı ıvır zıvırla dolu olarak Big Ben'in peşinden gecikerek gelen saat akarcasına, zahmetle çaldı. Arabaların saldırısının, kamyonetlerin gaddarlığının, sayısız sevimsiz erkeğin, gösteriş meraklısı kadının hızlı adımlarının, bürolarla hastanelerin kubbeleri ve sivri kulelerinin çarpıp kırdığı, ıvır zıvır dolu bu kucaktaki son kalıntılar, durulmakta olan bir dalgadan püsküren sular gibi "Etin sesidir bu," demek üzere sokakta bir an duraklamış olan Miss Kilman'ın üstüne fışkırdı.

Denetlemesi gereken, etiydi. Clarissa Dalloway onu aşağılamıştı. Bunu bekliyordu. Ama yenememişti; etine hükmedememişti. Çirkindi, hantaldı, böyle olduğu için alay etmişti Clarissa Dalloway kendisiyle; ve bedensel arzularını yeniden uyarmıştı, çünkü Clarissa'nın yanında çirkin görünmek rahatsız ediyordu onu. Onun gibi konuşamıyordu da. Ama neden ona benzemek istiyordu? Neden? Mrs. Dalloway'den ölesiye nefret ediyordu. Ağırbaşlı değildi. İyi yürekli değildi. Hayatı gösteriş ve aldatmacadan ibaretti. Yine de alt edilmişti Doris Kilman. Aslında Clarissa Dalloway suratına güldüğünde neredeyse gözyaşlarına boğulacaktı. "Etin sesi bu, etin sesi" diye geveledi (yüksek sesle konuşmayı alışkanlık edinmişti), bu şiddetli ve can yakıcı duyguyu bastırmaya çalışarak Victoria Sokağı'nda yürürken. Tanrı'ya dua etti. Çirkin olmamak onun elinde değildi; güzel elbiseler alacak parası yoktu. Clarissa Dalloway gülmüştü – ama posta kutusuna varana kadar dikkatini başka bir şeyde toplayacaktı. Hem Elizabeth yok muydu? Başka bir şey düşünecekti; Rusya'yı düşünecekti; posta kutusuna varana kadar.

Kırlar ne güzeldir, dedi, kendisini hor gören, küçümseyen, dışlayan dünyaya karşı hissettiği o şiddetli kinle Mr. Whittaker'ın öğüdüne uyup mücadele edecekti. İnsanların görmeye katlanamadıkları sevimsiz bedenine verilen ceza gurur kırıcıydı. Saçına nasıl bir biçim verirse versin alnı yumurtaya benziyordu, çıplak ve beyazdı. Ne giyse yakışmıyordu. Ne alırsa alsın. Ve bir kadın için bunun anlamı karşı cinsten biriyle asla tanışamamaktı elbette. Hiç kimsenin gözbebeği olamayacaktı. Son zamanlarda, yaşama amacının Elizabeth'i saymazsa, sadece yemek yemek olduğunu düşünür olmuştu; küçük keyifleri bir de: akşam yemeği; çayı; geceleri kullandığı sıcak su torbası. Ama savaşmalıydı insan; galip gelmeliydi; Tanrı'ya inanmalıydı. Mr. Whittaker onun bir amaç uğruna var olduğunu söylemişti. Ama çekilen acıları kimse bilmiyordu! Eliyle çarmıhı işaret ederek, Tanrı bilir, demişti Mr. Whittaker. Ama Clarissa Dalloway gibi kadınlar kaçıp kurtulabilirken kendisi neden acı çeksindi ki? İnsan bilgiye acı çekerek ulaşır, demişti Mr. Whittaker.

Posta kutusunun yanından geçmişti, Elizabeth Ordu Pazarları'nın dingin kahverengi tütün bölümüne girerken o hâlâ Mr. Whittaker'ın bilginin acı çekmeyle ve beden yoluyla elde edildiğine dair söylediklerini kendi kendine mırıldanı-
yordu. "İnsanın eti," diye mırıldandı.

Hangi bölüme girmek istiyordu, diyerek düşüncelerini böldü Elizabeth.

"Jüponlarınkine," diye kesip attı Miss Kilman ve doğruca asansöre yürüdü.

Yukarı çıktılar. Elizabeth onun önüne düşüp sağa-sola götürdü; büyük bir çocukmuş, hantal bir savaş gemisiymiş gibi dalgın dalgın yürüyen Miss Kilman'a rehberlik etti. Kahverengi, süslü-püslü, çizgili, fırfırlı, sert, incecik jüponlar vardı; o dalgınlıkla kötü şeyler seçti Miss Kilman, tezgâhtar kız onu deli sanmış olmalıydı.

Aldıkları paketlenirken Elizabeth Miss Kilman'ın ne düşündüğünü merak etti. Kendini toparlayarak ayağa kalkan Miss Kilman, çayımızı içelim, dedi. Çaylarını içtiler.

Elizabeth, acaba Miss Kilman'ın karnı aç mı diye merak etti. Hep böyle yerdi o, hem de kendini vererek, sonra durmadan yanlarındaki tezgâhta duran pasta tepsisine takılırdı gözleri; sonra, bir hanımla çocuğu masaya oturup çocuk pastayı önüne çekince Miss Kilman gerçekten de bozuluyor olabilir miydi? Evet, gerçekten bozulurdu Miss Kilman. O pastayı kendisine isterdi çünkü, pembe olanını. Yemek yemek, elinde kalan hemen hemen tek zevkti, bu zevki bile baltalanıyordu şimdi!

İnsanlar mutlu olduğunda yedeklerinde bir şey mutlaka bulunur, demişti Elizabeth'e; oysa kendisi lastiksiz bir tekerlek gibiydi (bu tür mecazlardan hoşlanırdı), her çakıltaşında zıplardı, böyle demişti bir salı sabahı, ders bittikten sonra kalıp, "okul çantam" dediği kitap torbası elinde, şöminenin yanında dururken. Savaştan da söz açmıştı. Ne de olsa İngilizlerin her zaman haklı olmadığını düşünen insanlar da vardı. Kitaplar vardı. Toplantılar yapılıyordu. Farklı görüşler vardı. Elizabeth filancayı dinlemeye gelir miydi (son derece tuhaf görünümlü bir ihtiyar)? Sonra Miss Kilman onu alıp Kensington'da bir kiliseye götürmüş, orada bir din adamıyla çay içmişlerdi. Miss Kilman Elizabeth'e kitaplarını ödünç vermişti. Hukuk, tıp, politika, senin kuşağındaki kadınlara bütün meslekler açık, demişti Miss Kilman. Kendisine gelince, kariyeri mahvolmuştu, ve bu onun suçu muydu? Ne diyorsunuz, demişti Elizabeth, tabii değil.

Annesi seslenir, Bourton'dan bir hediye sepeti geldi derdi. Acaba Miss Kilman çiçek ister miydi? Annesi Miss Kilman'a her zaman çok nazik davranırdı, ama Miss Kilman çiçek demetini elinde ezerdi; sohbet etmeyi de bilmezdi, Miss Kilman'ın ilgisini çeken şeyler annesini sıkardı, Miss Kilman'la annesi yan yana gelmemeliydiler; Miss Kilman kasılır, basitleşirdi. Ama insanı ürkütecek derecede akıllıydı. Elizabeth daha önce yoksulları hiç düşünmemişti. Kendileri istedikleri her şeye sahiptiler – annesi her gün kahvaltısını yatakta yapardı; Lucy ona taşırdı kahvaltısını. Yaşlı kadınlardan hoşlanırdı düşes oldukları ya da bir lordun soyundan geldikleri için. Ama Miss Kilman "Dedemin Kensington'da yağ ve boya satılan bir dükkânı vardı," demişti (o salı sabahlarından birinde, ders

bittikten sonra). Miss Kilman Elizabeth'in tanıdığı insanlara benzemiyordu, insan onun yanında kendini ezik hissediyordu.

Miss Kilman bir fincan çay daha içti. Elizabeth de şarklı suratı, anlaşılmaz gizemiyle dimdik oturdu yanında; hayır, başka bir şey istemiyordu. Eldivenlerini arandı, beyaz eldivenlerini. Masanın altındaydılar. Ah, ama gitmemeliydi Elizabeth! Miss Kilman bırakamazdı onu, bu gençlik, ne kadar güzeldi bu kız, onu gerçekten seviyordu. İri eli masanın üzerinde açılıp kapanıyordu.

Ama biraz da yassı galiba, diye düşündü Elizabeth. Gerçekten gitmek istiyordu.

Oysa Miss Kilman, "Pastamı daha bitirmedim," dedi.

O zaman elbette bekleyebilirdi Elizabeth. Ama burası çok havasızdı.

"Bu geceki partiye katılacak mısın?" diye sordu Miss Kilman. Elizabeth katılacağını sanıyordu; annesi öyle istiyordu. Partiler senin başını döndürmemeli, dedi Miss Kilman, çikolatalı pastanın kalan ucuna çatalıyla dokunurken.

Partilerden pek hoşlanmam, dedi Elizabeth. Miss Kilman ağzını açtı, çenesini hafifçe öne uzattı ve çikolatalı pastanın kalanını yuttu, sonra parmaklarını temizledi, fincanındaki çayı çalkaladı.

Çatlayacaktı neredeyse, öyle hissediyordu. Öylesine korkunçtu çektiği acı. Elizabeth'i eliyle kavrayabilseydi, sıkıca tutabilseydi, ona sonsuza kadar sadece kendisi sahip olabilseydi ve sonra ölseydi; bütün istediği buydu. Ama burada oturuyor, söyleyecek bir şey bulamıyordu; Elizabeth'in kendisine sırt çevirdiğini görmek; onun bile kendisini itici bulduğunu hissetmek – bu kadarı çok fazlaydı; buna dayanamazdı. Kalın parmakları içeri kıvrıldı.

"Ben partilere hiç gitmem," dedi Miss Kilman, Elizabeth'i gitmekten alıkoymak amacıyla. "İnsanlar beni partiye davet etmezler" – bunu söyler söylemez yıkılmasına yol açanın bu bencillik olduğunu anladı; Mr. Whittaker kendisini uyarmıştı; ama elinde değildi işte. Öyle acı çekmişti ki. "Zaten neden davet etsinler ki beni?" dedi. "Çirkinim ben, mutsuzum." Saçmaladığının farkındaydı. Ama –ellerinde paketlerle, kendisinden nefret

ederek– yanından geçen insanlar yüzünden öyle söylemişti. Bununla birlikte Doris Kilman'dı o. Diploması vardı. Bir mevki edinmişti. Çağdaş tarih hakkındaki bilgisi saygıdan da fazlasını hak ediyordu.

"Kendime acımıyorum," dedi. "Acıdığım... senin annen" diyecekti, ama hayır, bunu diyemezdi, Elizabeth'e diyemezdi. "Acıdığım, başkaları," dedi, "daha fazla acıyorum onlara."

Bilinmeyen bir nedenle bir kapıya getirilmiş ve orada dururken içinden kaçıp gitmek gelen dilsiz bir yaratık gibi sessizce oturdu Elizabeth. Miss Kilman başka bir şey söyleyecek miydi?

"Beni unutma sakın," dedi Doris Kilman; sesi titriyordu. Dilsiz yaratık dehşet içinde kaçıp tarlanın ucuna kadar gitti.

İri el açılıp kapandı.

Elizabeth başını çevirdi. Garson kız geldi. Hesap kasada ödeniyor diyen Elizabeth kalkıp gitti, giderken onun bütün iç uzuvlarını da çekip götürdü, öyle hissetti Miss Kilman, salonun öbür ucuna giderken iyice gerdi onları ve sonra son bir kez dönerek, başını kibarca eğdi ve gitti.

Gitmişti. Miss Kilman mermer masada, çikolatalı pastaların arasında oturdu, acının verdiği şokla bir, iki, üç kez sarsıldı. Elizabeth gitmişti. Mrs. Dalloway galip gelmişti. Elizabeth gitmişti. Güzellik gitmişti, gençlik gitmişti.

Öylece oturdu Miss Kilman. Ayağa kalktı. Küçük masaların arasında yalpalayarak yürüdü, iki yana sallandı, biri arkasından jüponunu getirdi, yönünü kaybetti, Hindistan'a gitmek üzere hazırlanmış sandıkların arasında sıkıştı; sonra loğusalık takımlarının ve bebek çamaşırlarının arasına daldı; dünyadaki bütün malların, kolay bozulanların ve dayanıklı olanların, jambonların, ilaçların, çiçeklerin, kırtasiyenin, kâh tatlı, kâh ekşi değişik kokanların arasında sendeledi; aynanın birinde kendini gördü, sendelerken başındaki şapka yana yatmıştı, yüzü kıpkırmızıydı; sonunda sokağa çıktı.

Tam karşısında Westminster Katedrali'nin kulesi yükseliyordu, Tanrı'nın evinin. Trafiğin tam ortasında Tanrı'nın evi vardı. Elinde paketiyle, kararlı adımlarla öteki tapınağa, Abbey'e yöneldi, içeri girince ellerini yüzünün önünde birleştirdi, oraya sığınan öteki insanların yanına oturdu; ellerini

yüzlerine götüren her türden ibadetçi, toplumsal sınıflarından, hatta neredeyse cinsiyetlerinden arınmış gibiydiler; ama ellerini çeker çekmez ansızın saygılı, orta sınıf İngiliz kadınları ve erkekleri oluyorlardı; aralarında balmumu müzesini gezmek isteyenler vardı.

Ama Miss Kilman birleştirdiği ellerini yüzünden çekmedi. Kâh yalnız kalıyor, kâh birileri geliyordu yanına. Dışarı çıkanların yerine sokaktan başkaları giriyordu içeri dua etmek üzere; insanlar etrafa bakınıp Meçhul Asker'in mezarının yanından ayaklarını sürüyerek geçerken bile Miss Kilman parmaklarıyla gözlerini örtmeye devam etti, ve bu katmerli karanlıkta, çünkü Abbey'in içindeki ışık yetersizdi, kibrin, arzuların, dünya malının üstüne çıkmayı, ruhunu hem nefretten hem de aşktan arındırmayı istedi. Elleri seğirdi. Mücadele ediyordu sanki. Başkaları için Tanrı ulaşılabilirdi, ona giden yol engelsizdi. Maliye Bakanlığı'ndan emekli Mr. Fletcher, ünlü K.C.'nin dulu Mrs. Gorham, Tanrı'ya rahatça yaklaşabiliyorlardı, dua ettikten sonra da arkalarına yaslanıp müziğin tadını çıkarıyorlardı (org tatlı sesler çıkarıyordu), bankın öbür ucundaki Miss Kilman'ın durmadan dua ettiğini görüyorlardı, hâlâ kendi iç dünyalarının eşiğinde bulunduklarından aynı topraklarda dolaşan biri sayıp ona sempati besliyorlardı; madde olmayan özden yapılmış bir ruhtu o; bir kadın değil, bir ruhtu.

Ama Mr. Fletcher'in gitmesi gerekiyordu. Miss Kilman'ın yanından geçmek zorundaydı, kendisi son derece derli toplu biri olduğundan elinde olmadan zavallı kadının dağınıklığından rahatsız oldu. Saçı önüne düşmüştü, paketi yerdeydi. Hemen yol vermedi Mr. Fletcher'e. Ama Mr. Fletcher durup çevresine, beyaz mermerlere, pencerelerin gri camlarına ve orada biriktirilmiş değerli şeylere bakınırken (çünkü Mr. Fletcher, Abbey ile büyük gurur duyuyordu), oturduğu yerde zaman zaman bacak değiştiren (Tanrı'sına yaklaşması ne kadar kabacaydı, istekleri ne kadar zordu) Miss Kilman'ın iriliği, cüssesi ve gücünden etkilendi, tıpkı Mrs. Dalloway'in (o öğle sonrasında Clarissa Miss Kilman'ı aklından çıkaramadı), rahip Edward Whittaker'in ve Elizabeth'in etkilendiği gibi.

Elizabeth Victoria Sokağı'nda otobüs bekliyordu. Dışarıda olmak ne kadar güzeldi. Belki de hemen eve dönmem gerekmez, diye düşündü. Dışarıda, açık havada olmak öyle güzeldi ki. Bir otobüse binecekti. Orada, şık giysileriyle dururken bile, başlıyordu işte... İnsanlar onu kavak ağaçlarıyla, ağaran günle, sümbüllerle, geyik yavrularıyla, akan suyla, bahçedeki zambaklarla karşılaştırmaya başlıyorlardı; ve bu da hayatını bir yük haline getiriyordu, çünkü kent dışında yalnız kalmayı, canının istediğini yapabilmeyi yeğliyordu, oysa onu zambaklarla karşılaştırıyorlardı, partilere gitmesi gerekiyordu, kent dışında, babasıyla ve köpeklerle başbaşa kalmakla kıyaslanınca Londra öylesine kasvetli sayılırdı ki.

Otobüsler hızla geliyor, duruyor, hareket ediyorlardı – kırmızılı sarılı boyaları parlayan gösterişli karavanlar. Ama hangisine binecekti? Bir tercihi yoktu. Elbette ite kaka binemezdi otobüse. Atılgan değildi. Yüzü pek anlamlı değildi, ama gözleri güzeldi, Çinliler, Doğulular gibiydi, annesinin dediği gibi omuzları çok hoştu, sırtını dimdik tutardı, çok sevimli görünürdü; son zamanlarda, özellikle akşamları, bir şeye ilgi duyduğunda, çünkü asla heyecan göstermezdi, neredeyse güzelleşirdi, çok görkemli, çok serinkanlı görünürdü. Ne düşünüyor olabilirdi? Her erkek ona âşık oluyordu, bu da canını çok sıkıyordu. Çünkü başlıyordu. Annesi görebiliyordu bunu – iltifatlar başlıyordu. Elizabeth'in bu konuları pek umursamaması –örneğin kıyafetlerini– bazen kaygılandırıyordu Clarissa'yı, ama belki de bütün o köpek yavrularıyla, hastalıklı kobaylarla ilgilenmesi daha iyiydi, hem Elizabeth'e bir çekicilik katıyordu. Şimdi de Miss Kilman'la arasındaki şu garip arkadaşlık. Eh, diye düşündü Clarissa, uyuyamadığı için sabahın üçünde Baron Marbot'un anılarını okuyor, bu da onun duyarlı olduğunu gösterir.

Ansızın Elizabeth öne geçti ve herkesten önce atılıp otobüse binmeyi becerdi. Üst kata çıkıp oturdu. Tez canlı yaratık –bir korsan– ileri atıldı, fırlayıp gitti; düşmemek için korkuluğa tutunması gerekti Elizabeth'in, çünkü bir korsandı o otobüs, pervasız, vicdansız, acımasızca alt eden, tehlikeli dönüşler yapan, bir yolcuyu cüretkârca kapan, bir başkasını görmezden gelen, yılan gibi kıvrılarak ve haddini bilmezce aralara giren,

sonra son sürat küstahça Whitehall'a koşan. Peki Elizabeth, kendisini kıskanmadan seven, kendisini kırlarda koşan bir geyik yavrusu, açık alana vuran ay gibi gören Miss Kilman'ı aklına getiriyor muydu acaba? Serbest kalmaktan çok mutluydu. Temiz hava öyle hoştu ki. Ordu Pazarları ne kadar havasızdı. Ve şimdi Whitehall'de hızla gitmek ata binmek gibiydi; otobüsün her hareketine açık kahverengi paltonun içindeki güzel bedeni bir süvari gibi, bir geminin önündeki gemi aslanı gibi özgürce karşılık veriyordu, çünkü esinti hafifçe dağıtıyordu üstünü başını; sıcak, yanaklarına beyaza boyanmış ahşabın solgunluğunu veriyordu; ve güzel gözleri, bakışacak kimse bulamayınca, boş, ışıltılı bakışlarını, sabit bakışlı heykellerin olağanüstü masumiyetiyle ileriye döndürüyordu.

Miss Kilman'ı bu kadar dayanılmaz kılan, sürekli kendi çektiklerinden söz etmesiydi. Peki, haklı mıydı? Söz konusu olan, komitelerde yer almak, yoksullara yardım etmek için her gün saatlerce uğraşmaksa, Tanrı bilir ya babası yapıyordu bunu (Londra'dayken babasının yüzünü pek görmüyordu) – eğer Miss Kilman iyi bir Hıristiyan olmakla bunu kastediyorsa; ama söylemek öyle zordu ki. Ah, biraz daha uzağa gitmek isterdi Elizabeth. Strand'a kadar giderse bir peni daha mı ödeyecekti? Öyleyse işte size bir peni daha. Strand'a kadar gidecekti.

Hastaları severdi. Senin kuşağındaki kadınlara her meslek açık, demişti Miss Kilman. Öyleyse doktor olabilirdi. Çiftçi olabilirdi. Hayvanlar sık sık hastalanır. Bin dönümlük bir toprak edinir ve yanında birilerini çalıştırırdı. Kulübelerinde görmeye giderdi onları. Burası Somerset House'tu. İnsan çok iyi çiftçi olabilirdi ve tuhaftır ki bu, Miss Kilman'ın da payı olmasına rağmen, hemen hemen tümüyle Somerset House'un sayesindeydi. O kocaman kurşuni yapı öyle muhteşem, öyle vakur görünüyordu ki. İnsanların çalıştığını hissetmek hoşuna gidiyordu. Strand'in kıyısını göğüsleyen, gri kâğıttan kesilmiş şekillere benzeyen o kiliseler hoşuna gitti. Burası Westminster'den çok farklı, diye düşündü, Chancery Lane'de otobüsten inerken. Çok önemli, çok yoğundu. Kısacası bir mesleği olsun istiyordu Elizabeth. Doktor olacaktı, ya da çiftçi, gerekli görürse parlamentoya girerdi herhalde, ve hepsi Strand yüzündendi.

İşleriyle meşgul olan insanların ayakları, taş üstüne taş koyan eller, incir çekirdeği doldurmayan gevezeliklerle değil (kadınları kavaklarla kıyaslamak – çok heyecan vericiydi elbette, ama çok da saçmaydı) gemilere, işe, hukuğa, yönetime dair düşüncelerle sürekli meşgul olan zihinler ve ayrıca her şeyin muhteşem olması (tapınaktaydı Elizabeth), neşeli olması (işte ırmak), dindar olması (kilise de vardı) yüzünden, annesi ne derse desin, onun çiftçi ya da doktor olma kararlılığı bileniyordu. Ama kuşkusuz bir hayli tembeldi.

Bu konuda ağzını açmaması daha iyi olacaktı. Çok saçma görünüyordu. İnsan yalnızken olurdu bazen böyle şeyler – üzerinde mimarların adı bulunmayan binalar, kentten dönen kalabalıklar, zihnin kumlu zemininde uyuklayarak, hantalca ve sinerek bekleyen şeyleri harekete geçirsin, bunlar ansızın kollarını uzatan bir çocuk gibi yüzeyi delip dışarı çıksın diye Miss Kilman'ın verdiği kitaplardan da Kensington'daki din adamlarından da büyük güce sahiplerdi; belki de sadece buydu, bir iç çekişti, uzatılan kollardı, bir dürtüydü, etkileri silinmeyecek bir aydınlanmaydı ve sonra her şey yeniden kumlu zemine inecekti. Eve gitmeliydi. Akşam yemeği için giyinmeliydi. Ama saat kaç olmuştu? Saat var mıydı bir yerde?

Fleet Sokağı'na göz gezdirdi. St. Paul Katedrali'ne doğru birkaç adım attı, geceleyin yabancı bir eve çekinerek, parmak uçlarına basarak giren, elinde bir mumla dolaşan, ev sahibi ansızın yatak odasının kapısını açar da orada ne işi olduğunu sorar diye ürken biri gibiydi; nasıl ki yabancısı olduğu bir evde yatak odası ya da oturma odası kapısı olabilecek ya da doğruca kilere götürecek kapıları açamazsa, garip, dar sokaklara, davetkâr yan yollara girmeye de cesaret edemiyordu. Çünkü hiçbir Dalloway her gün gelmezdi Strand'e; Elizabeth bunun öncüsüydü, başıboş dolaşıyor, cüret ediyor, göze alıyordu.

Pek çok bakımdan olağanüstü toy buluyordu annesi onu, hâlâ çocuk gibiydi, bebeklerine, eski terliklerine düşkündü; tam bir bebek gibiydi; bu hali çok sevimliydi. Ama elbette Dalloway ailesinde kamu hizmeti geleneği de vardı. Kadınlar cumhuriyetinde başrahibeler, direktörler, müdireler, ileri gelenler – hiçbiri de fazla zeki değildi, ama bu mevkilere gelmişlerdi. St.

Paul'e doğru biraz daha ilerledi Elizabeth. Bu karmaşadaki sıcakkanlılığı, kardeşliği, anneliği seviyordu. Hoşlanıyordu. Müthiş bir gürültü vardı; ve birden trompetler (aylaklar) başladı, karmaşanın içinde tiz sesleri çınladı; bando; sanki insanlar yürüyüşe geçmişti; yine de ölüyor olsalardı – bir kadın son nefesini verseydi ve onu seyreden, kadının bu onurlu eylemi gerçekleştirdiği odanın kapısını açsaydı ve aşağıya, Fleet Sokağı'na baksaydı, o gürültü, o bando müziği bir zafer ezgisi gibi, içini rahatlarak, kaygısızca ulaşırdı kulaklarına.

Bilinçli değildi bu karmaşa. İnsanın kısmetini ya da kade-rini kabullenişi görülmüyordu ve tam da bu nedenle, ölenlerin yüzlerinde bilincin son titreşimlerini şaşkınlıkla seyredenler için avutucuydu.

İnsanların unutkanlığı incitebilir, nankörlükleri yıpratabilirdi, ama yıllar yılı bıkmadan boşalan bu ses önüne geleni sürükleyip götürürdü; bu yemini, bu kamyoneti, bu hayatı, bu geçit alayını, hepsini sarıp sarmalayabilir ve alıp götürebilirdi, tıpkı hoyratça akan bir buzuldaki buzun bir kemik kıymığını, mavi bir çiçek yaprağını, meşe ağaçlarını yakalaması ve yuvarlayıp götürmesi gibi.

Sandığından daha geç olmuştu. Annesi böyle tek başına dolaşmasından hoşlanmayacaktı. Dönüp Strand'den geriye yürüdü.

Hafif bir esinti (sıcağa rağmen hava epeyce rüzgârlıydı) güneşin ve Strand'in üzerini ince, siyah bir tülle kapladı. Yüzler soldu; otobüsler ansızın parıltılarını yitirdiler. Bulutlar beyaz dağ kütlelerine benziyorlardı, insan eline bir balta alsa onlardan sert parçalar kopartabilirdi sanki, altın rengi geniş yamaçları gökteki zevk bahçelerinin çimenleriyle kaplıydı, dünyanın üstünde tanrıların konferansı için toplanmış yerleşim yerleri gibiydiler, yine de sürekli hareket halindeydiler. Aralarında işaretleşiyorlardı, önceden tasarlanmış bir planı uygulamak istercesine kâh doruklardan biri küçülüyor, kâh konumunu bozmamış olan kocaman, üçgen bir blok ortaya kayıyor ya da tören alayının önüne düşüp onu demir atacağı yeni yerlere götürüyordu. Bulundukları yere sabitlenmiş, tam bir uyum ve huzur içinde görünseler de, üstünkörü bakıldığında hiçbir şey o kar beyazı ya da altın ışıklarla parıldayan yüzeyden daha taze, daha özgür, daha duyarlı

olamazdı; değişebilirler, gidebilirler, bu ciddi toplantıyı hemen dağıtabilirlerdi; bu sabitliklerine, dirençliliklerine ve dayanıklılıklarına rağmen, kâh aydınlığa
boğuyorlardı yeryüzünü kâh karanlığa.

Sakince ve becerikli hareketlerle Westminster otobüsüne bindi Elizabeth Dalloway.

Kâh duvarları griye, kâh muzları parlak sarıya, kâh Strand'i griye, kâh otobüsleri parlak sarıya boyayan ışığın ve gölgenin gidip geldiğini, işaret edip kendisini çağırdığını düşündü, oturma odasındaki kanepede yatan Septimus Warren Smith; incelmiş altın rengin, canlı bir yaratığın şaşırtıcı duyarlığıyla güllerin, duvar kâğıdının üzerinde parlayıp solmasını gözledi. Dışarıda ağaçlar yapraklarını havanın derinliklerinde ağ gibi sürüklüyorlardı; suyun sesi odanın içindeydi, dalgaların arasından kuş cıvıltıları duyuluyordu. Doğanın güçleri hazinelerini Septimus'un başına akıtıyorlardı, eli kanepenin sırtında duruyordu, denize girdiğinde, dalgaların üzerinde süzülürken de öyle görmüştü elini, uzaklardaki sahilde köpeklerin derinden gelen havlamalarını duyuyordu. Artık korkma diyor bedenin içindeki yürek; artık korkma.

Korkmuyordu. Doğa her an, duvarda –şurada işte, şurada, şurada– dolaşan o altın benek gibi neşeli bir işaretle, tüylerini savurarak, buklelerini sallayarak, örtüsünü şuraya buraya uçurarak, güzelce, hep çok güzel bir biçimde, ve çukurlaştırdığı avuçlarının arasından Shakespeare'in kelimelerini soluyabilmek için yanı başında durarak, anlamını dışa vurmak konusundaki kararlılığını belli ediyordu.

Masada oturmuş, ellerinin arasındaki şapkayı döndüren Rezia onu gözlüyordu; gülümsediğini gördü. Demek ki mutluydu. Ama onu gülümserken görmeye tahammül edemiyordu Rezia. Evlilik değildi bu; insanın kocası böyle tuhaf görünür müydü, hep irkilir, güler, saatlerce konuşmadan oturur ya da karısının kolunu yakalayıp yazsana der miydi. Masanın çekmecesi böyle yazılarla doluydu; savaş hakkında; Shakespeare hakkında; büyük keşifler hakkında; ölüm diye bir şey olmadığı hakkında. Son zamanlarda durup dururken heyecanlanır olmuştu (hem Dr. Holmes

hem de Sir William Bradshaw onun için en kötü şeyin heyecanlanmak olduğunu söylemişlerdi), ellerini sallıyor, gerçeği biliyorum, diye bağırıyordu! Her şeyi biliyordu! Şu adamın, öldürülen arkadaşı Evans'ın geldiğini söylüyordu. Paravanın gerisinde şarkı söylüyormuş. Septimus bunları söylerken Rezia da yazıyordu. Bazıları çok güzeldi, kimileriyse baştan aşağı saçmalık. Septimus yarıda duruyor, fikir değiştiriyordu; ya bir şey eklemek istiyor, ya da yeni bir şey duyuyordu; bir elini havaya kaldırıp kulak veriyordu. Ama Rezia hiçbir şey duymuyordu.

Bir keresinde odayı temizleyen kızı bu yazılardan birini kahkahalarla okurken bulmuşlardı. Korkunç bir talihsizlikti. Çünkü Septimus insanların acımasızlığına, birbirlerini böyle perişan etmelerine ağlamıştı. Düşene, demişti, bir tekme de insanlar vuruyor. "Holmes tepemize biniyor," deyip Holmes'la ilgili hikâyeler uydururdu; lapa yiyen Holmes; Shakespeare okuyan Holmes; bunları anlatıp kahkahadan kırılırdı ya da öfkeden köpürürdü, çünkü Dr. Holmes onun gözünde korkunç bir şeyin simgesiydi. "İnsan doğası" diyordu ona. Bir de gördüğü hayaller vardı Septimus'un. Boğulduğunu söylerdi, bir kayanın üzerinde yatıyormuş güya, başının üstünde martılar çığlık çığlığa uçuşuyormuş. Kanepenin kenarından eğilip aşağıdaki denize bakardı. Ya da müzik sesi duyardı. Aslında duyduğu bir laterna ya da sokakta bağıran bir adamdı. "Çok güzel!" diye haykırırdı, gözyaşları yanaklarından aşağı yuvarlanırken, Rezia için en korkuncu buydu, savaşa katılmış, cesaret göstermiş Septimus gibi bir adamı ağlarken görmek. Öylece yatar, etrafa kulak verir, sonra ansızın düşüyorum diye bağırırdı, alevlerin içine düşüyorum! O kadar inandırıcıydı ki Rezia gerçekten de alevleri arardı gözleriyle. Ama hiçbir şey göremezdi. Odada yalnızdılar. Rüya gördün, derdi Septimus'a, onu sakinleştirirdi, ama bazen kendisi de korkuya kapılırdı. Oturmuş dikiş dikerken içini çekerdi.

Ne kadar yumuşaktı iç çekişi, büyülerdi soluğu, tıpkı akşamları bir ormanın kıyısını yalayan rüzgâr gibi. Kâh makasını elinden bırakır, kâh masadan bir şey almak için dönerdi. Azıcık kımıldar, küçük bir hışırtı duyulur, bir pıtırtı olur ve masanın üzerinde hemen bir şeyler oluşuverirdi, oturup dikiş diktiği yerde. Septimus kirpiklerinin arasından Rezia'nın

bulanık hatlarını görebiliyordu; küçük esmer bedenini; yüzünü ve ellerini; bir makarayı eline alırken ya da ibrişimini ararken (hep bir şeyler kaybederdi) masanın başında oraya buraya dönüşlerini. Mrs. Filmer'in evli kızına bir şapka hazırlıyordu, kızın adı – kızın adını unutmuştu Septimus.

"Mrs. Filmer'in evli kızının adı neydi?" diye sordu.

"Mrs. Peters," dedi Rezia. Şapkayı kaldırıp baktı, Galiba küçük gelecek ona, dedi. Mrs. Peters iri bir kadındı; ama Rezia ondan hoşlanmıyordu. Mrs. Filmer onlara iyi davrandığı için yapıyordu şapkayı Rezia, –"Bu sabah bana üzüm verdi," dedi– minnettarlığını göstermek için. Geçen akşam salona girdiğinde, onların evde olmadıklarını sanan Mrs. Peters'i gramofon çalarken bulmuştu.

"Sahi mi?" diye sordu Septimus. Gramofon mu çalıyordu? Evet; o zaman anlatmıştı Septimus'a bunu; Mrs. Peters'i gramofon çalarken yakaladım demişti.

Septimus gözlerini yavaş yavaş araladı; orada gerçekten bir gramofon bulunup bulunmadığını görmek istiyordu. Ama gerçek şeyler – gerçek şeyler fazla heyecanlandırıcıydı. Dikkatli olmalıydı. Delirmeyecekti. Önce alt rafta duran moda dergilerine dikti gözlerini, sonra ağır ağır yeşil borulu gramofona çevirdi. Hiçbir şey bundan daha belirgin olamazdı. Cesaretini toplayarak, büfeye baktı; muz tabağına; Kraliçe Viktorya ile Prens Consort'un gravürüne; vazodaki güllerin durduğu şömine rafına. Hiçbiri kıpırdamıyordu. Hepsi dingince duruyordu; hepsi gerçekti.

"Yılan dilli o kadın," dedi Rezia.

"Mr. Peters ne iş yapıyor?" diye sordu Septimus.

"Şey," dedi Rezia, hatırlamaya çalışarak. Mrs. Filmer onun bir şirket adına iş yolculuğuna çıktığını söylemişti. "Şu sıralar Hull'daymış," dedi.

"Şu sıralar!" İtalyan aksanıyla konuşmuştu Rezia. Kendisi söylemişti bunu. Septimus Rezia'nın yüzünü azar azar görebilmek için elini gözlerine siper etti, önce çenesini gördü, sonra burnunu, sonra alnını, şekli bozulmuş olabilir diye korkuyordu, ya da korkunç bir yara izi bulunabilirdi. Ama yo, işte karşısındaydı Rezia, son derece doğal, dikiş dikiyordu, kadınların dikiş dikerken yaptığı gibi dudaklarını büzmüştü, yüzünde hüzünlü bir ifade

vardı. Ama korkulacak bir şey yok, diye kendini yatıştırdı Septimus, Rezia'nın yüzüne, ellerine ikinci, üçüncü kez bakarken, orada, güpegündüz oturmuş dikiş diken Rezia'nın halinde insanı korkutacak ya da rahatsız edecek bir şey yoktu ki. Mrs. Peters yılan dilliydi. Mr. Peters Hull'daydı. Öyleyse neden öfkeleniyor, kehanetlerde bulunuyordu? Neden kamçılanmış gibi, toplum dışına itilmiş gibi kaçıyordu? Bulutlar neden ürpertiyor, ağlatıyordu onu? Rezia elbisesinin göğsüne iğneler saplarken ve Mr. Peters Hull'dayken kendisi neden gerçekleri arıyor, bildiriler sunuyordu? Mucizeler, aydınlanmalar, ıstıraplar, yalnızlık, denizlere düşmeler, aşağılara, aşağılara, alevlerin içine, bunların hepsi yanıp kül olmuştu, Rezia'nın Mrs. Peters'in hasır şapkasını süslemesini izlerken çiçekli bir yatak örtüsü gördüğü duygusuna kapıldı.

"Mrs. Peters'e çok küçük gelecek," dedi Septimus.

Günlerdir ilk kez eskisi gibi konuşuyordu. Elbette küçük, hem de çok küçük, dedi Rezia. Ama Mrs. Peters bunu seçmişti.

Septimus şapkayı onun elinden aldı. Tıpkı bir laternacının maymununun şapkasına benziyor, dedi.

Bu söz nasıl da eğlendirdi Rezia'yı. Haftalardır böyle birlikte gülmemiştik, dedi, evli çiftler gibi böyle kendi aramızda eğlenmemiştik. Yani Mrs. Filmer ya da Mrs. Peters ya da herhangi biri içeri girecek olsaydı Septimus'la onun neye güldüklerini anlamayacaktı.

"Oldu işte," dedi Rezia, şapkanın bir yanına bir gül iğnelerken. Kendini hiç böyle mutlu hissetmemişti! Ömrü boyunca hem de!

Ama şimdi daha da gülünç oldu, dedi Septimus. Şimdi de panayırdaki domuzlara benzeyecekti zavallı kadın. (Onu Septimus gibi güldüren olmamıştı hiç.)

Dikiş kutusunda neler vardı bakalım? Kurdeleler ve boncuklar, püsküller, yapma çiçekler. Rezia hepsini masanın üzerine boşalttı. Septimus farklı renkleri bir araya getirmeye başladı – elişlerine yatkın değildi, paket bağlamayı bile beceremezdi, ama müthiş bir gözü vardı, ve çoğunlukla da doğruyu bulurdu, bazen saçmalık ederdi tabii, ama bazen de tam gerekeni yapardı.

“Şapkası çok güzel olacak!” diye mırıldandı, bir şunu alıyordu masadan bir bunu, onun yanında yere çömelen Rezia da omzunun üzerinden yaptıklarına bakıyordu. Tamamdı işte, yani şapkanın modeli; geriye Rezia’nın her şeyi birbirine tutturması kalıyordu. Ama çok, çok dikkatli olmalıydı Rezia, onun verdiği şekli bozmamalıydı.

Rezia da dikti. Dikerken ocakta fokurdayan çaydanlık gibi ses çıkarıyor, diye düşündü Septimus; fokurduyor, mırıldanıyor, hiç durmuyor; güçlü, küçük, sivri parmakları onu bunu sıkıştırıp dürtüyor durmadan; iğnesi pırıl pırıl parlıyor. Güneş isterse içeri girip çıksındı, püsküllerin üzerine, duvar kâğıdına vursundu, ben beklerim, diye düşündü, ayaklarını kanepenin ucuna kadar uzatıp halkalı çorabına bakarken; bu sıcacık yerde bekleyecekti, bazen akşamları bir ormanın kıyısında rastlanabilecek, çöken zemin ya da ağaçların konumu yüzünden sıcağın sürdüğü, havanın insanın yanaklarına bir kuşun kanadı gibi çarptığı bu yerde, bu durgun kuytuda.

“İşte oldu,” dedi Rezia, Mrs. Peters’in şapkasını parmaklarının ucunda döndürürken. “Şimdilik bu kadar yeter. Sonra...” Cümlesi tıp, tıp, tıp diye kabarcıklar bırakarak uzadı, açık unutulmuş, tatlı tatlı damlayan bir musluk gibiydi.

Harikaydı. Septimus bu kadar gurur duyacağı bir şey yapmamıştı o güne dek. Mrs. Peters’in şapkası o kadar gerçek, o kadar somuttu ki.

“Baksana şuna,” dedi.

Evet, o şapkayı görmek hep mutlu edecekti Rezia’yı. Septimus kendini bulmuştu, gülmüştü çünkü. Birlikte, baş başaydılar. O şapkayı hep sevecekti Rezia.

Şapkayı denesene, dedi Septimus.

“Ama çok acayip görünüyorumdur!” diye bağırdı Rezia, aynanın karşısına koşup bir o yandan bir bu yandan kendine bakarken. Sonra çekip aldı şapkayı başından, çünkü kapı tıklatılmıştı. Sir William Bradshaw olabilir miydi? Haber yollamış olabilir miydi?

Yo! Akşam gazetesini getiren küçük kızdı gelen.

Her akşam yaşananlar yaşandı yine, Tanrı’nın her gecesi yaşananlar. Küçük kız kapıda başparmağını emdi; Rezia dizlerinin üzerine çöktü, onu

avuttu, öptü; masanın çekmecesinden bir torba şeker çıkardı. Çünkü hep böyle olurdu. Peş peşe. Rezia hepsini sıraya koydu, önce biri yapıldı, sonra öteki. Dans
ederek, zıplayarak odanın içinde fır döndüler. Septimus gazeteyi aldı. Bütün Surrey dışarıda, diye okudu. Sıcak dalgası gelmişti. Rezia da yineledi: Bütün Surrey dışarıda. Sıcak dalgası gelmişti, Mrs. Filmer'in torunuyla oynadığı oyunun bir parçası yaptı bu cümleyi, oynarken bir yandan da gülüşüyor, gevezelik ediyorlardı. Septimus çok yorgundu. Çok mutluydu. Yatıp uyuyacaktı. Gözlerini kapadı. Ama hiçbir şey görmedi, oyunun sesleri gitgide zayıfladı, tuhaflaştı ve arayıp da bulamayan, iyice uzaklaşan insanların bağırışlarına benzedi. Onu yitirmişlerdi!

Dehşetle irkildi. Ne görmüştü? Büfenin üzerindeki muz tabağını. Kimse yoktu yanında (Rezia çocuğu annesine götürmüştü. Yatma vaktiydi.). Olan olmuştu: Sonsuza kadar yalnız kalmıştı. Milano'da odaya girip kızların ellerindeki makaslarla telaları kestiklerini gördüğü anda alnına yazılan buydu; sonsuza kadar yalnız kalmak.

Büfeyle ve muzlarla baş başa kalmıştı. Yalnızdı, bu kasvetli tepede, yayılıp yatmıştı gözlerin önünde; ama bir tepenin üstünde değildi, sarp bir uçurumda da değildi, Mrs. Filmer'in oturma odasındaki kanepenin üzerindeydi. Peki ya hayaller, suratlar, ölülerin sesleri, onlar neredeydiler? Karşısında, siyah sazlar ve mavi kırlangıçlarla süslü bir paravan vardı. Bir zamanlar dağları, yüzleri, güzelliği gördüğü yerde şimdi bir paravan vardı.

"Evans!" diye seslendi. Yanıt gelmedi. Bir sıçan cıyaklamıştı ya da bir perde hışırdamıştı. Ölülerin sesleriydi bunlar. Paravan, kömür kovası, büfe ona kalmıştı. Öyleyse o da paravan, kömür kovası ve büfeyle yüzleşecekti... Tam o sırada Rezia ağzı laf dolu daldı odaya.

Bir mektup gelmişti. Herkesin planı değişmişti. Mrs. Filmer Brighton'a gidemeyecekti. Mrs. Williams'a haber verecek zaman yoktu, Rezia çok, çok sinirlenmişti buna, tam o sırada gözü şapkaya ilişince düşünmüştü ki... belki de... o... ufak bir... sesi yumuşak bir ezgiyle eriyip gitti.

"Ah, lanet olsun!" diye bağırdı Rezia (böyle sövmesi, aralarında bir şakaydı), iğne kırılmıştı. Şapka, çocuk, Brighton, iğne. Rezia hepsini sıraya

koydu, önce biri geldi, sonra öteki, dikiş dikerken halletti bunları.

Gülü çıkarınca şapka daha mı iyi oldu diye fikir sordu Septimus'a. Kanepenin ucuna ilişti.

Şimdi çok mutluyuz, dedi ansızın, şapkayı elinden bırakarak. Çünkü artık canının istediğini söyleyebilirdi Septimus'a. Aklına ne gelirse söyleyebilirdi. Onun hakkındaki ilk duygusu bu olmuştu, İngiliz arkadaşlarıyla birlikte o gece kafeye girdiğinde. Çekingen bakışlarla içeri girmiş, etrafına bakınmıştı, şapkası astığı yerden düşmüştü. Bunu anımsayabiliyordu Rezia. Onun İngiliz olduğunu biliyordu, ama kız kardeşinin bayıldığı şu iri yarı İngiliz erkeklerinden değildi, hep zayıftı o; ama cildi, taptaze, pırıl pırıldı; o iri burnuyla, iri gözleriyle, hafifçe kamburunu çıkararak oturmasıyla, ona da sık sık söylediği gibi, Rezia'nın aklına genç bir şahini getirmişti, onu ilk gördüğü akşam, onlar domino oynarlarken içeri girdiğinde – genç bir şahini; ama Rezia'ya karşı hep nazik olmuştu. Rezia onun terbiyesizlik ettiğini ya da sarhoş olduğunu hiç görmemişti, sadece ara sıra bu korkunç savaşın acısını çekiyordu, ama öyleyken bile Rezia içeri girdiğinde her şeyi bir kenara bırakırdı. Herhangi bir şeyi, bu koca dünyada herhangi bir şeyi, işiyle ilgili herhangi bir sıkıntısını, aklına gelen herhangi bir şeyi anlatırdı Septimus'a, o da hemen anlardı. Kendi ailesi bile böyle değildi. Rezia'dan yaşça büyüktü Septimus, çok da akıllıydı –Rezia daha İngilizce çocuk kitaplarını bile okuyamazken onun Shakespeare okumasını ciddi ciddi isterdi–, Rezia'dan çok daha deneyimliydi, ona yardım edebilirdi. Ve Rezia da ona yardım edebilirdi.

Şapkayı halletmeliydi şimdi. Sonra da (vakit epeyce ilerlemişti) Sir William Bradshaw'a sıra gelecekti.

Rezia ellerini başına götürdü, Septimus'un şapkayı beğenip beğenmediğini söylemesini bekledi, ve orada oturmuş gözlerini yere dikerek beklerken, Septimus onun aklının, pek haklı olarak, bir kuş gibi daldan dala konup tünediğini hissedebiliyordu; Rezia orada kendini salarak, kayıtsızca otururken onun zihninden neler geçtiğini izleyebiliyordu; Septimus bir şey söyleyecek olsa, pençeleriyle dala sıkı sıkı yapışan bir kuş gibi hemen gülümserdi.

Ama hatırlıyordu Septimus. Bradshaw, “En hoşlandığımız insanlar, hastalandığımızda bize yaramazlar,” demişti. Brad-shaw dinlenmeyi öğrenmesi gerektiğini söylüyordu. Bradshaw onların ayrılması gerektiğini söylüyordu.

“Gerektiğini”, “gerektiğini”, neden “gerekiyordu”? Brad-shaw’un onun üzerinde nasıl bir gücü vardı? Bradshaw’un bana ‘gerekiyor’ demeye ne hakkı var?” diye sordu.

“Sen kendini öldürmekten söz ettin de ondan,” dedi Rezia. (Bereket artık Septimus’a canı ne isterse söyleyebiliyordu.)

Demek onların elindeydi! Holmes ile Bradshaw’un eline düşmüştü. Kırmızı burun delikli zalim, burnunu her şeye sokuyordu! “Gerekiyor” diyebiliyordu! Kâğıtları neredeydi? Yazdığı şeyler?

Rezia kâğıtlarını getirdi, yazdığı şeyleri, Septimus’un ona yazdırdığı şeyleri. Kanepenin üzerine attı. Birlikte baktılar onlara. Grafikler, çizimler, incecik kollarını savuran küçücük erkeklerle kadınlar, sırtlarında kanatlar – kanat mıydı?– metal paraların çevresinde çizilmiş daireler – güneş ve yıldızlar; birbirlerine iple bağlanarak dağa tırmanan dağcılarla birlikte sarp kayalıklarda zikzak çizerek ilerlemeler, çatal ve bıçaklar gibi; parça parça denizler ve dalgalara benzeyen şeylerin içinden
gülen küçük suratlar; dünyanın haritası. Yak şunları! diye bağırdı Septimus. Yazdıklarına gelince; ormangüllerinin arkasında şarkı söyleyen ölüler; Zaman’a kasideler; Shakespeare ile sohbetler; Evans, Evans, Evans – ölülerden getirdiği mesajlar; ağaçları kesmeyin; Başbakan’a söyleyin. Evrensel aşk: Dünyanın anlamı. Yak şunları! diye bağırdı.

Ama Rezia ellerini onların üzerine koydu. Bazıları çok güzel, diye düşündü. Bir parça ibrişimle onları bağlayacaktı (zarfı yoktu çünkü).

Seni götürseler bile, dedi, ben de birlikte giderim. Ayrılmak istemezsek bizi ayıramazlar, değil mi.

Kenarlarını eliyle düzelterek kâğıtları topladı ve Septimus’un yanıbaşına oturarak neredeyse gözlerini ondan ayırmadan paketi bağladı, sanki çiçeğinin bütün yaprakları çevresini almış gibi, diye düşündü Septimus. Çiçek açan bir ağaçtı Rezia; dallarının arasından bir yasa koyucunun suratı

görünüyordu, kimseden korkmayacağı bir sığınağa ulaşmıştı o; ne Holmes'tan korkuyordu ne de Bradshaw'dan; bir mucizeydi bu, sonuncu ve en büyük zaferdi. Sırtında Holmes ve Bradshaw'la onun o korkunç merdivenden yalpalayarak çıktığını gördü Septimus, her biri en az 75 kilo çeken, karılarını Saray'a gönderen, yılda on bin kazanan ve uyumdan söz eden erkekler; yargıları farklıydı birbirinden (Holmes ne derse Bradshaw aksini söylüyordu), ama yine de yargıçtı ikisi de; büfenin görüntüsüyle büfeyi birbirine karıştırıyorlardı; hiçbir şeyi açık seçik göremiyorlardı, yine de hükmediyorlar, yine de sözleri geçiyordu. Ama onlara galip gelmişti Rezia.

"Oldu işte!" dedi. Rezia kâğıtlar bir araya getirilip bağlanmıştı. Kimsenin eline geçmemeliydiler. Onları bir kenara kaldıracaktı.

Hiçbir şey bizi ayırmamalı, dedi Rezia. Septimus'un yanına oturdu, ona, ürünleri mahveden ve tıpatıp Septimus'a benzeyen o kötücül şahinin –yoksa karga mıydı– adıyla seslendi. Bizi kimse ayıramaz, dedi.

Yatak odasına gidip eşyalarını toplamak üzere ayağa kalktı ama aşağıdan sesler duydu, Dr. Holmes'un seslenmiş olabileceğini düşünerek onun yukarı çıkmasını önlemek için aşağıya koştu.

Septimus onun merdivende Dr. Holmes'la konuştuğunu duyabiliyordu.

"Hanımefendiciğim, ben bir dost olarak geldim," diyordu Dr. Holmes.

"Hayır. Kocamı görmenize izin vermeyeceğim," dedi Rezia.

Septimus onun küçük bir tavuk gibi kanatlarını açıp doktorun geçmesini engellediğini görür gibiydi. Ama Holmes ısrarcıydı.

"Hanımefendiciğim, izin verin..." dedi Holmes, Rezia'yı kenara iterek (Holmes yapılı bir adamdı).

Holmes yukarı çıkıyordu. Holmes kapıyı bir vuruşta açacaktı. Holmes, "Korktunuz, ha?" diyecekti. Holmes yakalayacaktı onu. Ama yo; Holmes da yakalayamayacaktı, Bradshaw da. Yalpalayarak ayağa kalktı, ayaklarının üzerinde sekerken Mrs. Filmer'ın, sapında "ekmek" yazan güzel, temiz ekmek bıçağını kestirdi gözüne. Ah, bıçağı rezil etmemeliydi. Gaz ocağı? Ama vakit yoktu artık. Holmes geliyordu. Tıraş bıçağını alabilirdi ama Rezia hep yaptığı gibi kaldırmıştı onu. Geriye bir tek pencere kalıyordu,

Bloomsbury'deki evin geniş penceresi, pencereyi açmak, kendini aşağı atmak yorucu, zahmetli ve pek bir melodramatik olacaktı. Onların trajedi anlayışı böyleydi, kendisinin ya da Rezia'nınki değil (çünkü Rezia onun yanındaydı). Holmes ve Bradshaw bu tür şeylerden hoşlanırlardı. (Pencerenin pervazına oturdu.) Ama son âna kadar bekleyecekti. Ölmek istemiyordu. Hayat güzeldi. Güneş ısıtıyordu. Ama ya insanlar? Karşıdaki merdivenden inen yaşlı bir adam durup ona baktı. Holmes kapıya gelmişti. "Al bakalım işte!" diye haykırdı Septimus, ve birden, var gücüyle kendini Mrs. Filmer'ın bahçesinin parmaklıklarına fırlattı.

"Korkak!" diye haykırdı Dr. Holmes, kapıyı ardına kadar açarken. Rezia pencereye koştu, gördü; anladı. Dr. Holmes ile Mrs. Filmer çarpıştılar. Mrs. Filmer önlüğünü yüzüne kapayıp yatak odasına kaçtı. Merdivende epeyce koşuşturma oldu. Dr. Holmes odaya girdi – kâğıt gibi bembeyaz kesilmişti, tir tir titriyordu, elinde bir bardak vardı. Kendini toplamalı ve bir şey içmeliydi Rezia (Neydi o? Tatlı bir şeydi), kocası feci şekilde parçalanmıştı, bilinci yerine gelmeyecekti, onu görmemeliydi, olabildiğince uzak durmalıydı, soruşturmaya katlanması gerekecekti zavallı kadının. Kimin aklına gelirdi böyle bir şey? Ani bir dürtü, kimsenin suçu değildi (böyle dedi doktor, Mrs. Filmer'e). Septimus'un bunu neden yaptığını Dr. Holmes'un aklı almıyordu.

Şurubu içerken yere kadar inen camları açıp bir bahçeye çıkıyormuş gibi hissetti kendini Rezia. Ama nereye? Saat vuruyordu – bir, iki, üç: Ne kadar yumuşaktı bu ses, bütün bu gümbürtülerle ve fısıldaşmalarla karşılaştırıldığında; Septimus'un kendisi gibiydi. Uykusu geliyordu Rezia'nın. Ama saat çalmaya devam ediyordu, dört, beş, altı ve önlüğünü sallayan Mrs. Filmer (cesedi buraya getirmeyeceklerdi, değil mi?) o bahçenin bir parçasıymış gibi göründü, ya da bayrak gibi. Bir keresinde, teyzesiyle Venedik'te kalırken bir direkte yavaş yavaş dalgalanan bir bayrak görmüştü. Savaşta ölen erkekler böyle selamlanıyormuş, Septimus da savaşa katılmıştı. Rezia'nın anılarının çoğu mutlu anılardı.

Şapkasını taktı ve buğday tarlalarından koşarak geçip –neredeydi acaba?– bir tepeye gitti, denize yakın bir yere, çünkü gemiler vardı orada, martılar,

kelebekler; bir kayanın üstüne oturdular. Londra'da da oturmuşlardı böyle, ve yarı uyur yarı uyanık, yatak odasının kapısından, yağmurun sesi geldi kulağına, fısıltılar, kuru ekinlerin hışırtıları geldi, deniz bütün bunları okşayarak kavisli istiridyesinin içine alıyordu sanki ve sahilde uzanmış yatan, bir mezarın üstünde uçuşan çiçekler gibi kendini dağılmış hisseden Rezia'nın kulağına mırıldanıyordu, öyle sandı Rezia.

"Öldü o," dedi, yanında oturan ve dürüst mavi gözlerini kapıya diken yaşlı kadıncağıza gülümseyerek. (Onu buraya getirmezler, değil mi?) Ama Mrs. Filmer oflayıp pufladı. Ah, hayır, ah, hayır! Alıp götürüyorlardı onu şimdi. Rezia'ya söylemek gerekmez miydi? Evli çiftler birlikte olmalılar, diye düşündü Mrs. Filmer. Ama doktorun dediklerine uymalıydılar.

"Bırakın uyusun," dedi Dr. Holmes, Rezia'nın nabzını yoklarken. Rezia pencerenin önünde onu iri bir karaltı gibi gördü. Demek Dr. Holmes'tu o.

Uygarlığın zaferlerinden biri, diye düşündü Peter Walsh, ambülansın ince, tiz sireni duyulurken, uygarlığın zaferlerinden biri. Hızla hastaneye doğru yol aldı bembeyaz ambülans, zavallının birini gecikmeden, insana yakışır şekilde almış olmalıydı; başına bir darbe alan biriydi belki, ya da hastalığın çökerttiği biri, bir-iki dakika önce şu kavşaklardan birinde araba çarpmış biri de olabilirdi, herkesin başına gelebileceği gibi. Uygarlıktı bu. Londra'daki bu beceriklilik, örgütlenme, dayanışma Doğu'dan döndüğünde dikkatini çekmişti. Bütün arabalar kendiliğinden yol veriyordu ambülansa geçmesi için. Belki de marazi bir şeydi bu; içinde zavallı birini taşıyan bu ambülansa gösterilen saygı dokunmuyordu muydu insana – telaşla evlerine koşturan adamlar yanlarından ambülans geçerken karılarını akıllarına getiriyorlardı ya da başında bir doktor ve hemşireyle orada uzanmış yatan kişinin pekâlâ kendileri de olabileceğini düşünüyorlardı... Ama düşünmek hastalıklı bir hal alabiliyordu, duygusallaşabiliyordu insan, hemen doktorlar, cesetler getirebiliyordu gözünün önüne; görsel etkinin üzerine binen küçük bir zevk pırıltısı ve şehvete benzer bir şey bunlara devam edilmemesi için uyarıyordu kişiyi, yoksa yaratıcılık da mahvolurdu arkadaşlık da. Doğru. Yine de, diye düşündü Peter Walsh, ambülans köşeyi

dönerken, kesintisiz çalan sirenin berrak, tiz sesi bir sonraki sokağın ucuna, hatta Tottenham Court Yolu'ndan geçerken daha da öteye kadar duyulurken, yalnızlığın ayrıcalığı bu; yalnız başınayken insan ne isterse yapabilirdi. Kimse görmezken ağlayabilirdi. Hint-İngiliz toplumunda onu mahveden bu olmuştu – bu hassasiyet; doğru zamanda ağlamamak, ya da gülmemek. Posta kutusunun yanında dururken, içimde var bu, diye düşündü, gözyaşlarına boğulabilirim şimdi. Nedenini Tanrı bilir. Güzellik olmalı, ve Clarissa'ya yaptığı ziyaretle başlayan günün sıcağıyla, yoğunluğuyla onu bitkin düşürmesi; ikisinin bulunduğu derin, karanlık, kimsenin bilmediği mahzene izlenimleri peş peşe damlamıştı. Kısmen bu yüzden, hayatın mutlak ve nüfuz edilemez sırrı yüzünden, onu bilinmeyen bir bahçe gibi görmüştü, köşelerle ve dönemeçlerle doluydu, şaşırtıcıydı, evet; insanın nefesini kesiyordu bu anlar; British Museum'un karşısındaki posta kutusunun yanında dururken her şeyin birleştiği o anlardan biri üstüne geliyordu işte; bu ambülans; hayat ve ölüm. Sanki kapıldığı duygular onu alıp çok yükseklerdeki bir dama taşımıştı ve geri kalan kısmı deniz kabuklarının saçıldığı beyaz bir sahil gibi bomboş kalmıştı. Hint-İngiliz toplumunda onun mahvına neden olmuştu bu – bu hassasiyet.

Bir keresinde Clarissa'yla birlikte bir otobüsün üst katında bir yere gitmişlerdi, yüzeysel de olsa, kolayca duygulanan, kâh umarsızlığa düşen kâh keyfi yerine gelen Clarissa, o günlerde kıpır kıpırdı, çok iyi bir arkadaştı, otobüsün üst katından tuhaf küçük olayları, adları, insanları görüverirdi; Londra'yı keşfederlerdi ve Kaledonya pazarından içi hazine dolu torbalarla dönerlerdi –o günlerde Clarissa'nın bir tezi vardı– bütün gençler gibi onların da bolca tezi olurdu. Tatmin olmamanın verdiği duyguyu açıklamak içindi; insanları tanımamanın; tanınmamanın. Birbirlerini nasıl tanıyabilirlerdi ki? Her gün karşılaşırdınız, ama sonra altı ay ya da yıllar boyunca görüşmediğiniz olurdu. İnsanları bu kadar az tanımanın tatminsizlik yarattığı görüşünde birleşiyorlardı. Shaftesbury Caddesi'nde giden otobüste otururlarken, ama, demişti Clarissa, kendimi her yerde hissediyorum ben; "burada, burada, burada" değil deyip eliyle koltuğunun arkasına vurmuştu; her yerde. Shaftesbury Caddesi'nde

giderlerken el sallamıştı. Bunların hepsiydi Clarissa. Onu ya da herhangi birini tanımak için onu tamamlayan insanlar aranıp bulunmalıydı; hatta yerler bile. Hiç konuşmamış olduğu insanlarla arasında tuhaf bir yakınlık kuruyordu, sokaktaki bir kadınla örneğin, bir tezgâhın gerisindeki adamla – hatta ağaçlar ya da ahırlarla bile. Clarissa'nın ölüm korkusuyla birleşince bütün bunlar, deneyüstü bir tezle son buluyordu, görüntülerimiz, yani görünen kısmımız, öteki, çevreye yayılan, görünmeyen kısmımızla kıyaslanınca çok geçici olduğuna göre, görünmeyen kısım hayatta kalabilirdi, şu ya da bu kişiyle birleşerek kurtulabilirdi ya da ölümden sonra bazı yerleri belki... evet belki ziyaret bile edebilirdi, buna inanıyordu ya da (bütün kuşkuculuğuna rağmen) inandığını söylüyordu.

Neredeyse otuz yılı bulan uzun arkadaşlıklarını gözden geçirince Clarissa'nın tezinin şimdiye kadar geçerli olduğunu görüyordu. Buluşmalarının kısa, kesik, çoğunlukla da acı dolu olduğu, araya kendisinin ülke dışında oluşları ve kesintiler de girdiği düşünülürse (örneğin bu sabah, tam Clarissa ile konuşmaya başlayacakken Elizabeth girmişti içeri, güzel, sessiz, uzun bacaklı bir tay gibi), bu buluşmaların onun hayatı üzerindeki etkileri ölçülemeyecek boyuttaydı. Bütün bu olayın gizemli bir yanı vardı. Elinize keskin, kuvvetli, rahatsız edici bir tohum veriliyordu – gerçek buluşma; çoğunlukla son derece ıstıraplıdır; ama ayrılıkta, hiç akla gelmeyecek yerlerde, goncalanır, açılır, kokusunu yayar, dokunmanıza, tadına bakmanıza, çevrenize bakınmanıza, onca yıl kaybolduktan sonra onu bütünüyle hissetmenize ve anlamanıza izin verir. Clarissa böyle gelmişti Peter'in aklına; gemide; Himalayalar'da; en tuhaf şeyler aklına getirmişti onu (Sally Seton da, o yüce gönüllü, meraklı ördek de mavi ortancaları görünce Peter'i düşünmüştü ha!). Tanıdığı insanlar arasında onu Clarissa kadar etkileyen olmamıştı. Ve hep böyle, kendisi istemeden gelirdi gözlerinin önüne, sakin, hanımefendi gibi, eleştiren; ya da büyüleyici, romantik, tarlaları ya da İngiltere'deki hasatları çağrıştırarak. Onu en çok kent dışında görürdü, Londra'da değil. Bourton'da peş peşe yaşanan olaylar...

Oteline varmıştı. Kırmızı koltuklarla kanepelerin, sivri yapraklı, kurumuş görünümlü bitkilerin doldurduğu holü geçti. Anahtarını askıdan aldı. Genç hanım ona mektuplarını verdi. Yukarı çıktı – Clarissa'yı en çok Bourton'da görürdü, yaz sonunda, orada bir hafta kaldığında, hatta iki hafta, o günlerde usul öyleydi. Önce bir tepenin üzerinde dururdu Clarissa, elleriyle saçlarını korur, mantosu rüzgârda dalgalanır, eliyle bir yeri işaret edip onlara seslenirdi – aşağıda Severn'i gördüm derdi. Ya da bir korulukta çay suyu kaynatırdı – eli işe yatkın değildi; duman kıvrılıp bükülür, suratlarına savrulurdu; küçük pembe yüzü dumanın gerisinden görünürdü; onların gidişini izlemek üzere kulübesinin kapısına çıkan yaşlı bir kadından su isterdi. O ikisi hep yürürlerdi; ötekiler arabayla giderlerdi. Arabayla gitmek sıkardı Clarissa'yı, hiçbir hayvandan hoşlanmazdı, o köpek dışında. Yollarda kilometrelerce yürürlerdi. Yönünü tayin etmek için duraklar, geri dönerken Peter'in önüne düşüp kırlardan geçirirdi onu; hep tartışırlardı, şiir hakkında, insanlar hakkında, siyaset hakkında (o günlerde bir Radikal'lerdendi Clarissa) konuşurlardı; Clarissa durmadıkça, manzarayı ya da bir ağacı görüp bağırmadıkça hiçbir şeyin farkına varmazlardı, Peter'i de bakmaya zorlardı; ve devam ederlerdi böylece, anızlı tarlaların arasından geçerlerdi, Clarissa önden giderdi, elinde halası için kopardığı bir çiçekle, ne kadar narin olsa da yürümekten yorulmazdı; hava kararırken Bourton'a varırlardı. Sonra, akşam yemeğinin ardından, yaşlı Breitkopf piyanonun kapağını kaldırır, sesi olmasa da şarkı söylerdi, koltuklara gömülürler, gülmemeye çalışırlardı, ama bunu asla başaramaz, kahkahalara boğulurlardı – nedensizce gülerlerdi. Breitkopf'un görmesini istemezlerdi. Ve sonra, sabahleyin, evin önünde salına salına cilveleşirlerdi...

Ah, ondan mektup gelmişti! Bu mavi zarf; Clarissa'nın elyazısıydı bu. Ve okumak zorundaydı onu. Acı çekeceği o buluşmalardan biri daha geliyordu işte! Onun mektubunu okumak hiç mi hiç kolay değildi. "Seni görmek harikaydı. Bunu söylemeliyim." Hepsi bu kadar.

Ama Peter altüst olmuştu. Öfkelendi. Clarissa'nın bunu yazmamış olmasını isterdi. Bütün o düşüncelerin arkasından, Peter'i dürtüklemişti

sanki. Neden onu rahat bırakmıyordu Clarissa? Ne de olsa Dalloway ile evlenmişti, bunca yıldır da onunla mutlu bir hayat sürmüştü.

Bu oteller insanı avutmuyor. Hem de hiç. O kancalara kim bilir kaç kişi şapkasını asmıştır. Hatta düşünürsen sinekler bile başka insanların burunlarına da konmuştur. Yüzüne çarpan temizliğe gelince, temizlik değildi bu, çıplaklıktı, soğukluktu; olması gereken bir şeydi. Sanki sevimsiz bir kadın yönetici gün ağarırken ortalığı kolaçan etmiş, sağı solu koklamış, bakmış, bir sonraki konuk tertemiz bir tabakta sunulacak bir et parçasıymış gibi, soğuktan burunları morarmış hizmetçilere sıkıca temizlik yaptırmıştı. Uyumak için bir yatak; oturmak için bir koltuk; dişleri fırçalamak ve tıraş olmak için bir lavabo, bir ayna. Kitaplar, mektuplar, sabahlık, at kılı gibi incecik, birbiriyle uyumsuz, saygısız bir kişiliksizliğin üzerine salıverilmişlerdi. Bütün bunları görmesini sağlayan da Clarissa'nın mektubu olmuştu. "Seni görmek harikaydı. Bunu söylemeliyim." Kâğıdı katladı; öteye itti; hiçbir kuvvet onu tekrar okutamazdı Peter'e.

O mektup sabahın altısında elinde olduğuna göre, demek ki yanından ayrılır ayrılmaz Clarissa oturup yazmıştı onu; pulunu yapıştırmış, biriyle postaneye göndermiş olmalıydı. Tam da ondan beklenen bir şeydi, herkesin dediği gibi. Ziyareti Clarissa'yı tedirgin etmişti. Epeyce duygulanmıştı; Peter elini öptüğünde, bir an için pişmanlık duymuş, hatta onu kıskanmıştı, Peter'in söylediği bir şeyi hatırlamış olmalıydı (öyle göründüğünü fark etmişti Peter) – belki de onun, evlenirsek dünyayı nasıl da değiştiririz dediğini hatırlamıştı; oysa buydu olacaklar; orta yaştı; sıradanlıktı; sonra, o yılmaz enerjisiyle bütün bunları bir kenara bırakmaya zorlamıştı kendini Clarissa hayata öyle bir iple bağlıydı ki, onunki gibi sağlam, dayanıklı, engelleri aşma gücüne sahip ve insanı başarıya götürenini Peter o güne dek hiç görmemişti. Evet, ama Peter odadan çıkar çıkmaz tepkisini gösterecekti Clarissa. Peter'e çok acıyacaktı; onun hoşuna gidecek ne yapabileceğini düşünecekti (en önemli şeyi bulamazdı), Clarissa'nın gözlerinden yaşlar akarak çalışma masasının başına gittiğini, az önce okuduğu şu satırı aceleyle yazdığını görür gibiydi... "Seni görmek harikaydı!" Ve yürekten söylüyordu bunu.

Peter Walsh ayakkabılarının bağcıklarını çözmüştü.

Ama evlilikleri başarılı olamazdı. Her şeye rağmen öteki şey çok daha doğaldı.

Tuhaftı; doğruydu; pek çok kişi hissetmişti bunu. İşlerini gereği gibi yürüten, yeterince başarılı olan Peter Walsh'tan hoşlanırdı insanlar, ama biraz kaçık olduğunu da düşünürlerdi, hava atardı – saçları ağarmasına rağmen halinden hoşnut görünmesi, kendini ağırdan alması tuhaftı aslında. Kadınlar bu yüzden çekici buluyorlardı onu, tam anlamıyla erkeksi görünmemesi hoşlarına gidiyordu. Alışılmadık ya da anlaşılmadık bir yanı vardı nedense. Belki de kitap kurdu olmasındandı – evinize gelip de masada duran kitabı eline almadığı görülmemişti (şimdi de ayakkabılarının bağcıkları yerde sürünürken kitap okuyordu); ya da bir centilmen olmasından, ki bu da kendini piposunun küllerini silkeleme tarzında ve kadınlara davranışında gösteriyordu. Yarım akıllı bir kızın onu kolaylıkla parmağının ucunda oynatması da hem çok hoştu hem de çok gülünç. Ama kızın kendi sorunuydu bu. Gerçi yumuşak başlı biriydi, neşeli ve terbiyeliydi, onunla birlikte olmaktan hoşlanırdı insanlar, ama bu da bir yere kadardı. Bir şey demişti Clarissa – yo, yo; ne demek istendiğini anlamıştı Peter. Buna tahammül etmeyecekti – hayır, hayır. Erkeklerin yaptığı şakalara katılır, bağırır, gülmekten yerlere yatardı. Hint yemeklerinden iyi anlardı. Erkekti o. Ama mutlaka saygı gösterilmesi gerekmezdi ona – bu da bir lütuftu; örneğin Albay Simmons gibi değildi; hem de hiç değil, diye düşünürdü, iki küçük çocuğuna rağmen o ikisini karşılaştırıp duran Daisy.

Ayakkabılarını çekip çıkardı. Ceplerini boşalttı. Çakısıyla birlikte Daisy'nin verandada çekilmiş bir fotoğrafı da çıktı;

baştan aşağı beyazlar giymiş Daisy, kucağında bir foks-teriyer; çok sevimli, çok esmer; onun en iyi fotoğrafıydı gördüğü. Ne de olsa çok doğal gelişmişti her şey; Clarissa ile olandan çok daha doğal. Dırdırsız. Sıkıntısız. Telaşsız, kılı kırk yarmaksızın. Kendini akıntıya bırakmıştı. Verandadaki esmer, hayran olunacak güzellikteki genç kız (onun sesini duyabiliyordu), elbette, diye bağırıyordu (ihtiyat nedir bilmezdi), ona doğru koşarken,

elbette istediğin her şeyi veririm sana, kim bakarsa baksındı. Oysa sadece yirmi dört yaşındaydı. Ve iki çocuğu vardı. Bak şu işe!

Bu yaşta başını belaya sokmuştu işte. Geceleyin uyandığında iyice bastırıyordu bu düşünce. Varsayalım ki evlendiler. Kendisi açısından iyi olurdu, ama ya Daisy'nin açısından? İçini döktüğü, iyi huylu, ağzı sıkı Mrs. Burgess, görünürde avukatlarla görüşmek üzere İngiltere'ye gitmesinin Daisy'nin durumu yeniden değerlendirmesine, gözden geçirmesine yarayabileceğini düşünmüştü. Sorun, Daisy'nin konumu, demişti Mrs. Burgess; toplumun koyduğu engeldi; çocuklarından vazgeçmesiydi. Çok geçmeden dul kalabilirdi, kenar mahallelerde dolaşırdı ya da, daha büyük olasılıkla, kişiliğini yitirirdi (bu tür kadınların aşırı boyanarak neye döndüğünü bilirsiniz demişti Mrs. Burgess,). Ama Peter Walsh bütün bunları kulak ardı etmişti. Henüz ölmeye niyeti yoktu. Ne olursa olsun Daisy sorununu kendi halletmeli; kendi kararını kendi vermeli, diye düşündü, çoraplı ayaklarıyla odada dolaşırken; smokin gömleğine çeki düzen verdi, çünkü Clarissa'nın davetine gidebilirdi, ya da kabarelerden birine, ya da odasından çıkmaz, Oxford'dayken tanıdığı bir adamın yazdığı ilginç bir kitabı okurdu. Emekli olunca kendisi de aynısını yapacaktı – kitap yazacaktı. Oxford'a gidip kitaplıkta araştırma yapacaktı. O esmer, tapılası güzellikteki kız nafile koştu terasın ucuna; elini nafile salladı; insanların ne dediğini hiç umursamadığını nafile haykırdı. Dünyalara bedel saydığı adam, tam bir beyefendi olan, büyüleyici, seçkin adam (yaşının hiç önemi yoktu) işte buradaydı, Bloomsbury'deki bir otel odasında çoraplı ayaklarıyla dolaşıyor, tıraş oluyor, yıkanıyor, bardakları eline alıp tıraş bıçağını bir yana bırakırken, kitaplıkta araştırma yapmaya devam ediyor, ilgisini çeken konuları inceliyordu. Önüne çıkanla sohbet edecekti, öğle yemeği saatlerine boş verecek, verdiği randevuları kaçıracaktı, Daisy ondan bir öpücük istediğinde olay çıkaracak, kendisinden bekleneni yerine getiremeyecekti (oysa gerçekten çok düşkündü Daisy'ye) – kısacası Mrs. Burgess'in de dediği gibi Daisy'nin onu unutması daha iyi olabilirdi, ya da 1922 Ağustos'undaki haliyle hatırlaması, arka koltuğa gömülüp kollarını uzatan ve ne olursa olsun yaparım, yaparım, yaparım diye haykıran Daisy'yi

taşıyan at arabası uzaklaşırken alacakaranlıkta kavşakta duran ve gitgide görünmez olan biri gibi hatırlaması...

İnsanların ne düşündüğünü hiç bilemezdi Peter Walsh. Dikkatini toplaması gitgide güçleşiyordu. Kendini kaptırıyor, kendi meselelerine dalıyordu; kâh somurtuyor, kâh neşeleniyordu; dayanağı kadınlar oluyordu, dalgındı, huysuzdu, Clarissa'nın onlara neden kalacak bir yer bulamadığını, Daisy'ye neden iyi davranmayacağını, neden kimseyle tanıştırmayacağını anlamakta güçlük çekiyordu. O zaman da o – ne yapardı o? Canının istediğini yapar (o anda gerçekten de birtakım anahtarları, kâğıtları ayırmakla meşguldü), keyfince davranır, isterse yalnız kalır, kısacası kendine yeterdi; ama elbette onun kadar başkalarına bağımlı biri de yoktu (ceketini ilikledi); kabahat kendisindeydi. Sigara odalarından uzak kalamıyordu, albaylardan, golftan, briçten hoşlanıyordu, ve en önemlisi kadınların yanında olmaktan hoşlanıyordu, onların zarif arkadaşlıklarına, sadakatlerine, pervasızlıklarına ve –sakıncaları bulunsa da– sevme yeteneklerine öyle hayrandı ki, insan hayatının
üstünde açan harika bir çiçek gibi görüyordu o sevme yetisini (o esmer, tapılası güzellikteki yüz zarfların üzerindeydi), ama yine de başlangıç çizgisine ulaşamazdı, dolanıp dururdu herşeyin çevresinden (Clarissa onun içinde bir şeyi düzelmemek üzere bozmuştu) ve boyun eğip bağlı kalmaktan çabucak bıkar, aşkta çeşitlilik arardı, ama Daisy bir başkasına âşık olsaydı öfkeden köpürürdü, köpürürdü! Çünkü kıskançtı, tabiatı gereği kontrol edemezdi kıskançlığını. Acı çekerdi! Ama neredeydi şu çakı; saati; mühürleri; not defteri; ve tekrar okumak istemediği ama düşünmekten hoşlandığı Clarissa'nın mektubu neredeydi, ya Daisy'nin fotoğrafı? Şimdi de akşam yemeği.

Yemekteydiler.

Vazoların çevresindeki küçük masalarda oturuyorlardı, kimi akşam için giyinmişti kimi de gündelik kıyafetiyleydi, şallarını ve çantalarını yanlarına koymuşlardı, göstermelik bir rahatlık havası vardı üzerlerinde, çünkü bu kadar çeşitli şey yemeye alışık değillerdi, güvenliydiler, çünkü yemeğin parasını ödeyecek durumdaydılar; yorgundular, çünkü bütün gün Londra'da

koşuşturup alışveriş etmişlerdi, görülecek yerlere gitmişlerdi; içeri giren bağa çerçeveli gözlüklü beyefendileri doğal bir merakla tepeden tırnağa süzüyorlardı; iyi huyluydular, tarife vermek ya da yararlı bilgiler sunmak gibi küçük hizmetlerde bulunmak memnun ediyordu onları; sadece bir doğum yeri (örneğin Liverpool) ya da ortak tanıdıklar bile olsa bir biçimde insanlarla bağlantı kurma arzusuyla yanıp tutuşuyorlardı; kaçamak bakışlar, tuhaf suskunluklar ve ansızın uzaklaşıp, geri çekilerek aile arasında şakalaşmalar; Mr. Walsh içeri girip perdenin yakınındaki küçük masaya oturduğunda onlar da yemekteydiler.

Bir şey söylememişti, yalnız olduğu için sadece garsonla konuşabilirdi; yemektekilerin saygısını, menüye göz atarken, bir şarabı işaret ederken, masaya yanaşırken, yemeğe oburca değil ağırbaşlılıkla yaklaşırken gösterdiği tavırla kazanmıştı; yemek boyunca bu saygı ifade edilmemiş olsa da, Mr. Walsh'ın yemeğin sonunda "Bartlett armutları" dediği duyulduğunda Morris'lerin oturduğu masada birden açığa vuruldu. Mr. Walsh'ın neden böyle sert ama ölçülü bir sesle, sahip olduğu hakkı savunan bir eğitimci gibi konuştuğunu ne genç Charles Morris anladı ne babası, ne Miss Elaine ne de Mrs. Morris. Ama, masasında tek başına oturan Peter Walsh "Bartlett armutları" dediğinde, hakkı olan bir talepte bulunurken salondakilerin desteğine güvendiğini, kendilerinin de hemen sahiplendiği bir amacın savunucusu olduğunu hissettiler; onun gözlerine sempatiyle baktılar, aynı anda sigara salonuna girdiklerinde aralarında küçük bir sohbet kaçınılmaz oldu.

Havadan sudan konuştular – Londra'nın ne kadar kalabalık olduğundan; otuz yılda değiştiğinden; Mr. Morris'in Liverpool'u yeğlediğinden; Mrs. Morris'in Westminster'deki çiçek sergisine gittiğinden ve hepsinin Galler Prensi'ni görmüş olduğundan filan. Yine de, diye düşündü Peter Walsh, dünyada bu Morris'ler gibi bir aile yoktur; kesinlikle yoktur; birbirleriyle ilişkileri kusursuz, yüksek tabakayı umursadıkları yok, canları neyi isterse ondan hoşlanıyorlar, Elaine aile işine hazırlanıyormuş, oğlan Leeds'te burs kazanmış, yaşlı hanımefendinin de (ki aşağı yukarı kendi yaşında) evde üç çocuğu daha varmış; iki tane otomobilleri varmış, ama Mr. Morris hâlâ

pazar günleri ayakkabıları onarıyormuş; harika, gerçekten harika, diye düşündü Peter Walsh, tüylü kırmızı koltukların ve kül tablalarının arasında elindeki içki kadehiyle hafifçe öne-arkaya sallanarak; halinden pek hoşnuttu, çünkü Morris'ler ondan hoşlanmışlardı. Evet, "Bartlett armutları" diyen bir adamdan hoşlanmışlardı. Kendisinden hoşlandıklarını hissediyordu.

Clarissa'nın davetine gidecekti. (Morris'ler ayrıldılar yanından, ama yine görüşeceklerdi.) Clarissa'nın davetine gidecekti, çünkü beceriksiz muhafazakârların Hindistan'da neler yaptıklarını Richard'a sormak istiyordu. Bakalım neler oluyordu? Hem müzik de vardır... Evet ya, bir sürü de dedikodu.

Çünkü ruhlarımız böyle aslında, diye düşündü, benliğimiz, balıklar gibi derin sularda yaşar, karanlıklarda dev otların gövdelerinin arasından geçer, güneşin yer yer ışıttığı yerlerde kendine yol açarak soğuk, derin, anlaşılmaz bir loşluğun içine daldıkça dalar; birden yüzeye fırlar, rüzgârın kırıştırdığı dalgaların üstünde oynaşır; yani sürtünmek, değmek, canlanıp dedikodu etmek ihtiyacı içindedir. Hükümetin Hindistan konusundaki düşüncesi neydi acaba? Richard Dalloway bilirdi bunu.

Çok sıcak bir geceydi, gazete satan çocuklar da kocaman kırmızı harflerle bir sıcak dalgasının geldiğini bildiren gazeteler taşıyarak yürüyorlardı, bu yüzden otellerin merdivenlerine hasır koltuklar yerleştirildi, kayıtsız beyefendiler orada oturup içkilerini yudumladılar, sigara içtiler. Peter Walsh da orada oturdu. Sanki gün, Londra günü o anda başlıyordu. Basma elbisesiyle beyaz önlüğünü çıkarıp mavilerini giymeye, incilerini takmaya hazırlanan bir kadın gibi değişti gün, kumaşı attı, tüllere büründü, akşama dönüştü, iç eteğini çıkarıp yere bırakınca rahat bir soluk alan bir kadın gibi gün de tozundan, sıcağından, renginden sıyrıldı; trafik seyreldi; çınlayarak yerlerinden fırlayan otomobiller yük kamyonlarının yerini aldılar; meydanlardaki sık bitkilerin arasında yer yer parlak bir ışık göründü. Çekiliyorum, der gibiydi akşam, burçların ve tümseklerin, otellerin, evlerin ve sıra sıra mağazaların üstünde solup silinirken, soluyorum diye başlıyordu, yok oluyorum, ama Londra bunu duymak bile istemiyordu,

süngülerini göğe yükseltiyor, akşamı olduğu yere mıhlıyor, şenliğine katılmaya zorluyordu onu.

Peter Walsh'ın İngiltere'ye son gelişinden beri Mr. Willett'in yaz dönemi büyük devrimi gerçekleşmişti. Akşamların böyle uzaması yeniydi Peter için. İnsana hayat veriyordu. Gençler ellerinde evrak çantalarıyla, sonunda serbest kalmanın verdiği mutlulukla, bu ünlü kaldırıma ayak basmaktan sessizce gurur da duyarak geçerlerken, ucuz, gösterişli de deseniz bir neşe, bir coşku yayılıyordu yüzlerine. İyi de giyiniyorlardı; pembe çoraplar; güzel ayakkabılar. Sinemada iki saat geçireceklerdi. Sarı-mavi akşam ışığı onların hatlarını keskinleştiriyor, zarifleştiriyordu; ve meydandaki yapraklarda batık bir kentin bitkileri kızıllı-morlu parlıyordu, deniz suyuna batırılmış gibiydiler. Güzellik şaşırtmıştı Peter Walsh'u; moral de veriyordu insana, ülkeye geri dönen Hint-İngilizler (bu türden pek çok kişi tanırdı) Oriental Club'da, dünyanın nasıl enkaza dönüştüğünün hesabını aksi aksi tutarken kendisi işte buradaydı, her zamanki gibi gencecikti; yaşadıkları yaz günleri için gençleri kıskanıyordu, kendi gençliğinde yerinden kıpırdatılamaz gibi görünen o piramidimsi kütledeki kaymayı bir kızın sözlerinden, bir hizmetçinin kahkahasından –somut değil soyut şeylerden– seziyordu. Bu kütle hepsinin tepesine binmişti; onları bastırıp ezmişti, özellikle de kadınları, tıpkı Clarissa'nın Helena Halası'nın akşam yemeğinden sonra lambanın altında otururken gri kurutma kâğıtlarının arasına koyup üstüne de Littré'nin sözlüğünü yerleştirip bastırdığı çiçekler gibi. Artık hayatta değildi halası. Clarissa sözünü etmişti onun, bir gözünün artık görmediğini söylemişti. Yaşlı Miss Parry'nin cama dönüşmesi ne de uygun görünmüştü – doğanın şaheserlerinden biriydi bu. Hava dona çektiğinde tüneğine tutunmuş bir kuş gibi ölecekti. Başka bir çağa aitti halası, ama öyle eksiksiz, öyle bütündü ki, bu maceralı, upuzun yolculuğun, bu bitmek bilmeyen hayatın geçmişte kalmış bir evresini işaret eden bir deniz feneri gibi bembeyaz, görkemle dikilip duracaktı ufukta (bir gazete alıp Surrey-Yorkshire maçının ne olduğunu okuyabilmek için cebinde bozuk para aradı – milyonlarca kez uzatmıştı o bozuk parayı. Surrey yine saldırmıştı). Ama kriket sadece bir oyun değildi. Kriket önemliydi. Kriket hakkında

yazılanları okumadan duramıyordu. Önce son dakika haberlerinden maçın sonucunu okudu, sonra sıcak havayla ilgili haberi; sonra bir cinayet haberini. Kimi şeyleri milyonlarca kez yapmak onlara zenginlik katıyordu, yüzeylerini aşındırıyor olsa da. Geçmiş, zenginlik katardı insana, deneyim de, bir-iki kişiyle ilgilenmiş olmak da, böylece gençlerde bulunmayan bir güce ulaşıyordu insan, kestirmeden gidiyor, canının istediğini yapıyordu, insanların ne dediğini umursamıyor, fazla bir beklentiye kapılmadan yaşama gücüne sahip oluyordu (gazetesini masada bırakıp kalktı), ki aslında kendisi açısından bu tamamıyla doğru değildi (şapkasıyla paltosuna bakındı), bu gece değildi, çünkü bir partiye gitmeye hazırlanıyordu, bu yaşta, az sonra bir deneyim yaşayacağı inancıyla. Ama hangi deneyim?

Bir güzellik yaşayacaktı. Gözle görülen kaba saba bir güzellik değil. Saf ve basit güzellik değildi Bedford Place'in Russell Meydanı'na açılışı. Düzlüktü, boşluktu elbette; bir geçidin ahengiydi; ama aynı zamanda ışıklı pencerelerdi, bir piyano, bir gramofon sesiydi; perdesiz pencereden, açık bırakılan pencereden masaların çevresinde oturan grupları, yavaş yavaş dolaşan gençleri, sohbet eden erkeklerle kadınları, tembelce etrafa bakınan hizmetçileri (işleri bitince saçma sapan konuşurlardı), üst katlardaki pencere pervazlarında kuruyan çorapları, bir papağanı, birkaç bitkiyi görünce, ara sıra kendini hissettiren gizli bir zevk verme duygusuydu. Çekiciydi, gizemliydi, sonsuz bir zenginlikteydi bu hayat. Taksilerin hızla dönüp durduğu geniş meydanda dolaşan çiftler vardı, cilveleşiyorlar, birbirlerine sarılıyorlar, bir ağacın altına sığınıyorlardı; çok dokunaklı bir görünümdü bu; öyle sessiz, öyle dalgındılar ki, insan önlerinden sanki gizli bir töreni rahatsız edecekmiş, kutsallığı bozacakmış gibi ihtiyatla, çekinerek geçiyordu. İlginçti bu. Sonra da ışıkların ve parıltının içine yürünüyordu.

İnce pardösüsünün önü açılmıştı, anlatılmaz bir duyarlılıkla yürüdü, hafifçe öne eğildi, tökezledi, elleri arkasındaydı, gözlerinde hâlâ şahin bakışıyla Londra'da, Westminster'e doğru, çevreyi gözlemleyerek seke seke ilerledi.

Demek herkes dışarıda yiyordu akşam yemeğini. Bir uşak kapıları açıyor, ayaklarını kaldırarak adım atan, ayakkabıları tokalı, saçında üç tane mor

devekuşu tüyü olan yaşlı bir hanımefendi dışarı çıkıyordu. Parlak çiçek desenli şallara mumya gibi sıkı sıkı sarınmış şapkasız hanımlar geçsin diye kapılar açılıyordu. Sütunlu binaların olduğu seçkin semtlerde, saçlarına taraklar takılı, sırtlarına hafif bir şey almış kadınlar (çocuklara bir göz atmak için yukarı koştuktan sonra) evlerin önündeki küçük bahçelerden geçip geliyorlardı; onları bekleyen erkeklerin paltolarının etekleri rüzgârda açılıyor, arabalarının motorları çalışıyordu. Herkes dışarı çıkıyordu. Kapılar açılıyor, insanlar merdivenlerden iniyor, motorlar çalıştırılıyor, sanki bütün Londra kıyıya demirlemiş küçük teknelere biniyor, her yer şenlikteymiş gibi sularda iki yana savrularak sürükleniyordu. Gümüşle çekiçlenmiş gibi görünen Whitehall'e aldıran yoktu, faytonlar aldırmıyordu, sokak lambalarının çevresinde tatarcıklar uçuşur gibiydi; hava o kadar sıcaktı ki insanlar sağda solda durup konuşuyorlardı. Ve Westminster'de, emekli bir yargıç, öyleydi herhalde, tepeden tırnağa beyazlar giymiş, evinin kapısında kurulmuş oturuyordu. Bir Hint-İngiliz melezi olmalıydı.

İşte şurada da tartışıp duran gürültücü kadınlar vardı, sarhoştular; şurada sadece bir polis memuru ve karanlıkta zor seçilen yapılar, yüksek evler, kubbeli evler, kiliseler, meclis
binaları ve nehirdeki bir geminin sireni, boğuk, puslu bir çığlık. Clarissa'nın sokağı değil miydi burası, taksiler hızla köşeyi dönüyorlardı, bir köprünün ayaklarının çevresinde dönen sular gibi, orada toplandıklarına göre Clarissa'nın partisine gidenleri taşıyorlardır diye düşündü.

Sanki gözleri, içine konan sıvı fazla gelince taşıp yanlarından akıtan porselen bir çanakmışçasına, buz gibi akıp giden görsel izlenimlerin hiçbir yararı olmadı ona. Beyni uyanmalıydı artık. Bedeni kasılmalıydı eve girerken, kapısı açık olan, önünde duran arabalardan neşeli kadınların indiği o ışıklı eve: Ruhu cesaret bulmalıydı, tahammül edebilmek için. Peter Walsh çakısının büyük bıçağını açtı.

Lucy son hızla aşağı indi, bir örtüyü düzeltmek ya da sandalyelerden birini yerine koymak için salona bir girip çıkmıştı, içeri girenlerin, güzel gümüşleri, bakır şömine takımlarını, sandalyelerin yeni örtülerini ve sarı

desenli perdeleri görünce bütün bunların ne kadar temiz, ne kadar güzel, ne kadar bakımlı olduğunu düşüneceklerini hissedebilmek için bir an durdu; her birini tek tek beğendi; seslerin yaklaştığını duydu; yemek bitmişti, herkes yukarı çıkıyordu, acele etmeliydi!

Başbakan gelecek, demişti Agnes; yemek salonunda konuşurlarken duydum, demişti, bardakları taşıdığı tepsiyle içeri girerken. Önemi var mıydı, en ufak bir önemi var mıydı, bir başbakan eksik ya da fazla olmuş? Gecenin bu saatinde Mrs. Walker için zerre kadar fark etmezdi, tabakların, tencerelerin, süzgeçlerin, tavaların, jöleli tavukların, dondurma kaplarının, ekmek kırıntılarının, limonların, çorba ve puding kâselerinin hepsi, bulaşıkhanede ne kadar temizlenirlerse temizlensinler onun üstüne yığılıyordu sanki, mutfak masasına, sandalyelere; bir yandan ocak harıl harıl yanıyor, elektrik lambaları ışıl ışıl parlıyordu; hem daha gece geç saatte yenilen hafif yemek de hazırlanacaktı. Ha bir başbakan gelmiş, ha gelmemiş, zerre kadar umurumda değil, diyordu Mrs. Walker.

Hanımlar yukarı çıkmaya başladılar bile, dedi Lucy; hanımlar birer birer çıkıyorlardı yukarıya, Mrs. Dalloway geride kalıyor ve neredeyse her dakika mutfağa haber gönderiyordu, "Mrs. Walker'a sevgilerimi söyleyin", bu gecelik bu kadardı. Ertesi sabah yemeklerin üzerinden geçeceklerdi, çorbanın, somon balığının; somon balığı, Mrs. Walker biliyordu, her zaman olduğu gibi az pişmişti; çünkü pudingi hazırlarken titizlenir, balığı Jenny'ye bırakırdı; bu yüzden somon hep az pişmiş olurdu. Ama Lucy, gümüş takılar takmış sarışın bir hanımın, başlangıç yemeği gerçekten ev yapımı mı diye sorduğunu söyledi. Yine de tabakları çevirip dururken, fırının ızgarasını itip çekerken Mrs. Walker'ın aklı sürekli somon balığına gidiyordu; yemek salonundan ansızın kahkahalar duyuldu; biri konuşuyordu; sonra yeniden kahkahalar – hanımlar çıktıktan sonra beyler eğleniyordu. Tokay şarabı, dedi içeri dalan Lucy. Mr. Dalloway Tokay'ı getirsin diye yollamıştı onu, İmparator'un mahzenindeki Tokay'ı.

Mutfaktan geçirildi şarap. Lucy omzunun üstünden bakarak Miss Elizabeth'in çok hoş göründüğünü söyledi; gözlerini ondan alamamıştı; pembe elbisesini giymişti, boynunda da Mr. Dalloway'in verdiği kolye.

Jenny köpeği unutmamalıydı, Miss Elizabeth'in foks-teriyerini, ısırdığı için onu bir yere kapatmaları gerekmişti, bir ihtiyacı olabilir, diye düşünmüştü Elizabeth. Jenny köpeği unutmamalıydı. Ama ortalıkta bunca insan varken üst kata çıkmazdı ki Jenny. Kapıya bir araba gelmişti bile. Kapı çalıyordu – beyefendilerse hâlâ yemek salonundaydılar, Tokay içiyorlardı!

İşte, yukarı çıkıyorlardı; ilk gelenlerdi bunlar, artık peş peşe gelirlerdi, (davetler için tutulan) Mrs. Parkinson holün kapısını aralık bırakacak, hanımlar koridordaki odadan mantolarını alırken beyefendiler orada bekleyeceklerdi (beklerken saçlarını sıvazlıyorlardı); kırk yıldır ailenin yanında çalışan, hanımlara yardımcı olmak için her yaz gelen, annelerin çocukluklarını bilen, herkesin elini aşırıya kaçmadan sıkan Mrs. Barnet, yaşlı Ellen Barnet, gelenlere yardımcı oluyordu; 'hanımefendi' derken son derece saygılıydı, ama genç hanımlara bakarken, korsesiyle uğraşan Lady Lovejoy'a nazikçe yardım ederken şakacı bir havası vardı. Lady Lovejoy'la Miss Alice, Mrs. Barnet'i –"otuz yıl oldu, hanımefendi", diye hatırlattı Mrs. Barnett– tanıdıkları için fırçayla tarak konusunda kendilerine küçük bir ayrıcalık tanındığını ister istemez hissettiler. Eskiden Bourton'da kalırken genç hanımlar allık sürmezlerdi, dedi Lady Lovejoy. Miss Alice'in allığa ihtiyacı yok ki, dedi Mrs. Barnet, ona sevgiyle bakarak. Mrs. Barnet giyinme odasında oturup kürkleri okşar, İspanyol şallarını eliyle düzeltir, tuvalet masasını düzene sokardı, kürklere ve işlemelere aldırmadan kimin hoş bir hanım olduğunu kimin olmadığını kesinlikle bilirdi. Ah şu sevimli ihtiyarcık, dedi Lady Lovejoy, Clarissa'nın yaşlı dadısı, merdiveni tırmanırken.

Ve birden sırtını dikleştirdi Lady Lovejoy. "Lady Lovejoy ve Miss Lovejoy", diye bildirdi adlarını (davet için tutulan) Mr. Wilkins'e. Mr. Wilkins'in eğilip doğrularak ve tam bir tarafsızlıkla "Lady Lovejoy ve Miss Lovejoy... Sir John ve Lady Needham... Miss Weld... Mr. Walsh" diye gelenleri takdim ederken takdire değer bir tavrı vardı. Tavrı takdire değerdi; aile yaşamı da kusursuz olmalıydı, öte yandan böyle dudakları yeşilimsi, yanakları tıraşlı bir adamın çoluk çocuğa karışmış olması da pek mümkün görünmüyordu.

“Sizi görmek ne büyük zevk!” dedi Clarissa. Herkese aynı şeyi söylüyordu. Sizi görmek ne büyük zevk! Hiç de havasında değildi, abartılı, samimiyetsizdi. Gelmekle büyük hata etmişti Peter Walsh. Evde kalmalı ve kitabımı okumalıydım, diye düşündü; müzikhole gitseydi keşke; evde kalmalıydı aslında, çünkü kimseyi tanımıyordu.

Aman Tanrı’m, tam bir felaket olacaktı bu davet; tam bir felaket, Clarissa iliğinde kemiğinde hissediyordu bunu, yaşlı Lord Lexham orada durmuş, Buckingham Sarayı’ndaki bahçe partisinde soğuk alıp hastalanan karısı adına özür dilerken. Gözünün ucuyla Peter’i görebiliyordu, orada, o köşede durmuş kendisini eleştiriyordu. Neden yapıyordu Clarissa bütün bunları? Neden doruklar arayıp ateşlerde yanıyordu? Tükenseydi keşke! Yanıp kül olsaydı! Ellie Henderson gibi eriyip tükenmektense elindeki meşaleyi savurup yeryüzüne fırlatmak daha iyiydi, her şey ondan daha iyiydi! Peter’in gelip bir köşede durmasının kendisini böyle bir duruma düşürmeye yetmesi çok tuhaftı. Peter onun kendini görmesini sağlıyordu, abartmasına yol açıyordu. Budalalıktı bu. O zaman neden gelmişti Peter, sırf kendisini eleştirmek için mi? Neden hep alıyor, hiç vermiyordu? Neden kendi küçük bakış açısından fedakârlık etmiyordu hiç? İşte gidiyordu bile ve Clarissa onunla konuşmalıydı. Ama bu fırsatı bulamayacaktı. Hayat böyleydi işte – aşağılanmaydı, vazgeçişti. Lord Lexham karısının bahçe partisine gelirken kürklerini giymeyeceğini söylüyordu, çünkü “canım, siz hanımlar hep aynısınız”, oysa Lady Lexham en azından yetmiş beşindeydi! O yaşlı çiftin birbirlerini böyle el üstünde tutmaları ne hoştu. Clarissa severdi yaşlı Lord Lexham’ı. Verdiği davetin önemli olduğunu düşünüyor ve her şeyin berbat olacağını, ters gideceğini bilmek canını çok sıkıyordu. İnsanların amaçsızca dolaşmalarındansa, dik durmayı bile düşünmeden Ellie Henderson gibi bir köşeye büzülüp kalmalarındansa her şeyi yeğlerdi, bir patlamayı, oradakileri ürkütecek herhangi bir şeyi.

Cennetin bütün kuşlarının göründüğü sarı perde hafifçe havalandı, sanki salona bir sürü kanat girmişti, içeri girdiler, sonra tekrar dışarı çekildiler. (Çünkü camlar açıktı.) Acaba cereyan mı var burada, diye düşündü Ellie Henderson. Üşütürdü hep. Ama onu kaygılandıran kendisinin ertesi gün

aşağı inerken aksıracak olması değildi; onun düşündüğü çıplak omuzlu kızlardı, yaşlı babası onu hep başkalarını düşünmeye alıştırmıştı da ondan, Bourton'un eski rahibiydi babası, sakattı ama artık hayatta değildi; zaten Ellie Henderson'un soğuk algınlığı göğsüne inmezdi hiç. Onun düşündüğü kızlardı, omuzları çıplak genç kızlar, kendisi ömür boyu sıska kalmıştı, şimdi, ellisini geçtikten sonra hafif bir ışığın arasından, kendini ihmalle geçen yılların ardından belirginleşen, ama insanı bunaltan nezaketiyle yeniden kararan bir şey, paniğe varan korkusu kendini göstermeye başlamıştı, üç yüz poundluk geliri ve çaresizliğiydi bunun nedeni (bir tek kuruş bile kazanamıyordu) iyice ürkekleşmiş, her geçen yıl, bu tür davetlere mevsim boyunca her gece katılan, hizmetçilerine "şunu şunu giyeceğim" demekle yetinen –Ellie Henderson ise sinir içinde koşup pembe çiçekler alıyor, yarım düzine, sonra da eski siyah elbisenin üstüne bir şal atıyordu– iyi giyimli insanlarla buluşamayacak duruma gelmişti. Clarissa'nın partisine son anda davet edilmişti. Pek de sevinmemişti bu duruma. Ona öyle geliyordu ki Clarissa bu yıl kendisini davet etmeyi düşünmemişti.

Hem neden davet etsindi ki? Birbirlerini eskiden beri tanımaları dışında gerçekten de bir neden yoktu. Aslında kuzendiler. Ama doğal olarak birbirlerinden epeyce uzaklaşmışlardı, nedeni Clarissa'nın çok sevilen biri olmasıydı. Bir partiye gitmek Ellie Henderson için bir olaydı. Salt güzel kıyafetleri görmek bile bir zevkti. Elizabeth değil miydi şu, büyümüş, saçları modaya uygun biçimlendirilmiş, pembe elbiseli kız? Yine de on yedisinden fazla değildi herhalde. Çok, çok güzeldi. Ama kızlar ilk kez toplum içine çıktıklarında eskiden olduğu gibi beyaz elbise giymiyorlardı. (Edith'e anlatabilmek için her şeyi aklında tutmalıydı.) Kızlar üstlerine sımsıkı oturan, etekleri ayak bileklerinin epeyce yukarısında kalan düz elbiseler giyiyorlardı. Hiç de yakışmıyor, diye düşündü.

Uzağı seçemiyordu gözleri, boynunu iyice öne doğru uzattı Ellie Henderson, konuşacak birini bulmamak pek umurunda değildi (burada tanıdığı kimse yok sayılırdı), orada izleyebileceği ilginç kişiler vardı; siyasetçiydiler herhalde; Richard Dalloway'in arkadaşları; ama o zavallı

yaratığın bütün gece orada bir başına dikilip durmasına göz yumamayacağını hissetti Richard.

"Eh, Ellie, sen nasılsın bakalım?" dedi her zamanki gibi güleryüzle ve heyecanlanan, yüzü kızaran ve onun gelip kendisiyle konuşmasının son derece nazik bir davranış olduğunu hisseden Ellie Henderson, çoğu kişinin soğuktan ziyade sıcaktan rahatsız olduğunu söyledi.

"Evet, öyle," dedi Richard Dalloway. "Evet."

Söyleyecek başka bir şey gelmedi aklına.

"Merhaba Richard," dedi biri, onu dirseğinden tutarak, şu işe bakın, Peter'di bu, eski dost Peter Walsh. Onu gördüğüne çok sevinmişti – ne zaman görse sevinirdi! Hiç değişmemişti. Ve birlikte oradan uzaklaştılar, salonun öbür ucuna doğru yürüdüler, sanki uzun zamandır görüşmüyormuş gibi birbirlerinin sırtını sıvazlıyorlar, diye düşündü Ellie Henderson, onların gidişini izlerken; o adamın yüzü hiç yabancı gelmiyordu. Uzun boylu, orta yaşlıydı, esmerdi, güzel gözleri vardı, gözlük takıyordu, John Burrows'u andırıyordu. Edith mutlaka tanırdı onu.

Cennet kuşlarıyla süslü perde yine havalandı rüzgârda. Ve Clarissa Ralph Lyon'ın perdeyi geri iterek konuşmaya devam ettiğini gördü. Demek ki başarısız olmayacaktı. Artık partide her şey yolunda gidecekti. Başlamıştı. Yoluna girmişti. Ama hâlâ son dakikada gelenler vardı. Şimdilik orada durup beklemeliydi. İnsanlar telaşla gelir gibiydiler.

Albay ve Mrs. Garrod... Mr. Hugh Whitbread... Mr. Bowley... Mrs. Hilbery... Lady Mary Maddox... Mr. Quin... dedi Wilkins, monoton sesiyle. Clarissa her biriyle üç-beş kelime konuştu, sonra içeri geçtiler, salonlara dağıldılar; bir şeyin içine girdiler, hiçbir şeyin değil, Ralph Lyon perdeyi geri çekmişti çünkü.

Ama Clarissa gerçekten zorlanıyordu. Hiç zevk almıyordu. Herhangi biri gibi orada öyle duruyordu; kim olsa yapabilirdi bunu; ve o kim olsa'ya birazcık hayranlık duyuyordu, ister istemez bunu kendisinin sağladığını hissediyordu, bir sütuna dönüşmüştü ve bu bir aşamaydı, çünkü tuhaftır ki nasıl göründüğünü tamamıyla unutmuştu, merdivenin üst başına çakılmış bir kazık gibi hissediyordu kendini. Ne zaman bir parti verse kendisi

olmadığı duygusuna kapılırdı, herkes bir bakıma gerçekdışıydı; bir başka bakımdansa çok daha fazla gerçekti. Kısmen giysileri yüzünden, diye düşündü, kısmen alışkanlıklarından çıkartıldıklarından, kısmen bulundukları ortam yüzünden; başka zaman olsa söyleyemeyeceğiniz şeyler söylemeniz mümkündü, ancak kendinizi zorlayarak söyleyebileceğiniz şeyler; daha da derine inebilirdiniz. Ama Clarissa yapamazdı bunu; en azından henüz yapamazdı.

"Sizi görmek ne büyük zevk!" dedi. Sevgili Sir Henry! Herkesi tanırdı mutlaka.

Mrs. Mount ve Celia, Herbert Ainsty, Mrs. Dakers – ah, bir de Lady Bruton! Birbiri peşi sıra merdivenden çıkarlarken tuhaf bir duyguya kapılıyordu insan.

"Gelmekle ne iyi ettiniz!" dedi Clarissa, sözlerinde samimiydi – orada dururken onların önünden geçip gittiklerini hissetmek çok garipti, bazıları epeyce yaşlıydı, bazıları...

Kim? Lady Rosseter mi? Lady Rosseter de kimdi?

"Clarissa!" Bu ses! Sally Seton'un sesiydi! Sally Seton! Bunca yıl sonra! Bir pusun içinden belirdi. Çünkü hiç de böyle görünmüyordu Sally Seton, Clarissa sıcak su torbasına elini attığında. Sally bu çatının altında ha, bu çatının altında! Olacak şey değil!

Yarı mahcup, gülerek sözcükleri peş peşe sıraladı, Londra'dan geçiyormuş; Clara Haydon'dan duymuş; seni görmek için büyük bir fırsattı bu! Böylece geliverdim işte – davet beklemeden...

Sıcak su torbasını usulca bırakabilirdi elinden. Sally'nin ışıltısı kaybolmuştu. Yine de onu yeniden görmek olağanüstüydü, daha yaşlı, daha mutlu, daha az güzeldi. Salonun kapısında öpüştüler, önce bir yanaklarından sonra öbürkünden, Clarissa Sally'nin elini bırakmadan arkasına döndü, salonların dolu olduğunu gördü, seslerin uğultusunu duydu, şamdanları, uçuşan perdeleri gördü ve Richard'ın getirdiği gülleri.

"Beş tane kocaman oğlum var," dedi Sally.

Basbayağı bencildi Sally, en önce o düşünülsün isterdi, Clarissa da onu hâlâ böyle olduğu için seviyordu. "İnanamıyorum!" diye bağırdı, geçmişi

düşününce iyice keyiflenmişti.

Ne yazık ki Wilkins onu çağırıyordu; Wilkins buyurgan, otoriter bir sesle, oradakilerin uyarılması ve ev sahibesinin aklını başına toplaması gerektiğini işaret edercesine bir isim söylüyordu:

"Başbakan," dedi Peter Walsh.

Başbakan mı? Gerçekten mi? Ellie Henderson hayretler içindeydi. Edith'e söyleyecekti bunu!

İnsan ona gülemiyordu. O kadar sıradan görünüyordu ki. Koyun bir tezgâhın arkasına, size bisküvi satsın – zavallı adam, altın sırmalarla allanıp pullanmıştı. Dürüst olmak gerekirse, yanında önce Clarissa sonra da Richard'la herkesi dolaşırken görevini son derece güzel yerine getiriyordu. Önemli biri gibi görünmeye çabalıyordu. Seyretmesi eğlenceliydi. Kimse bakmıyordu ona. Herkes konuşmaya devam ediyordu, ama hepsinin yanlarından geçen majestenin kim olduğunu bildikleri belliydi, iliklerine kadar hissediyorlardı bunu; hepsinin, yani İngiliz halkının simgesiydi o. Danteller içinde pek hoş, pek güçlü görünen yaşlı Lady Bruton da süzülerek geldi ve ikisi birlikte küçük bir odaya çekildiler; insanlar hemen gözetlemeye başladılar, kapıya dikildiler, gizlemeye çalışmadan kıpırdandılar, hışırtılar duyuldu: Başbakan!

Aman Tanrı'm, ne kadar da züppe bu İngilizler! diye düşündü Peter Walsh, köşede dikilirken. Altın sırmalara bürünmeye ve saygılarını sunmaya ne kadar da meraklılar! Alın işte! Şu karşıdaki Hugh Whitbread olmalı, gerçekten de o, büyüklerin etrafından ayrılmıyor, bir hayli şişmanlamış, rengi de solmuş şu değerli Hugh'un!

Sanki hep görev başındaymış gibi bir hali var, diye düşündü Peter, ayrıcalıklı biri ama kapalı kutu, bildiği sırları açıklamaktansa ölmeyi yeğler, bu sır saraydaki bir uşağın söylediği ve ertesi gün bütün gazetelerde okuyacağımız önemsiz bir haber bile olsa. İşte böyle boş laflar, ıvırzıvırla geçirdi ömrünü, saçları aklaşana, ihtiyarlık kapısını çalana kadar, İngiltere'de özel okulda okumuş böyle bir tipi tanıma ayrıcalığına sahip olanların saygısını ve sevgisini kazandı. İster istemez böyle şeyler uyduruluyordu Hugh hakkında; tarzı böyleydi onun; Peter'in binlerce mil

öteden *Times*'da okumuş olduğu o hayranlık uyandıran mektupların tarzıydı, maymunların gevezeliklerinden ve yerlilerin karılarını dövmelerinden başka bir şey duyacak olmasa bile o akla zarar karmaşanın dışında kaldığı için Tanrı'ya şükretmişti. Esmer tenli genç bir üniversiteli dalkavukça bir havayla Hugh'un yanında duruyordu. Hugh onu korurdu, rehberlik eder, hayatta nasıl yol alacağını gösterirdi. Çünkü en sevdiği şey, nazik davranmaktı, unutulup gittiklerini sanıp üzülen yaşlı hanımların, ileri yaşlarında düşünüldüklerini görüp kalplerinin sevinçle çarpması pek memnun ederdi onu, sevgili Hugh çıkagelir, tam bir saat eski günlerden söz eder, küçük ayrıntıları hatırlatır, ev yapımı pastaları överdi, oysa Hugh istese her gün bir düşesle pasta yiyebilirdi, ve görünüşe bakılırsa bu keyifli meşguliyete epeyce zaman da ayırıyordu. Her şeye kadir olan, esirgeyen Tanrı bağışlasındı isterse, ama Peter Walsh acımasızdı. Caniler kol geziyordu, Tanrı bilir ya, trende bir genç kızın beynini dağıttıkları için asılan serserileri düşünürseniz, onların verdiği zarar Hugh Whitbread'in nezaketinden daha az sayılırdı! Bakın hele şuna, Başbakan'la Lady Bruton çıkarlarken ayak parmaklarının ucunda nasıl da dans eder gibi öne eğiliyor, neredeyse yeri öpüyor, Lady Bruton geçerken ona özel bir şey söyleyebilecek kadar samimi olduklarını bütün dünyanın görmesini istiyor. Lady Bruton durdu. Zarif, yaşlı başını yana eğdi. Ona yaptığı yaltaklanma için teşekkür ediyor olmalıydı. Dalkavukları vardı Lady Bruton'un, devlet dairelerinde küçük dereceli memurlar, bunlar onun verdiği ufak tefek işleri görmek üzere koşuştururlar, karşılığında o da onları öğle yemeğine çağırırdı. Ama Lady Bruton on sekizinci yüzyıldan kalmaydı. Ona diyeceği yoktu Peter Walsh'un.

Şimdi de Clarissa Başbakan'ına salonda eşlik ediyordu, kasıla kasıla yürüyor, ışık saçıyor, kırlaşmış saçlarıyla pek soylu görünüyordu. Küpe takmıştı, üzerindeki gümüş yeşili elbiseyle denizkızına benziyordu. Sanki hem dalgaların üzerinde isteksizce ilerliyor hem de saçlarını örüyordu; olmak; var olmak; yaşadığı anda bütün bunları bir araya getirme yeteneği hâlâ vardı; döndü, başka bir kadının elbisesine takılan şalını yakaladı, elbiseden kurtardı, güldü; ve bütün bunları kendini son derece rahat

hisseden birinin alışkanlığıyla, havasıyla yaptı. Ama yıllar izini bırakmıştı onda; bulutsuz bir akşamda dalgaların üstünde batmakta olan güneşi aynasında yakalayan bir denizkızı gibi olsa da. Bir sevecenlik vardı üzerinde; ciddiyeti, iffet taslar hali, donukluğu şimdi hep yumuşamıştı; önemli biriymiş gibi görünmek için, şansı açık olsun, elinden geleni yapan altın simli, şişman adama veda ederken tarifsiz bir soyluluk havası vardı üzerinde; nefis bir içtenlik; sanki bütün dünyanın iyiliğini istiyordu ve şimdi yapacağını yaptıktan sonra oradan ayrılmak zorundaydı. Peter'e öyle geldi. (Ama Peter ona âşık değildi.)

Aslında Başbakan'ın gelmesi iyi oldu, diye düşündü Clarissa. Salonda onunla birlikte dolaşırken, işte Sally şurada, Peter de orada, Richard da halinden çok hoşnut, kendisini herhalde kıskanan bütün o insanları düşününce o anın esrikliğine kapılmıştı, keyfi yerine gelmiş, sanki yüreği titremiş, doğrulup dikleşmişti; evet, ama bunlar diğerlerinin hissettikleriydi; çünkü Clarissa bu görüntüden hoşlansa da, heyecanlansa da, içini yaksalar da, kazandığı bu zaferlerin (sevgili Peter örneğin, Clarissa'nın çok parlak bir zekâya sahip olduğunu düşünüyordu) içi boştu; uzaktaydılar, yüreğinde değil; belki de yaşlanıyordu Clarissa, ama eskisi gibi doyurmuyordu bunlar onu; ansızın, Başbakan'ın merdivenden indiğini görünce, Sir Joshua'nın manşonlu küçük kız tablosunun yaldızlı çerçevesi aklına birden Kilman'ı getirdi, düşmanı Kilman'ı. İşte bu yeterliydi, işte bu gerçekti. Ah, nasıl da nefret ediyordu ondan – rahatsız edici, ikiyüzlü, ahlaksızdı; elinde güç vardı; Elizabeth'in aklını çeliyordu; çalmak ve kirletmek için sızmıştı evlerine (Richard duysa, saçmalık derdi). O kadından nefret ediyordu: O kadını seviyordu. İnsan düşman isterdi, arkadaş değil – Mrs. Durrant ve Clara'yı, Sir William ve Lady Bradshaw'u, Miss Truelock ve Eleanor Gibson'u (onun merdivenden çıktığını görüyordu) değil. Eğer onu görmek istiyorlarsa gelip bulsunlardı. Clarissa partiyle ilgilenecekti!

İşte eski dostu Sir Harry oradaydı.

"Sevgili Sir Harry!" dedi, yaşlı, zarif adama doğru ilerlerken; onun kadar kötü resim yapan iki akademi öğrencisi çıkmazdı St. John's Wood'da (güneş batarken su birikintilerinin başında durup havadaki nemi soluyan ya

da duruşlarıyla –çünkü belli beden hareketlerini kullanırdı Sir Harry, hayvanın ön ayaklardan biri kaldırılır, boynuzlar savrulurdu– 'Yabancının Yaklaştığını' işaret eden sığırları resmederdi hep, Sir Harry'nin bütün eylemleri, dışarıda yemek yemesi, yarışlara katılması gibi, güneş batarken havadaki nemi soluyan sığırlara dayanırdı).

"Neye gülüyorsunuz?" diye sordu Clarissa. Çünkü Willie Titcomb, Sir Harry ve Herbert Ainsty hep birden gülüyorlardı. Yo, olmazdı. Sir Harry Clarissa'ya, (onu ne kadar sevse de olmazdı; kendi tipinin en mükemmeli olduğunu düşünürdü Clarissa'nın, resmini yaparım diye de korkuturdu onu) müzikhol hikâyelerini anlatamazdı. Partisiyle ilgili takıldı ona. Konyağımı özledim, dedi. Bu çevreler bana göre değil. Ama Clarissa'yı severdi; saygı duyardı, ona gel kucağıma otur demesini olanaksızlaştıran şu lanet olası, inatçı, üst tabaka kibarlığına rağmen. Şimdi de şu yaşlı Mrs. Hilbery geliyordu, bir hayal gibi, orada burada dolanan parlak bir ışık gibiydi, ellerini Sir William'ın (Duke ile Lady hakkındaki) kahkahalarının sıcağına doğru uzatmıştı; salonun karşı tarafından kahkahaları duyunca, sabahları erken uyanıp bir fincan çay getirmesi için hizmetçisini çağırmak istemediğinde canını sıkan bir hususta iyice emin olmuştu: Eninde sonunda ölecektik.

"Hikâyelerini bize anlatmıyorlar," dedi Clarissa.

"Clarissa'cığım!" diye bağırdı Mrs. Hilbery. Bu gece dedi, bir bahçede gri şapkasıyla gezinirken ilk kez gördüğüm annene o kadar benziyorsun ki.

Clarissa'nın gözlerine gerçekten de yaşlar doldu. Annesinin bir bahçede gezinmesi! Ne yazık ki gitmesi gerekiyordu.

Milton üzerine konferanslar veren Profesör Brierly gelmişti çünkü, küçük Jim Hutton'la konuşuyordu (Jim Hutton böyle bir partiye gelirken bile kravatını doğru dürüst takıp gömleğini giymeyi becerememişti, ne de saçlarını yatıştırabilmişti), bu kadar uzaktan bile onların tartıştıklarını görebiliyordu Clarissa. Çünkü Profesör Brierly çok garip bir adamdı. Bütün o dereceleriyle, onur ödülleriyle, ikinci sınıf yazarlara yaptığı danışmanlıkla, kendi tuhaf yapısına pek de yaramayan bir atmosferde bulunduğunu hemen sezerdi; olağanüstü bilgili ama çekingendi, dostane

olmaktan uzak buz gibi bir cazibesi vardı; saflığı kendini beğenmişlikle yoğrulmuştu; bir kadının taranmamış saçları ya da bir gencin çizmeleri, asilerin, ateşli gençlerin, dâhi bozuntularının, kuşkusuz pek itibarlıydı bunlar, karanlık dünyasını hatırlatırsa ürperirdi; başını hafifçe geriye atar, hıh! diyerek ılımlılığın değerinden söz eder, Milton'u anlayabilmek için klasikler konusunda biraz eğitilmiş olmak gerektiğini ima ederdi. Anlaşılan Profesör Brierly (Clarissa görebiliyordu) küçük Jim Hutton'la Milton konusunda anlaşamıyordu (çocuk kırmızı çorap giymişti, siyah çorapları yıkamadaydı). Clarissa onların konuşmalarını böldü.

Bach'ı sevdiğini söyledi. Hutton da seviyordu. Clarissa ile aralarındaki bağ buydu; Hutton (çok kötü bir şairdi) Mrs. Dalloway'in sanatla ilgilenen büyük hanımefendilerin içinde en iyisi olduğunu düşünürdü. Ne kadar da katıydı yargılarında. Müzik konusunda kişisel tercihleri yoktu. Pek de ukalaydı. Ama onu seyretmek çok zevkliydi! Evini ne kadar güzelleştiriyordu, ama bir de şu profesörleri olmasaydı. Clarissa onu yakalayıp arka salondaki piyanonun başına oturtmayı kafasına koymuş gibiydi. Çünkü müthiş çalardı.

"Ama çok gürültü var!" dedi Clarissa. "Gürültü!"

"Başarılı bir partinin işareti," diyen Profesör usulca ayrıldı yanlarından.

"Milton hakkında bilmediği yoktur onun," dedi Clarissa.

"Sahi mi?" dedi Hutton, Hampstead'de Profesör'ün taklidini yapardı; Milton üzerine konuşan Profesör, ılımlılık üzerine konuşan Profesör; usulca çekilip giden Profesör.

Şuradaki çiftle konuşması gerekiyordu Clarissa'nın, öyle dedi, Lord Gayton ve Nancy Blow'la.

Partinin gürültüsünde *payları* olduğu için değil tabii. Sarı perdelerin yanında yan yana dururken (açıkça) konuşmuyorlardı. Az sonra başka bir yere gideceklerdi, birlikte; zaten başka zaman da söyleyecek fazla bir şeyleri olmazdı. Etrafa bakınıyorlardı; o kadar. Yeterliydi. Öyle temiz, öyle sağlam görünüyorlardı ki, Nancy Blow, kayısı rengi toz pudra ve allık sürmüştü, ama Lord Gayton iyice ovalanmış, temizlenmişti, kuşlar gibi tetikteydi, ne atılan bir topu kaçırır, ne de bir darbe onu şaşırtırdı. Durduğu

yerde sıçrıyor, hedefine yumruk atıyordu. Elinde tuttuğu dizginlerin ucundaki tayların ağızları titriyordu. Madalyaları vardı, doğduğu yerde atalarından kalma anıtlar dururdu, kilisede bayraklar sallanırdı. Görevleri vardı; kiracılarına karşı; annesiyle kız kardeşlerine karşı; bütün gün Lordlar Kamarası'ndaydı, –kriket, kuzenler, filmler– Mrs. Dalloway yanlarına geldiğinde bunları konuşuyorlardı. Lord Gayton Clarissa'ya hayrandı. Miss Blow da öyle. Öyle hoştu ki tavırları.

"Harikasınız… gelmenize ne kadar sevindim!" dedi. Lordları severdi; gençliği severdi; Paris'teki en usta sanatçılara büyük paralar ödeyerek giyinen Nancy sanki bedeninden kendiliğinden yeşil bir fırfır fışkırmış gibi duruyordu orada.

"Dans edilir diye düşünmüştüm," dedi Clarissa.

Çünkü gençler konuşamıyorlardı. Hem neden konuşsunlar? Bağırmak, kucaklaşmak, sallanmak, şafakta kalkmak; taylara şeker götürmek; şirin Çin köpeklerinin burunlarını öpüp okşamak varken; sonra, içleri kıpır kıpır suya atlayıp yüzerler. Ama İngilizcenin muazzam kaynakları, duyguları iletmek için verdiği güç (onların yaşında olsalardı Peter ile kendisi bütün akşam tartışırlardı), onlara göre değildi. Bunlar gençleri katılaştırıyordu. Belli bir konuma gelmiş insanlar için çok uygundu bu kaynaklar, ama tek başına epeyce sıkıcı kalabilirlerdi.

"Pek yazık!" dedi Clarissa, "dans edilir diye ummuştum!"

Gelmeleri ne kadar hoştu! Ama ne dansı! Salonlar tıklım tıklım doluydu.

Yaşlı Helena Hala gelmişti, şalına sarınıp sarmalanıp. Ne yazık ki ayrılması gerekiyordu, Lord Gayton'la Nancy Blow'un yanından. Clarissa'ın halası yaşlı Miss Parry de gelmişti.

Çünkü Helena Parry ölmemişti. Miss Parry yaşıyordu. Seksenini geçmişti. Merdivenlerden bastonuna dayanarak ağır ağır indi. Bir koltuğa oturtuldu (Richard ilgilenmişti bununla). Yetmişli yılların Burma'sını bilenler hemen giderlerdi onun yanına. Peter nereye kaybolmuştu? Ne kadar iyi arkadaştılar eskiden. Hindistan'ın, hatta Seylan'ın adı geçince Miss Parry'nin gözlerinin rengi (yalnız bir tanesi camdı) yavaş yavaş koyulaşır, mavileşirdi, insanları değil orkideleri görürdü (genel valiler, generaller, isyanlar hakkında pek de

hoş anıları, gurur duyacağı hayalleri yoktu), bir de dağlardaki geçitleri, ve altmışlı yıllarda yerlilerin sırtında ıssız tepelerden taşındığını; ya da suluboyayla resmini yapacağı orkideleri (şaşırtıcı tomurcuklar, daha önce hiç gözüne çarpmayan) koparmak üzere aşağıya inişini; gözü pek bir İngiliz kadını, örneğin orkideleri ve altmışlı yıllarda Hindistan'da gezindiğini düşünmeye dalmışken kapısının önünü bombalayan savaş onu rahatsız edince huysuzlaşsa da – hah, Peter de gelmişti.

"Gel de Helena Hala'ya Burma'dan söz et," dedi Clarissa.

Peter gece boyunca Clarissa ile tek kelime konuşamamıştı.

"Sonra konuşuruz," dedi Clarissa, onu beyaz şalı, elinde bastonuyla oturan Helena Halanın yanına götürürken.

"Peter Walsh," dedi Clarissa.

Hiçbir anlam ifade etmedi bu.

Clarissa davet etmişti halasını. Yorucuydu evi; gürültülüydü; ama Clarissa davet etmişti. O da gelmişti. Ne yazık ki Londra'da oturuyorlardı, yani Richard ve Clarissa. Sırf Clarissa'nın sağlığı için bile kent dışında yaşamaları daha iyi olacaktı. Ama Clarissa toplum hayatından hoşlanıyordu.

"Peter Burma'da bulundu," dedi Clarissa.

Ya! Charles Darwin'in, Burma'nın orkideleri hakkında kendi yazdığı küçük kitap için söylediklerini hatırladı halası ister istemez.

(Clarissa'nın Lady Bruton'la konuşması gerekiyordu.)

Kuşkusuz unutulmuştu artık Burma'nın orkideleri hakkında yazdığı kitap, ama 1870'e kadar üç baskı yaptı, dedi Peter'e. Peter'i şimdi hatırlıyordu. Bourton'a gelmişti. (Peter Walsh da Clarissa'nın onu tekneyle gezmeye davet ettiği gece tek kelime etmeden Helena Halayı salonda bırakıp gittiğini hatırladı.)

"Richard öğle yemeğinden çok keyif almış," dedi Clarissa, Lady Bruton'a.

"Richard'ın çok büyük yardımı oldu," diye yanıtladı Lady Bruton. "Mektup yazmama yardım etti. Ya sen nasılsın?"

"Ah, çok iyiyim!" dedi Clarissa. (Lady Bruton politikacı eşlerinin hastalıklarından hiç hoşlanmazdı.)

“Ah, işte Peter Walsh!” dedi Lady Bruton (çünkü Clarissa’ya söyleyecek bir şey bulamazdı hiç; oysa severdi onu. Pek çok hoş niteliği vardı; ama Clarissa ile halasının ortak yanları
yoktu. Keşke Richard daha silik bir kadınla evlenmiş olsaydı, öyle biri ona işinde daha çok yardımcı olurdu. Kabineye girme şansı kalmamıştı Richard’ın.) “İşte Peter Walsh!” dedi Lady Bruton, o tatlı günahkârın elini sıkarken, ünlenebilecek biriydi (ama hep kadınlarla başı derteydi) o yetenekli adam; aa, Miss Parry de burada. Harika bir yaşlı hanımefendi!

Lady Bruton Miss Parry’nin koltuğunun yanında, siyahlara bürünmüş eski bir asker gibi duruyordu, Peter Walsh’ı öğle yemeğine davet etti; samimiydi, ama havadan sudan konuşmadı, Hindistan’ın florası ya da faunası hakkında hiçbir şey hatırlamıyordu. Orada bulunmuştu elbette; tam üç genel vali görmüştü; sivil Hintlilerden bazılarının son derece iyi insanlar olduğunu düşünmüştü; ama Hindistan ne büyük bir felaket yaşıyordu! Az önce Başbakan kendisine anlatıyordu (ama şalına sarınmış oturan yaşlı Miss Parry’nin Başbakan’ın az önce ona ne anlattığı hiç umurunda değildi) ve Lady Bruton Peter Walsh’ın fikrini de almak istiyordu, olayların merkezinden yeni dönmüştü ya, onu Sir Sampson’la buluşturacaktı, çünkü bu aptallık geceleri uykusunu kaçırıyordu, aslında kötülük demek daha doğru olurdu, bir asker kızıydı ne de olsa. Yaşlanmıştı artık, pek bir işe yaramazdı. Ama evi, hizmetkârları, yakın arkadaşı Milly Brush –onu hatırlıyor muydu Peter?– kısacası hepsi kendilerinden yardım istenmesini bekliyorlardı – tabii, tabii bir işe yarayacaklarsa. Çünkü Lady Bruton İngiltere’den hiç söz etmezdi, ama bu erkekler adası, aziz vatanı, damarlarındaydı onun (Shakespeare okumuş olmasa da), eğer zırh kuşanıp ok atabilecek, birliklerin başına geçip düşmana saldırabilecek, barbar halkları sarsılmaz bir adaletle yönetebilecek ve sonra bir kilisede kalkanının altında cansız yatabilecek, ya da ilk çağlara ait bir yamaçta yeşil otlarla kaplı bir tepecik oluşturabilecek bir tek kadın varsa, o da Millicent Bruton’du. Cinsiyetinin engellemesi ve mantık becerisinin de yetersiz olmasıyla (*Times* gazetesine mektup yazmayı beceremiyordu), imparatorluk düşüncesine sarılmıştı, o silahlı tanrıçayla olan ilişkisinden disiplinli tavrını,

dimdik duruşunu edinmişti, bu yüzden insan onun ölüp de dünyadan ayrıldıktan sonra bile artık üstünde İngiliz bayrağının manevi bir biçimde dalgalanmadığı yerlerde dolaşacağını düşünemiyordu. Ölülerin arasında bile İngiliz kalmamak – yo, yo! Olanaksızdı bu!

Lady Bruton muydu o kadın (tanırdı onu)? Saçları ağarmış adam Peter Walsh muydu? Bunları sordu Lady Rosseter kendine (eskiden Sally Seton'du). Şu kadın, ihtiyar Miss Parry olmalıydı, kendisi Bruton'da kalırken aksilik eden o yaşlı hala. Koridorda çırılçıplak koşarken Miss Parry kendisini çağırtmıştı, bunu asla unutamazdı. Ve Clarissa! Ah Clarissa! Sally onu kolundan yakaladı.

Clarissa yanlarında durdu.

"Ama kalamam," dedi. "Daha sonra gelirim. Bekleyin," dedi Peter ile Sally'ye bakarak. Bütün bu insanlar gidene kadar beklemeliydiler.

"Daha sonra gelirim," dedi eski arkadaşlarına bakarak, Sally ile Peter'e, el sıkışıyordu onlar, ve kuşkusuz eski günleri hatırlayan Sally gülüyordu.

Ama sesinde insanın aklını başından alan o eski dolgunluk yoktu; gözleri de, puro içtiği, üzerinde bir bez parçası bile olmadan banyo süngerini almak için koridorda koştuğu ve Ellen Atkins'in, ya beyefendiler görseydi diye sorduğu günlerdeki gibi ışıl ışıl değildi. Ama herkes bağışlardı onu. Geceleyin acıktığı için kilerden bir tavuk çalmıştı; yatak odasında puro içerdi; paha biçilmez bir kitabı sandalda unutmuştu. Ama herkes tapardı ona (belki Clarissa'nın babası dışında). Sıcaklığıydı; hayat dolu oluşuydu nedeni – resim yapardı, yazardı. Köydeki yaşlı kadınlar bugün bile hâlâ "kırmızı manto giyen o neşeli arkadaşınız" nasıl acaba diye soruyorlardı. Sally kadınların oy hakkı olmalı dediği için Hugh Whitbread'in, olmayacak şey, kendisini sigara odasında öptüğünü söyleyip suçlamıştı onu (işte oradaydı eski dostu Hugh Whitbread, Portekiz Elçisi'yle konuşuyordu), güya Hugh onu cezalandırmak istemişmiş. Adi erkekler böyle yaparlar, demişti Sally. Aile sofrasında dua edilirken onu kınamasın diye Clarissa Sally'yi ikna etmeye çalıştığını hatırlıyordu, bunu yapacak kadar cüretkârdı Sally, pervasızdı, her şeyin merkezi olmak, olay çıkarmak için yanıp tutuşurdu adeta, Clarissa da bunun sonunun bir felaket olacağını düşünürdü;

ölebilirdi Sally, zarar görebilirdi; oysa o herkesi şaşırtarak evlenmişti, ceketinin yakasına kocaman bir çiçek takan kel kafalı biriyle, adamın Manchester'de dokuma fabrikaları olduğu söyleniyordu. Beş de oğlan doğurmuştu!

Peter'le yan yana oturmuşlardı. Konuşuyorlardı: Onların böyle konuşması çok tanıdık geliyordu Clarissa'ya. Geçmişten söz edeceklerdi. Clarissa geçmişini o ikisiyle paylaşıyordu (hatta Richard'la olduğundan daha fazla); bahçeyi; ağaçları; berbat sesli ihtiyar Joseph Breitkopf'un Brahms söylemesini; salondaki duvar kâğıdını; hasırların kokusunu. Sally her zaman bunun bir parçası olacaktı; Peter de öyle. Ama onların yanından ayrılmalıydı şimdi Clarissa. Hiç hazzetmediği Bradshawlar da gelmişti.

Lady Bradshaw'un yanına gitmeliydi (griler ve gümüşiler içindeydi, havuzun kenarında dengesini bulmaya çalışan bir deniz aslanı gibiydi, davetler yapılsın, düşesler duysun diye böğürüp duruyordu, tipik bir başarılı erkek eşi), Lady Bradshaw'un yanına gitmeli ve ona demeliydi ki…

Ama Lady Bradshaw önünü kesti.

"Korkunç geç kaldık Mrs. Dalloway; içeri girmeye bile cesaret edemedik," dedi.

Evet, dedi Sir William, kırlaşmış saçları ve mavi gözleriyle çok soylu görünüyordu; ama gelmeden edememişlerdi tabii. Herhalde Richard'la Avam Kamarası'ndan geçirmek istedikleri şu tasarıdan söz ediyorlardı. Onu Richard'la konuşurken görmek neden sinirlendiriyordu Clarissa'yı? Ne ise öyle görünüyordu Sir William, büyük bir doktor. Mesleğinin doruğundaydı, çok güçlüydü, ama yıpranmıştı. Kim bilir ne biçim vakalarla karşılaşmıştı – acı çekenler; çıldırmak üzere olanlar; kocalar ve karılar. Çözümü zor sorunlar hakkında karar vermesi gerekmişti herhalde. Yine de insan Sir William gibi birinin kendisini mutsuzken görmesini istemezdi. Öyle hissetti Clarissa. Yo, o adama gösterilmemeliydi bu.

"Eton'daki oğlunuz nasıl?" diye sordu Lady Bradshaw'a.

Kabakulak olduğu için takıma giremedi, dedi Lady Brad-shaw. Babasının ondan daha çok üzüldüğünü sanıyordu, "çünkü o da koca bir çocuktan başka bir şey değil."

Clarissa Richard'la konuşmakta olan Sir William'a baktı. Çocuğa benzemiyordu, hem de hiç.

Bir keresinde bir arkadaşıyla birlikte ona gitmişti Clarissa, tavsiyesini almak için. Çok doğru, çok duyarlı davranmıştı. Ama ulu Tanrı'm, kendini sokağa atınca nasıl da ferahlamıştı! Bekleme odasında içini çeke çeke ağlayan biri olduğunu hatırlıyordu. Ama Sir William'da nasıl bir şey olduğunu bilemiyordu, ondan neden hoşlanmadığını da. Sadece Richard hak veriyordu Clarissa'ya, "onun zevkinden hoşlanmadım, kokusundan hoşlanmadım," diyordu. Ne var ki doktorluğuna bir şey diyemezdi. Şu tasarıdan söz ediyorlardı. Sesini alçaltarak bir noktaya değinmişti Sir William. Savaştan sonra yaşanan bunalımın gecikmiş etkileri hakkında söylediğiyle ilgiliydi. Tasarıda bununla ilgili bir hüküm olmalıymış.

Sesini alçaltan Lady Bradshaw, Mrs. Dalloway'i ortak bir dişiliğin yuvasına çekti, kocaların ünlü nitelikleri ve aşırı çalışma merakları nedeniyle duyulan ortak gururu paylaşmaya çağırdı, (zavallı şaşkın – ondan hoşlanmazlık edemiyordunuz) "tam yemeğe oturduğumuzda kocama telefon geldi, çok üzücü bir vaka," diye mırıldandı. "Genç bir adam (Sir William da Mr. Dalloway'e bunu anlatıyor) intihar etmiş. Ordu üyesiymiş." Ah, partimin tam orta yerinde bir ölüm, diye düşündü Clarissa.

Başbakan'ın Lady Bruton'la birlikte girdiği küçük salona geçti. Orada birisi olabilirdi. Ama kimse yoktu. Koltuklarda hâlâ Başbakan'la Lady Bruton'un izi duruyordu, Lady Bruton saygıyla Başbakan'a dönüyor, Başbakansa otoriter bir tavırla dimdik oturuyordu. Hindistan'dan söz etmişlerdi. İçeride kimse yoktu. Partinin pırıltısı dökülmüştü, böyle süslü püslü tek başına içeri girmesi ne tuhaftı.

Bradshaw'lar onun partisinde ne demeye ölümden söz ediyorlardı? Genç bir adam intihar etmiş. Onlar da Clarissa'nın partisinde bundan söz ediyorlardı – Bradshaw'lar ölümden söz etmişlerdi. Adam intihar etmiş, ama nasıl? Ne zaman Clarissa'ya bir kazadan söz edilse, bedeni, ilk başta, ansızın, onun içinden geçerdi; elbisesi tutuşur, bedeni yanardı. Kendini pencereden atmıştı genç adam. Zemin yukarıya doğru birden parlamıştı; sivri uçlu, paslı demirler yaralar açarak geçmişlerdi adamın içinden. Orada

beyni zonklayarak yatmıştı, sonra da karanlık boğmuştu onu. Clarissa böyle görüyordu olayı. Ama neden yapmıştı bunu genç adam? Bradshaw'lar da kalkmış partisinde anlatıyorlardı olanları!

Bir keresinde Serpentine'e bir şilin atmıştı, bir daha da başka bir şey atmamıştı. Oysa genç adam boşa harcamıştı. Onlar yaşamaya devam etmişlerdi (geri dönmeliydi; salonlar hâlâ kalabalıktı; insanlar gelmeye devam ediyorlardı). Onlar (bütün gün Bourton'u, Peter'i, Sally'yi düşünmüştü) yaşlanacaklardı. Önemli olan bir şey vardı; Clarissa'nın yaşamında gevezeliğe boğulan, çirkinleşen, karanlığa gömülen, soysuzlaşan, yalanlara, gevezeliklere gömülen bir şey. Bunu kendinde tutabilmişti genç adam. Ölüm, bir meydan okuyuştu. Ölüm, iletişim kurma çabasıydı, insanlar, nedense kendilerinden kaçan öze ulaşmanın olanaksızlığını hissediyorlardı; yakınlık uzağa düşüyordu; daha az kendinden geçiyordu insan, yalnız kalıyordu. Ölüm bir kucaklaşmaydı.

Ama şu intihar eden genç adam – hazinesini elinde tutarak mı atlamıştı aşağı? "Eğer şimdi ölecek olsaydım, en büyük mutluluğu şimdi yaşardım," demişti Clarissa bir keresinde kendi kendine, beyazlar içinde aşağı inerken.

Ya da şairler ve düşünürler vardı. Varsayalım ki o genç adamın böyle bir tutkusu vardı ve Sir William'a gitmişti, büyük bir doktor, ama Clarissa'nın gözünde nedense kötücül, cinsellikten ya da şehvetten uzak, kadınlara karşı aşırı kibar, ama tanımsız bir zorbalığa da muktedir –insanın ruhuna baskı yapıyordu, evet öyleydi– eğer bu genç adam ona gitseydi ve Sir William onu etkileseydi, öyle işte, gücüyle, o zaman o genç adam (Clarissa gerçekten hissediyordu bunu şimdi) hayat dayanılmaz oldu, demez miydi; onun gibi adamlar hayatı dayanılmaz kılıyorlar, demez miydi?

Sonra insanın içinde (daha bu sabah hissetmişti) korku oluyordu, kahredici bir yetersizlik; insanın ana-babası bu hayatı eline sonuna kadar yaşansın, serinkanlılıkla yaşansın diye veriyorlardı; yüreğinin ta içinde büyük bir korku vardı. Şimdi bile, sıklıkla, Richard orada olup the *Times*'ı okumasaydı, Clarissa kuş gibi sokulup yavaş yavaş neşelenmeseydi, değnekleri birbirine sürtmenin, olayları birbirine eklemenin verdiği o

sınırsız zevki zincirlerinden boşaltmasaydı, ölürdü. Kurtulmuştu Clarissa. Ama o genç adam intihar etmişti.

Bir bakıma onun felaketiydi bu – utancıydı. Bu koyu karanlıkta burada bir adamın, şurada bir kadının çöküp kaybolduğunu görmek onun çektiği cezaydı, o da gece elbisesi içinde
burada durmak zorundaydı. Hile yapmıştı; çalmıştı. Asla kusursuz biri olmamıştı. Başarıyı arzulamıştı, Lady Bexborough'yu ve ötekileri. Bir keresinde Bourton'da terasta gezinmişti.

Garipti, inanılır gibi değildi; hiç o günlerdeki kadar mutlu olmamıştı. Hiçbir şey yeterince yavaş değildi; hiçbir şeyin ömrü yeterince uzun değildi. Gençliğin sağladığı zaferlerle yapılan şeye, diye düşündü, koltukları düzeltip raftaki kitaplardan birini yerine iterken, hiçbir zevk denk olamaz, yaşama sürecine kaptırmıştı kendini, zevkten ürpererek, güneş doğarken, gün sona ererken bulmuştu o zevki. Bourton'da herkes konuşmaya dalmışken o kaç kez gidip gökyüzüne bakmıştı; ya da akşam yemeğinde insanların omuzlarının arasından görmüştü; Londra'da uyuyamadığı zamanlarda görmüştü. Pencereye doğru yürüdü.

Saçma bir düşünceydi ama kendisinden bir parça vardı bu gökyüzünde, Westminster göklerinde. Perdeleri aralayıp dışarı baktı. A, ne kadar da şaşırtıcı, karşı evin odasındaki hanımefendi gözlerini ona dikmişti! Yatacaktı. Ve gökyüzü. Durgun bir gökyüzü olacak, diye düşünmüştü, karanlık bir gökyüzü olacak, güzellikler içinde yüzünü öbür yana döndürecekti. Oysa karşısındaki kül rengi bir gökyüzüydü, kocaman bulutlar seyrelerek hızla gelmişlerdi. Clarissa için yeni bir şeydi bu. Rüzgâr çıkmış olmalıydı. Karşıdaki odada gördüğü kadın yatacaktı. O kadını izlemek büyüleyiciydi, o yaşlı hanımın odada dolaşmasını, odanın bu tarafına gelişini, pencereye yaklaşmasını. Clarissa'yı görebiliyor muydu acaba? Salonda insanlar hâlâ gülüp yüksek sesle konuşurlarken o yaşlı kadının hiç ses çıkarmadan tek başına yatağına yatmasını izlemek büyüleyiciydi. Şimdi perdeyi kapatıyordu. Saat vurmaya başladı. Genç adam intihar etmişti; ama ona acımıyordu Clarissa; saat biri, ikiyi, üçü vururken, etrafında bütün bunlar olurken, acımıyordu ona. İşte! Yaşlı hanım

ışığını kapatmıştı! Bunlar olurken bütün ev karanlığa gömüldü, diye yineledi ve şu sözcükler aklına geldi: Güneşin sıcağından korkma artık. Onların yanına dönmeliydi. Ama ne tuhaf bir geceydi bu! Nedense onun yerine koydu kendini Clarissa, kendini öldüren genç adamın yerine. Onun intihar etmesinden memnundu; kendileri yaşarken onun hayatını fırlatıp atmış olmasından. Saat vuruyordu. Kurşuni halkalar havada eriyordu. Ama geri dönmeliydi. Toparlanmalıydı. Sally ile Peter'i bulmalıydı. Küçük odadan çıkıp salona girdi.

"Ama Clarissa nerede?" dedi Peter. Sally ile birlikte kanepede oturuyordu. (Bunca yıl sonra ona "Lady Rosseter" diyemiyordu.) "Nereye gitti bu kadın?" diye sordu. "Nerede Clarissa?"

Sally orada önemli kişiler, siyasetçiler olduğunu tahmin etti ve Peter de ona katıldı durum gereği, ikisi de böyle kişileri sadece gazetelerdeki fotoğraflarından tanıyorlardı, Clarissa'nın onlarla ilgilenmesi, konuşması gerekiyordu. Onların yanında olmalıydı. Ama Richard Dalloway kabineye girememişti. Pek başarılı biri değil herhalde diye düşündü Sally. Kendisi pek gazete okumazdı. Bazen Richard'ın adının geçtiğini görürdü. Ama ne de olsa – eh, herkesten uzak bir yaşam sürüyordu, toplumdan uzakta, Clarissa olsa büyük tüccarların arasında derdi, büyük imalatçıların, erkeklerin, ne de olsa, bir şeyler yapan. Onun da yaptığı işler vardı!

"Beş oğlan doğurdum!" dedi Peter'e.

Ulu Tanrı'm, nasıl da değişmişti Sally, anneliğin yumuşaklığı vardı üzerinde, ama bencilliği de. En son ayışığı altında kaluli çiçeklerinin arasında buluştuklarını hatırladı Peter, "yapraklar işlenmemiş bronz gibi" demişti Sally, edebiyat yaparak ve bir gül koparmıştı. O korkunç gecede, havuzun yanındaki olaydan sonra Peter'le birlikte bir aşağı bir yukarı yürümüştü; Peter gece yarısı trenine yetişecekti. Aman Tanrı'm, nasıl da ağlamıştı Peter!

Eski numarası bu, çakıyı açmak, diye düşündü Sally, ne zaman heyecanlansa çakısını açıp kapatır. Bir zamanlar çok yakındılar birbirlerine, Sally ile Peter Walsh, Peter Clarissa'ya âşıkken; öğle yemeğinde Richard Dalloway'le ilgili o korkunç, gülünç sahne yaşanmıştı. Richard'a

“Wickham” demişti Sally. Richard’a neden “Wickham” demesindi ki? Clarissa öfkeden köpürmüştü ve gerçekten de birbirlerini o günden sonra pek görmemişlerdi Sally ile Clarissa, son on yılda altıyı geçmezdi görüşmelerinin sayısı. Peter Walsh kalkıp Hindistan’a gitmişti, onun mutsuz bir evlilik yaptığı hakkında bir şeyler duymuştu Sally, çocuğu olup olmadığını bilmiyordu ve ona soramazdı bunu, çünkü Peter değişmişti. Ufalmış gibi görünüyordu, ama daha sevecen olduğunu hissediyordu Sally, gerçekten sevgi duyuyordu Peter’e, çünkü o kendi geçmişiyle ilişkiliydi, Peter’in verdiği küçük bir Emily Brontë kitabı hâlâ duruyordu ve yazacaktı Peter, değil mi? O günlerde yazacaktı.

“Yazdın mı?” diye sordu Sally, sağlam ve biçimli elini Peter’in hatırladığı tarzda dizinin üzerine koyup açarak.

“Tek kelime bile yazmadım!” dedi Peter Walsh ve Sally güldü.

Sally hâlâ çekiciydi, hâlâ ilginçti. Ama kimdi bu Rosseter? Düğün gününde yakasına iki kamelya takmıştı – Peter’in onun hakkında bütün bildiği bu kadardı. “Sayısız uşakları, kilometrelerce uzunlukta limonlukları var,” diye yazmıştı Clarissa; buna benzer bir şey. Sally bir kahkaha patlatarak doğruladı bu söyleneni.

“Evet, yılda on binlik gelirim var” – vergiden önce mi sonra mı hatırlayamıyordu Sally, çünkü kocası, “onunla tanışmalısın Peter,” diyordu, “hoşlanacaksın ondan,” para işlerini karısının adına hallediyordu.

Sally paçavralar içinde dolaşırdı, eski püskü kılıklarla. Bour-ton’a gelebilmek için Marie Antoinette’in büyük-büyükbabasına verdiği yüzüğü rehin vermişti – anlıyor muydu bunu Peter?

Ah, evet, hatırlıyordu Sally; yüzük hâlâ duruyordu, Marie Antoinette’in büyük-büyükbabasına verdiği yakut bir yüzüktü. O günlerde cebinde beş parası yoktu Sally’nin ama Bourton’a gitmek için kıvranırdı. Oraya gitmek çok önemliydi Sally için; kendi evinde öylesine mutsuzdu ki, Bourton’a gitmekle akıl sağlığını koruduğuna inanıyordu. Ama bütün bunlar geçmişte kalmıştı, hepsi geçti bitti, dedi. Mr. Parry ölmüştü; Miss Parry hâlâ hayattaydı. Hayatımda hiç böyle bir şok yaşamadım, dedi Peter. Miss Parry’nin ölmüş olduğuna öylesine emindi ki. Clarissa’nın evliliği başarılı

herhalde, dedi Sally. Şuradaki çok güzel, çok ağırbaşlı genç kadın da Elizabeth'ti, şurada, perdenin yanında duran, pembeli.

(Kavak gibi, ırmak gibi, sümbül gibi, diye düşünüyordu Willie Titcomb. Kent dışında yaşayıp canının istediğini yapabilmesi ne kadar güzeldi! Zavallı köpeğinin havladığını duyabiliyordu o, Elizabeth emindi bundan.) Clarissa'ya hiç mi hiç benzemiyor, dedi Peter Walsh.

"Ah, Clarissa!" dedi Sally.

Sally'nin hissettiği sadece buydu. Clarissa'ya çok şey borçluydu. O ikisi arkadaştı, tanıdık değil, arkadaş, ve hâlâ Clarissa'yı beyazlar içinde eli kolu çiçek dolu evde dolaşırken görebiliyordu – bugün bile tütün yaprağı aklına Bourton'u getirirdi. Ama –Peter anlıyor muydu?– bir şey eksikti Sally'de. Neydi bu eksik olan? Çekiciydi; olağanüstü çekiciydi. Ama dürüst olmak gerekirse (ve Peter'in eski bir dost, gerçek bir dost olduğunu hissediyordu, uzaklığın, mesafelerin ne önemi vardı? Sık sık yazmak istemişti Peter'e, sonra mektubu yırtıp atmıştı, ama onun anladığını hissediyordu, çünkü yaş ilerledikçe farkına varıldığı gibi insanlar konuşmadan da anlaşırlardı, Sally de yaşlanmıştı, o gün öğleden sonra oğullarını Eton'da ziyaret etmişti, kabakulağa yakalanmışlardı çocuklar), dürüst olmak gerekirse, nasıl yapabilmişti Clarissa böyle bir şey, Richard Dalloway'le nasıl evlenmişti? Salon adamın değildi o, sadece köpeklerle ilgileniyordu. Kelimenin tam anlamıyla ahır kokuyordu salona girdiğinde. Ve sonra bütün bunlar? Elini salladı.

Beyaz gömleğiyle yanlarından geçen Hugh Whitbread'di, donuk, şişman bir adam, yanından geçtiği hiçbir şeyi görmüyordu, kendini beğenmişliği ve rahatı dışında her şeye kördü.

"*Bizi* tanımayacak," dedi Sally, ve gerçekten de cesaret edemedi – demek bu Hugh'du! Muhterem Hugh!

"Peki ne iş yapıyor o?" diye sordu Peter'e.

Kral'ın ayakkabılarını boyuyordur ya da Windsor'daki şişeleri sayıyordur, dedi Peter. Peter sivri dilini tutsundu! Ama dürüst ol bakalım, dedi Peter. Hugh'un öpücüğünü anlat, neydi o.

Bir akşam sigara odasında dudaklarından öpmüştü onu, öyle dedi Sally. O hırsla doğruca Clarissa'ya gitmişti. Clarissa ise Hugh böyle şeyler yapmaz, demişti, kusursuz Hugh! Hugh'un çorapları gördüğü en güzel çoraplardı kesinlikle, ve şimdi de bu smokini. Mükemmeldi! Peki, çocukları var mıydı?

"Bu salondaki herkesin Eton'da altı oğlu var," dedi Peter, kendisi dışında. Tanrı'ya şükür onun oğlu yoktu. Ne oğlu vardı, ne kızı, ne de karısı. Eh, pek de aldırıyor gibi değilsin, dedi Sally. Peter herkesten daha genç görünüyor, diye düşündü.

Ama pek çok bakımdan budalaca bir şeydi, dedi Peter, bu şekilde evlenmem; "kazın tekiydi karım," ama, dedi, "harika zaman geçirdik", ama nasıl olabilir bu, diye şaşırdı Sally. Ne demek istiyordu Peter, hele onu tanımak, yine de neler yaşadığını bilmemek ne kadar tuhaftı. Bunları gururundan mı söylüyordu Peter? Mümkündü, ne de olsa onun yaşında olup da evinin barkının, gideceği bir yerin bulunmaması yalnızlık duygusu verirdi mutlaka, onun için gurur kırıcı olmalıydı (gerçi Peter garip biriydi, sıradan bir fani değil de cin gibi bir şeydi). Gelip birkaç hafta kalmalıydı Peter onların evinde. Elbette kalırdı; memnuniyetle kalırdı onların yanında, ve sonunda Sally içini döktü. Onca yıldır Dalloway'ler bir kez bile gelmemişlerdi. Israrla davet etmişlerdi onları. Clarissa (elbette Clarissa'ydı neden) gelmiyordu. Çünkü, dedi Sally, Clarissa kendini beğenmişin biri, doğruyu söylemek gerekirse, kendini beğenmişti. Ve aralarını açan da buydu, Sally emindi bundan. Clarissa Sally'nin aşağı tabakadan biriyle evlendiğini düşünüyordu, Sally'nin kocası
–kendisi gurur duyuyordu bununla– bir madencinin oğluydu, bütün servetini alın teriyle kazanmıştı. Küçük bir çocukken (sesi titredi Sally'nin) koca koca çuvalları taşırmış.

(Ve böylece anlatmaya devam edeceğini hissetti Peter, saatlerce devam edecekti; kocasının madencinin oğlu olduğunu; insanların onun kendine layık olmayan biriyle evlendiğini düşündüklerini; beş oğlu olduğunu; ve neydi şu öteki şeyler, bitkiler, ortancalar, leylaklar, Süveyş Kanalı'nın kuzeyinde yetişmeyen, nadir bulunan gülhatmiler, ama Sally, Manchester

yakınlarındaki bir banliyöde bir tek bahçıvanla tarhlar dolusu yetiştirmişti onları, hem de ne tarhlar! Clarissa bütün bunlardan kaçmıştı, analık duygusundan yoksundu çünkü.)

Kendini beğenmiş biri miydi? Evet, pek çok bakımdan öyleydi. Nerede kalmıştı Clarissa? Geç oluyordu.

"Evet," dedi Sally, "Clarissa'nın parti verdiğini duyunca gelmemezlik edemeyeceğimi hissettim – onu tekrar görmeliydim (hem de Victoria Sokağı'nda kalıyorum, neredeyse kapı komşusuyuz). Davet beklemeden kalkıp geldim. Ama," diye fısıldadı, "söylesene, kim bu?"

Kapıyı arayan Mrs. Hilbery'ydi. Ne kadar geç oluyordu! Ve, diye mırıldandı, gece ilerlerken, herkes giderken, eski arkadaşlarını görüyordu insan. Sakin kuytular ve köşeler; ve en güzel manzaralar. Çevrelerindeki harika bahçenin farkındalar mı, diye sordu. Işıklar ve ağaçlar ve ışıl ışıl göller ve gökyüzü. Birkaç tane fener sadece, demişti Clarissa Dalloway, arka bahçede! Ama bir büyücüydü o! Parka dönmüştü orası… Adlarını bilmese de arkadaş olduklarını biliyordu, en iyi arkadaşlar isimsiz arkadaşlardır, en iyi şarkılar da sözsüz olanlar. Ama ne kadar çok kapı vardı, bilmediği ne çok köşe, yolunu bulamıyordu.

"Yaşlı Mrs. Hilbery o," dedi Peter; ya şu kimdi, gece boyunca perdenin yanında hiç konuşmadan duran o hanım kimdi? Yüzü tanıdıktı; Bourton'la ilişkilendiriyordu Peter onu. Camın önündeki kocaman masada iç çamaşırları biçiyordu mutlaka, değil mi? Davidson muydu adı acaba?

"Ah, Ellie Henderson o," dedi Sally. Clarissa gerçekten de çok sert davranıyordu ona. Kuzenlerinden biriydi, pek yoksuldu. Clarissa insanlara sert davranıyordu.

Öyleydi gerçekten, dedi Peter. Yine de, dedi Sally duygusal tavrıyla, eskiden Peter'in kendisini sevmesine, şimdiyse ondan ürkmesine neden olan o ani coşkuyla, fazla taşkınlaşabiliyordu çünkü – arkadaşlarına karşı ne kadar da cömert Clarissa! Ve ne kadar az bulunur bir nitelikti bu, bazen geceleyin ya da Noel Günü'nde, sahip olduğu nimetleri sayarken bu arkadaşlığı en başa koyardı. Gençtiler; bu yüzden. Clarissa temiz kalpliydi; bu yüzden. Peter onun duygusal olduğunu düşünecekti. Öyleydi zaten.

Çünkü söylemeye değer tek şeyin insanın hissettikleri olduğunu hissediyordu. Zekâ saçmalıktı. İnsan hissettiğini söylemeliydi.

"Ama ben ne hissettiğimi bilmiyorum ki," dedi Peter Walsh.

Zavallı Peter, diye düşündü Sally, Clarissa neden yanlarına gelip konuşmuyordu onlarla? Peter bunu arzuluyordu. Farkındaydı Sally. Peter sürekli Clarissa'yı düşünüyor ve çakısıyla oynuyordu.

Hayat benim için hiç kolay olmadı, diyordu Peter. Clarissa ile kolay bir ilişkisi olmamıştı. Hayatını mahvetmişti. (Sally ile öyle yakındılar ki bunu söylememesi tuhaf olurdu.) İnsan iki kez âşık olamaz ki, dedi. Sally ne diyebilirdi ki? Yine de âşık olmak, hiç olmamaktan iyiydi (ama Peter onun duygusal olduğunu düşünecekti – öylesine sivri dilliydi ki eskiden). Gelip Manchester'de onların yanında kalmalıydı Peter. Haklısın, dedi Peter. Çok haklısın. Gelip onlarda kalmayı çok isterdi, Londra'daki işini bitirdikten sonra.

Ve Clarissa Peter'i Richard'ı sevdiğinden daha çok sevmişti, Sally emindi bundan.

"Yo, yo, yo!" dedi Peter (Sally'nin böyle söylemeye hakkı yoktu – fazla ileri gitmişti). Neredeydi o iyi adam – salonun öbür ucundaydı işte, her zamanki gibi nutuk çekiyordu, sevgili Richard. Kiminle konuşuyor? diye sordu Sally, pek kibar görünümlü o beyefendi kim? Sally gibi uygarlıktan uzak yerlerde oturanlar insanların kim olduklarını öğrenmek için doymak bilmez bir merak içindedirler tabii. Ama Peter adamı tanımıyordu. Görünüşünden hoşlanmadım, dedi, herhalde bir bakandır kabinede. Hepsinin içinde bence en iyisi Richard, dedi – en tarafsız olanı.

"Ama Richard'ın işi ne?" diye sordu Sally. Kamu hizmetiydi herhalde. Ve mutlu muydular Clarissa'yla? diye sordu Sally (kendisi son derece mutluydu); onlar hakkında hiçbir şey bilmiyordu, itiraf etti bunu, herkes gibi peşin hükümler veriyordu, çünkü insan her gün birlikte yaşadığı kişiler hakkında bile ne bilebilir ki? diye sordu Sally. Hepimiz mahkûm değil miyiz? Hücresinin duvarını eliyle kazıyan bir adam hakkında harika bir tiyatro oyunu okumuştu ve bunun hayat için de geçerli olduğunu düşünmüştü – insan duvarı eliyle kazırdı. İnsan ilişkilerinden sıkılınca

(insanlar ne kadar zordu) çoğunlukla bahçesine gider ve insanlarda asla bulamadığı huzuru çiçeklerinde bulurdu o. Ama yo; Peter lahana sevmezdi; insanları yeğlerdi, öyle dedi. Gençler gerçekten de harika, dedi Sally, salonda dolaşan Elizabeth'e gözlerini dikerek. Clarissa'nın gençliğinden ne kadar da farklıydı! Bu kızı anlayabiliyor muydu Peter? Ağzını açıp konuşmuyordu bile. Pek anlamıyorum, henüz anlayamadım, diye doğruladı Peter. Zambağa benziyor, dedi Sally, havuz kenarındaki zambağa. Ama Peter hiçbir şey bilmediğimiz konusunda Sally ile aynı görüşte değildi. Her şeyi biliyoruz, dedi; en azından kendisi biliyordu.

Peki bu ikisi, diye fısıldadı Sally, karşıdan gelen şu iki kişi (Clarissa hemen gelmezse gerçekten de gitmesi gerekecekti), az önce Richard'la konuşan şu kibar beyle hayli sıradan görünümlü karısı – böyle insanlar hakkında ne bilinebilirdi ki?

"Lanet olası birer şarlatan olduklarını," dedi Peter, gelenlere bir göz atarak. Sally'yi güldürdü.

Ama Sir William Bradshaw kapıda durup bir tabloya baktı. Sanatçının adını görmek için tablonun köşesine göz attı. Karısı da baktı oraya. Sir William Bradshaw sanata pek meraklıydı.

İnsan gençken, dedi Peter, insanlarla tanışmaya pek heveslidir. Ama yaşı ilerleyince, kendisi elli iki yaşındaydı, tam olarak söylemek gerekirse (bedenen elli beş yaşındayım dedi Sally de, ama ruhen yirmilik bir genç kızım); insan olgunlaşınca, dedi Peter, gözlem yapabiliyor, anlayabiliyor, hissetme gücünü yitirmiyor. Yo, haklısın, dedi Sally. Onun duyguları da her geçen yıl daha derin, daha tutkulu oluyordu. Benim duyularım arttı, dedi Peter, ne yazık ki, ama belki sevinmeli insan buna – yaşadıklarımda artmaya da devam ediyor. Hindistan'da biri var, dedi. Ondan Sally'ye söz etmek isterdi. Sally'nin onunla tanışmasını isterdi. Evli bir kadın, dedi Peter. İki küçük çocuğu var. Hepiniz Manchester'e gelmelisiniz, dedi Sally, gitmeden önce söz vermeliydi Sally'ye.

"Elizabeth'e bak örneğin," dedi Peter, "bizim hissettiklerimizin yarısını hissetmiyor, henüz hissetmiyor." "Ama," dedi Sally, babasının yanına giden

Elizabeth'e bakarak, "birbirlerine çok düşkün oldukları belli." Elizabeth'in babasına nasıl yaklaştığına bakarken hissetmişti bunu.

Çünkü Bradshaw'larla konuşurken kızına bakıyordu babası ve bu güzel kız da kim diye düşünmüştü. Birden onun kendi Elizabeth'i olduğunu fark etmişti, pembe elbisesi içinde o kadar güzel görünüyordu ki tanıyamamıştı kızını! Elizabeth Willie Titcomb'la konuşurken babasının kendisine baktığını hissetmişti. Bu yüzden babasının yanına gitmişti, parti sona ermek üzere olduğundan yan yana durup gidenlere bakmışlardı, yavaş yavaş boşalan salonlara, yerlere saçılanlara. Ellie Henderson bile gidiyordu, neredeyse en sona kalmıştı, hiç kimse onunla konuşmamış olsa da Edith'e anlatabilmek için her şeyi görmek istemişti. Richard'la Elizabeth partinin bitmesinden gerçekten memnundular, Richard kızıyla gurur duyuyordu. Bunu ona söylemeyi düşünmemişti ama söylemeden edemeyecekti. Sana baktım, dedi Richard ve bu güzel kız kim, diye düşündüm, benim kızımdı o! Elizabeth sevindi bu sözlere. Ama zavallı köpeği havlıyordu o sırada.

"Richard'da gelişme var, haklısın," dedi Sally. "Gidip konuşayım onunla. İyi geceler dileyeyim. "Yürekle kıyaslayınca," dedi Lady Rosseter, ayağa kalkarken, "beynin ne önemi var ki?"

"Ben de geleyim," dedi Peter, ama bir an yerinden kalkmadı. Bu korku ne? Bu coşkunluk ne? diye düşündü. İçimi böyle olağanüstü bir heyecanla dolduran ne?

Clarissa, dedi.

Çünkü karşısındaydı.